

ทรัพยากรศาสตร์ ขั้นต้น
โดย พระยาสุริยานุวัตร
เล่ม ๑

ถ่ายที่ปารีส พ.ศ. ๒๔๔๐ ค.ศ. ๑๘๙๗ (นับจากซ้ายไปขวา)

- แถวนั่งเก้าอี้ : (๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(๒) เจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ
- แถวนั่งข้างหน้า : (๑) คุณเจริญ บุนนาค
(๒) คุณกระจ่าง บุนนาค
(๓) คุณเกษร บุนนาค
(๔) คุณลำจวน บุนนาค
- แถวยืน : (๑) พระยาชลหาร
(๒) พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ
(๓) พระยารัตนโกษา
(๔) มิสเตอร์ ดอร์เรลลี D'Orelli
ที่ปรึกษาราชการสถานทูต
(๕) พระยาสุวรรณศิริ
(๖) พระยาศรีสหเทพ
(๗) เจ้าพระยาสุริยวงษ์วิวัฒน์ศักดิ์
(๘) เจ้าพระยาสุรสีห์
(๙) กรมหมื่นมหิศร
(๑๐) กรมหลวงนครไชยศรี
(๑๑) พระยาประเสริฐ
(๑๒) คุณลินจง บุนนาค
(๑๓) พระยาสุริยานุวัตร อัครราชทูตประจำกรุงปารีส
(๑๔) พระยาเทเวศร์
(๑๕) คุณหญิงลิ้นจี่ บุนนาค
- แถวยืนหลังสุด : (๑) นายเจริญ (๒) นายทศ

ทรัพยากรศาสตร์ ขั้นต้น

โดย พระยาสุริยานุวัตร

เล่ม ๑

จัดทำโดย

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ทรัพย์สินศาสตร์

เขียนโดย : พระยาสุริยานุวัตร

เล่ม ๑ ทรัพย์สินศาสตร์ ขั้นต้น

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๔ โดย พระยาสุริยานุวัตร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดย ดร.ทองเปลว ชลภูมิ

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดย สำนักพิมพ์พิณเณศ

พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดย สำนักพิมพ์โมเชิต

พิมพ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๖๕ โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เล่ม ๒ ทรัพย์สินศาสตร์ ขั้นต้น

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๔ โดย พระยาสุริยานุวัตร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดย สำนักพิมพ์พิณเณศ

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดย สำนักพิมพ์โมเชิต

พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๖๕ โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เล่ม ๓ เศรษฐกิจ-การเมือง หรือ เศรษฐวิทยา

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๗ โดย พระยาสุริยานุวัตร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดย นายผุสชา วรศะริน

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดย สำนักพิมพ์โมเชิต

พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๖๕ โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

รวมเล่มสมบูรณ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๔๗ โดย สำนักพิมพ์โมเชิต

จัดพิมพ์ชุด ๓ เล่มครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๖๕ โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คำนำ

หนังสือ “ทรัพย์สินศาสตร์” ของมหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของประเทศไทย เป็นการนำเสนอ แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่เขียนโดยคนไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ของประเทศไทย ประกอบด้วยหนังสือ ๓ เล่ม ได้แก่ ทรัพย์สินศาสตร์ เล่มที่ ๑ และเล่มที่ ๒ และเล่ม ๓ หนังสือเศรษฐกิจ-การเมือง หรือเศรษฐกิจวิทยา

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตระหนัก ถึงความสำคัญและประโยชน์ของหนังสือทรัพย์สินศาสตร์ ที่จะช่วยให้คนไทย ได้ศึกษาและเข้าใจถึงรากเหง้าของการพัฒนาประเทศตั้งแต่ในยุคเริ่มแรก พัฒนาได้อย่างลึกซึ้ง จึงได้จัดพิมพ์หนังสือทรัพย์สินศาสตร์ครบทั้ง ๓ เล่ม จัดพิมพ์ตามแบบต้นฉบับเดิม โดยได้แก้ไขเพียงรูปคำให้เป็นไปตามที่ใช้อยู่ ในปัจจุบันเท่านั้น

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักถึง พระคุณของมหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร ที่ได้สร้างคุณูปการ ต่อประเทศไทยอย่างอเนกอนันต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียน หนังสือทรัพย์สินศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่ยังคงมีความทันสมัย นับเป็นมรดกล้ำค่าของคนไทย จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดพิมพ์หนังสือทรัพย์สินศาสตร์เผยแพร่ให้แก่ ผู้ที่สนใจและสาธารณชนได้ศึกษาและค้นคว้าอย่างกว้างขวาง จะทำให้ ผู้ที่สนใจศึกษาสามารถนำความรู้และแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน

ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงของประเทศชาติ
ตลอดจนมีความเป็นธรรมในสังคม สมดังเจตนารมณ์ของพระยาสุริยานุวัตร
ที่ได้เขียนไว้ในคำนำในการจัดพิมพ์หนังสือว่า

“...ข้าพเจ้าขอแนะนำผู้ที่เรียนทำราชการ และผู้ที่เรียน
ทำการค้าขายหรือทำมาหากินเป็นผลประโยชน์นั้น ให้ได้อ่าน
เศรษฐกิจวิทยานี้โดยจำเพาะ โดยที่เชื่อว่าเมื่อได้อ่านและได้ใช้สติปัญญา
ตรikirตรองดูตามข้อความต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ตามแบบแผนของ
นักปราชญ์แต่ก่อนและในปัจจุบันนี้แล้ว คงจะได้ความรู้ในตำรา
นี้ไปใช้เป็นประโยชน์ได้เป็นแน่ และถึงอย่างไรก็คงจะดีกว่าที่ไม่ได้ศึกษา
วิชาทางนี้บ้างเลย...”

(นายตฤชา พิชยนนท์)

เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๔

ทรัพยากรศาสตร์กล่าวได้ว่าเป็นตำราเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่เล่มแรกของประเทศไทย เขียนโดยนักเศรษฐศาสตร์ไทยคนแรกซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทางด้านความคิดเศรษฐกิจ การทูต และการบริหารราชการ ท่านผู้นี้คือ มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) ผู้เขียนได้สะท้อนภาพโครงสร้างและปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม มีความใฝ่ฝันที่จะเห็นประเทศไทยพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่ง เข้มแข็ง เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง และมีความเป็นธรรมในสังคม พร้อมทั้งนำเสนอความคิดที่ก้าวหน้าจนแทบไม่มีใครในยุคนั้นตามทัน แม้ในปัจจุบันก็ยังมีกรถกเถียงกันอยู่

ทรัพยากรศาสตร์ประกอบไปด้วยหนังสือ ๓ เล่ม ๒ เล่มแรกเขียนเมื่อปี ๒๔๕๔ ในชื่อทรัพยากรศาสตร์ แต่เมื่อหนังสือพิมพ์ออกมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเขียนวิจารณ์ทรัพยากรศาสตร์ลงในวารสารสมุทรสาร ของราชนาวิสมาคม ทรงเกรงว่าทรัพยากรศาสตร์จะทำให้คนไทยแตกแยกแบ่งกันเป็นชนชั้น ทางราชการจึงขอร้องไม่ให้ผู้พิมพ์นำหนังสือทรัพยากรศาสตร์ออกเผยแพร่ จนกระทั่งประมาณปี ๒๔๗๕ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ ได้นำเล่ม ๑ มาพิมพ์ใหม่ เปลี่ยนชื่อเป็นเศรษฐวิद्या ขันต้น และเล่ม ๓ ได้ถูกนำมาตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ๒๔๗๗ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

สำนักพิมพ์ໄໝໂຮມໄໝมีความภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้นำเสนอ
ทรัพยากรพร้อมกันทั้ง ๓ เล่มเป็นครั้งแรก ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้
ได้แก้ไขอักขรวิธี ส่วนถ้อยคำสำนวนต่าง ๆ ได้คงไว้ตามเดิม และเพื่อให้
มีความเข้าใจในแนวคิดของพระยาสุรียานุวัตรดีขึ้น สำนักพิมพ์
ได้รับความกรุณาจากศาสตราจารย์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา นำบทความ
“ความคิดทางเศรษฐกิจของพระยาสุรียานุวัตร” เขียนเมื่อปี ๒๕๑๗
มาเป็นบทนำของหนังสือเล่มนี้

จากความดีเด่นของทรัพยากร สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.) ได้คัดเลือกให้เป็น ๑ ในหนังสือดี ๑๐๐ เล่มที่คนไทย
ควรอ่าน

สำนักพิมพ์ໄໝໂຮມໄໝ

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือทรัพยากรศาสตร์ขั้นต้นของพระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค ๒๔๐๕-๒๔๗๙) เล่ม ๑ และเล่ม ๒ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ในสมัยที่เศรษฐกิจการเมืองไทยอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประมาณ ๒๐ ปีต่อมา ศาสตราจารย์ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ นำเอาหนังสือทรัพยากรศาสตร์ เฉพาะเล่ม ๑ มาพิมพ์ใหม่โดยเปลี่ยนชื่อเป็นเศรษฐกิจวิทยาขั้นต้น แต่คงเนื้อหาไว้อย่างเดิม การนำมาพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ นี้ เล่ม ๑ เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๓ โดยคงเนื้อหาและภาษาไว้อย่างเดิมนับเป็นเวลา ๖๓ ปี จากการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อต้นสมัยรัชกาลที่ ๖

ความสำคัญของหนังสือทรัพยากรศาสตร์อยู่ที่การวิเคราะห์เศรษฐกิจไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งสภาพความยากจนของชาวนาไทยและอธิบายว่า ความยากจนนี้เกิดจากการถูกขูดรีดส่วนเกิน ทั้งนี้เป็นผลจากโครงสร้างกรรมสิทธิ์อันไม่เป็นธรรมในปัจจัยการผลิตที่ดินและทุน นับว่าเป็นหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองไทยเล่มแรกที่วิเคราะห์และวิจารณ์ระบบศักดินา เสริมด้วยนายทุนของไทย พร้อมกับการวิจารณ์ระบบที่เป็นมา พระยาสุริยานุวัตรเสนอให้เปลี่ยนโครงสร้างระบบกรรมสิทธิ์ของไทยใหม่ กระจายกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตก่อนแล้วสมาชิกนำปัจจัยมารวมกันในขบวนการผลิตในรูปสหกรณ์ “ร่วมกระทำการ” ยึดหลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันแทนการแข่งขันและการขูดรีด

เมื่อพิจารณาในปัจจุบันหนังสือทรัพยากรศาสตร์ชี้ให้เราเห็นสภาพโครงสร้างกรรมสิทธิ์ และการผลิตของเศรษฐกิจไทยในอดีต โดยเฉพาะชี้ให้เห็นสภาพความยากจนอย่างยิ่งของชาวนาไทย ซึ่งมักถูกกลบเกลื่อนบิดเบือนโดยข้อเขียนมากมาย ให้เห็นไปว่าชีวิตชาวนาไทยในอดีตเป็นชีวิตที่สุขสบาย มีกินมีใช้ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” หนังสือทรัพยากรศาสตร์เปิดเผยความจริงว่า ชาวนาไทยภายใต้ระบบศักดินามีชีวิตยากเข็ญ เมืองไทยมีชนชั้นและมีการขูดรีดระหว่างชนชั้นตลอดมา แนวคิดอีกข้อหนึ่งที่ได้จากการอ่านทรัพยากรศาสตร์ คือ เศรษฐกิจไทยขาดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอย่างสิ้นเชิงตลอดเวลา ๖๓ ปี จากที่พระยาสุรียานุวัตรเขียนทรัพยากรศาสตร์จนถึงปัจจุบัน เมื่ออ่านแต่ละหน้าของทรัพยากรศาสตร์ที่ระบุชี้ปัญหาของเศรษฐกิจไทยเมื่อ ๖๓ ปีก่อน มีความรู้สึกเหมือนกับอ่านหนังสือว่าด้วยโครงสร้างและปัญหาเศรษฐกิจไทยปัจจุบัน

จึงเป็นที่น่ายินดีที่มีการพิมพ์หนังสือทรัพยากรศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๓ นอกเหนือจากความสำคัญในฐานะที่เป็นหนังสือตำราเศรษฐศาสตร์ในภาษาไทยเล่มแรก ทรัพยากรศาสตร์เป็นหนังสือไทยเล่มแรกที่วิเคราะห์โครงสร้างกรรมสิทธิ์ในสังคมไทย และเสนอให้ปฏิรูประบบกรรมสิทธิ์ไทยใหม่

ข้าพเจ้าเสียใจที่ไม่มีโอกาสพบพระยาสุรียานุวัตร ท่านถึงแก่กรรมก่อนข้าพเจ้าเกิด ศาสตราจารย์ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ ผู้นำทรัพยากรศาสตร์มาพิมพ์ครั้งที่ ๒ ยังมีโอกาสใกล้ชิด และได้ถกเถียงความรู้กับท่าน แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกใกล้ชิดกับท่านในแนวความคิด และจากการศึกษาประวัติ

และผลงานจากหนังสือ บทความ จดหมายราชการ และคำกราบบังคมทูล
ในที่ประชุมเสนาบดีสภาของท่าน ข้าพเจ้ารู้สึกเคารพบูชาพระยาสุริยา-
นุวัตร ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ท่านเป็นผู้เห็นแก่ประเทศชาติมากกว่าตัวเอง
และเป็นผู้มีความซื่อตรง ปฏิบัติตัวตามหลักการเพื่อสังคมแม้จะเป็น
อันตรายต่อตัวเอง ท่านกล้าโอนกิจการผูกขาดฝิ่นเป็นของรัฐโดยไม่กลัว
อิทธิพลของพวกเจ้าภาษี ท่านกล้าเขียนทฤษฎีศาสตร์ตามหลักวิชาการ
แม้โดยส่วนตัวแล้วท่านจงรักภักดีกตัญญูต่อองค์พระมหากษัตริย์
ท่านก็สามารถแยกได้ระหว่างองค์บุคคลกับระบบ เมื่อท่านไม่เห็นด้วย
กับระบบ ท่านก็กล้าแสดงออกโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว

หนังสือทฤษฎีศาสตร์นี้เมื่อพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๕๔
ถูกรัฐบาลขอไม่ให้เผยแพร่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ก็ทรงวิจารณ์ตำหนิหนังสือและผู้เขียนโดยเปิดเผยในวารสารสมุทसार
ของราชนาวิสมาคม (สมุทสาร ปีที่ ๒ เล่ม ๙ กันยายน ๒๔๕๘)
หนังสือจึงไม่แพร่หลายทั้ง ๆ ที่คนสนใจมาก บัดนี้เวลาผ่านมากกว่า
ครึ่งศตวรรษ ข้าพเจ้าหวังว่าอุปสรรคต่อต้านหนังสือนี้ผ่านพ้นหมดสิ้น
ไปแล้ว ทฤษฎีศาสตร์สมควรจะได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง
และสมควรแก่การยกย่องเป็นวรรณกรรมเอกทางสังคมศาสตร์

นพรัตนโกสินทร์

๑๓ สิงหาคม ๒๕๑๓

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

หนังสือเศรษฐวิทย์ที่ได้จัดพิมพ์ออกจำหน่ายนี้ ขึ้นเดิม ท่านเจ้าของได้ให้โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยใช้ชื่อว่า “ทรัพย์สินศาสตร์” แต่ในการพิมพ์ออกจำหน่ายในครั้งนั้นยังไม่แพร่หลาย เพราะรัฐบาลได้ขอร้องไม่ให้นำออกเผยแพร่ จึงไม่มีใครได้อ่านมากนัก

ในเวลานี้หนังสือที่เกี่ยวกับวิชาเศรษฐวิทย์ ซึ่งแต่งเรียบเรียงโดยคนไทยเป็นภาษาไทยยังหาอ่านได้ไม่มากนัก จะมีก็เป็นเรื่องที่แปลจากภาษาต่างประเทศอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามก็ยังไม่พอกับความต้องการของผู้ที่รักจะเรียนรู้ในวิชานี้อยู่นั่นเอง ตำราเศรษฐวิทย์นี้เป็นการยากเพียงไร หวังว่าท่านผู้ที่เอาใจใส่ศึกษาค้นคว้าคงจะรู้ดี ยิ่งเป็นตำราภาษาต่างประเทศด้วยแล้วความยากลำบากก็ทวีขึ้น มิใช่จะยากในเนื้อหาวิชาอย่างเดียว ศัพท์ที่ใช้ก็พลอยยากไปด้วย เพราะคำบางคำเป็นคำเฉพาะยากที่จะค้นคว้าให้เข้าใจได้

ความสำคัญหรือคุณประโยชน์ของวิชานี้สำคัญเพียงไรนั้น เราเกือบจะไม่ต้องกล่าวถึง เพราะวิชานี้แฝงอยู่เกือบทุกวิชาหรือทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักการเมือง ก็คือการทำนุบำรุงประเทศบ้านเมือง ยิ่งสมัยนี้เป็นสมัยที่ตกอยู่ในสมัยเศรษฐกิจด้วยแล้ว ความจำเป็นในการเรียนรู้วิชานี้เพื่อจะนำมา

ทำประโยชน์ก็ยิ่งทวีขึ้นสำหรับประเทศสยามเรา ผู้ที่ฝึกฝนในทางนี้
อันจัดอยู่ในชั้นเอกได้นั้น ก็ยังมีน้อยไม่พอกับความต้องการของประเทศ
ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นอยู่บ้างที่พวกเราจะต้องทำการค้นคว้าเรียนรู้กัน
ให้สมยุคสมัย แต่การเรียนวิชานี้จะให้รู้อย่างแท้จริงนั้นเป็นการจำเป็น
อย่างยิ่งที่จะต้องสละเวลาไปเรียนยังต่างประเทศเป็นเวลานานปีจึงจะสำเร็จ
หรือถ้าจะเรียนโดยลำพังตนเองก็ต้องเป็นผู้รู้ในภาษาต่างประเทศดี
ความยากลำบากมีอยู่ดังนี้ จึงเป็นการที่จะให้รู้กันทั่ว ๆ ไปได้โดยยาก

เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือทรัพย์สินศาสตร์ของท่านเจ้าคุณสุริยา-
นุวัตรซึ่งได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เห็นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณประโยชน์
พอที่จะชี้แนวทางความคิดและความรู้ให้แก่ผู้ที่ฝึกฝนเรียนรู้วิชานี้
เป็นบันไดนำไปสู่ขั้นสูงดีเรื่องหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะได้แต่งขึ้นตั้ง ๒๐ ปี อันนับว่า
เก่าไม่ทันสมัยก็จริง แต่ความเก่าของถ้อยคำสำนวนนั้นก็เกินไปตามธรรมดา
กาลสมัย ส่วนเนื้อเรื่องข้อความหาเป็นเช่นนั้นไม่ ยิ่งกว่านั้น บางแห่งบางตอน
รัฐบาลปัจจุบันกำลังขบปัญหาอยู่ก็มี โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้แต่ง
ได้พยายามพูดเฉพาะเรื่องของเมืองไทยที่เราเห็น ๆ กันอยู่ ไม่กล่าวไปถึง
ต่างประเทศมากมายจนเราอ่านแล้วไม่เข้าใจ ทั้งได้พยายามร้อยกรอง
ให้เป็นบทเรียนที่อ่านหรือเรียนเข้าใจง่าย ๆ ไม่โลดโผนลึกซึ้งจนเกินไป
สำหรับตัวท่านเจ้าคุณสุริยานุวัตรผู้แต่งนี้ก็ได้รับราชการในตำแหน่ง
สำคัญของรัฐบาลในเวลานั้น เช่น เป็นราชทูต และเสนาบดีกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติ เป็นต้น ย่อมจะเป็นผู้ที่มีพหุสูตรเห็นเหตุการณ์
ต่าง ๆ มากมาย อันเราพอที่จะเชื่อและหวังได้ว่า หนังสือของท่านนั้น
เป็นประโยชน์แก่เรา อย่างน้อยก็พอเป็นแนวทางความคิดในการ
จะเรียนวิชานี้ต่อไป จริงอยู่ถ้อยคำสำนวนก็ย่อมจะติดไปทางโบราณ

ไม่ทันสมัยอยู่บ้างแต่ก็เป็นทีที่เชื่อได้ว่า สำหรับการเรียนวิชาต่าง ๆ ถ้าไม่ใช่เป็นภาษาศาสตร์แล้วเราก็ไม่มุ่งหมายจะเอาสำนวนกันมากนัก สักแต่ทำให้อ่านเข้าใจง่ายได้เนื้อถ้อยกระตังความก็แล้วกัน หวังว่าท่านผู้อ่านคงให้อภัยในข้อนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ขอร้องต่อท่านเจ้าของให้นำออกพิมพ์อีกครั้ง เพื่อให้มหาชนได้มีโอกาสหาอ่านเรียนรู้ ในการมอบลิขสิทธิ์การพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าเว้นที่จะสรรเสริญท่านเจ้าของมิได้โดยที่ท่านมิได้คิดผลประโยชน์เป็นค่าเหน้อยยากตอบแทนอย่างใดไม่ตรงกันข้ามกลับอนุญาติด้วยความยินดีโดยอุทิศความเหน้อยยากทั้งมวลให้แก่ประชาชน ฉะนั้นจึงเป็นที่หวังได้ว่าราคาหนังสือนี้ต้องถูกพอเหมาะที่เราจะจัดหาซื้อไว้ได้

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะได้รับความพอใจจากการอ่านหนังสือเศรษฐกิจวิชาขั้นต้นนี้เป็นแน่แท้ และนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อไป

นายทองเปลว ชลภูมิ

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

วิชาเศรษฐวิทยาซึ่งชี้แจงความละเอียดในหลักฐานของการสร้างทรัพย์ การจำหน่ายทรัพย์ การแลกเปลี่ยนและการใช้ทรัพย์ ซึ่งรวมทั้งสิ้นจะจัดได้ว่าเป็นความรู้ในการทำมาหากินของบุคคลทั่วไป โดยทางที่จะใช้ทรัพย์ให้เปลืองน้อย และให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ที่จะทำได้แก่บุคคลและบ้านเมืองนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าจนทุกวันนี้ยังไม่มีผู้ใดได้อ่านแต่งเรื่อง หรือแปลออกจากตำราของชาวประเทศยุโรป พิมพ์ขึ้นเป็นภาษาไทยบ้างเลย และได้ทราบว่าการมศึกษาของรัฐบาล ก็จะจัดการสอนวิชานี้ขึ้นตามโรงเรียนในเร็ว ๆ นี้ด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะตั้งต้นศึกษาวิชาทางนี้อยู่บ้าง จึงได้เรียบเรียงแต่งเศรษฐวิทยาเล่มนี้ขึ้นตามตำราที่ข้าพเจ้าได้ศึกษามา ถึงจะได้ความรู้ในหนังสือนี้แต่เล็กน้อย ก็เชื่อว่าจะเป็นการแนะนำแก่ผู้ที่จะตั้งต้นศึกษา ซึ่งไม่มีโอกาสที่จะหมั่นไปนั่งฟังเลคเชอร์ในโรงเรียนแต่วันละน้อยได้ หรือเมื่อได้ฟังเลคเชอร์มาแล้วจะอ่านเศรษฐวิทยานี้เป็นเครื่องประกอบความตรึกตรองต่อไปก็ได้

ที่ข้าพเจ้าจำเป็นกล่าวความซ้ำบ่อย ๆ จนรู้สึกว่าคุณอ่านอาจเบื่อหน่ายไปได้บ้างนั้น เป็นเหตุเพราะจะให้คนทั้งหลายที่ไม่ได้เป็นนักเรียน อ่านเข้าใจความมุ่งหมายของข้าพเจ้าให้ง่ายขึ้น ไม่ให้เป็น การได้หน้าลืมหลับ ต้องพลิกดูหนังสือย้อนหลังขึ้นไปบ่อย ๆ นั้นเป็นต้น คิดเห็นว่าพูดให้ชัดเจนเสียทีเดียวดีกว่าที่จะพูดห้วน ๆ ให้เข้าใจยากไป

ในบรรดาผู้ที่ยังไม่ได้เคยศึกษาวิชาทางนี้บ้างเลยนั้น ข้าพเจ้าขอแนะนำผู้ที่จะเรียนทำราชการ และผู้ที่จะเรียนทำการค้าขายหรือทำมาหากินเป็นผลประโยชน์นั้น ให้ได้อ่านเศรษฐวิธานี้โดยจำเพาะโดยที่เชื่อว่าเมื่อได้อ่านและได้ใช้สติปัญญาตรึกตรองดูตามข้อความต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ตามแบบแผนของนักปราชญ์แต่ก่อนและในปัจจุบันนี้แล้ว คงจะได้ความรู้ในตำรานี้ไปใช้เป็นประโยชน์ได้เป็นแน่ และถึงอย่างไรก็คงจะดีกว่าที่ไม่ได้ศึกษาวิชาทางนี้บ้างเลย

พวกไทยเราแทบทุกคนที่ได้เดินทางไกลไปนอกพระราชอาณาจักรเขตสยามนั้น พอล่วงเข้าไปในเขตแดนของประเทศอื่นเห็นชุมชนพลเมืองต่างชาติต่างภาษา ที่นุ่งห่มผัดกันกับเรา มีกิริยาอัธยาศัยถือธรรมเนียมและศาสนาผิดกับเรา โดยทั่วไปแล้วคงจะนึกเห็นเป็นพวกเรา พวกเขา ชัดแจ้งขึ้นกว่าแต่ก่อนในทันใดนั้นเอง และเหตุที่พลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนของเราออกไปอยู่ในหมู่คนต่างประเทศจนรู้สึกเปล่าเปลี่ยวเศร้าใจ คิดถึงบ้านและญาติพี่น้องเพื่อนรักหนักขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นแหละจะเป็นเวลาที่เรารู้สำนึกได้ว่า อ้อความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ของเราที่เป็นกันเองกับเราเท่านั้น มีแก่กล้าอยู่ในน้ำใจที่จริงของเราเพียงใด ในที่สุดเมื่อได้ไปพบปะคนไทยชาติเดียวกันเมื่อใด ถึงจะไม่ได้รู้จักคุ้นเคยกันมาแต่ก่อน พอแลเห็นเข้าก็ให้นึกรักกันเสียแล้ว เกิดมีความเมตตาปรานีมีน้ำใจเอื้อเฟื้อแก่กันขึ้นในทันใดนั้นเอง ความรู้สึกอย่างนี้มีน้ำหนักผัดกันกว่าเมื่อยังอยู่ในเมืองไทยด้วยกันเห็นหน้ากันชินตาอยู่เสมอ บรรดานักเรียนที่ออกไปศึกษาวิชาอยู่ในประเทศยุโรปและที่อื่น ๆ ก็คงรู้สึกเช่นนี้เหมือนกัน และเมื่อได้อยู่ในนานาประเทศช้านานไป สังเกตเห็นความเจริญของเขาบางอย่างที่ดีกว่า

ของเรามากเท่าใด ก็อยากจะให้เราทำได้อย่างเขาบ้าง ความรักชาติมี
แก่กล้าขึ้นแล้ว ความทะยานใจที่อยากจะช่วยบ้านเมืองช่วยชาติของตัว
ให้เจริญยิ่งขึ้นจนเท่าเทียมกับชาติอื่นได้บ้างนั้น ก็คงจะแก่กล้าขึ้นตามกัน
เป็นธรรมดาอยู่เอง ในที่สุดแม้แต่ผู้ที่ไม่ได้ย่างออกไปนอกประเทศเลย
ได้เห็นแต่ชาวต่างประเทศในเมืองที่เขามีความรู้และมีความขยัน
การงาน หรือสักแต่ว่าได้อ่านหนังสือรู้ข่าวคราวและเรื่องการทำมาหากิน
หรือวิชาการปกครองบ้านเมืองของเขาว่าดีกว่าของเราข้อใด ก็คง
จะอยากให้ชาติของเราทำได้ดีเสมอเขาบ้าง จะช่วยชาติของเราทางไหน
ได้บ้าง จะช่วยด้วยกำลังร่างกายหรือด้วยความคิดที่ดี แม้แต่จะเป็นประโยชน์
แก่ชาติแต่สักเล็กน้อยเพียงใด ถ้ามีโอกาสช่วยได้บ้างแล้ว ก็ไม่ควรจะรังเกียจ

เหตุที่ยกมากล่าวนี้เอง เป็นเหตุที่ได้ชักชวนให้ข้าพเจ้ารื้ออ่าน
เรียบเรียงแต่งหนังสือเรื่องนี้ขึ้น โดยความหวังใจว่าเศรษฐกิจวิทยาของ
ข้าพเจ้านี้จะตั้งต้นชักชวนให้ผู้อื่นที่มีความรู้ดีกว่า รื้ออ่านแต่งหนังสือ
และหาเรื่องมาแนะนำสั่งสอนและเพิ่มเติมข้อความบางข้อที่ข้าพเจ้า
ละเลยเสียมันให้ดียิ่งขึ้นไปในภายหน้า เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่
ชาติสยามยิ่งขึ้นเสมอไป ข้าพเจ้าต้องยอมรับเสียแต่เดิมนี่ว่าสำนวน
ที่ใช้เป็นสำนวนที่ออกจากความตรึงตรองในภาษาอื่นเป็นต้นมา
เพราะฉะนั้นจึงฟังไม่เรียบร้อยอย่างที่จะได้เขียนลงตามความตรึงตรอง
ในภาษาไทยแท้ แต่เชื่อว่าเมื่อผู้ใดอ่านเข้าใจได้ดีแล้วถึงสำนวนจะไม่ดี
ก็คงจะให้อภัยแก่ข้าพเจ้าบ้าง

พระยาศรีสุนทรโวหาร

สารบาญ

ทรัพย์ศาสตร์

ภาค ๑ การสร้างทรัพย์

	หน้า
หมวด ๑ ว่าด้วยคุณประโยชน์	๒๑
หมวด ๒ ว่าด้วยลักษณะทรัพย์	๒๔
หมวด ๓ ว่าด้วยสิ่งสำคัญที่จะต้องใช้ในการทำให้ เกิดผลเป็นทรัพย์	๒๗
หมวด ๔ ว่าด้วยลักษณะแรงทำการ	๓๑
หมวด ๕ ว่าด้วยวิธีป็นหน้าที่ทำการ	๔๒
หมวด ๖ ว่าด้วยการระดม	๕๕
หมวด ๗ ว่าด้วยทำนองทำการอย่างใหญ่และทำการอย่างน้อย	๕๘
หมวด ๘ ว่าด้วยลักษณะทุน	๖๕
หมวด ๙ ว่าด้วยการลงทุน	๗๑
หมวด ๑๐ ว่าด้วยกฎธรรมดาทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่บังคับ สำหรับให้เกิดผลเป็นทรัพย์เพิ่มพูนยิ่งขึ้น	๗๘
หมวด ๑๑ ว่าด้วยกฎธรรมดา ซึ่งเป็นที่บังคับให้ทุนเพิ่มพูนยิ่งขึ้น	๙๒

ภาค ๒ การแบ่งปันทรัพย์

	หน้า
หมวด ๑ ว่าด้วยกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สมบัติ	๑๐๗
หมวด ๒ ว่าด้วยทรัพย์ซึ่งสร้างเป็นผลขึ้นแล้ว จะได้เป็นส่วนแบ่งปันแก่คนจำพวกใดบ้าง	๑๑๓
หมวด ๓ ว่าด้วยค่าเช่าที่ดิน	๑๑๙
หมวด ๔ ว่าด้วยค่าแรง	๑๓๑
หมวด ๕ ว่าด้วยกำไร	๑๔๘
หมวด ๖ ว่าด้วยคนทำงานและการที่คนทำงาน พร้อมใจกันละทิ้งการงาน	๑๗๓
หมวด ๗ ว่าด้วยผลที่ร้ายของการประมูลแข่งขัน	๑๘๗
หมวด ๘ ว่าด้วยวิธีทำการร่วมกัน โดยร่วมทุนร่วมแรง และร่วมผลประโยชน์ในระหว่างคนทำงาน	๑๙๐
หมวด ๙ ว่าด้วยการศึกษาและการประหยัดทรัพย์	๑๙๘
ประวัติมหาอำมาตย์เอก พระยาสุริยานุวัตร	๒๑๓

ภาค ๑

การสร้างทรัพย์สิน

ทรัพย์ศาสตร์

ภาค ๑ การสร้างทรัพย์

หมวด ๑

ว่าด้วยคุณประโยชน์

ความปรารถนาอันเดียวของมนุษย์ในกิจสารพัดอย่างที่จะคิดจะทำ หรือคิดจะละเว้นเสียไม่ทำนั้น เมื่อพิจารณาดูแล้วก็ได้ใจความว่าเพื่่อมุ่งหมายจะหาความสุขหรือจะหลีกเลี่ยงซึ่งความทุกข์เท่านั้น กิจใดที่นำความสุขคือความพอใจมาให้ก็เรียกว่ากิจนั้นเป็นคุณเป็นประโยชน์ กิจใดที่นำความทุกข์หรือนำความไม่พอใจมาให้ เรียกว่ากิจนั้นไม่เป็นคุณเป็นประโยชน์ และเพื่อจะหลีกเลี่ยงความทุกข์ไปหาความสุข จะประกอบกิจการอย่างใด ก็เป็นอันว่าเพราะปรารถนาคุณประโยชน์อย่างเดียว แต่ความสุขและความทุกข์ไม่มีเส้นขีดคั่นปันเขตลงตรงไหนแน่ ความพอใจของมนุษย์จึงไม่มีที่สุดลงได้ และความมุ่งหมายที่จะทำคุณประโยชน์ก็ย่อมไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกัน

ในความมุ่งหมายที่จะหลีกเลี่ยงความทุกข์ไปหาความสุขนั้น
ธรรมดาของมนุษย์ในขั้นต้น ก็พึงจะชวนชวายเป็นประกอบการหาอาหาร
เลี้ยงชีพให้พ้นจากความเวทนาอดหิวเพื่อจะครองชีวิตไปก่อน ประกอบกิจ
ได้สำเร็จความปรารถนาในส่วนตัวแล้วต้องทำการเผื่อแผ่ไปถึงบิดามารดา
บุตรภรรยา ทั้งญาติและมิตรที่พึ่งพาอาศัยอยู่ด้วยนั้น อุทิศสำหรับปลูกสร้าง
บ้านเรือนที่อาศัย และชวนชวายเป็นสมเสปียงอาหารและโภคทรัพย์ขึ้นเป็น
ทุนไว้สำรองใช้เมื่อเวลาป่วยไข้ชราพิการ และเพื่อจะรักษาทุนเหล่านี้
ไว้ให้นานมั่นคง ก็ต้องรวมใจกันคิดอ่านจัดการป้องกันโจรผู้ร้าย
ภายในภายนอกมิให้แย่งชิงเอาไป ต้องพร้อมใจกันพยายามป้องกันรักษา
ความอิสราภของชาติด้วยความหวงแหนอย่างยิ่ง เพื่อจะไม่ให้ข้าศึก
ศัตรูต่างชาติเข้ามาย่ำยีปิตาได้ มิฉะนั้นความตกทุกข์ได้ยากจะมาถึงตัว
เมื่อปลายมือ ถิ่นฐานบ้านเรือนของใครนับกันว่าเป็นสมบัติของคนนั้น
เราเกิดอยู่ในแผ่นดินใด ก็ต้องนับว่าเราเป็นราษฎรหรือชาติ ซึ่งเป็น
เจ้าของของแผ่นดินนั้นอยู่คนหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งที่เป็คุณประโยชน์
แก่บ้านเมืองก็เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่เรา สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือ
เสียประโยชน์แก่บ้านเมืองก็เป็นสิ่งที่เสียประโยชน์แก่ตัวเราเหมือนกัน
อีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเราเป็นคนในแผ่นดินนั้น ประโยชน์ที่เราทำได้ด้วยแรง
และความคิดของเรา แม้แต่สักเล็กน้อยก็ต้องนับว่าพลอยได้ถึงชาติและ
แผ่นดินนั้นด้วย และถ้าเราประพฤติมิดีทำการทุจริตชั่วร้าย ความร้าย
ก็พลอยกระทบถึงชาติและบ้านเมืองตามส่วนผลของการที่เราทำดีและ
ชั่วนั้นเพียงใด

ในการทำผลประโยชน์นี้ ส่วนตัวใคร ๆ ก็เลือกทำตามถนัด ตามฝีมือ ตามกำลัง ตามความคิดและวิชาความรู้ความชำนาญที่ได้เล่าเรียนฝึกหัดมา และในลักษณะที่จะทำการอย่างใดซึ่งจะได้ผลเป็นประโยชน์ขึ้นดังความปรารถนานั้น ย่อมจะคิดหาทางอันสั้นอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะออกแรงทำการให้น้อยที่สุดที่จะทำได้ แต่ให้ได้ประโยชน์ให้มาก

ความเจตนาของคนทุกวันนี้ นอกจากที่จะคิดหาประโยชน์สำหรับตัวโดยที่จะประพฤติตามความสั่งสอนของศาสนา ซึ่งชี้หนทางให้หาประโยชน์ในโลกนี้ตลอดถึงโลกหน้า ที่เรียกว่าทางธรรมแล้ว ในทางโลกซึ่งเกี่ยวกับการหาประโยชน์สำหรับตัวในปัจจุบันโดยมาก ก็มุ่งหมายไปทางจะชวนขายหาทรัพย์เป็นใหญ่ ในเรื่องทรัพย์นี้เป็นเรื่องที่หนังสือนี้จะแนะนำให้พิจารณาอยู่ที่บังคับต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ทรัพย์นั้นบังเกิดผล ที่บังคับสำหรับการแลกเปลี่ยน และที่บังคับสำหรับจะจำหน่ายใช้ทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์เป็นต้น จะแนะนำให้พิจารณาเห็นเหตุต่าง ๆ ที่อาจจะทำให้บ้านเมืองและชุมชนรุ่งเรืองเจริญขึ้นด้วยทรัพย์ อันเป็นความปรารถนาสำคัญของคนทั่วไปว่า ในการทำมาหากินหมายหาผลประโยชน์คือทรัพย์นั้นจะมีทางได้ทางเสียอย่างไรบ้าง แต่เมื่อจะชี้แจงด้วยเรื่องทรัพย์แล้ว ก็จำเป็นจะต้องกล่าวให้แจ่มแจ้งเสียก่อนว่าทรัพย์นั้นคืออะไร (ดังจะได้ชี้แจงต่อไปในบทหน้า)

หมวด ๒

ว่าด้วยลักษณะทรัพย์

นักปราชญ์ทั้งหลายรวบรวมใจความมาอธิบายไว้โดยย่อว่า ทรัพย์นั้นคือสรรพสิ่งที่มีคุณประโยชน์และมีค่าซื้อขาย หยิบยก แลกเปลี่ยน กันได้ ทั้งต้องมีที่สิ้นสุดด้วย

ตามความอธิบายนี้ เมื่อจะสันนิษฐานดูว่า สิ่งใดควรจะเรียกว่าทรัพย์ ก็ต้องพิจารณาดูว่าสิ่งนั้นจะมีประโยชน์และมีค่าหรือไม่ จะซื้อขายหยิบยก แลกเปลี่ยนกันกับสิ่งอื่นได้หรือไม่

อากาศที่เราใช้สำหรับหายใจเป็นต้นนั้น เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ถ้าอากาศไม่มีเราก็คงชีวิตอยู่ไม่ได้ แต่หากว่าอากาศมีอยู่ทั่วไปโดยไม่มี ที่สุดสิ้น ใครจะต้องการใช้หายใจมากนักน้อยสักเท่าใดก็ได้ ค่าแลกเปลี่ยน ของอากาศนั้นก็ไม่มีอยู่เอง เพราะเมื่อเราหายใจเราไม่ต้องการออกแรง ทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ใครจะเอาอากาศมาขายแลกเปลี่ยนเอาเงิน ของเราหาได้ไม่ เพราะเรามีใช้พอความต้องการอยู่แล้ว

คนอาศัยอยู่ในเรือซึ่งลอยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา จะต้องการ น้ำกินสักเท่าใดก็ได้ น้ำนั้นก็ไม่มีค่าแลกเปลี่ยนอย่างใดที่จะเรียกว่า เป็นทรัพย์ได้ แต่ถ้าคนนั้นไปอยู่ในที่ดอนจะต้องเดินลงมาตักน้ำหาบ หามขึ้นไปไว้ใช้ โดยที่จะต้องออกแรงเหน็ดเหนื่อยบ้าง ถ้าไม่ไปตักเอง

ก็ต้องจ้างคนอื่นไปตัดมาให้ คือเอาเงินหรือสิ่งของออกแลก เมื่อเป็น
เช่นนี้แล้ว น้ำนั้นก็มีค่ากลายเป็นทรัพย์สินขั้นทันที เพราะน้ำที่ตัดมานี้
(๑) มีประโยชน์ (๒) มีค่าซื้อขายแลกเปลี่ยนกันกับของสิ่งอื่นได้

เมื่อแยกลักษณะทรัพย์สินออกเป็นสามประเภทเช่นนี้แล้ว ก็พึงจะ
ยกตัวอย่างต่อไปว่า ของสิ่งใดจะมีลักษณะเข้าอยู่ในประเภทนั้น ๆ บ้าง คือ

๑. สัมภาระทั้งปวงที่เป็นสิ่งเป็นอันซึ่งมีค่าและนิยมกัน
อยู่แล้วว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติ เช่น ที่ดิน สวน ไร่ นา บ้านเรือน ช้าง ม้า โค
กระบือ ต้นผลไม้ ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ นานา และเงินทองอันมีค่า
แลกเปลี่ยนเป็นราคาเงินตราได้นั้น เป็นต้น

๒. แรงทำการทำงานฝีมือ วิชาความรู้ความชำนาญและความคิด
ซึ่งจะแลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นราคากันได้ เช่น แรงกุลิแบกหาม
แรงคนไถนาเกี่ยวข้าว ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปั้น ช่างเขียน หมอยา
หมอกฎหมาย ครูอาจารย์ เหล่านี้เป็นต้น จะแลกเปลี่ยนกันแต่ลำพัง
แรงต่อแรง เช่น ช่างไม้ทำการให้ช่างเหล็ก ๆ ทำการให้ช่างไม้ หรือจะซื้อขาย
แลกเปลี่ยนแรงทำการนั้นเป็นราคาเงินทองก็ได้

๓. ความเชื่อ คือความที่ไว้วางใจแก่กันได้ว่าจะทำจริงตามสัญญา
หรือจะสุจริตซื้อตรงไม่ฉ้อโกงนั้นก็มีค่าแลกเปลี่ยนซื้อขายกันเป็นราคาได้
ประดุจสินค้าและค่าแรงทำการ มีตัวอย่างเช่น ธนบัตรของรัฐบาล เป็นต้น
ธนบัตรเป็นแต่กระดาษชิ้นเดียว แต่รัฐบาลได้สัญญาว่าจะใช้เงินให้แก่
ผู้ถือเท่าจำนวนที่ได้พิมพ์ลงไว้ ผู้ถือธนบัตรเชื่อว่ามีกรรมสิทธิ์ที่จะเรียก
เงินจากรัฐบาลตามจำนวนเมื่อใดก็ได้ ธนบัตรนั้นก็มีลักษณะคล้ายกับ
เงินตรา จะตกไปอยู่ในมือผู้ใด ผู้นั้นอาจจะมีกรรมสิทธิ์ในสรรพสิ่งของ

ทั้งปวงที่ขายกันอยู่ในตลาด อันมีค่าแลกเปลี่ยนเท่ากับจำนวนเงินในธนบัตรนั้นได้ หรือจะใช้ธนบัตรนั้นซื้อแรงงานมาทำการให้แก่ตนก็ได้ การที่รัฐบาลออกธนบัตรก็เท่ากับขายความเชื่อ ซึ่งคนทั้งหลายมีอยู่ต่อรัฐบาล ส่วนจำนวนเงินที่จะได้นั้น จะอยู่ที่ไหนก็ตาม ผู้ถือเชื่อว่ามีกรรมสิทธิ์ในเงินนั้นแล้ว ก็เป็นอันใช้ได้อยู่เอง

กระดาษต่าง ๆ ของแบงก์ หรือผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งได้เขียนสัญญาลงไว้ว่า จะใช้เงินให้แก่ผู้ถือเช่นนั้นก็มีอีกหลายอย่าง สักแต่ว่าผู้ถือเชื่อแล้วก็เป็นอันใช้ได้เท่าเงินเหมือนกัน

เพราะเหตุฉะนั้น ความเชื่อจึงนับได้ว่าเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง และเป็นทรัพย์สินสำคัญที่มีค่าซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในการค้าขายมากยิ่งขึ้นกว่าเงินตราในปัจจุบันนี้เป็นอันมาก ดังจะได้เห็นต่อไปอีก

ตัวอย่างที่ยกมากล่าวนี้ รวมใจความว่าลักษณะของทรัพย์สินแยกออกต่างกันได้สามอย่าง คือ สมบัติที่มีค่าเป็นเงิน ๑ แรงทำการ ๑ ความเชื่อ ๑ การค้าขายและการทำมาหากินทั้งสิ้น ตกอยู่ในการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินสามอย่างเท่านี้

หมวด ๓

ว่าด้วยสิ่งสำคัญที่จะต้องใช้ ในการทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์

ในการที่คิดจะทำมาหากินนั้น ที่แรกจะต้องตกลงเสียก่อนว่า จะปรารถนาสิ่งใด แล้วจึงคิดต่อไปว่าจะทำประการใดจึงจะได้สิ่งนั้นโดยง่าย

เพื่อประสงค์จะรู้ความนี้ เราต้องพิจารณาต่อไปว่า ในฐานะ ที่จะทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์นั้น จะต้องอาศัยใช้สิ่งใดบ้าง

นักปราชญ์ทั้งหลายชี้แจงร่วมกันว่า สิ่งสำคัญที่จะต้องใช้ในการที่จะทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์มีสามอย่าง คือ

๑. ที่ดิน
๒. แรงทำการ
๓. ทุน

คำ “ที่ดิน” ที่ใช้ในที่นี้ต้องไขความเดิมว่า ที่เกิดของสัมภาระทั้งหลายซึ่งการกของธรรมชาติโลกคือ ดิน ฟ้า อากาศ ความร้อน ความเย็น และแสงสว่างประกอบกันทำให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นเอง เช่น พืชพันธุ์ต้นไม้ สัตว์ และแร่ธาตุโลหะทั้งหลาย เป็นต้น

พัสดุทุกอย่างที่คนทำขึ้นเป็นขึ้นเป็นอัน ต้องทำจากพันธุ์ไม้ สัตว์ หรือโลหะ และธาตุทั้งหลายทั้งสิ้น การกกรรมดาผันแปร ตกแต่งสัมภาระเหล่านี้ขึ้นไว้ในที่ดินแล้ว เราต้องออกแรงประกอบกิจเพิ่มเติมอีก สัมภาระเหล่านั้นจึงจะเป็นผลเป็นประโยชน์

ที่ดินซึ่งเป็นที่เกิดแห่งอาหารของมนุษย์นั้น ถ้าไม่มีใคร ไปออกแรงหักร้างถางพงพินดินไถคราด และหว่านพืชพันธุ์ไม้ลงแล้ว ก็ไม่เป็นเรือกสวน ไร่ นาที่เกิดผลประโยชน์ขึ้นได้ ต้นไม้ซึ่งงอกอยู่ในป่า ถึงจะใหญ่โตงดงามอย่างใดก็หาค่ามิได้ ถ้าหากว่าไม่มีใครไปตัดฟัน ชักลากมาเลื่อยทำให้เกิดผลเป็นประโยชน์ขึ้น แร่โลหะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นแผ่นดินก็เหมือนกัน แม้จะเป็นทองอยู่ ทองนั้นก็ไม่มีค่าอันใด ถ้าไม่มีใครไปออกแรงขุดคุ้ยเอามาใช้

ผ้านุ่งห่ม บ้านเรือน ภาชนะใช้สอย และเสปียงอาหารซึ่งมีขึ้นไว้ สำหรับความสุขของเรานั้น กว่าจะได้มาแต่ละสิ่ง กว่าจะเป็นรูปเป็นผลขึ้น คนจะต้องออกแรงประกอบกิจทำการดัดแปลงแต่งสรรมากมายนักหนา สักเพียงใด เพราะฉะนั้นจึงเห็นความจริงว่าที่ดินนั้นถึงจะเป็นที่เกิด แห่งสัมภาระอันบริบูรณ์พิเศษอย่างใด ก็ต้องใช้แรงทำการโดยขยันขันแข็ง ประกอบความคิดความชำนาญและความอุตสาหะด้วย สัมภาระและ แรงทำการนั้นจึงจะเกิดผลเป็นทรัพย์ขึ้นได้

ที่ดินและแรงทำการประกอบกันเข้าจึงจะเกิดผลเป็นทรัพย์ ได้ดังที่กล่าวมาเช่นนั้นแล้วก็จริง แต่เพื่อจะให้เกิดผลเร็วขึ้นโดยที่จะ ทำการให้สะดวก คนทำงานในชั้นต้นจำจะต้องได้กินอาหารเสียก่อน แม้แต่เมื่อเข้าสักมือเดียวยังดี มิฉะนั้นจะไม่มีแรงพอที่จะทำการ

ให้สำเร็จได้ อาหารนี้คือทุนซึ่งต้องมีใช้ด้วยจึงจะทำการได้ดี ยังมีสิ่งสม
สารถอยู่มากก็ยิ่งทำการได้สะดวกมาก แต่เสบียงอาหารก็เป็นผล
ซึ่งเกิดจากที่ดินและแรงทำการเหมือนกัน จะสั่งสมขึ้นไว้ให้กินได้หลายมื้อ
ก็โดยที่ผู้หาอาหารนั้น เมื่อหาได้มาจะไม่กินให้หมดไปเสียในมือเดียว
คราวเดียว ต้องอดส่ำห่ม่อนกินผ่อนเก็บสั่งสมขึ้นไว้สำหรับกินในวันหน้า
ต่อไป จึงจะเป็นทุนขึ้นได้

เมื่อการเป็นดังนี้ก็จะเห็นได้ว่า ทุนนั้นคือผลของการที่เรา
ได้ผ่อนเหลือเก็บสั่งสมประหยัดไว้ สำหรับจะใช้ให้เกิดผลเป็นทรัพย์
ในภายหน้าต่อไป หรือจะกล่าวแต่ย่อก็คือทุนนั้นเป็นที่เกิดแห่งกำไร
หรือทุนเป็นสิ่งที่สำหรับใช้ให้เกิดกำไร

คนทำนา เมื่อลงมือไถคราดไปจนได้ตกลำดำนแล้ว ยังจะ
ต้องคอยไปอีกหลายเดือนจนกว่าข้าวจะสุก ได้เกี่ยวมาสี ต่ำ ผัด แล้วจึง
จะหุงข้าวนั้นกินได้ ในระหว่างเวลาหลายเดือนนี้ ถ้าไม่ได้อาศัยเสบียง
ซึ่งได้เก็บเป็นทุนสำรองไว้แต่ก่อนแล้วไหนเลยจะทำไปได้ นอกจาก
เสบียงยังต้องมีเหย้าเรือน ที่อาศัย โค กระบือ ไถ คราด และเครื่องมือ
เครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งผ่าน่งห่มด้วย ถ้าได้เตรียมของเหล่านี้สำรอง
ไว้พร้อม หรือเตรียมไว้แต่พอให้ได้ทันใช้ในเวลาต้องการ ก็สามารถ
จะทำนาได้โดยสะดวก และได้ข้าวเป็นผลคุ้มค่าแรงที่ได้ออกไปมาก
แต่ถ้าหากว่าในเวลาที่กำลังทำนาอยู่ บังเอิญขาดเสบียงไปหรือ
ขาดเครื่องมืออะไรลงสักอย่างหนึ่ง ก็จำจะต้องทิ้งงานเสียเวลา
ไปเที่ยวหาเสบียงหรือเครื่องมือที่ขาดไปนั้นเสียพักหนึ่ง เป็นการขัดข้อง
ไม่สะดวกและเป็นการเสียเวลา ซึ่งเป็นเหตุที่จะทำให้ได้ผลเป็นทรัพย์

น้อยไป หรือซ้ำไปกว่าเพื่อนที่เขามีทุนสำรองอยู่พร้อม การหาเงิน
อย่างอื่นก็เหมือนกัน เมื่อเอาเวลาเป็นที่ตั้งแล้ว ถ้ามีทุนสำรองใช้น้อย
ก็ได้ผลน้อย ถ้ามีทุนมากก็ได้มากในเวลาเท่ากัน

เหตุฉะนั้นในการที่จะทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์สินได้ จึงต้องใช้ทุน
ประกอบกับแรงทำการ และที่ดินด้วยทั้งสามอย่าง

ต่อไปนี้จะได้ชี้แจงลักษณะแรงทำการและทุนกับที่ดินเป็น
ลำดับไปโดยพิสดาร

หมวด ๔

ว่าด้วยลักษณะแรงทำการ

ตามที่ได้กล่าวมาแต่ต้นแล้วนั้น ได้ความชัดว่าธรรมดาของโลก กระทำให้สัมภาระทั้งหลายเกิดขึ้นเองในแผ่นดิน แต่สัมภาระเหล่านั้น ถึงจะพิเศษอย่างใดก็ยังมีค่ามิได้ คนต้องออกแรงและความคิดประกอบ เพิ่มเติมเข้าอีกชั้นหนึ่ง สัมภาระนั้นจึงจะเป็นประโยชน์เกิดผลเป็นทรัพย์ได้ คือแรงทำการกระทำให้สรรพคุณที่มีอยู่ในสัมภาระทั้งหลายเป็นประโยชน์ขึ้น

ของโดยมากเมื่อพิจารณาดูก็พึงเห็นได้ว่า กว่าคนเราจะเอามาใช้เป็นประโยชน์ได้สมความปรารถนา จะต้องออกแรงทำมากมายยากยุ่ง สักเพียงใดจึงจะใช้ได้ ของแต่ละสิ่งกว่าจะเป็นรูปขึ้นได้สมกับความต้องการของคน จะต้องทำวิธีแก้ไขดัดแปลงแต่งสรรพผลัดมือต่าง ๆ กันเป็นชั้น เป็นลำดับไปมากมายสับสนสับสนปานใด วิธีทำชั้นหนึ่งลำดับหนึ่งก็ต้องใช้แรงคน และฝีมือกับความคิดต่างกันเรื่อยไป จนกว่าของนั้นจะไปถึงที่สุดที่จะใช้เป็นประโยชน์ได้

ผ้าเช็ดหน้าผืนน้อยที่เราใช้อยู่ ถ้าจะพิจารณาดูว่าเป็นขึ้นได้อย่างไรก็ต้องสืบสาวย้อนต้นขึ้นไปตั้งแต่ชาวไร่ในประเทศอเมริกาเอาเมล็ดฝ้าย ลงหว่าน ได้ผลแล้วขนไปส่งโรงหีบ หีบแล้วบรรจุรถไฟไปลงเรือกำปั่น

นำไปส่งโรงทอผ้าในเมืองอังกฤษปั่นด้ายทอเป็นผ้า แล้วจัดลงบรรจุหีบห่อส่งลงรถไฟเรือไฟต่อมาถึงเมืองเรา ยังมีลูกค้ารับมาขายจนเราได้ไปซื้อมาใช้

ที่เกิดของเมล็ดฝ้ายอยู่ห่างไกลจากเมืองเราข้างละซีกโลก ระยะทางที่ส่งผ้าต่อ ๆ กันมานับได้กว่าพันโยชน์ และเมื่อคิดไปถึงแรงคนที่ได้ใช้ช่วยทำผ้านั้นแล้ว ก็เป็นอันสุขวิสัยที่จะประมาณได้ถูกว่า สักกี่พันคน คิดย้อนหลังขึ้นไปตั้งแต่พวกเขาทำเครื่องไถ คราด จอบ เสียม รถเกวียนขนฝ้าย เครื่องหีบเครื่องจักร กลไกร้อยอย่างต่างชนิดที่ต้องใช้ แต่เฉพาะการทำผ้า ไหนยังจะต้องคิดไปถึงพวกชุดถ่าน ชุดแร่ ถลุงโลหะต่าง ๆ ที่ต้องใช้ทำเครื่องเหล่านั้นอีก ยังมีพวกก่อสร้างรถไฟต่อเรือเล็กใหญ่ต่าง ๆ ที่ขนผ้านั้นด้วย ที่สุดต้องใช้ฝีมือและวิชาความคิดช่างสารพัดช่าง แต่โดยที่เมล็ดมือกันทำเป็นชิ้น ๆ มาจนเป็นรูปผ้าเช็ดหน้าผืนหนึ่งเท่านั้น ก็เหลือวิสัยที่จะบรรยายให้ทั่วถึง

แรงทำการของคนจำพวกต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวนี้ กระทำให้สรรพคุณในสัมภาระ ซึ่งเกิดขึ้นเองโดยลำพังของธรรมดาเกิดผลเป็นทรัพย์สินทั้งสิ้น และเมื่อคิดย้อนหลังขึ้นไปอีกก็จะเห็นได้ว่า นอกจากนี้ยังมีแรงของบิดา มารดา ผู้อุปการะ อุปัชฌาย์อาจารย์ของคนเหล่านั้น ช่วยโดยทางอ้อมอีกต่างหาก เพราะคุณของบิดา มารดา ผู้อุปการะ อุปัชฌาย์อาจารย์ได้บำรุงเลี้ยงและฝึกสอนวิชาความรู้เตรียมคนเหล่านั้นมาแต่ต้นเดิม คนเหล่านั้นจึงสามารถทำการงานได้ดี คุณอย่างนี้ต้องจัดเอาเป็นคุณอย่างประเสริฐ ที่อาจช่วยทำประโยชน์ได้โดยตรงและทางอ้อมเป็นอันมาก สักแต่ว่ามีกำลังและร่างกายบริบูรณ์พอแล้วจะทำการได้ก็จริง แต่ผลที่จะเกิดขึ้นได้จากแรงทำการมากหรือน้อย ยังต้องสุดแล้วแต่

สันดานของคนที่เป็นมารดาได้อุตสาหกรรม และอาศัยความรู้
ความประพฤติชั่วและความเลวเรียน ซึ่งอุปมาอาจารย์ได้สั่งสอน
มาแต่ต้นด้วย ธรรมดาคนดีคนฉลาดย่อมจะสามารถทำประโยชน์ได้ดี
แน่นอนกว่าคนชั่วคนเลวอยู่เสมอ

แต่แรงทำการของคนที่ไม่ทำให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์ได้ก็มีมาก
เช่นแรงทำการของนักเลงบางจำพวก และแรงทำการของคนขอลาน
เป็นต้น คนขอลานถึงจะออกแรงเที่ยวเดินขอลานเหินเหินยักเพียงใด
ก็ไม่ทำสิ่งใดให้เกิดผลเป็นทรัพย์ได้ มีแต่จะทำให้ทรัพย์สูญสิ้นไป
อาหารและเครื่องใช้เครื่องนุ่งห่มที่คนชนิดนี้บริโภค ก็ไม่ทำให้กลับมีผล
ขึ้นได้เหมือนกัน

แรงทำการจึงจัดแยกออกได้เป็นสองอย่าง คือ แรงที่ทำให้บังเกิด
ผลเป็นทรัพย์ และแรงที่ไม่ทำให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์ ส่วนของที่คนบริโภค
ใช้สอยก็แยกออกเป็นสองอย่างได้ตามกันคือ ของที่บริโภคแล้วทำให้บังเกิด
ผลเป็นทรัพย์กลับคืนมาได้หนึ่ง ที่บริโภคแล้วไม่ทำให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์
กลับคืนมาได้หนึ่ง

ความสื่อนี้ควรเป็นที่สังเกตของผู้ที่จะทำการหาผลประโยชน์
อยู่เสมอ ความเปลืองน้อยเปลืองมากเป็นเพราะเหตุเหล่านี้อยู่บ้าง

แรงทำการที่สามารถจะทำได้ดี แต่ไม่เป็นประโยชน์ก็มี

คำที่กล่าวว่า “ทำเรื่องผิดคิดจนเรื่องทลาย” นั้น มีตัวอย่าง
อยู่เนืองๆ ทำแล้วแก้ ๆ แล้วเติม ๆ แล้วรื้อเช่นนี้ แรงของคนทำการ
ที่ออกไปก็เป็นอย่างเสียเปล่าทั้งสิ้น เพราะลงปลายแรงทำการนั้นถึงจะดี
เพียงใด เมื่อทำลายเรื่องเสียแล้วก็ไม่เกิดผลอะไร

และคนที่ทำการให้เกิดผลเป็นทรัพย์สินได้ดี แต่ใช้สอยบริโภค บางอย่างที่ไม่ทำให้กลับคืนเป็นผลมาได้อีกก็มี เช่นซื้อเครื่องเพชร มาประดับตัวและเสพสุรายาฝิ่นเป็นต้น ของเช่นนี้ไม่ได้ช่วยให้แรงทำการดี มีผลขึ้นเลย เป็นของเปลืองไม่มีประโยชน์แท้

การบริโภคทรัพย์สินเป็นผลและไม่เป็นผลนี้ เมื่อกล่าวถึงลักษณะทุน จะเป็นเรื่องชี้แจงต่อไปอีก

ความมุ่งหมายของคนย่อมมีอยู่เสมอว่า จะทำการอย่างใด จึงจะได้ผลอย่างมากที่สุด โดยที่จะออกแรงเหน้อยยากแต่พอสมควร และเมื่อได้คิดหาทางต่อไปก็คงเห็นได้ว่ากิจธุระที่จะทำนั้น ควรจะเลือกทำ เมื่อเวลาสะดวกที่สุด ๑ ทำในที่เหมาะสมที่สุด ๑ ทำโดยวิธีอย่างดีที่สุด ๑

จะทำการเมื่อเวลาสะดวกที่สุด ก็ควรให้ตรงกับสมัยหรือเวลา ที่เห็นว่าจะทำได้สำเร็จโดยง่าย และทำเมื่อเวลาซึ่งอาจจะได้ผลจาก น้ำแรงอย่างมากที่สุด ตรงกันกับความว่าถ้าประกอบกิจธุระให้ต้องตาม กาลเทศะแล้ว ก็จะเป็นผลความเจริญด้วยวิบุลย์ผล

ชาวนาจะลงมือไถคราดและปลูกข้าวได้สะดวกก็ต้องคอยไป จนตั้งต้นฤดูฝน ฝนตกโชกชุ่มแผ่นดินอ่อน จะไถคราดไม่หนักแรงโค กระบือก็สามารรถเตรียมที่เพาะปลูกในที่กว้างใหญ่ในเวลาอันน้อยได้ เมื่อปลูกข้าวลงมีน้ำฝนช่วยเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญงอกงามอยู่แล้ว ก็ต้องได้ผล เป็นเมล็ดข้าวบริบูรณ์อยู่เอง ชาวสวนจะปลูกต้นไม้ก็ต้องปลูกเมื่อหน้าฝน มิฉะนั้นจะต้องตักน้ำรดต้นไม้ได้ความเหน้อยยากเป็นอันมาก ชาวเรือ เมื่อได้ลมดีสพเหมาะกันกับเวลาน้ำไหลขึ้นลง จึงจะออกเรือเพื่ออาศัย กำลังลมและน้ำช่วยพัดเรือให้แล่นไปถึงที่เร็วขึ้น ถ้าประกอบการทำ

ผลประโยชน์อยู่ในทะเล ก็ต้องทำให้ถูกกับมรสุมเที่ยวหลีกเลี่ยงหาที่อาศัย กำบังพายุและคลื่น มิฉะนั้นก็จะไม่ได้ผลมาก ทั้งอาจจะเป็นอันตราย เพราะคลื่นลมได้ด้วย

ธรรมดาพ่อค้าย่อมคอยฟังข่าวอยู่เป็นนิจว่า ในขณะเดียวกันนั้น สินค้าที่ไหนราคาต่ำที่ไหนราคาสูง เมื่อถึงเวลาสบเหมาะจะได้รับไปซื้อสินค้า ณ ที่ราคาต่ำ ไปขาย ณ ที่ราคาสูงให้ทันเวลา จึงจะได้กำไรมาก

กล่าวแต่เพียงเท่านี้ก็เห็นได้ชัดแล้วว่าเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ในการช่วยให้เกิดผลเป็นทรัพย์ได้สะดวกอย่างไร เมื่อทำการในเวลา ที่สะดวกก็ได้กำไรมาก ทำการถูกฤดูถูกเวลาเหมาะก็ได้อาศัยกำลั้งน้ำ และลม ซึ่งเป็นการกระธรรมดาทำให้เป็นขึ้นเองนั้น ช่วยให้เบาแรง ทำการได้นือเป็นอันมาก

มีคำเป็นคติอยู่ว่า ถ้าทำพรุ่งนี้จะสะดวกกว่า ก็ไม่ควรจะทำในวันนี้ แต่ยังมีคติดียิ่งไปอีกชั้นหนึ่งว่า ถ้าจะทำในวันนี้ได้สะดวกกว่า ก็ไม่ควร จะผัดเวลาไปทำพรุ่งนี้

จะทำการในที่เหมาะสมที่สุด ก็ต้องเลือกหาทำเลที่สมควร กับการณ์แล้ว ย่อมจะเห็นได้ชัดด้วยกันทุกคน ใครจะไปต่อเรือบนภูเขา หรือปลูกข้าวบนกองหินให้ป่วยการเสียแรงเปล่า แต่ในการบางอย่าง จำจะต้องตริตrongเลือกหาที่ทำการให้เหมาะอยู่บ้าง เป็นต้นว่าจะตั้งร้าน ขายของย่อย ถ้ามีทุนมากไปตั้งขายของอยู่หัวเมืองบ้านนอก ถึงจะขาย ได้ราคาแพงก็จะค้าใหญ่โตไม่ได้เต็มทุน เพราะมีคนซื้อน้อย ถ้ามาตั้ง ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีคนซื้อมาก ถึงจะต้องขายของให้ราคาต่ำ เพราะมีร้าน แข่งแย่งราคากันขายมาก ก็ยังจะมีกำไรมาก โดยที่จจะนับเอาของที่จะขาย

ได้เร็วเข้าบวกกัน จะใช้ทุนหมุนเวียนได้หลายรอบในเวลาเดียวกัน
ทั้งจะขยายห้างร้านใหญ่โตขึ้นตามทุนที่เกิดผลมากขึ้นเท่าใดก็ได้
มีเขตคั้นยืดยาวกว่าที่จะไปตั้งอยู่หัวเมืองบ้านนอก

ผู้ใดมีทุนน้อยปรารถนาจะขายของย่อยให้ได้กำไรมาก ก็ควร
จะเลือกหาที่ที่มีร้านขายของอย่างเดียวกันน้อยร้าน จึงจะไม่ต้องแข่งแย่ง
ราคากันนัก ในที่แห่งใดที่มีคนซื้อมากแต่มีของน้อย ราคาของก็ต้องสูง
เพราะผู้ซื้อแย่งราคากันขึ้นให้แก่ผู้ขายเอง มิฉะนั้นก็จะซื้อของไม่ได้
ในที่ใดที่มีของขายมากแต่มีผู้ซื้อน้อย ของนั้นก็ต้องขายราคาถูกลง เพราะผู้ขาย
แข่งแย่งกันขายลดราคาให้ผู้ซื้อเอง มิฉะนั้นก็จะขายของไม่ได้ ความข้อนี้
ควรจำไว้เป็นคติเสมอ

เหตุใดผลเงาบางบนจึงมีรสดี ราคาแพงกว่าเงาบางล่าง
และเหตุใดส้มโอส้มเขียวหวานบางล่างจึงมีรสดี มีราคาสูงกว่าส้มโอ
ส้มเขียวหวานบางบน เป็นอันตรงกันข้ามเช่นนี้ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า
การเลือกที่ที่เหมาะสมดีจึงจะทำการได้ผลมาก ที่บางล่างและบางบน
ก็ปลูกเงาปลูกส้มโอได้ทั้งสองแห่ง ค่าแรงที่จะทำสวนนั้นก็คงเท่ากัน
แต่รสดีมีราคาสูงกว่ากันเพราะที่ดินจืดหรือเค็มเท่านั้น ก็กระทำให้ผล
ของค่าแรงทำการเกิดมีมากขึ้นกว่ากันได้ แม้แต่ที่แผ่นดินจะกว้างยาว
เท่ากัน สวนส้มบางล่างคงแพงกว่าสวนส้มบางบน และสวนเงาบางบน
คงแพงกว่าสวนเงาบางล่างเป็นธรรมดา เพราะได้ผลเป็นทรัพย์สิน
มากกว่ากัน

ข้าวเปลือกซึ่งขายในที่นาตอนห่างไกลทางน้ำทางรถไฟ ราคาต่ำ
ถึงเกวียนละ ๖ ตำลึงก็มี แต่ข้าวอย่างเดียวกันซึ่งเกิดในที่อยู่ใกล้ตลาด

ทางน้ำทางรถไฟ ขายได้ราคาถึง ๑๒ ตำลึงมากกว่ากันเท่าตัว ค่าแรงที่ใช้ในการทำนาสองแห่งก็เท่ากัน แต่เป็นเหตุเพราะที่ที่อยู่ห่างไกลทางนั้นกันดาร โดยจะต้องเปลืองค่าแรงขนแบกหาม หรือเสียค่าโคเกวียนบรรทุกมาแต่ไกลเพิ่มเติมอีก ชาวนั้นก็ต้องขายราคาต่ำอยู่เอง เมื่อการเป็นดังนี้จึงเห็นได้ว่าที่ที่อยู่ห่างไกลจะทำให้ค่าแรงทำการเพาะปลูกได้ผลน้อย เพราะต้องเสียค่าขนอันแพงไปเสียเปล่า

ลักษณะที่จะเลือกที่ทำการให้เหมาะมีหลายอย่างต่างกันนัก จะคิดทำการอย่างใด จำจะต้องพิจารณาให้รอบคอบไปจึงจะได้

ทำการโดยวิธีอย่างดีที่สุด ในการทำมาหากินทั้งปวงซึ่งจะได้ทำอยู่แห่งใดนั้น ข้อสำคัญจะต้องคอยระวังดูให้คนทำงานประกอบการตามวิธีอย่างดีที่สุด เพื่อจะมีให้คนทำงานป่วยการเสียเวลาและทำการผิดพลาดไปต่าง ๆ การชนิดเดียวกันก็อาจจะทำโดยวิธีหลายอย่างต่างกันได้ แต่จะเลือกทำตามวิธีอย่างใดจึงจะได้ผลของแรงทำการมากที่สุดนั้น คนทำการจะต้องมีความฉลาดและความชำนาญประกอบด้วย มิฉะนั้นก็ต้องมีผู้รู้ผู้ชำนาญชี้แจงให้ทำ นอกจากนี้ยังจะต้องทำการโดยวิธีซึ่งจะปันหน้าที่พนักงานกัน ทำเป็นสิ่งเป็นอย่างไปคนละต่างหากอีกชั้นหนึ่งเพื่อประสงค์จะให้คนทำงานต่าง ๆ กันนั้นได้ทำแต่ส่วนอย่างที่เขาจะทำได้ ถนัดที่สุด เมื่อเป็นฉะนี้เราจึงต้องการใช้ศิลปวิทยาความรู้ ๑ ต้องการใช่วิธีปันหน้าที่กันทำการเป็นสิ่งเป็นอย่าง ๑

ความต้องการใช้ศิลปวิทยา เพื่อจะทำการให้ได้ผลอย่างดีที่สุดนั้น ใ้ว่าจะต้องอาศัยแต่ฝีมือชำนาญของคนทำงานฝ่ายเดียว จำจะต้องอาศัยวิชาความรู้ประกอบเข้ากับการที่ทำอยู่นั้นด้วย

ความรู้ในวิสัยของธรรมดา เป็นความรู้ถึงมูลเหตุแห่งสรรพสิ่ง
ทั้งปวง คือรู้ว่าจะเอาสิ่งอันใดมาประกอบเข้ากับสิ่งใดจึงจะผันแปร
หรือกลายเป็นผลอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นได้

เป็นต้นว่าเครื่องจักรที่ใช้ไอน้ำร้อนเป็นกำลังขับให้เลื่อนไปมาได้นั้น
ก็เพราะคนได้ความรู้ขึ้นว่า ถ้าเอาความร้อนมาประกอบเข้ากับน้ำคือ
ต้มน้ำเข้าแล้ว จะต้องได้ผลเป็นไอน้ำร้อนซึ่งสามารถจะแผ่ยึดตัวหรือ
แบ่งออกเป็นกำลังได้โดยแรง เพราะฉะนั้นเตาไฟ ถ่านหม้อน้ำ และน้ำ
จึงเป็นมูลเหตุต่าง ๆ ที่ช่วยผันแปรให้เกิดผลเป็นกำลังของเครื่องจักร
ขึ้นได้

เมื่อรู้ว่าการร้อนอาจจะทำให้สิ่งที่เป็นของแข็งและสิ่งที่เหลว
เป็นน้ำเหล่านี้อึดตัวออกได้แล้ว คนเราก็เอาความรู้นั้นมาใช้เป็นประโยชน์
ได้ต่าง ๆ นานา เป็นต้นว่าวงเหล็กพืดที่ช่างทำรถทำเกวียนใช้รัดรอบ
ขอบล้อไม้เพื่อจะให้แข็งแรงใช้การได้นานนั้น ต้องเผาวงเหล็กให้ร้อน
จนขยายยึดตัวออกพอแล้ว จึงสวมลงกับขอบล้อไม้ เมื่อวงเหล็กเย็นลง
เหล็กนั้นก็กลับหดห่อตัวรัดกุมขอบล้อเข้าไว้ได้มั่นคงแข็งแรง

สะพานเหล็กอันใหญ่ยาวเช่นที่สำหรับให้รถไฟข้ามแม่น้ำ
แม่กลองไปทางเมืองราชบุรีนั้น เพราะนายช่างรู้เหตุว่าความร้อนความเย็น
อาจจะทำให้สะพานนั้นยึดออกและหดเข้าได้แต่ลำพังตัว จึงได้
ปล่อยปลายสะพานทั้งสองข้างแม่น้ำให้วางอยู่เฉย ๆ บนเสาที่ก่อรับ
เพื่อจะได้ยึดเข้ายึดออกได้ตามเวลาร้อนและเย็น มิฉะนั้นสะพาน
อาจจะเป็นอันตรายได้

ช่างทำเรือนต้องรู้ประมาณความทนทานของไม้และอิฐปูน ถ้าใช้ของเหล่านี้แบบบางเกินไป เรือนนั้นอาจจะชำรุดทรุดโทรมลงได้โดยเร็ว ถ้าใช้ของเครื่องก่อสร้างใหญ่โตแข็งแรงเกินส่วนที่ควรมาก ค่าเรือนนั้นก็อาจจะแพงเกินไป เป็นการทำผิดได้ทั้งสองอย่าง

เมื่อความรู้สามารถจะช่วยให้เราทำการให้เกิดผลได้มาก โดยง่ายแล้ว จะทำธรรมาอย่างใดก็ควรจะแสวงหาความรู้ในเหตุผลต่าง ๆ ที่จะเกี่ยวข้องกับงานนั้นให้เข้าใจอย่างดีที่สุดที่จะหาได้ ถ้ามีความรู้ไม่พอ เราก็อาจจะทำการพลาดพลั้งป่วยการแรงป่วยการทุนและเสียเวลาได้เป็นอันมาก

ศิลปวิทยาอาจจะชี้ให้เราเห็นได้บ่อย ๆ ว่าการบางอย่างที่เราปรารถนาจะทำนั้น จะเป็นอันทำไม่สำเร็จเป็นอันขาด บางอย่างก็ชี้ทางให้เห็นได้ว่า วิธีการที่เราทำอยู่นั้นเป็นทางที่ไม่ถูกแท้ ศิลปวิทยาอาจจะสอนให้เราทำงานเปลืองแรงน้อยและอาจจะชักนำให้เราได้รับความรู้อย่างใหม่ มาช่วยทำผลเป็นทรัพย์ได้ด้วย ถ้าไม่เป็นเพราะศิลปวิทยา เราคงไม่รู้จักใช้แรงไฟฟ้า โทรเลข โทรศัพท์ และสิ่งอื่น ๆ ร้อยอย่างต่างพรรณที่ใช้เป็นคุณประโยชน์แก่มนุษย์อยู่ทุกวันนี้เป็นอันมาก

ในที่สุดจะกล่าวได้ว่า ความเจริญของมนุษย์ซึ่งมียิ่งขึ้นเสมอไปในทางรักษาชีพและทางทำมาหากินนั้น เจริญได้ด้วยศิลปวิทยาโดยมาก

เพราะเหตุฉะนั้น รัฐบาลจึงเอาใจใส่จัดการบำรุงการเล่าเรียนในบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นเสมอไป เพราะเห็นปรากฏแน่แล้วว่า การเล่าเรียนศึกษาวิชาสิ่งเดียวที่อาจจะช่วยให้ราษฎรทำการหาผลประโยชน์เลี้ยงชีพ

ได้โดยสะดวก ช่วยให้มีความสามารถทำธุระให้เกิดผลไพบูลย์ยิ่งกว่าเก่า โดยที่เห็นเหตุว่าความสุขความสมบูรณ์ในทรัพย์สินสมบัติของราษฎร เป็นเครื่องทวีความเจริญแห่งอำนาจที่จะดำรงความเป็นเอกราชของ แผ่นดิน ทั้งค้ำจุนความอิสระภาพของชาติให้ถาวรวัฒนายั่งยืนอยู่ได้

การเล่าเรียนศึกษาศิลปวิทยามีมาแต่ก่อนพุทธกาลแล้วก็จริง แต่ความผันแปรเปลี่ยนแปลงของสมัยกระทำให้นุชนิยมมีความปรารถนา ต่าง ๆ นานาทวีคูณเรื่อยอยู่ มนุษย์ยิ่งเกิดมีมากขึ้น ความแข่งแย่ง เบียดเสียดซึ่งกันและกันยิ่งมากขึ้นเพียงใด ความกังวลชวนชวาย ในการเลี้ยงชีพก็ยิ่งจะเข้มงวดกวดขันมากขึ้นตามกัน

ความปรารถนาของมนุษย์ที่เป็นความจำเป็นแท้ในขั้นต้น ถ้ามีแต่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่พักอาศัยร่มแดดร่มฝนก็พอจะเลี้ยงชีพ อยู่ได้ เช่นชาวไร่นาป่าดงหมู่ชนที่มีเป็นส่วนมากอยู่ในแผ่นดินเรา ซึ่งในสมัยนี้ยังเป็นประเทศเพาะปลูกแท้อยู่เป็นต้น คนพวกนี้ไม่ต้อง ทำการออกสติปัญญาและมีวิชาความรู้เท่าใดนัก เก็บกินแต่เมล็ดผล ต้นข้าว ถั่ว มัน พริก มะเขือ ที่ปลูกอยู่ในบริเวณใกล้ชิดกับบ้านเรือน ที่อาศัยของตัวเท่านั้นก็พอจะเลี้ยงชีวิตอยู่ได้

แต่วิสัยของมนุษย์ปุถุชนโดยมากหามีความพอใจแต่เพียงที่จะบริโภค อาหารและนุ่งห่มแต่ล้วนของที่หาง่ายทำง่ายไม่ ต้องการเปลี่ยนอาหาร การกินและผลัดเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ นานาอยู่เสมอ ต้องการรสและสัมผัส ที่ดี ต้องการความสวยความงามและความสุขสำราญในส่วนร่างกาย แล้วยังต้องการความสุขใจสำราญใจต่อไปอีก ความปรารถนาค่อยยับ

กำเร็บเสิบสานขึ้นเรื่อยไป เลยเห็นเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีความสุข ความสะดวก และความพุ่มเพื่อยในการใช้สอยจนเคยตัว เครื่องใช้สอย และอาหารการกินที่ตัวทำได้อเอง หรือเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงทำได้ก็จัดจาง เปื่อหน่ายไป หาของแปลกอย่างต่างตำบลต่างมณฑลในประเทศเดียวกัน มาใช้ได้แล้ว ยังข้าชวนขวายหาของต่างเมืองต่างประเทศมาใช้ต่อไป

ขอให้ลองคิดดูว่า ทุกวันนี้เราจะเดือดร้อนสักเท่าใดถ้าเราไม่มี ใบชากิน ไม่มีไม้ขีดไฟใช้ ไม่มีน้ำมันปิโตรเลียมตามตะเกียง ไม่มีผ้า เนื้อละเอียดนุ่ม ขาดถ้วยชามของเมืองนอก ขาดเครื่องแก้วเครื่องเหล็ก สารพัดอย่าง ทั้งไม่มีหนังสือพิมพ์อ่านระดับสติปัญญาเป็นเครื่องบำรุง หัวใจ ถ้าของที่เรเคยใช้เหล่านี้ขาดไป เราจะรู้สึกเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจ สักปานใด ความเคยตัวของมนุษย์มีขึ้นได้เช่นนี้ ความกังวลชวนขวาย ก็ย่อมจะเกิดมีหนักขึ้นตามกัน ต้องการเรียนวิชาความรู้มากขึ้น และต้อง ทำการงานแข่งมวดกวดขันแข่งกันเรื่อยไปให้ทันกับสมัย ความเจริญใน หมู่ชนที่โง่เขลาปราศจากความเล้าเรียน จึงเดินช้าล้าหลังกว่าหมู่ชน ที่มีความสามารถลาดด้วยความรู้ดีเท่าทันกับกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลง ใหม่ออยู่เสมอ ความจริงเห็นประจักษ์อยู่แก่ตาเช่นนี้ ความศึกษาศิลปวิทยา จึงเป็นสิ่งสำคัญใหญ่ที่จะช่วยให้ทำการได้ผลเป็นทรัพย์สะดวกขึ้น

หมวด ๕

ว่าด้วยวิธีปันหน้าที่ทำการ

วิธีปันหน้าที่กันทำการนั้น แท้จริงก็ไม่ประหลาดอะไร เพราะวิธีทำการเช่นนี้มีอยู่ในนิสัยของมนุษย์มาแต่เดิม ความพึงพาอาศัยเอื้อเพื่อเจือจานซึ่งกันและกันโดยความรักใคร่ เมตตากรุณามีอยู่ในบ้านเรือนทุกครอบครัว ชายทำการหนัก หญิงและเด็กทำการเบา ปันหน้าที่กันตามกำลังและร่างกายแข็งแรงของบุคคล สามิไถนาเข้าป่าตัดฟัน ปรียาตักน้ำตำข้าวหุงต้มจัดเตรียมอาหารการเรือนอยู่บ้าน บุตรสาวปั่นฝ้าย ทอผ้า บุตรชายเล็กเลี้ยงโค กระบือ ขับนก ตกเบ็ด หาปลา ถ้าครอบครัวมีมากก็แยกกันออกทำการปลูกผักขายหญ้า หรือค้าขายแลกเปลี่ยนหากำไรมาเจือจานเลี้ยงกันต่อไป ผู้ใดถนัดทำการอย่างไร ซึ่งจะเป็นผลมากก็ควรจะทำหน้าที่อย่างนั้นมาก ธรรมดาของมนุษย์เป็นเช่นนี้ จึงเกิดมีช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างหล่อ ช่างอิฐ ช่างปูน ช่างเขียน ช่างปั้น สารพัดอย่าง มีหมอรักษารโรคและครูอาจารย์เกิดมีขึ้นทุกบ้านเมือง เมืองใดประเทศใดมีคนหนาแน่นเปียดเสียดกันมาก เมืองนั้นยังมีการแบ่งปันหน้าที่กันทำงานเป็นต้น แผนกแยกกันละเอียดย และแพร่หลายกระจายกว้างขวางออกเสมอไป เพราะเหตุที่มนุษย์มีความกังวลชวนวាយในทางที่จะทำการให้ได้ผลเป็นทรัพย์อย่างมาก โดยความสะดวกที่สุดอย่างเดียว ต่างคนจึงอุตส่าห์แสวงหาที่และฝึกหัดทำการแต่ล้วนที่เห็นว่า จะเหมาะและ

จะถนัดฝีมือหรือความคิดความรู้ที่ดีที่สุดที่จะทำได้ ความจริงมีปรากฏ
อยู่เช่นนี้ก็จริง แต่เมื่อเราเห็นชินตาอยู่ทุกวันก็ย่อมจะเผลอขาดความ
สังเกต เห็นได้ว่าลักษณะป็นหน้าที่กันทำการนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการทำมา
หากินเพียงใด

ในสมัยนี้ถ้าไม่มีวิธีป็นหน้าที่กันทำการแล้ว การทำมาหากิน
อาจจะหยุดยั้งไปได้ทั้งสิ้น ขอให้คิดว่าถ้าเราจะไม่อาศัยแรงเพื่อนมนุษย์
ช่วยเลย เราจะทำการแต่ลำพังตัวและครอบครัวของเราเท่านั้น เราจะมี
ความสุขบ้างหรือไม่ ในขั้นต้นจะต้องทำนาเอง ตัดพินเอง ปั่นหม้อหุงข้าว
กินเอง ปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ทอผ้าเอง ที่สุดต้องชุดแร่ ตีเหล็ก ทำเครื่องมือ
มีดพัวเอง สารพัดทุกอย่าง ถ้าการเป็นเช่นนี้ เราก็ต้องกลายเป็นคนป่า
ไปเท่านั้น จะปลูกกระท่อมอยู่แต่พออาศัยนอนก็แทบจะไม่มีเวลาทำ

ช่างเย็บรองเท้าขาย ถ้าไม่ซื้อของสำเร็จใช้ ในขั้นต้นจะต้องไป
ตั้งกองเลียงโคเสียก่อน โคโตสมควรแล้วจึงจะฆ่าถลกหนังไปชิงผึงแดด
และชุดขนแล้ว เทียวหาเปลือกไม้ฝาดมาชุดหลุมแช่ฟอกและแต่งหนังนั้น
ไหนยังจะต้องตีเหล็กทำเครื่องมือทำตะปูดออกไปอีก กว่าจะได้เป็นรองเท้าขึ้น
จะต้องเปลืองเวลาช้านานเหน็ดเหนื่อยสักปานใด และเมื่อขายได้แล้ว
จะได้ผลคุ้มทุนค่าเสียบียงอาหารที่เลียงตัวมาในเวลาที่ทำรองเท้าตั้งแต่
ต้นจนปลายนั้นหรือไม่ ไม่ต้องพูดไปถึงว่าจะได้กำไรเท่าใด

ขอให้พิจารณาดูแร่เหล็กอย่างเดียวว่า แรงทำการดัดแปลง
แต่งสรรขึ้นทำเป็นคุณประโยชน์ได้อย่างไร และในทางที่แร่จะกลายเป็นรูป
และเกิดเป็นคุณต่าง ๆ ขึ้นได้นั้น คนต้องผลัดมือกันทำมากมายหลายทอด
เพียงใด คนพวกหนึ่งไปชุดแร่ พวกหนึ่งขนไปส่งถึงเตาถลุง ถลุงออก

เป็นรูปเหล็กแท่ง มีราคาซื้อขายกันได้ชิ้นหนึ่ง ต่อนั้นไปมีพวกอื่นมารับไปหล่อหลอม พอกเป็นเหล็กหล่อแล้วเอาเข้าลูกหีบ ๆ ริดออกเป็นเหล็กเหนียว มีราคาเป็นสินค้าขึ้นอีกลำดับหนึ่ง ยังมีพวกเอาเหล็กหล่อมาหลอมปนกับเหล็กเหนียวและธาตุบางอย่างตามส่วนที่รู้จักกัน หรือเอาโลหะธาตุอื่นและของโสโครกที่ปนอยู่นั้นออกเสีย แปรเหล็กหล่อเป็นเหล็กกล้าขึ้นอีก

แต่เหล็กแท่งอย่างเดียวเท่านั้นก็มีพวกทำงานที่ประกอบด้วยความรู้ความชำนาญและมีมือร้อยอย่าง ต่างพวกมารับเอาไปทำเครื่องเรือไฟ รถไฟ สมอ สายโซ่ และเครื่องภาชนะใช้สอยต่าง ๆ นานา นับได้ตั้งหมื่นอย่าง ส่วนเหล็กกล้าก็เอาไปทำมีด พร้า สิว ขวาน เครื่องมือเครื่องจักรต่าง ๆ นานา จนที่สุดถึงกับเอามาชักเป็นใยสปริง นาฬิกาพก ผู้หญิงขนาดเล็กที่สุดได้

ลักษณะการปันหน้าที่กันทำการพอจะเปรียบกันได้กับเครื่องนาฬิกาว่า มีกลไกหลายชิ้นและต่างขนาดกันอย่างไร จักรวงใหญ่หรือจักรวงเล็กจะหมุนแต่ลำพังตัวก็หาสามารถที่จะทำผลซึ่งจะต้องการได้ไม่ จักรใหญ่และจักรเล็กต่างก็ต้องช่วยแรงกันหมุนให้เข้ากันไปทางเดียวได้เรียบร้อยสนิท ไม่มีที่ขัดข้อง เครื่องนาฬิกานั้นจึงจะบอกเวลาได้เที่ยงตรง เป็นผลได้สำเร็จดังความปรารถนา

ในการทำนาฬิกาพนักนี้เองที่ในเมืองสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นทำเลที่ทำมากอยู่แห่งหนึ่งนั้น ช่างทำเครื่องต่าง ๆ ปันหน้าที่ทำสักห้าสิบอย่าง คนพวกหนึ่งทำการต่างกันอย่างหนึ่ง แจกงานกันทำในหมู่ชาวเมืองโดยแพร่หลายทั่วไป ต้องการฝีมือละเอียดและชำนาญชำนาญดี

แทบทุกชนิด เมื่อผู้ใดตั้งหน้าทำการอย่างเดียวเป็นนิจอยู่แล้ว ความชำนาญสามารถจะให้ผู้นั้นทำการได้แรงเป็นผลรวดเร็วกว่าผู้ที่ไม่ชำนาญเป็นอันมาก ตามที่กล่าวมานี้พอจะเห็นได้ว่า วิธีปันหน้าที่กันทำการเป็นสิ่งเป็นอย่างนั้น ได้เปรียบแก่แรงงานสามประการ

๑. ผู้ทำงาน ถ้าทำการประจำซ้ำซากอยู่หน้าเดียวอย่างเดียว ก็ย่อมมีความชำนาญทำการเป็นผลได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

๒. เมื่อทำการหน้าเดียวอย่างเดียวก็ไม่ต้องป่วยการเสียเวลาเปล่าเหมือนต้องทำการหลายหน้าหลายอย่าง ซึ่งต้องเคลื่อนที่วางการอย่างหนึ่งไปจับทำการอย่างอื่นบ่อย ๆ

๓. ผู้ที่ทำการประจำอยู่อย่างเดียว อาจจะคิดทำเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องจักรให้ดีขึ้นผลยิ่งขึ้นกว่าเก่าได้

การได้เปรียบข้อ ๑ ซึ่งว่าด้วยความชำนาญฝีมือนั้น ถ้าฝึกหัดทำการอย่างเดียวอยู่เสมอเป็นนิจ ก็อาจจะทำใจและกายให้พริ้วพร้อมกันได้ ตาหมายที่แห่งใดมือก็จับลงถูกต้องตรงที่หมายแม่นยำ จะบังคับได้ทางไหนมือก็ผ่อนตามได้ทันกัน อย่างการตีตีเครื่องดนตรีเป็นต้น จะนึกตีตีเสียงใดนิ้วก็จับสายพอเหมาะกันกับสำเนียง ถ้าตาจะไม่ช่วยดูแต่ลำพังมือก็ตีตีทำเพลงได้ตั้งใจ

ช่างเหล็กธรรมดาซึ่งไม่เคยทำตะปู ถ้าจะลองทำบ้างบางทีวันหนึ่งจะทำไม่ถึงร้อยตัว ช่างเหล็กที่เคยทำตะปูบ่อย ๆ แต่ไม่ได้หากินในการทำตะปูอย่างเดียว วันหนึ่งอาจจะทำตะปูได้สักพันตัว แต่ช่างที่หากินด้วยการทำตะปูอย่างเดียว วันหนึ่งอาจจะทำได้ถึงสองสามพันตัว ความชำนาญทำการได้ผลผิดกันเป็นอันมากเช่นนี้

อีกประการหนึ่งความชำนาญอาจจะทำให้เครื่องมือ หรือ
สิ่งของที่ทำนั้นแตกหักสูญเสียเปลืองน้อยลงได้ เพราะโดยความชำนาญ
จะกะประมาณแรงหนักเบาของมือได้พอเหมาะกันกับเครื่องมือและ
สิ่งของที่ทำอยู่

การได้เปรียบข้อ ๒ ซึ่งว่าถ้าทำการอย่างเดียวจะไม่ป่วย
การเสียเวลาเปล่าเหมือนทำการหลายอย่าง โดยที่จะต้องเคลื่อนที่
ไปมาจากที่ทำการอย่างหนึ่งไปหาที่ทำการอย่างหนึ่งนั้น เมื่อดูแต่ผิว ๆ
ก็จะไม่เห็นว่าจะเปลืองเวลาได้มากสักปานใด แต่เมื่อได้กะเวลาสอบดู
การที่เป็นจริงก็อาจจะเห็นได้ว่า การที่ต้องโยกย้ายทำอย่างหนึ่งแล้วไป
ทำการอย่างอื่นนั้นป่วยการมากเพียงใด ช่างทองบ้านนอกเมื่อทำทอง
ค้างอยู่จะต้องวางมือไปช่วยเขาไถนาวันใด วันนั้นคงทำทองไม่ได้ต่อไปอีก
หรือถ้าจะทำได้ก็ต้องป่วยการเสียมาก เพราะจะต้องอาบน้ำชำระกายแล้ว
กลับมาติดไฟซักสบู่ หรือเลือกหาเครื่องมือและเฟ่งเลียงทำการต่อรอยเดิม
ต่อไป แต่เวลาที่ต้องเดินไปมาจากเรือนและที่ไถนานั้นก็เปลืองเสียมากแล้ว

แม้แต่การในเรือนนั่นเอง ถ้าหากว่าต้องเปลี่ยนเครื่องมือ
ทำการต่าง ๆ นานาวันละหลายอย่างแล้ว การเหล่านั้นก็ไม่เปลืองเสร็จ
ไปได้ตามสมควรแก่เวลา เป็นเหตุให้ผลของแรงทำการน้อยไป

การได้เปรียบข้อ ๓ ที่ว่าผู้ทำการประจำอยู่แต่อย่างเดียว
อาจจะคิดเห็น หรือนึกทำเครื่องมือหรือเครื่องจักรกลไกอย่างใหม่
ให้ดียิ่งขึ้น ช่วยแรงทำการให้ได้ผลงอกออกอีกนั้น ก็มีตัวอย่างปรากฏ
อยู่ในเครื่องมือเครื่องจักรอย่างใหม่ที่มีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ของเหล่านี้

โดยมากออกจากความชำนาญของผู้ที่สนใจทำการอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง
รถยนต์ที่มีใช้อยู่ทุกวันนี้ พวกช่างต่าง ๆ ที่หากินในการทำรถนั้น คิดอ่าน
ทำการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นทุกที เครื่องจักรเครื่องมือที่ใช้สำหรับการทำรถ
โดยเฉพาะนั้นก็ทำดีมีผลขึ้นตามกัน

พวกที่ศึกษาหากินในเครื่องไฟฟ้า เครื่องจักร ทำไม้ ทำเหล็ก
เครื่องทอผ้า สารพัดอย่าง ก็พยายามทำเครื่องนั้นให้ดียิ่งขึ้นจนที่สุด
แม้แต่การเพาะปลูกที่มีมาแต่ดั้งเดิมแล้ว ก็ยังมีผู้คิดทำดียิ่งขึ้นเสมอ
ทดลองเลือกหาปุ๋ยที่ตีมาผสมดิน ทำเครื่องไถ เครื่องคราด เครื่องเกี่ยว
สารพัดอย่าง ล้วนแต่จะมุ่งหมายทำการให้ได้ผลมากและเปลืองแรงน้อย
เท่านั้น

การใช้เครื่องจักรเป็นวิธีทำการวิเศษมากเพียงใด ย่อมเห็นอยู่ทั่วไป
แล้วได้อาศัยกำลังไอน้ำร้อนช่วยผ่อนแรงของมนุษย์ให้เบาลงเป็นอันมาก
คนระวางเครื่องจักรคนเดียวสามารถจะทำงานเกิดผลเท่ากับคนหลายคน
เครื่องจักรในโรงงานใหญ่ ๆ บางแห่งสามารถจะคุ้มแรงคนนับได้
ตั้งร้อย และการใช้เครื่องจักรนั้นยังเปิดทางให้คนทำงานหาการอย่างใหม่
หรือป็นหน้าที่กันทำการได้มากออกไปกว่าเก่าอีก แม้แต่เครื่องจักร
จะแย่งการของช่างบางอย่างไปทำ เป็นการตัดผลประโยชน์ของช่าง
เหล่านั้นบ้าง คุณของเครื่องจักรที่ทำผลประโยชน์ในบ้านเมือง
ให้สมบูรณ์ดียิ่งขึ้นได้เป็นอันมากนั้นก็เกินกว่าที่จะลบล้างกัน เครื่องจักร
ในการบางอย่างที่ไม่สู้จะสับสนเข้าใจใช้ยาก ไม่ช้าพวกช่างที่ต้อง
หยุดการไปก็กลับหันเข้าทำการอย่างเดิมกับเครื่องจักรนั้นได้ กลับได้ผล
ของค่าแรงมากไปกว่าเก่าอีก

มีเครื่องจักรเย็บผ้าเป็นต้น ไม่เลือกว่าสาวหรือแก่ถ้ามีแรงและมีตาดีพอเย็บผ้าได้แล้ว ก็คงจะใช้เครื่องจักรเย็บได้ช้าของรวดเร็วกว่าฝีมือเย็บในน้อยวัน

คนที่หากินในการระวังเครื่องจักรนั้น ก็อาจจะเลี้ยงชีพได้ดีกว่าคนที่ต้องทำการหากินด้วยความชำนาญด้วยน้ำพักน้ำแรงแท้ ๆ ด้วยทำการไม่ต้องออกแรงหนักตรากตรำ หรือไม่ต้องก้มหน้านั่งเพ่งเล็งทำการมือด้วยความประณีตบรรจงอย่างยิ่ง คนผู้นั้นก็พึงจะมีเวลาและโอกาสตรึงรองในทางที่จะใช้สติปัญญาให้การกว้างขวางออกอีกได้

อีกประการหนึ่ง เครื่องจักรโดยมากแม้ผู้มีปัญญาคิดให้ทำการได้มากอย่างต่างสิ่งก็จริง แต่โดยที่กลไกและหลักฐานธรรมดาคลายคลึงกัน คนทำงานที่เคยใช้เครื่องจักรอย่างหนึ่งแล้ว ก็จะใช้เครื่องอย่างอื่นได้โดยง่าย ถึงจะเป็นเครื่องที่ทำการเที่ยงแท้แม่นยำละเอียดอย่างใด ค่าที่เครื่องกลไกทำไปได้แต่ลำพังตัว คนที่จะระวังเครื่องจักรนั้นก็จะไม่ต้องฝึกหัดฝีมือให้ช้าของเท่ากับเมื่อจะทำด้วยฝีมือของตนเองแท้ ๆ

เครื่องจักรทำการได้ผลมากยิ่งขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งเปิดทางให้คนทำการหาผลเพาะปลูกและสัมภาระ ซึ่งเกิดขึ้นจากแผ่นดินไปป้อนเครื่องจักรนั้นมากขึ้นตามกัน ในกรุงสยามถ้าไม่มีเครื่องจักรสีข้าว แทนแรงคนได้อย่างทุกวันนี้ ที่ไร่นาคงไม่เกิดผลเป็นทรัพย์มาก และไม่ช่วยบ้านเมืองให้เจริญขึ้นเท่าเดี๋ยวนี้ได้

เมื่อยังไม่มีเครื่องจักรสีข้าว ชาวนาขายข้าวได้เพียงเกวียนละแปดบาทถึงสิบสองบาท มาบัดนี้ขายได้ราคาแพงขึ้นกว่าเก่าถึงสี่ห้าเท่า แต่เขื่อนั้นก็ยังบ่นว่าไม่มีความสุขยิ่งกว่าเก่า ถ้าเป็นจริงดังนี้ ก็เห็นเหตุ

ได้อย่างหนึ่งว่า ความปรารถนาของคนในสมัยนั้นไม่ฟุ้งซ่านมากมาย เหมือนทุกวันนี้ ซึ่งมีผ้าพื้นนุ่มแล้วยังจะต้องหาผ้าม่วง เสื้อ หมวก และของใช้แปลกต่าง ๆ นานา ทั้งต้องการสุรายาฝิ่นและเล่นการพนัน เป็นอันพอเรอมากมายกว่าเก่าหลายเท่าด้วย คนแต่ก่อนไม่รู้สึกรู้สีก ต้องการของเหล่านี้เพราะไม่เคยเห็นมีแพร่หลาย จึงมีความพอใจอยู่ได้

การได้เปรียบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะวิธีปันหน้าที่กันทำการนั้น ยังมีต่อไปอีกหลายอย่างที่ควรจะยกมากล่าวด้วย คือ

๑. ทวีคูณผลแห่งแรงทำการให้มากขึ้นได้
๒. ทวีคูณแบบอย่างให้มากขึ้นได้
๓. มีทางให้คนเลือกหาการทำตามถนัด
๔. มีทางให้ได้ทำการในทำเลที่เหมาะสม

วิธีปันหน้าที่ทำการบางอย่าง **ซึ่งจะทวีคูณผลแห่งแรงทำการ** ให้มากขึ้นนั้นเป็นวิธีจัดการให้คน ๆ เดียวหรือน้อยคนทำการแทนคนมากได้

ถ้าต่างคนต่างก็ต้องใช้คนถือหนังสือไปมาถึงกันแล้ว ในเมืองหนึ่งเมืองใดจะเปลืองแรงคนถือหนังสือมากมายสักเพียงใด และถ้าเป็นทางไกลก็ต้องเปลืองค่าเดินทางและค่าแรงเพิ่มเติมขึ้นสักเท่าใด แต่ในสมัยนี้บุรุษไปรษณีย์ผู้เดียวอาจจะทำธุระแทนคนถือหนังสือต่าง ๆ ที่จะถือไปแต่คนละฉบับสองฉบับนั้นได้เป็นอันมาก หนังสือไม่หนักหนาอะไร คนหนึ่งจะถือไปส่งสักร้อยฉบับร้อยแห่งในทางที่จะเดินไปนั้น ก็จะได้โดยง่าย วิธีการไปรษณีย์เป็นการมุ่งหมายที่จะทำให้เปลืองน้อย ในการส่งหนังสือเช่นนี้ แม้ผู้ใดจะส่งหนังสือไปถึงเพื่อนที่อยู่ห่างไกลกัน

คนละซีกโลก ก็จะต้องเสียค่าส่งหนังสือนั้นเกินฉบับละ ๒๕ สตางค์ การอย่างอื่นเช่นนี้ก็มีอีกหลายอย่าง

วิธีป็นหน้าที่ทำการสามารถจะให้คุณฉลาดคิดให้เปลืองแรงน้อยที่สุดในทางที่จะทวีคุณแบบอย่างให้มากขึ้นนั้น จะทำได้ด้วยเครื่องมือและเครื่องจักรเป็นต้น เมื่อได้ทำแบบอย่างขึ้นแต่แบบเดียวแล้วเครื่องมือเหล่านี้อาจจะลอกถ่ายแบบอย่างเดียวกันทวีคุณขึ้นได้อย่างรวดเร็ว มีการทำเงินตราและสตางค์ทองแดงเป็นต้น แกะพิมพ์เหล็กขึ้นแต่พิมพ์เดียว ก็อาจจะถ่ายแบบทวีขึ้นได้วันละหลายหมื่นหลายพันแบบ

เครื่องตีพิมพ์หนังสือนั้นก็เป็นอย่างที่จะยกมากล่าวได้ เรียงตัวพิมพ์ขึ้นเป็นแบบเสียทีหนึ่งแล้ว จะตีพิมพ์ถ่ายถอนสำเนาหนังสือนั้นออกได้ตั้งแสนฉบับ โดยที่ไม่ต้องเปลืองค่าแรงถ่ายถอนสำเนามากไปกว่าค่ากระดาษสักเท่าใด เมื่อยังไม่มีเครื่องพิมพ์เข้ามาใช้ในเมืองเรา ผู้ใดจะมีหนังสืออิเหนาไว้อ่านเล่นสักฉบับเดียว จะต้องเสียค่าจ้างเขียนคัดสักเท่าใดจึงจะพอ ถ้าเป็นคนจนแล้วก็เป็นอันหมดปัญญาที่จะมีหนังสือเช่นนั้นอ่านได้ตลอดเรื่อง เครื่องตีพิมพ์กระทำให้ความรู้วิชา และข่าวสารทั้งปวงแพร่หลายออกเป็นคุณประโยชน์แก่บุคคลและบ้านเมืองมากมายเหลือที่จะพรรณาได้

เครื่องภาชนะใช้สอยต่าง ๆ ที่เราซื้อใช้ได้ราคาถูกทุกวันนี้ ก็เป็นเพราะทำขึ้นด้วยความคิดทำเครื่องมือเครื่องจักรที่ถ่ายถอนแบบได้ทีละมาก ๆ เป็นต้น จนที่สุดแม้แต่เป็นแก้วและโต๊ะไม้ก็ยังให้เครื่องจักรถ่ายแบบได้

วิธีป็นหน้าที่ทำการอาจจะเปิดทางให้คนเลือกการทำตามถนัดได้นั้น ต้องสุดแต่ทำเลที่ ๆ มีคนน้อยหรือมากเป็นใหญ่ ตามบ้านนอกซึ่งมีแต่การทำไร่ไถนาเพาะปลูกเป็นพื้น บ้านเรือนราษฎรอยู่ห่างไกลกระจายออกไป การที่จะป็นหน้าที่กันทำงานก็ย่อมมีน้อยอยู่เอง ในหมู่บ้านหนึ่งจะหาช่างไม้สักคนเดียวก็โดยยาก ถ้าจะหาได้ฝีมือก็คงไม่ดี โดยเหตุที่ช่างนั้นไม่มีการไ้มากพอที่จะทำได้แต่หน้าเดียว ต้องทำการหาอีกอย่างอื่นประกอบด้วย ความฝึกหัดชำนาญฝีมือก็ย่อมจะขาดไป การคบหาสมาคมติดต่ออาศัยซึ่งกันและกันมีน้อย ไมใคร่จะได้ยินได้ฟังหรือเห็นการแปลกประหลาดอะไรว่าธรรมดา นักความฉลาดไหวพริบในการทำงานทั้งปวงของชาวบ้านนอกจึงสู้ชาวเมืองไม่ได้

ช่างฝ่ายชาวเมืองซึ่งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดติดต่อกัน มีคนมารวบรวมเบียดเสียดกันอยู่ในที่อันน้อย ต้องอาศัยผลเพาะปลูกซึ่งชาวบ้านนอกทำเป็นอาหารเลี้ยงชีพ ก็ต้องคิดหาการต่าง ๆ ทำให้ได้ผลไปแลกของนั้นมาบริโภค ชาวบ้านนอกกับชาวเมืองต่างต้องอาศัยแรงทำการกันเช่นนี้ก็จริง แต่ชาวเมืองได้คบหาสมาคมแลกเปลี่ยนความคิดความรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ และมีการป็นหน้าที่กันทำมากอย่างต่างชนิด ก็ย่อมจะมีความฉลาดกว่าชาวบ้านนอกเป็นธรรมดา ยิ่งอยู่ด้วยกันมากมายหนาแน่นขึ้น ความปรารถนามีมากอย่างขึ้น ก็ยิ่งมีการต่างกันทำมากขึ้น ชาวเมืองจึงมีทางที่จะเลือกการที่ถนัดทำได้มากอย่าง ที่มีแรงน้อยและร่างกายแบบบางก็เลือกหาการเบาทำได้ ไม่ต้องตรากตรำลำบากเหมือนชาวบ้านนอก ที่มีสติปัญญาเขาวนอันดีก็ยิ่งทำการได้ผลดีจะเป็นช่างอย่างใดก็หาการทำได้พอแรง ความชำนาญชำนาญก็จะต้องดีขึ้น

ทั้งจะหาจ้างลูกมือใช้ก็ง่าย แม้จะเป็นนักปราชญ์ฉลาดรู้แต่วิชาหนังสือ และศิลปวิทยาไม่ต้องทำการหนักอย่างใด ก็เป็นครูอาจารย์เขาหากิน เป็นผลประโยชน์ได้มาก แต่ถ้าคนชนิดนี้ไปอยู่บ้านนอกก็คงจะเสี่ยงหนี การขุดดินทำไร่ไถนาไม่พ้น สติปัญญาและวิชาความคิดที่มีอยู่ก็เอาออกเป็นทุนใช้หากำไรไม่ได้

หมอয়ারักษาโรค ถ้าทำการแต่ที่จะทำได้ถนัด ก็จะได้ผลค่าแรง สมควรกับวิชาที่เล่าเรียนมา ประมาณเสียว่าทำการตรวจและรักษาไข้ได้ วันละ ๒๐ บาท ครั้นเครื่องยาขาดมือลง หมอไม่จ้างคนชำนาญไปขุดหา เครื่องยา อุดส่ำหิไปเที่ยวมงายหาเสียเอง ถ้าต้องไปหาเครื่องยาทั้งวัน ในวันนั้นหมอจะได้ค่าแรงเท่ากับค่าจ้างคนขุดเครื่องยาประมาณสัก ๗๕ สตางค์เท่านั้น ถ้าบังเอิญวันนั้นคนไข้มีอาการเปลี่ยนแปลงร้ายแรงขึ้น ในปัจจุบันทันที หมอกลับมาแก้ไขไม่ทัน คนไข้เคราะห์ร้ายนั้นก็อาจจะตาย เพราะขาดหมอขาดยานั่นได้

วิธีปันหน้าที่กันทำการเปิดทางให้ได้ทำการในทำเลที่เหมาะสม ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า แรงทำการที่จะเกิดผลได้มากอย่างหนึ่ง ต้องทำให้ถูกกาลเทศะคือให้ถูกกับสมัยและประเทศ แต่ที่จะไปตั้งทำการ ลงในที่เหมาะแห่งใดนั้น ถ้าไม่มีวิธีปันหน้าที่กันทำการก็ทำไม่ได้ เป็นต้นว่า ผู้ใดจะบรรพชาเป็นสามเณรหรือจะอุปสมบทเป็นภิกษุจะต้องทำบาตรเอง หรือผู้ใดจะต้องการขันทองเหลืองใช้ ต้องการขมิ้นดินสอพอง ต้องการปูน กินกับหมาก จะต้องทำเสียเองทุกอย่างแล้ว บ้านบาตร บ้านขมิ้น บ้านปูน ที่ตั้งทำอยู่เป็นหมวดหมู่ในกรุงเทพฯ ทุกวันนี้ก็เป็นอันตั้งไม่ติดอยู่เอง บ้านที่ตั้งอยู่เหล่านี้ เหตุเดิมจะเป็นอย่างไรก็ยากที่จะทราบความจริงแน่

แต่เห็นมีผลมากอยู่ว่า การอย่างใดที่ได้ทำประจำที่อยู่ช้านานหลายชั่วคน
คนทำงานที่เกิดในทำเลที่นั้น เคยเห็นเยี่ยงอย่างวิธีทำการมาแต่เล็ก
ไม่ต้องศึกษาฝึกหัดลำบากยากเย็นอย่างไร ก็สามารถทำได้โดยง่าย
และเมื่อคนทั้งหลายรู้ทั่วไประหว่างที่แห่งนั้นเป็นทำเลที่ทำของอย่างใด
โดยเฉพาะ มีที่เลือกของดีซั่วได้มาก จะต้องการของเมื่อใดก็ตรงไปซื้อ
ในที่นั้น ผู้ใดจะเอาบาตรหรือขมิ้น ดินสอพอง แป้ง ปูน ไปเที่ยวตั้งขาย
ที่ไหน ก็ไปรับมาจากทำเลที่ทำของเหล่านั้น เป็นการสะดวกแก่ผู้ทำ
และผู้ซื้อทั้งสองฝ่าย การซึ่งไปตั้งทำเป็นทำเลที่เช่นนี้จึงเกิดผลได้มาก
ที่ตลาดขายของสดของแห้งและห้างร้านทั้งปวง ซึ่งรวบรวมขายของต่าง ๆ
อยู่ในที่แห่งเดียวกัน ขายของได้สะดวกดีกว่าที่อื่นก็เพราะเหตุอย่างเดียวกันนี้
เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการทำสิ่งของและผลเพาะปลูกต่าง ๆ ทำอยู่
โดยเฉพาะตามเมืองและประเทศที่ห่างไกลกันออกอีก มีผ้าพื้นจันทบุรี
ผ้าไหมโคราช น้ำตาลหม้อเมืองเพชร น้ำตาลอ้อยเมืองชล ยาเพชรบูรณ์
ปากแพรง กล่องลาวเชียงใหม่ เป็นต้น ที่เหล่านี้ต้องเรียกว่าเป็นทำเล
ที่เหมาะสมทั้งสิ้น เมื่อตรวจไปถึงสินค้าต่างประเทศ ก็จะมีเห็นแพรเมืองจีน
เมืองฝรั่งเศส ผ้าด้ายและสักหลาดเมืองอังกฤษ ผ้าเยียรบับเมืองอินเดีย
และของต่าง ๆ ที่ทำส่งเข้ามาขายในเมืองเราจากนานาประเทศ ซึ่งเป็น
ทำเลที่ทำที่เกิต้นั้นเป็นอันมาก สินค้าสารพัดทุกอย่างแล้วแต่
ความต้องการของมนุษย์ใช้เป็นใหญ่ แรงทำการคอยผ่อนผันหันทำตาม
ความต้องการอยู่เท่านั้น

ลักษณะวิธีปันหน้าที่กันทำการนั้น แม้ว่าจะมีคุณมากดังที่ได้
พรรณนามาแล้วก็จริง แต่ลักษณะที่ร้ายก็มีอยู่แก่ตัวคนทำการประจำอยู่
แต่หน้าเดียวอย่างเดียวนั้นบ้าง

การที่จะต้องทำประจำอยู่อย่างเดียวช้านานจนซ้ำของว่องไว
เช่นช่างกลึงจักรนาฬิกาหรือช่างทำตะปูที่กล่าวมาก่อนนั้น แท้ที่จริงนานไป
มีคนฝึกหัดเอาอย่างทำการเช่นนั้นมากขึ้นเกินส่วนที่สมควร คนพวกนี้
ก็ย่อมจะลดค่าแรงแข่งค่าจ้างกันน้อยลงทุกที เพราะต้องแย่งกันทำการ
เลี้ยงชีพเป็นใหญ่ ความที่แข่งแย่งกันกวดขันหนักหนาเพียงใด ก็อาจจะ
เห็นได้ปรากฏอยู่ทุกวัน เพื่อจะทำการแต่ที่ตัวถนัดแท้ คนพวกนี้อุตสาห
กัมหน้าทำการตรากตรำอยู่ในการอย่างเดียวได้ตลอดชีวิต ต้องนั่งประจำ
ที่อยู่แห่งเดียวจนหลังขดหลังโก่ง เช่นช่างเย็บช่างทองเป็นต้น ที่ต้องทำการ
ขุดดินหรือหาบหามของหนักก็ทำตรากตรำไป ได้ค่าแรงแต่พอกินชั่ววัน
หนึ่ง ๆ เท่านั้น จะหาการอื่นทำให้ดีกว่าก็ได้ เพราะเคยถนัดทำแต่การ
อย่างเดียว และในการทำของบางอย่างที่มีคนต้องการน้อยลง จะหากิน
ในการอย่างนั้นไม่ได้ต่อไป ก็ยังจะได้ความลำบากเมื่อปลายมือเป็นอันมาก

อีกประการหนึ่ง ถ้าสิ่งของอย่างใดซึ่งคนพวกนี้เอามาแต่งสรร
ทำขายนั้นขาดมือหมดสิ้นไป คนพวกนี้ก็จะหากินในทางนั้นไม่ได้อีก

หมวด ๖

ว่าด้วยการระดม

กล่าวลักษณะวิธีปันหน้าที่กันทำการโดยเฉพาะเป็นสิ่งเป็นอย่างมาแล้ว ยังมีลักษณะการระดมอันเป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้บ้านเมืองเจริญได้โดยรวดเร็วขึ้นอีก

การระดมมีสองอย่าง ๆ หนึ่งจะเรียกว่าระดมแรงกันทำการชั้นเดียว เช่น คนหลายคนช่วยแรงกันชักซุงหรือถอนสมอเรือทำการแต่อย่างเดียว เป็นต้น

การระดมหลายชั้น คือคนหลายจำพวกสมทบแรงช่วยกัน แต่ทำการต่างชนิดกัน เช่น การทำเรือน ซึ่งต้องการแรงพวกขุดดิน ขุดทราย เฝ้าอิฐ เฝ้าปูน ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างก่อ ช่างเขียน มาระดมสมทบกันช่วยทำเรือนนั้นจนสำเร็จ เป็นต้น

การระดมชนิดนี้เป็นสิ่งสำคัญใหญ่แห่งความเจริญของบุคคล และบ้านเมือง บ้านใดเมืองใดมีการระดมสมทบเช่นนี้ใช้มาก บ้านนั้นเมืองนั้นก็รุ่งเรืองเจริญเร็ว บ้านใดเมืองใดมีการระดมเช่นนี้น้อยก็เจริญช้า ดังจะเห็นตัวอย่างได้อยู่เสมอ คนอนาถาที่เที่ยวอยู่ตามไร่นาป่าดงที่ไม่มีช่างไม้ จะทำที่อาศัยได้ก็แต่กระท่อมซึ่งทำด้วยไม้ไผ่และใบหญ้า เมื่อคนพวกนี้รุ่งเรืองขึ้นก็เกิดมีช่างไม้ช่างเหล็กที่จะเลื่อยไม้ ไสกบ ทำเรือน

ผากระดานอยู่ได้ ยิ่งเจริญต่อไปก็ยิ่งเกิดมีช่างอิฐ ช่างปูน ช่างเขียน และช่างต่าง ๆ เกิดขึ้นตามกันเป็นลำดับไป

การต่าง ๆ นานาที่เกิดขึ้นใหม่นั้น เชื่อว่าจะมีผู้ใดออกอำนาจ บาดหมายบังคับหรือแนะนำให้ทำ หากเป็นเพราะการชวนชวายเป็น และแข่งแย้งกันในการหาเลี้ยงชีพต่างคนก็ต้องริอ่านทำขึ้น แล้วก็เรียน เยี่ยงอย่างกันแพร่หลายออกและคิดให้ดียิ่งขึ้นกว่าเก่าต่อไป ความมุ่งหมาย อันใหญ่มีอยู่เสมอว่าในการที่ทำอยู่หรือการที่จะริอ่านทำขึ้นใหม่นั้น จะต้อง ให้ได้ผลมากที่สุดแต่ออกแรงอย่างน้อยที่สุดที่จะได้ เมื่อความมุ่งหมาย จะหาทางสั้นและทางง่ายทำการหาประโยชน์เช่นนี้ ผู้ใดจะริอ่านทำการ อย่างใด จะต้องตรวจดูเสียก่อนว่า สิ่งที่จะทำขึ้นใหม่จะเอาของอย่างใด ที่ธรรมดาทำให้เกิดขึ้นเอง และของอย่างใดที่มีผู้ทำสำเร็จไว้ก่อนแล้วนั้น มาใช้ได้ เมื่อยังขาดของอย่างใดอยู่บ้าง จึงคิดแสวงหาหรือริอ่านทำของ อย่างนั้นเพิ่มเติมขึ้นจนกว่าจะทำของอย่างใหม่ได้สมความปรารถนา โดยสะดวก

การทำเครื่องเหล็กที่ได้ยกมากล่าวเป็นตัวอย่งนั้น ในขั้นต้น เมื่อมีผู้ไปหาแร่มาหลุงได้น้ำเหล็กดีเป็นอาวุธมีคมขึ้นใช้อยู่แล้ว ก็เกิดมี ผู้เอาอย่างอาวุธนั้นมาทำเป็นมีด พร้า ขวาน สี่ว เลื่อย กบ เป็นเครื่องมือ ทำไม้และของใช้ต่าง ๆ ต่อไป ของเหล่านี้เป็นที่ต้องการมากขึ้นก็มีผู้ไป ตั้งหน้าทำการขุดแร่หลุงแร่ มีพวกเผาถ่านไม้ ขุดถ่านหิน มีช่างล้อ ช่างเกวียน และช่างต่อเรือสารพัดช่าง ซึ่งมุ่งหมายจะทำผลประโยชน์อย่างใดที่จะ เอาธาตุเหล็กมาประกอบใช้นั้น เกิดมีขึ้นแพร่หลายกว้างขวางออกไปทุกที ผลของแรงพวกหนึ่งอาจจะช่วยให้แรงพวกอื่นเอาไปดัดแปลงแต่งสรร

เป็นผลอย่างใหม่ต่อไปได้เสมอ เมื่อได้ออกแรงทำการให้เป็นผลแก่ผู้ใด
ได้แล้วก็ต้องหวังได้แน่นอนว่า ผู้นั้นจะแบ่งผลประโยชน์ที่ทำได้ต่อไป
ตอบแทนให้พอกับที่จะเลี้ยงชีพทำการอย่างนั้นได้เรื่อยไป มิฉะนั้น
ก็ต้องหันเหียนเปลี่ยนไปหาการอย่างอื่นทำใหม่ โดยความมุ่งหมาย
แต่ที่จะหาผลเลี้ยงชีพส่วนตัวอยู่เสมอ ความเจริญของมนุษย์ต้องอาศัย
พลังซึ่งกันและกันอยู่เป็นธรรมดาเช่นนี้ ประชาชนในบ้านใดเมืองใด
จะเจริญรุ่งเรืองได้เร็วหรือช้านาน ก็ต้องสุดแล้วแต่ที่จะพึ่งพาอาศัยแรง
ซึ่งกันและกันช่วยได้มากและน้อยเป็นใหญ่ ต้องอาศัยความสามัคคี
คบค้าสมาคมให้ใกล้ชิดติดต่อกันอยู่ได้โดยสะดวก จึงจะพลังช่วยกันได้
โดยสะดวก ถ้าจะตั้งรวบรวมกันอยู่เป็นหมู่ใหญ่กองใหญ่ไม่ได้ จำจะต้อง
แยกกันห่างออกไปตามทำเลที่หากินที่ง่าย ก็ต้องทำถนนหนทาง
ที่จะไปมาหากันโดยทางบก ทางเรือให้สะดวกอย่างยิ่งที่สุดที่จะทำได้
เพื่อให้ย่นเวลาเดินทางให้สั้นลง จะได้ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งเป็นผล
ของแรงทำการที่ต่างคนต่างทำไว้นั้นได้โดยสะดวก เพราะเหตุฉะนั้น
การทำถนนหนทาง เรือไฟ รถไฟเป็นสิ่งที่จะย่นเวลาเดินทางให้สั้นลงนั้น
จึงเป็นสิ่งสำคัญใหญ่ที่จะช่วยให้บ้านเมืองเจริญเร็วขึ้นได้อย่างหนึ่ง

หมวด ๗

ว่าด้วยทำนองทำการอย่างใหญ่ และทำการอย่างน้อย

ได้พรรณาคณประโยชน์ในลักษณะวิธีการปันหน้าที่พนักงาน
กันทำการ วิธีใช้เครื่องจักร ลักษณะการระดม และลักษณะที่รวบรวม
กันตั้งกองทำการอย่างเดียวอยู่เป็นทำเลที่นั้นพอเป็นที่สังเกตแล้ว ที่นี้
จะชี้แจงลักษณะและเปรียบเทียบคุณประโยชน์ในทำนองทำการ
อย่างใหญ่และทำนองทำการอย่างน้อยต่อไป

ทำนองทำการสองอย่างนี้ จะได้เปรียบเสียเปรียบกันเพียงไร
ก็สุดแล้วแต่ลักษณะของชนิดการที่ทำ ซึ่งอาจจะได้เปรียบเสียเปรียบ
ต่าง ๆ กันตามสมัยเวลาและชนิดการ กับสุดแล้วแต่ทุนและผู้ที่จะต้องการ
ใช้ของที่ทำนั้นมากและน้อย

กล่าวว่าการเลื่อยไม้ มีผู้ตั้งโรงเลื่อยขึ้นในทำเลที่แห่งใด
ซึ่งในตำบลนั้นมีคนต้องการใช้น้อย เป็นต้นว่าในเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็น
ที่เกิดของไม้สักนั้น ถึงโดยว่าจะซื้อซุงได้ถูก แต่โรงเลื่อยนั้นจะทำการ
ให้ใหญ่โตเหมือนที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นทำเลที่มีผู้ต้องการใช้มาก และเป็น
ทำเลที่ทำเรือกำปั่นใหญ่เข้าถึงนั้นหาได้ไม่ โรงเลื่อยที่เชียงใหม่จะเลื่อยไม้
กระดานให้มาก ก็จะเกินไปกว่าชาวเมืองในที่นั้นจะต้องการ เมื่อไม้กระดา

เหลือใช้จะส่งไปขายที่อื่นก็จะไม่สะดวก เพราะทางไม่ดีและไกลท่าเรือ
กำปั่น จะต้องเสียค่าจ้างขนและส่งไมนั้นแพงเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น
จะเลือกใช้ได้ดีก็แต่ให้เพียงพอกันใช้แต่เฉพาะในตำบลนั้น

แต่ที่กรุงเทพฯ โรงเลื่อยที่เป็นโรงเล็กเช่นใช้แรงคนเลื่อย
เป็นต้น นับวันก็แต่จะน้อยลงทุกทีไป เพราะมีผู้ต้องการใช้ไม้มาก
พวกที่มีทุนมากตั้งโรงเลื่อยขนาดใหญ่ย่อมจะได้เปรียบเสมอ พวกที่มี
ทุนมากมีกำลังที่จะซื้อเครื่องจักรเข้ามาใช้เลื่อยแทนแรงคนทำการ
ได้มาก และเสียค่าใช้จ่ายในการนั้นน้อยกว่ากันตามส่วนจำนวนไม้
ที่เลื่อยได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจจะลดราคาขายไม้กระดานได้มากกว่า
โรงที่ใช้แต่แรงคน และเมื่อไม้ที่เลื่อยนั้นจะเหลือใช้ในเมือง ก็จะบรรทุก
เรือกำปั่นออกไปขายตามนานาประเทศที่ต้องการใช้ไม้นั้นได้ แต่ถ้า
โรงใหญ่นี้โลกเกินไปคิดจะทำการให้ใหญ่ยิ่งขึ้น สร้างโรงซื้อเครื่องจักร
ที่ใหญ่ยิ่งเข้ามาใช้เพิ่มเติมอีก ถ้าหากว่าไม้เหนือตกลงมากรุงเทพฯ
ไม่ทันป้อนเครื่องจักร เป็นเหตุเพราะน้ำแล้งหรือชาวป่าตัดไม้ส่งไม่ทัน
โรงเลื่อยนี้ก็ต้องหยุดการเลื่อยไม่ไปชั่วคราวหนึ่งจนกว่าจะได้ไม้มาพอ
ในระหว่างเวลาที่หยุดการเก็บลูกจ้างไว้เปล่า ๆ ก็จะต้องเปลืองเงินเดือน
ถ้าปล่อยเสียหมดคราวหลังจะต้องใช้เลื่อยไม้อีก ก็จะได้คนดีที่เคยใช้
มาก่อนครบมือ เพราะพวกนั้นไปหาการที่อื่นทำ ได้เห็นว่าไม่ต้องถูกไล่
บ่อย ๆ แล้วก็จะไม่กลับมาอีก ส่วนทุนประจำที่ลงไว้ในค่าสร้างโรงและ
ค่าเครื่องจักรเป็นอันมาก จมเงินอยู่เปล่าไม่ทำให้งอกผลได้ ก็ป่วยการ
ดอกเบียและกำไรที่ควรจะได้ในทุนนั้นอีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้น
ลักษณะการทำการอย่างใหญ่จึงมีที่บังคับเป็นเขตคั่นอยู่บ้าง

การทำนาในกรุงสยามทุกวันนี้ ยังไม่ปรากฏว่าผู้ใดคิดการทำนาอย่างใหญ่สำเร็จ จ้างลูกจ้างใช้ต้องเปลืองเงินมาก เพราะพวกลูกจ้างไม่มีการทำตลอดปี และถึงจะอย่างใดก็คงไม่ออกแรงตั้งใจทำการได้ดีเท่ากับชาวนา ซึ่งทำผลประโยชน์ของเขาเอง การทำนามีการทำน้อยอย่าง ๆ หนึ่งก็ทำเป็นครั้งเป็นคราว จะแบ่งปันหน้าที่ให้ลูกจ้างทำการประจำ แต่โดยเฉพาอย่างเดียวให้ตลอดไปเหมือนการอย่างอื่นไม่ได้ การที่ใช้คนมากก็ไม่ได้เปรียบอะไรยิ่งกว่าการทำนาตามธรรมดา

ในสมัยนี้มีผู้ตั้งความอุตสาหะจะทำการอย่างใหญ่ โดยวิธีอาศัยใช้เครื่องจักรช่วยแรงคนและโคกระบืออยู่บ้าง แต่จะทำการได้กำไรดีหรือไม่นั้น ยังตกอยู่ในฐานที่กำลังทดลองกันอยู่ ถ้าทำได้สำเร็จจริงจะเป็นคุณแก่ผู้คิดและเป็นคุณแก่บ้านเมืองอย่างยิ่ง เพราะที่แผ่นดินในประเทศสยามโดยส่วนมากเป็นทำเลที่เหมาะสมกับการทำนา ที่ดินทั้งสองฟากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำกลอง เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ราบเสมอโดยยืดยาวกว้างขวาง แต่โดยเหตุที่ราษฎรสยามเบาบางมีคนทำการน้อยจึงยังมีที่ว่างเปล่า ซึ่งอาจจะเกิดผลได้นั้นเหลือทิ้งอยู่เป็นอันมาก

เครื่องไถ เครื่องคราด เครื่องเกี่ยว และเครื่องนวดข้าว ซึ่งชาวต่างประเทศคิดทำใช้คุ้มแรงคนและสัตว์ได้เป็นอันมากนั้น ก็มีอยู่พร้อมทุกอย่างแล้ว ส่วนเครื่องจักรที่จะใช้เป็นแรงขับเคลื่อนต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากที่ใช้ด้วยกำลังไอน้ำร้อน ก็ยังมีเครื่องที่ใช้ด้วยไฟฟ้า และแรงน้ำมันดินต่าง ๆ ซึ่งคิดทำกันขึ้นใหม่อยู่เสมออันอีกหลายชนิด แต่จะเลือกเครื่องอย่างใดให้ใช้ได้เหมาะสมกับที่ดินของประเทศเรา

หรือจะแก้ไขดัดแปลงเครื่องอย่างใดขึ้นให้ใช้ได้พอดีกับที่นั่น จนทุกวันนี้แล้วก็ยังเป็นการทดลองกันอยู่ ความขัดข้องอย่างใหญ่ที่จะใช้เครื่องจักรต่าง ๆ ไม่ได้ถนัดดี เป็นเพราะการทำนาต้องอาศัยน้ำฝนซึ่งทำให้ดินอ่อนเกินกว่าที่จะทานน้ำหนักเครื่องเหล่านั้นอยู่ได้ถึงจะรีบไถและคราดเสียแต่เมื่อเวลาดินยังแข็งอยู่ได้สำเร็จเป็นการคุ้มค่าแรงได้มาก แต่เมื่อถึงเวลาเกี่ยวข้าวจะเอาเครื่องอย่างใดมาใช้ก็จะเบาและทำการได้รวดเร็วพอกับที่จะทำในท้องนาเมื่อเวลาดินยังอ่อนเป็นโคลนเหลวอยู่ ถ้าจะจ้างคนไปเกี่ยวข้าวแต่เวลานั้นก็ต้องเสียค่าจ้างอย่างแพง ทั้งจะไม่ได้คนที่ชำนาญดีแท้ด้วย คนชำนาญจะมีแต่ชาวนา ซึ่งต่างคนก็ต้องทำธุระของเขาในขณะเดียวกัน การทดลองต่าง ๆ เป็นการเปลืองอย่างยิ่ง จะทำได้ก็แต่ผู้มีทุนมากซึ่งจะยอมเสียเปล่าได้เป็นครั้งเป็นคราว แต่ผู้ที่มีทุนมากซึ่งตั้งหน้าหากินอยู่ในการทำนาอย่างเดียวนั้นมีน้อยตัวนัก กว่าจะได้เครื่องที่เหมาะสมมาใช้ได้พร้อมก็เห็นจะช้าอยู่อีกมาก

การทำนาในสมัยนี้เป็นผลประโยชน์อย่างยิ่งของกรุงสยาม ถ้าใช้เครื่องจักรได้ดีเท่ากันกับที่ชาวยุโรปและอเมริกาเขาใช้ในการเพาะปลูกข้าวสาลีนั้นได้ กรุงสยามอาจจะมั่งมียิ่งขึ้นได้เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นการใช้เครื่องจักรเช่นนี้จึงเป็นที่น่าจะช่วยส่งเสริมอยู่เป็นอันมาก

วิธีทำการอย่างใหญ่โดยที่คนมากด้วยกันจะเข้าทุนกันคนละเล็กน้อย รวมกันตั้งเป็นบริษัทขึ้นนั้นก็เป็นการดีการเจริญสำหรับบ้านเมืองได้อย่างหนึ่ง การใหญ่บางอย่างเช่นก่อสร้างทางรถรางรถไฟ

เป็นต้น ต้องการทุนใช้มากมายนัก ถ้าไม่ได้อาศัยเรี่ยไรทุนของคน
มากมายรวบรวมกันทำแล้ว การคงไม่สำเร็จได้ เว้นเสียแต่รัฐบาลจะทำเสียเอง

การเรี่ยไรเงินย่อยเข้าทุนกันทำการใหญ่ฉะนี้ เป็นการเปิดทาง
ให้คนมีที่หาผลประโยชน์ขึ้นเป็นอันมาก เป็นต้นว่าผู้ใดซึ่งทำการได้
ค่าจ้างหรือกำไรเหลือใช้ เก็บเงินไว้ได้เพียงปีละร้อยสองร้อยบาท
ถ้าไม่มีทางที่จะใช้เงินที่เก็บไว้ได้นี้เป็นทุนในหักออกผลประโยชน์ต่อไป
ก็จำจะต้องเก็บเงินนั้นนิ่งไว้เปล่า ๆ หรือถ้าเป็นคนใจกว้างขวาง
ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยก็จะจำหน่ายเงินในทางที่จะไม่ได้ผลกลับคืนให้ละลาย
ไปเสียเปล่า คนซึ่งรับจ้างทำงานประจำอยู่ตั้งแต่เช้าจนค่ำ หามิเวลา
ที่จะเอาเงินที่เก็บเหลือไว้ได้นั้นไปใช้ทำผลประโยชน์อย่างอื่นด้วยตัวเอง
อีกไม่ ถ้าเป็นชาวสวนชาวนาที่เช่นเดียวกัน ถ้าเงินที่เหลือเก็บไว้ได้
ทีละเล็กน้อยนั้นยังไม่พอจะซื้อที่ทำการให้ใหญ่โตออกไปอีก หรือถ้า
จะซื้อได้ก็จะเป็นการเหลือแรงเหลือตาที่จะทำไปได้แต่ลำพัง เมื่อมี
การใหญ่ตั้งเป็นบริษัทขึ้นในบ้านเมือง เห็นว่าจะยังยืนถาวรดี คนเหล่านี้
ก็จะมาพลอยเข้าทุนอาศัยได้ผลประโยชน์ด้วย บริษัทตั้งผู้รู้การขึ้นเป็น
ผู้จัดการ มีเสมียนและผู้เก็บเงินจ่ายเงินดูแลรักษาการอยู่แล้ว ผู้เข้าทุน
ก็ไม่ต้องจะไปออกแรงทำการนั่นเอง

ในประเทศซึ่งเจริญในการทำผลประโยชน์ได้ทรัพย์มาก
เช่นเมืองใหญ่ทั้งหลายในประเทศยุโรปและอเมริกาเป็นต้น มีการเรี่ยไร
กันเข้าหุ้นส่วนทำนองนี้ต่าง ๆ นานา เหลือที่จะพรรณนาได้ ผู้ใดมีเงิน
เหลือใช้สอยแม้แต่สักเล็กน้อยก็คงจะมีที่ฝากหรือที่เข้าหุ้นส่วน
พอจะหากำไรในทุนนั้นได้เสมอ เมื่อการสะดวกเช่นนี้ เงินในบ้านเมือง

มีมากนักพอทำได้คงได้เอาออกใช้ทำผลประโยชน์แทบทั้งสิ้น เมืองใดมีการเช่นนี้มากเมืองนั้นก็เจริญเร็ว จนที่สุดแม้แต่ผู้ใดไม่มีทุนเลย มีแต่ความคิดดี คิดการอย่างใดขึ้นซึ่งพอจะเชื่อได้ว่า ถ้าได้ทำลงจะมีกำไรแน่แล้ว คนทั้งหลายคงมาเข้าหุ้นส่วนเรียไรกันออกทุนให้ทำการนั้นขึ้นได้โดยสะดวก เพราะชาวเมืองเคยพลอยได้ผลประโยชน์ในการเข้าหุ้นส่วนเช่นนี้อยู่เสมอ

ลักษณะทำการอย่างใหญ่ ถึงโดยว่าจะมีผลประโยชน์มากอย่างทีกล่าวนั้นก็จริง แต่จะถือว่าถ้าได้ทำการอย่างใหญ่แล้วคงจะได้เปรียบดีกว่าทำการอย่างเล็กทุกสิ่งทุกชนิดไปไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่นโรงสีข้าวขนาดใหญ่และเล็กที่ในกรุงเทพฯ ทุกวันนี้มาเปรียบเทียบกันดู ก็คงจะเห็นว่ามิทางได้เปรียบเสียเปรียบแก่กันเป็นสมัยเป็นคราวอยู่บ้าง ถ้าเป็นเวลาที่มีข้าวมากและมีผู้ต้องการซื้อข้าวข้างนอกประเทศมาก โดยที่จะให้ราคาพอสมควร โรงสีใหญ่ที่สีข้าวได้วันละสิริ้อยเกวียนเป็นต้น คงจะได้กำไรดีกว่าโรงสีเล็กที่สีได้แต่เพียงวันละห้าสิบเกวียนเป็นแน่ ได้เปรียบแก่กันในทางที่เปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่าโรงสีอย่างเล็ก โดยที่จะคิดค่าใช้จ่ายเทียบกับกับส่วนข้าวที่สีได้มากและน้อย

ถ้าโรงสีขนาดใหญ่สีข้าวเกวียนหนึ่งจะต้องเปลืองค่าใช้จ่าย สักสามบาท โรงสีขนาดเล็กตามส่วนที่กล่าวคงไม่เปลืองค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเกวียนละห้าบาทได้

แต่ถ้าเป็นคราวที่ข้าวมีน้อย หรือเป็นคราวที่ราคาข้าวนอกไม่สู้ดี โรงสีใหญ่ก็ต้องหยุดการสีข้าวไปชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่งจนกว่าจะซื้อข้าวได้พอสี ในระหว่างเวลาที่หยุดการนั้นจะปล่อยลูกจ้างเสียหมด

หาได้ไม่ ถึงอย่างไรก็ต้องเลี้ยงคนพวกนี้ไว้บ้าง เพื่อว่าจะลงมือสีข้าว
อีกเมื่อใดจะได้พริกพร้อมกัน เป็นการเปลืองค่าใช้จ่ายได้เป็นอันมาก
ไหนยังจะป่วยการดอกเบี้ยในทุนประจำซึ่งได้ลงไว้ในค่าเครื่องจักร
เป็นอันมากนั้นอีก ฝ่ายโรงสีเล็กที่สีข้าวได้แต่วันละน้อยคงจะเลือกสรร
สีข้าวอย่างดีที่จะพอสีไปได้ทุกวันอยู่เสมอ การตกเรือเสียหายเพราะ
ขาดความตรวจตราอันถี่ถ้วนก็คงจะน้อยกว่าโรงสีใหญ่ด้วย เมื่อการ
เป็นเช่นนี้โรงสีเล็กก็ย่อมได้เปรียบโรงสีใหญ่อยู่เอง

ความตกเรือเสียหายในการที่บริษัทใหญ่ทำนั้นก็คงมากกว่า
การซึ่งคน ๆ เดียวหรือน้อยคนเป็นเจ้าของทำ บริษัทใหญ่ต้องจ้าง
ผู้จัดการตรวจการซึ่งมีผลประโยชน์อยู่ในหุ้นส่วนนั้นน้อย ถ้าไม่เป็น
คนดีแท้แล้ว ก็คงจะมีเวลาละเลยเพิกเฉยอยู่บ้างและยังเป็นคนต่ำชั้น
ลงไป ก็อาจจะอ้อมแรงทำงานเมื่อเวลาผู้ตรวจผลอนั้นได้บ้าง บางคน
ก็จะทำไปแค่พอกันไม่让他เสียเท่านั้น ผู้ที่เป็นเจ้าของทุนเข้าหุ้นส่วน
ลงทุนแค่คนละเล็กน้อย ไม่ได้ทำการอยู่ในที่นั้นก็คงไม่เอาใจใส่ในธุระ
ของบริษัทเท่าใด ทอดธุระให้ผู้อื่นทำอยู่แล้วก็เป็นอย่างนั้น

ข้างฝ่ายผู้ทำการแต่เฉพาะตัวนั้น การได้เสียทั้งปวงจะตกหนัก
อยู่แก่ตัวผู้เดียว จะได้กำไรมากน้อยอย่างไรก็ต้องสุดแล้วอยู่แต่ความอดสำห
คิดอ่านตรวจตราระวังการด้วยตัวเองโดยกวัดขันอยู่เสมอ การตกเรือ
เสียหายย่อมจะน้อยกว่าข้างฝ่ายการที่บริษัทใหญ่ทำนั้นเป็นแน่
เพราะฉะนั้นทางที่จะได้เปรียบเสียเปรียบแก่กันนั้น จึงต้องสุดแล้วแต่
ลักษณะการที่จะทำเป็นใหญ่

หมวด ๘

ว่าด้วยลักษณะทุน

ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ทุนเป็นผลของการที่คนได้ผ่อนเหลือเก็บ
สั่งสมประหยัดไว้สำหรับใช้ให้เกิดผลเป็นทรัพย์ในภายหน้า หรือกล่าว
โดยย่อก็คือทุนเป็นสิ่งสำหรับใช้ให้เกิดกำไร

ในลักษณะทรัพย์ได้กล่าวไว้อีกว่า สมบัติที่มีค่า ๑ แรงทำการ ๑
ความเชื่อ (Credit) ๑ สามอย่างนี้เป็นทรัพย์

ทรัพย์สามชนิดนี้ จะเป็นทุนได้ทุกอย่าง ถ้าหากว่าได้เอาออกใช้
สำหรับทำให้เกิดผลหรือเกิดกำไรต่อไป มิฉะนั้นก็เรียกว่าเป็นทุนไม่ได้

ผู้ที่มีทรัพย์สั่งสมขึ้นไว้ ถ้าหากว่าเก็บทรัพย์ไว้เฉย ๆ หรือเอา
ออกใช้ในการเรือน หรือใช้ซื้อจ่ายสิ่งของมาสำหรับชมเล่นเป็นการบำรุง
ใจของตน เช่นว่าซื้อสุรายาสูบบริโภค หรือซื้อเครื่องลายครามเครื่องเพชร
นิลจินดาต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้สำหรับตัวเองเป็นต้น ทรัพย์ที่เก็บไว้เฉย ๆ
หรือได้จำหน่ายไปในค่าของเหล่านี้หาใช้ทุนไม่ แต่ถ้าหากว่าเจ้าของทรัพย์
ซื้อของเหล่านี้มาเพื่อจะขายเอากำไรต่อไป ทรัพย์ที่ได้จำหน่ายไป
เพราะเหตุนี้ก็เป็นทุนได้จริง

เงินที่ให้เขาไปเพื่อจะได้ดอกเบี้ย หรือเรียกสวน ไร่ นา
บ้านเรือน และสิ่งทั้งปวงที่ให้เขาเช่า ก็นับว่าเป็นทุนทั้งสิ้น

ความมั่นคง ความชำนาญและฝีมือทำการ ความรู้วิชาและความซื่อตรงของคนเหล่านี้ เมื่อนับว่าเป็นทรัพย์แล้ว ทรัพย์ชนิดนี้ก็ต้องนับเข้าเป็นทุนได้เหมือนกัน ถ้าได้ใช้ในการทำผลประโยชน์

ผู้ใดออกแรงขุดดินทำสวนดอกไม้สำหรับไว้ชมเล่น หรือขับร้องทำเพลงเพื่อให้เพื่อนฟังเล่นตามสบายใจเปล่า ๆ เช่นนั้น แรงที่ลงไปก็ไม่ใช่ทุน แต่ถ้าหากว่าผู้นั้นได้เก็บดอกไม้ไปขายเป็นกำไร หรือได้ค่าจ้างขับร้องทำเพลง หรือถ้าเขาขายค่าแรงของเขาเป็นเงินทองอย่างหนึ่งอย่างใด แรงแนั้นก็นับว่าเป็นทุนได้

บิดามารดาซึ่งออกเงินค่าเล่าเรียนให้บุตรได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือ ตำรา และฝึกหัดวิชาอย่างใด เพื่อจะให้เป็นกำลังช่วยแรงของเด็กในการทำผลประโยชน์หากำไรในภายหน้า เช่น หมอยา หมอกฎหมาย เอนจิเนียร์ หรือวิชาอย่างใดก็ดี เงินที่ได้ออกไปนี้เป็นทุนแท้ และความรู้ซึ่งบุตรจะได้ไว้ทำผลในภายหน้านั้นก็เป็นทุนประจำตัวอยู่ด้วย

แต่นอกไปจากการที่จะขายแรงทำการเป็นกำไรแล้ว คนเรายังสามารถที่จะค้ากำไรในชื่อเสียงดี ความรู้ความชำนาญเยี่ยงและคุณวุฒิในตัวได้อีกต่างหาก จะเอาไปใช้ซื้อเชื้อสินค้าหรือของอื่น ๆ แล้วเอาของนั้นไปขายเป็นกำไรก็ได้ โดยทางที่สัญญาจะใช้เงินให้ผู้ขายเมื่อภายหลัง อำนาจในตัวที่ใช้ซื้อของเชื้อได้เช่นนี้ตามภาษาอังกฤษที่ใช้ในการค้าขายเรียกว่า เครดิต (Credit) คือความเชื่อ

คนค้าขายเอาความเชื่อนี้ใช้ค้ากำไรได้อย่างเดียวกันกับใช้เงินอาศัยในสัญญาที่จะใช้หนี้ให้ได้มั่นคงทันกำหนดเวลาเท่านั้น

ยังมีผู้เชื่อถือมากขึ้น คนค้าขายนั้นก็ยิ่งจะค้าใหญ่โตได้มากขึ้นตามกัน โดยที่ไม่ต้องใช้เงินสดเสมอไป

เมื่อใช้ความเชื่อ ความสัญญาที่จะใช้เงินและความที่เป็นหนี้สินกัน ค้าขายแทนเงินได้ดังที่กล่าวนี้ ความเชื่อต่าง ๆ เช่นนั้น ก็ต้องนับว่าเป็น ทรัพย์สินและเป็นทุนได้เท่ากับเงิน

ใบสั่งจ่าย (Bill of Exchange) และใบสัญญาใช้เงิน (Promissory Note) ซึ่งใช้กันอยู่ในการค้าขายทุกวันนี้ แม้จะเป็นแต่คำสั่ง หรือความสัญญาเท่านั้น ก็ใช้กันแทนเงินได้ชั่วคราวในเวลาในสัญญา เป็นครั้งเป็นคราวเสมอไป ใช้แต่เท่านี้ แยกทั้งหลายและพอค้า บางจำพวกยังเก็บเอาใบสั่งจ่ายและใบสัญญาใช้เงินเหล่านี้ มาใช้ซื้อขาย หากำไรกันอย่างสินค้าธรรมดาได้อีกชั้นหนึ่ง

เป็นต้นว่า ผู้ขายของส่ง (Wholesale Dealer) ผู้หนึ่งไปซื้อ สินค้าจากห้างที่ส่งของต่างประเทศเข้ามาขายเป็นราคาเงิน ๑๐๐ บาท สัญญาใช้เงินในกำหนดสามเดือน ต่อมาผู้ขายของส่งจำหน่ายขายสินค้านั้น ได้เป็นเงิน ๑๑๐ บาท พอถึงกำหนดสัญญาผู้นั้นก็นำเงิน ๑๐๐ บาท ไปใช้หนี้ให้แก่ห้างที่ส่งของต่างประเทศมาขาย เป็นการชำระหนี้ เสรีกันไป การเป็นเช่นนี้ผู้ขายของส่งก็ได้กำไร ๑๐ บาท โดยที่ไม่ต้อง ออกเงินอะไรเลย

อีกชั้นหนึ่ง ถ้าผู้ซื้อเชื่อทำสัญญาให้ผู้ขายว่า ในกำหนด ๓ เดือน จะนำเงิน ๑๐๐ บาท ไปใช้หนี้ค่าสินค้าที่รับไป แต่ผู้ขายคือห้างที่ ส่งสินค้าต่างประเทศเข้ามาขายนั้นจะต้องการทุนค่าของ ๑๐๐ บาท ไปใช้หมุนซื้อสินค้าใหม่เข้ามาเพิ่มเติมในทันที ไม่อยากจะรออยู่

ถึงสามเดือน ถ้าเป็นเช่นนี้และถ้านายห้างมีข้อดีเป็นที่เชื่อถือแก่แบงก์หนึ่ง แบงก์ใดได้ นายห้างนั้นจะนำหนังสือสัญญาที่ผู้ขายส่งสัญญาใช้เงิน ๑๐๐ บาทนั้น ไปขายเอาเงินสดจากแบงก์อีกก็ได้ คือโอนกรรมสิทธิ์ ในหนี้ราย ๑๐๐ บาทนั้นไปให้แก่แบงก์ตามภาษาค้าขายเรียกว่า เอาใบสัญญาไปให้แบงก์ดิสเคานต์ (Discount) ถ้าแบงก์ยอมรับซื้อหนี้ นั้นแน่แล้ว แบงก์ก็ต้องเอากำไรบ้าง ดีเสียว่าแบงก์จะคิดค่าดิสเคานต์ เป็นดอกเบี้ยยร้อยละ ๖ ต่อปี ในกำหนดสามเดือน ต้นเงิน ๑๐๐ บาท เป็นดอกเบี้ย ๑ บาท ๕๐ สตางค์ แบงก์คิดหักดิสเคานต์กำไร คำนวณในเงิน ๑๐๐ บาทเสีย แล้วให้เงินนายห้างไปแค่ ๙๘ บาท ๕๐ สตางค์ นายห้างก็จะเอาเงินนี้ไปใช้ซื้อของอื่นได้ต่อไป เมื่อถึงกำหนด สัญญาสามเดือน แบงก์ก็ไปเก็บเงิน ๑๐๐ บาทเต็มจากลูกหนี้เดิม คือผู้ที่ซื้อเชื่อสินค้า ถ้าเก็บจากผู้นี้ไม่ได้ตามกำหนดสัญญา แบงก์ก็ ยังจะเรียกเอาเงิน ๑๐๐ บาทจากนายห้างที่รับไปจากเขานั้นได้อีก แบงก์ได้ออกทุนไป ๙๘ บาท ๕๐ สตางค์ คอยอยู่ ๓ เดือนได้ร้อยละ ๖ บาทเต็ม มีกำไร ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ในการค้าขายใบสัญญาใช้เงินและ ใบสั่งจ่ายเงินเช่นนี้ ผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในสัญญาจะขายต่อ ๆ ไปสักกี่ทอด จนกว่าจะสิ้นกำหนดสัญญาก็ได้ ถ้าหากว่าผู้ขายมีข้อดีเป็นที่เชื่อใจ แก่ผู้ซื้อได้

ตามความที่กล่าวมานี้ก็ได้ความว่าในการค้าขายที่เป็นธรรมเนียม อยู่ นั่น เกรดดีคือความเชื่อ และหนี้คือความที่สัญญาจะใช้เงินกันนั้น ซื้อขายกันได้อย่างสินค้าจริง เพราะฉะนั้นหนังสือสัญญาและใบสั่งจ่าย ทั้งปวงเช่นนี้ จึงนับว่าเป็นทุนได้ชั่วครั้งชั่วคราวประดุจทรัพย์สินที่แท้จริง

คุณอันสำคัญใหญ่ของทุนนั้น มีที่ตรงว่าทุนอาจจะช่วยผ่อนแรง
ทำการของเราให้เบาลงได้เป็นอันมาก ทางได้เปรียบเสียเปรียบในการ
ทำผลประโยชน์ทั้งปวงต้องสุดแล้วแต่ความชำนาญและความคิด
ในกิจที่ทำนั้นเป็นใหญ่ก็จริง แต่ถ้าไม่มีทุนสำรองใช้พอจุกับการแล้ว
ถึงความชำนาญและความคิดจะดีวิเศษเพียงใด ก็ไม่สามารถจะทำให้
การนั้นเกิดผลเป็นทรัพย์ได้เต็มที่

ชาวนาที่ยากจนขัดสนด้วยทุน ต้องออกแรงทำงานแต่ลำพังตัว
ด้วยความเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ย่อมจะเห็นปรากฏอยู่ทั่วไปแล้ว
ในเวลาที่ทำนาอยู่เสียบียงอาหารและผ้านุ่งห่มไม่พอ ก็ต้องซื้อเชื้อเขา
โดยต้องเสียราคาแพง หรือถ้าต้องกู้เงินเขาไปซื้อก็ต้องเสียดอกเบี้ย
อย่างแพงเหมือนกัน เมื่อเกี่ยวข้าวได้ผลแล้ว ไม่มีกำลังและพาหนะ
พอจะขนไปจากลานนวดข้าว หรือไม่มียั้งฉางสำหรับเก็บข้าวไว้ขาย
เมื่อเวลาข้าวในตลาดจะขึ้นราคาก็ต้องจำเป็นขายข้าวเสีย แต่เมื่ออยู่
ในลานนั้นเองจะได้ราคาต่ำสักเท่าใดก็ต้องจำใจขาย มิฉะนั้นจะไม่ได้
เงินใช้หนี้เขาทันกำหนดสัญญา ต้องเสียเปรียบเพราะมีทุนน้อยเช่นนี้
ที่สุดเมื่อขายข้าวได้สิ้นเชิงแล้ว บางทีก็จะได้เงินใช้หนี้เขาพอคุ้มค่าสิ่งของ
ซึ่งจำเป็นต้องบริโภคในการเลี้ยงชีพแท้ ๆ เมื่อปีหน้าจะทำนาต่อไปก็ต้อง
เป็นหนี้เขาอีก หนี้ใหม่ทับถมหนี้เก่ามากขึ้นทุกปีไป แรงที่ได้ออกไป
ด้วยความเหน็ดเหนื่อยและความซึ่งต้องทรมานกายอดุสำหรับตากแดดฝน
ทนลำบากมาเป็นหนักหนานั้น ก็ไม่ทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์ของตัวขึ้นได้
เท่ากับออกแรงทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวเป็นแท้ ดูเป็นที่น่าสมเพชนัก

ถ้าชาวนามีทุนสำรองพอใช้ในขั้นต้น ไม่ต้องกู้เงินเสียดอกเบี้ยแพง และไม่ต้องซื้อของเชื่อเขากิน ค่าอาหารและเครื่องใช้ในการทำนา ก็จะถูกกว่าราคาซึ่งคนขัดสนทุนต้องซื้อใช้ และการที่จะขนฟางข้าวเมล็ดข้าว ก็ไม่ต้องแบกหามด้วยกำลังตนเองสักเท่าใด คงมีล้อเกวียนโคกระบือ ชักลากช่วยผ่อนความเหน็ดเหนื่อยร่างกายให้เบาลง ไหนยังจะมีผู้ฉาง สำหรับเก็บข้าวไว้ขายเมื่อราคาดี ได้ผลเป็นกำไรยิ่งกว่าจะต้องรีบขาย ตามบุญตามกรรมนั้นด้วย เมื่อทุนช่วยให้ทำการได้เปรียบและมีกำไร เช่นนี้ ถ้าผู้ทำนาไม่พอเรืออดสำหรับถนอมกำไรที่เหลือกินเหลือใช้สั่งสม เพิ่มเติมทุนมากขึ้นได้เพียงใด ก็จะสามารถจะทำผลเป็นทรัพย์มากขึ้น ตามส่วนนั้นได้ ความทรนทานกายเหน็ดเหนื่อยก็จะยิ่งน้อยลง

ความเจริญของกรุงสยามซึ่งต้องอาศัยการทำนาเป็นใหญ่ยิ่งกว่า อย่างอื่นดังทุกวันนี้ จะเจริญเร็วและข้าก็ต้องสุดแล้วแต่ผลประโยชน์ ที่ชาวนาจะได้มากและน้อยเป็นสำคัญ แต่จะทำประการใดจึงจะมีทุน ให้ชาวนาพอใช้โดยที่ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเรี่ยแรงนัก และจะทำประการใด จึงจะให้ชาวนามีกำไรยิ่งขึ้นนั้น เป็นปัญหาอันยากที่จะแก้ได้ ความรู้ ในศิลปวิทยาหรือทรัพยากรศาสตร์ซึ่งจะเอามาใช้ได้ถูกต้องนั้น ต้องอาศัย ต่อความรู้การจริงที่เป็นอยู่ในฐานะของราษฎรที่ต่าง ๆ กันตามกาลเทศะ นั้นเสียก่อน ต้องใช้ความได้สวนและความศึกษาพิจารณาโดยรอบคอบ เป็นใหญ่ เมื่อรู้ความจริงและรู้มูลเหตุต่าง ๆ แล้ว จึงจะจัดการแก้ไข ให้ดีขึ้นได้ ตามความแนะนำของศิลปวิทยา

หมวด ๙

ว่าด้วยการลงทุน

การที่จะลงทุนหมายหากำไรนั้น ในขั้นต้นจะต้องคิดเสียก่อนว่า ในการที่จะทำประโยชน์หากำไรนั้น จะมีทุนใช้มากน้อยเพียงใด ในขั้นที่สองต้องคิดต่อไปว่า เมื่อได้ลงทุนไปแล้วจะต้องเปลืองเวลาช้าเร็ว สักเพียงใด จึงจะได้ผลกลับคืน จะได้คืนทีละเล็กละน้อย หรือจะได้คืน คຸ່ມทุนในคราวเดียว ต้องสุดแล้วแต่ลักษณะการที่ผู้ลงทุนจะทำเป็นใหญ่

เป็นต้นว่า ทุนที่ได้ลงไปในการเลี้ยงชีพคนทำนานั้น ตั้งแต่ ได้ลงมือไถหว่านตลอดไปจนเกี่ยวข้าวขายข้าวเป็นผลขึ้นได้ จะต้องเปลือง เวลาไปเกือบปีจึงจะได้ทุนกลับคืน แต่ทุนที่ได้ลงไว้ในการซื้อเครื่องมือ เครื่องใช้และในค่าโคกระบือ ซึ่งเป็นของที่จะใช้ทำผลประโยชน์ได้หลายครั้ง หลายคราวนั้น กว่าเครื่องใช้จะสึกหรอเสียหายไป หรือกว่าโคกระบือ จะแก่ใช้การไม่ได้ก็ต้องรอช้าไป ยิ่งเป็นการลงทุนปลูกโรงเรือนที่อาศัย และยั้งฉางซึ่งเป็นของถาวรเช่นนี้ ก็ยิ่งจะต้องคอยช้าไปอีกมาก จึงจะได้กำไรให้ทุนกลับคืน สุดแล้วแต่จำนวนเงินทุนที่ลงไปเช่นนี้ จะมากน้อยเพียงไร ปัญหาซึ่งจะเกิดขึ้นว่าได้ลงทุนไปแล้วเมื่อใด จึงจะได้กำไรคຸ່ມทุนและดอกเบีย กับมีเศษเหลือเป็นกำไรของค่าแรง อีกเท่าใดนั้น จะต้องเป็นความคิดคาดคะเนโดยมาก ถ้าคิดล่วงหน้า ได้รอบคอบถูกต้องตลอดต้นปลาย ก็เป็นอันว่าการที่ทำนั้นคงเกิดผล

มีกำไรสมความมุ่งหมาย ถ้าคิดไม่รอบคอบหรือใช้จ่ายเกินส่วนที่ควรไป ก็ต้องขาดทุนป่วยการแรงที่ทำ

ความที่กล่าวมานี้ เพื่อจะยกลักษณะทุนให้เห็นต่อไปว่ามีสองชนิด ๆ หนึ่งเป็นทุนซึ่งได้ลงไปแล้ว จะใช้ทำผลประโยชน์ต่อเนื่องไปได้นาน เช่นค่าโคกระบือเครื่องมือและยั้งฉางในการทำนาเป็นต้น ทุนชนิดนี้จะให้ชื่อว่า “ทุนประจำ” ซึ่งกว่าจะได้ผลกลับคืน จะต้องรออยู่นาน

ทุนอีกชนิดหนึ่งเป็นทุนที่ได้ลงไปแล้ว จะต้องใช้สูญหายหมดสิ้นไปในทันที เช่น ค่าอาหารการกิน และค่าจ้างของคนทำงานเป็นต้น ทุนชนิดนี้จะให้ชื่อว่า “ทุนหมุนเวียน” ซึ่งจะได้ผลกลับคืนคุ้มทุนในคราวเดียว เช่น ค่าอาหาร และค่าจ้างที่อาจจะเห็นผลของแรงทำการได้ในวันหนึ่งเดือนหนึ่ง เป็นต้น

ทุนที่ได้ลงไว้ในการทำผลประโยชน์ทุกอย่งนั้น แม้ว่าผู้ลงทุนคิดแต่จะได้กำไรเป็นประโยชน์ในส่วนตัวเป็นใหญ่กว่าอื่นก็จริง แต่เมื่อพิจารณาดูการที่ทำนั้นไปตลอดแล้ว คงได้ความจริงอยู่เสมอว่า ทุนที่ได้ออกไปนั้นสำหรับใช้ในการเกื้อกูลบำรุงเลี้ยงคนทำงานเป็นค่าจ้างแรงของพวกเหล่านี้ทั้งสิ้น เป็นต้นว่า เราจะต้องเรือลำหนึ่งในขั้นต้นจะต้องออกทุนซื้อไม้ซื้อเหล็กต่าง ๆ เงินที่ออกไปในค่าไม้ค่าเหล็กนี้เป็นเงินใช้ทดแทนค่าแรงของผู้ที่ได้ตัดไม้ทำเหล็กไว้แต่ต้นเดิม รวมทั้งค่าจ้างคนต่าง ๆ ที่ได้ทำไม้และทำเหล็กนั้นต่อ ๆ มา จนถึงมือเรา จนคุ้มกับค่าจ้างค่าแรงที่เขาได้ออกทอดรองไปก่อนหน้านี้ด้วย ต่อนั้นไปเราจะต้องให้ค่าจ้างเลี้ยงช่างเหล็กช่างไม้ ซึ่งได้ออกแรง

ทำการเป็นผลที่เราได้เห็นแก่ตา แม้ถึงที่สุดจะไปซื้อหมอน้ำและเครื่องจักรมา
ทุนที่ออกไปนี้ก็เป็นเงินที่เราต้องใช้แก่ผู้ชาย ซึ่งเขาได้ออกเงินทรวง
ใช้ค่าจ้างค่าแรงคนทำการเกี่ยวข้องกับหมอน้ำและเครื่องจักรนั้น
ต่อ ๆ ไป จนตลอดถึงค่าจ้างคนทำงานชุดแร่เหล็กและถ่านที่เมืองนอก
แต่ต้นเดิม

การลงทุนทำผลประโยชน์เป็นการบำรุงเลี้ยงแรงทำการ
และเป็นคุณแก่กุลแพร่หลายเจือจานคนมีคจนทั่วไปโดยทางตรง
และทางอ้อมเช่นนี้ ก็พึงเห็นได้ว่าการลงทุนทำการหาผลประโยชน์ซึ่งผู้ใด
ได้ทำนั้น เป็นการช่วยบำรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้นเพียงใด ชาวเมือง
พลอยได้ผลประโยชน์โดยตรงทางอ้อมมากและน้อยตามส่วน
ที่ผู้ลงทุนทำการเล็กหรือใหญ่เป็นประมาณ เมืองใดที่มีการลงทุน
ทำผลประโยชน์มาก เมืองนั้นก็เจริญมากอยู่เอง เจริญแก่ผู้ลงทุน
และเจริญแก่ผู้ทำงานตลอดไปได้ จนถึงชาวสวนชาวนาที่ได้เพาะปลูก
อาหารมาขายเลี้ยงคนเหล่านั้น

ในการที่รัฐบาลลงทุนชุดคลองทำถนนและสร้างทางรถไฟ
สำหรับช่วยให้การทำการหาเงินในบ้านเมืองสะดวกขึ้นนั้น เป็นสาธารณ-
ประโยชน์ทั่วไปชั้นหนึ่งแล้ว ยังพวกที่ได้ออกแรงทำการเหล่านั้น
ได้รับผลประโยชน์ทางตรงในค่าจ้างแรงอีกต่างหาก กล่าวแต่การสร้าง
ทางรถไฟอย่างเดียว รัฐบาลลงทุนจำหน่ายเงินในการนั้นปีหนึ่งราว
๖ ล้านบาท หักค่าเครื่องล้อเลื่อนเครื่องเหล็กทั้งหลาย ซึ่งต้องซื้อมาจาก
ประเทศยุโรปแล้ว ยังเหลืออีกเท่าใดก็เป็นเงินค่าจ้างค่าแรงแก่กุล
คนทำงานในบ้านเมืองทั้งสิ้น เงินนี้จะเลี้ยงคนทำงานประจำอยู่ได้กว่า

สี่พันคน และโดยทางอ้อมที่เกี่ยวกับการค้าขายแท้ ในการขนของ บรรทุกรถไฟยังจะมีค่าจ้างค่าแรงอีกเท่าใด เมื่อคิดดูว่าในศก ร.ศ. ๑๒๘ รถไฟบรรทุกของได้น้ำหนักรวม ๔ ล้านหาบ ค่าแรงแบกหามของเท่านี้ คงไม่ต่ำกว่าหาบละ ๓ สลึงรวมเป็นเงิน ๓ ล้านบาท โดยที่จะคิดเผื่อ ไปถึงการขนของต่อ ๆ กันเป็นระยะมาหลายทอด และต้องคิดถึง ความกัณดารในการขนของตามทางทุ่งนาป่าดงมาถึงรถไฟที่ต้องเปลือง ค่าแรงขนเป็นอันมากนั้นด้วย คิดแต่ค่าแรงทำการหนัก เช่น ขุดดิน ทำทางรถไฟ และหาบหามสินค้า เท่านั้นก็เห็นชัดว่าการที่รัฐบาลลงทุน ทำรถไฟนั้นเป็นการบำรุงเลี้ยงคนทำงานได้เท่าใด นอกจากนี้ยังช่วย ทำผลประโยชน์ให้แก่การเพาะปลูกและการค้าขายโดยทั่วไปอีก ของซึ่งขนมาทางรถไฟเป็นการเสียค่าขนน้อยลงกว่าแต่ก่อนเท่าใด ค่าขนที่ผิดกันนั้นก็ต้องเป็นกำไรของผู้ส่งสินค้าแต่ต้นเดิมโดยมาก ส่วนคุณของทางรถไฟมีเช่นที่กล่าวมา แต่บางอย่างเช่นนี้ก็เห็นได้ แน่แล้วว่า ถ้ารัฐบาลไม่ขาดทุนก็ควรจะลงทุนในการเช่นนี้เรื่อยไป โดยหมายผลทางอ้อมที่จะให้บ้านเมืองเจริญเร็วยิ่งขึ้น

แต่ลักษณะทุนนั้นเชื่อว่าได้ลงไปแล้วจะทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์สิน จงกขึ้นเสมอไปได้ทุกอย่างการเมื่อใด ต้องสุดแล้วแต่ความคิดของผู้ลงทุน จะกะประมาณการหากำไรนั้นเป็นใหญ่ด้วย ถ้าคิดผิดไปก็ขาดทุน กลับทำให้ทุนที่มีอยู่ล้นน้อย หรือสูญสิ้นไปเสียอีก ขาดทั้งประโยชน์ ตนทั้งประโยชน์ผู้อื่นที่จะพลอยได้โดยทางตรงทางอ้อมด้วย

อีกประการหนึ่ง ทุนที่ได้ลงไปนั้นยังจะแยกออกได้อีกสองสถาน ๆ หนึ่งเป็นทุนที่ได้ลงไปแล้วกระทำบังเกิดผลเป็นทรัพย์สินได้ต่อ ๆ ไป

อีกสถานหนึ่งเป็นทุนที่ได้ลงไปแล้วได้ผลแต่ขั้นเดียวหรือไม่ได้ต่อไปเลย
เกี่ยวข้องด้วยข้อความที่ได้ยกมากล่าวในลักษณะแรงทำการว่า
บริโศกทรัพย์ที่จะกระทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์กลับคืนได้ต่อไป หรือไม่กระทำ
ให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์กลับคืนได้อีกต่อไป

แต่ความเช่นนี้จะปรากฏขึ้นชัดได้ก็ต่อเมื่อถึงมือถึงปากผู้ที่
บริโศกของนั้นเป็นครั้งหลังที่สุด

กล่าวคือช่างทองลงทุนทำของรูปพรรณเป็นเครื่องเพชร
เครื่องทองขายหาทำไร อาหารการใช้สอยที่ช่างทองบริโศกเลี้ยงชีพนั้น
คงเกิดผลเป็นกำไรเลี้ยงตัวได้ต่อ ๆ ไปเสมอ แปลว่าทรัพย์ของช่างทอง
ที่ได้ลงทุนไปนั้น กระทำให้เกิดผลได้ขั้นหนึ่ง แต่ถึงที่สุดมีคนมั่งมี
หรือคนเผอเรอมาซื้อเครื่องทองและเครื่องเพชรไปใช้ประดับยศและ
ร่างกาย ทรัพย์ที่ได้จำหน่ายไปในของเหล่านี้ก็เป็นอันว่าไปจมอยู่เสียเปล่า
ไม่สามารถจะทำผลให้เป็นกำไรงอกขึ้นได้อีก

ความเผอเรอใช้สอยฟุ่มเฟือยของคนไม่ช่วยทำผลประโยชน์
อันยึดยืนให้แก่เพื่อนมนุษย์ และไม่ช่วยบำรุงความเจริญของบ้านเมือง
ได้เช่นนี้

แต่การลงทุนให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์ได้ต่อ ๆ ไป เช่น การทำ
ทางรถไฟที่ยกมากล่าวแล้วนั้นเป็นการตรงกันข้าม ทรัพย์ของรัฐบาลที่
ลงทุนไปนั้นทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชาชน เป็นการบำรุงความเจริญ
ของบ้านเมืองได้ยึดยืนเสมอไป เพราะทรัพย์คือทุนที่ลงในขั้นต้น
เมื่อทำทางรถไฟนั้น ช่วยกระทำให้ทรัพย์ผู้อื่นงอกขึ้นอีกต่อ ๆ ไปได้

ทรัพย์ในบ้านเมืองที่มีหมักหมมจมอยู่ ไม่ได้เอาออกจำหน่าย ใช้เป็นทุนที่จะให้มีกำไรงอกผลขึ้นต่อไปนั้น เมื่อประมาณดูก็จะเห็นว่า เป็นส่วนมากอยู่เสมอไม่เล็กลงกว่าขณะใด การเป็นเช่นนี้ก็เป็นอย่างนั้นว่าเจ้าของ ทรัพย์ยังต้องการความยั่ววนชวนใจ ซึ่งจะให้ลงทุนทำประโยชน์นั้น อยู่มาก ความชวนใจนี้คือความที่จะเชื่อได้ว่าทุนที่ออกไปจะไม่ละลาย หายสูญเลยไปได้ และจะมีกำไรงอกผลเพิ่มพูนยิ่งขึ้นกว่าเก่าเป็นมั่นคง เพราะเงินทุนที่ได้ลงนั้นจำจะต้องละลายกลายเป็นของสิ่งอื่นไปเสียก่อน แล้วจึงจะกลับเป็นรูปคืนมาอย่างเก่าได้ จะกลายเป็นค่าแรงหรือสินค้านี้ หนึ่งรูปใดก็ดี ขอแต่ว่าเมื่อถึงที่สุดให้กลับเป็นเงินคืนมาได้เท่าเก่า และมีผลเป็นกำไรเดิมอีกแม้แต่สักเล็กน้อยก็ยังดีกว่าจะเก็บทรัพย์นิ่งอยู่เฉย ๆ ไม่งอกผลอะไร

แต่ความเชื่อความไว้วางใจของคนที่จะลงทุนทำการอย่างใด จึงจะมีกำไรแน่นั้น ธรรมดาต้องต่างกันอยู่เสมอ เชื่อน้อยบ้างมากบ้าง หรือไม่เชื่อเลย ต้องสุดแล้วแต่ความคิดที่เห็นดีเห็นร้ายของเจ้าของทรัพย์ เป็นใหญ่ทั้งสิ้น เป็นการเหลือวิสัยที่ผู้ใดจะชักโย่งให้คนที่ต่างใจกัน มาร่วมเป็นความคิดอย่างเดียวกันได้

จะแนะนำได้บ้างก็แต่เพียงว่าตามเยี่ยงอย่างที่เราเห็นปรากฏ อยู่แล้วว่า การลงทุนทำผลประโยชน์ให้เกิดนั้น คงรวมอยู่ในการสำคัญ สามอย่างโดยมาก

ทางที่ ๑ ลงทุนในการทำที่ดินให้เกิดผล มีการกสิกรรม เพาะปลูก การขุดแร่ การหาสินค้าทางน้ำ ทางป่า ซึ่งธรรมดาทำให้เกิดมีขึ้นเองเป็นต้น

ทางที่ ๒ ลงทุนในหัตถกรรม จัดทำดัดแปลงแต่งสรรสัมภาระ
ซึ่งเกิดจากที่ดินสำหรับให้ใช้เป็นประโยชน์ได้

ทางที่ ๓ การขนส่งสินค้าที่ได้มาโดยทางที่ ๑ ที่ ๒ นั้น ไปส่งถึงที่
ที่จะต้องการใช้คือการพาณิชย์กรรม มีการค้าขายส่งขายย่อย เป็นต้น

นอกจากนี้ จะมีทางอื่นต่อไปบ้างก็ไม่ใช่สำคัญนัก ตามที่พรรณนา
มานี้ก็พึงเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีผู้ใดลงทุนทำพืชพันธุ์ให้เกิดขึ้นจากที่ดิน
หรือไม่มีใครลงทุนไปเอาของที่เกิดเป็นขึ้นเองมาใช้แล้ว การทำสิ่งของ
รูปพรรณต่าง ๆ ก็มีขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีผู้ใดลงทุนทำของเหล่านั้นขึ้นเป็น
รูปพรรณให้คนใช้เป็นประโยชน์ได้แล้ว การค้าขายก็มีไม่ได้ เพราะไม่มี
ใครต้องการ และถ้าไม่มีผู้ใดลงทุนค้าขายคือไปขนของเกิดผลจาก
แผ่นดินและของที่ทำขึ้นเป็นรูปพรรณไปส่งถึงที่ผู้จะต้องการใช้แล้ว
ของสองอย่างนี้กล่าวมาข้างต้นก็เป็นอันทำไม่ได้อยู่เอง เพราะเหตุว่า
ผู้ซื้อของใช้จะต้องลงทุนให้พ่อค้า พ่อค้าจะต้องลงทุนให้ผู้ทำของ
ผู้ทำของจะต้องลงทุนให้ผู้เพาะปลูก ๆ จะได้มีทุนทำผลให้เกิดจาก
ที่ดินต่อไปเหมือนอย่างเดิม ต่างคนก็ต่างขายสินค้าของตัวเองให้มีกำไร
เดิมทุนขึ้นเป็นลำดับไป จึงจะมีน้ำใจทำการได้ดียิ่งขึ้น

หมวด ๑๐

ว่าด้วยกฎธรรมดาทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่ยังคับสำหรับให้เกิดผลเป็นทรัพย์เพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ในบทที่กล่าวด้วยลักษณะแรงทำการและลักษณะทุน ได้ชี้แจงไว้พอเป็นเค้าแล้วว่า ในการที่จะกระทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์นั้น จำจะต้องใช้แรงทำการและทุนประกอบกันอย่างใดบ้าง สัมภาระทั้งหลายซึ่งเกิดจากที่ดินจึงจะมีค่าแลกเปลี่ยนเป็นคุณเป็นประโยชน์ แก่มนุษย์ ได้ชี้แจงลักษณะทุนบางอย่าง ทั้งได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ และทางได้เปรียบเสียเปรียบในวิธีปันหน้าที่กันทำการ วิธีทำการระดม สมทบแรงและวิธีเรียไรสมทบทุนกันเข้าหุ้นส่วนทำการใหญ่และการเล็ก เป็นต้น และในบทหลังที่สุดได้กล่าวว่า ที่แผ่นดินในกรุงสยามมีมากมาย เหลือแรงราษฎรทำจึงต้องทิ้งว่างเปล่า ไม่เป็นผลอยู่อย่างใด

ตามที่ได้กล่าวมานั้นจะพึงเห็นได้ว่า ถ้าจะทำให้ที่ดินเกิดผลเป็นทรัพย์เพิ่มพูนยิ่งขึ้นในการทำนาหรือเพาะปลูกพืชพันธุ์ไม้อย่างใด เป็นต้น ก็จำจะต้องใช้ที่ที่ว่างเปล่าอยู่นั้นให้เป็นที่เกิดผล โดยที่จะขยาย ที่ทำการให้กว้างใหญ่ออกไปเป็นมูลเหตุที่จะต้องเพิ่มเติมแรงทำการให้มากขึ้น และเมื่อจะต้องเติมแรงให้มากขึ้นแล้วก็ต้องจำเป็นเติมทุนให้มากขึ้นตามกัน เพราะที่ดินต้องอาศัยแรงทำการ แรงทำการต้องอาศัยทุน

เป็นกฎธรรมดาอยู่เช่นนี้ เพราะฉะนั้นกฎธรรมดาซึ่งเป็นที่ยับยั้งให้เกิดผลขึ้น จากที่ดินจากแรงทำการและจากทุนต่าง ๆ กันเป็นสัดส่วนไปอย่างละ สิ่งนั้น จึงรวมกันเป็นกฎธรรมดาซึ่งจะประกอบกันเข้าเป็นที่ยับยั้งสำหรับ ให้เกิดผลเป็นทรัพย์เพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ในบทนี้จะวินิจฉัยลักษณะกฎธรรมดา ซึ่งเป็นมูลเหตุที่จะทำให้ ที่ดินเกิดผลมากขึ้นโดยที่จะเพิ่มเติมแรงทำการเสียขึ้นหนึ่งก่อน ในบทหน้า จึงจะว่าด้วยกฎธรรมดา ซึ่งเป็นที่ยับยั้งให้ทุนเพิ่มพูนยิ่งขึ้นต่อไป

อาณาเขตของบ้านเมืองย่อมมีที่สิ้นสุดด้วยกันทุกประเทศก็จริง แต่ประเทศหนึ่งก็คงจะมีที่ดินซึ่งยังมีได้ทำการเพาะปลูกเหลืออยู่บ้าง เช่น กรุงสยามที่มีที่ว่างเปล่าอยู่เป็นอันมาก เหตุซึ่งต้องทิ้งที่ว่างเปล่าไว้ฉะนี้ คงเป็นเพราะว่าถ้าไปทำการเพาะปลูกขึ้นในที่นั้น ผลซึ่งจะได้คงไม่คุ้ม กับค่าแรงและทุนซึ่งจะต้องออกไป ถ้าการเป็นเช่นนี้ก็มีความว่าจะขาย ที่แผ่นดินเพาะปลูกให้กว้างใหญ่ออกอีกไม่ได้ เพราะไม่มีผู้ใดจะยอมขาดทุน ไปทำการเพาะปลูกลงในที่นั้น และเมื่อจะมีผู้ไปจับจองที่ใหม่ซึ่งว่างเปล่า อยู่่นั้นทำการเพาะปลูกต่อไปอีก ก็คงมีเหตุอย่างใดขึ้นอย่างหนึ่ง ซึ่งจะ นำให้ผู้นั้นไปทำการในที่ชนิดนี้ไม่ได้ การเลี้ยงชีพเป็นเหตุอันใหญ่ยิ่ง ที่จะยับยั้งให้คนมีความอดุสสำหรับและสูดทนทำการ แม้แต่ได้ทำการอย่างใดลง จะไม่มีกำไรเหลือกินเลย ก็ต้องจำใจทำสักแต่ว่าพอให้ได้อาหารกินไป พอครองชีวิตอยู่เท่านั้น ความข้อนี้นี้เป็นเหตุอย่างหนึ่งซึ่งจะยับยั้งให้คน ต้องจำใจไปทำการในที่อันเลวทราม ได้ผลน้อยไม่คุ้มกับความเหน็ดเหนื่อย ที่ออกแรงทำ

ราษฎรชาวบ้านนอกบ้านป่าซึ่งไปเที่ยวตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลที่ชุมชน ห่างทางบกทางน้ำที่สะดวกนั้นย่อมจะได้ผลจากแรงทำการของตัวน้อยกว่าชาวเมืองซึ่งอยู่ในกลางชุมชน คนพวกนั้นไม่เคยบริโภคของดีไม่เคยนั่งหมอนใช้สอยเครื่องภาชนะที่มีราคา ไม่ได้ศึกษาฝึกหัดวิชาความรู้และไม่สู้ได้ฟังความคิดที่ฉลาดอย่างใด ซึ่งจะนำไปให้ใจมักใหญ่ใฝ่สูงขึ้นกว่าเก่าได้ ก็มีความปรารถนาน้อย สักแต่ว่าทำการได้ผลพอเลี้ยงชีพแล้วก็ป็นอันพอใจกัน ถึงจะยากจนแทบจะไม่มีฝ้านุ่งหม่มที่ไม่ต้องปูปะก็อดส่ำทนอยู่ตรากตรำไป ถ้าไม่ถึงแก่ความอัปยศแล้วก็ไม่ชวนขายย่ายี้ไปหากินที่อื่น เพราะมีความรักถิ่นที่เกิดเป็นประมาณ เมื่อความปรารถนามิแต่เพียงที่จะทำการหาผลพอเลี้ยงชีพอย่างเดียว เวลาว่างการงานคงมีป่วยการมากอยู่เสมอ เป็นเหตุที่จะทำให้เคยตัวจนเป็นสันดานเกียจคร้านขึ้นได้ เมื่อนิสัยคนเป็นเช่นนี้แล้วความเจริญย่อมจะเดินไปได้อย่างช้าที่สุด แม้จะต้องหักล้างถางพงขยายที่เพาะปลูกให้กว้างขวางออกได้บ้าง ก็จะเป็นเพราะชาวบ้านนั้นเกิดมากขึ้น ถ้าไม่ทำก็จะไม่มีอาหารพอเลี้ยงกันในเวลาว่างจากการเพาะปลูกนั้นจะมีการอย่างอื่นทำบ้าง ก็แต่การจักสาน กระบุง ตะกร้า และเครื่องหาปลาตักglob ส่วนผู้หญิงก็มีการปั่นฝ้ายทอผ้าที่จำเป็นจะต้องทำ เพื่อปิดบังความละอายและพอกันความหนาวความร้อนตามฤดูกาลเป็นต้น เมื่อตรวจดูในกระท่อมของคนพวกนี้ก็จะเห็นได้ว่ามิด พรว้า จอบ เสียม เครื่องมือหากิน และเครื่องใช้บางอย่างมีหม้อไหเป็นต้น ซึ่งตัวทำเองไม่ได้ต้องซื้อเขาใช้นั้น ต้องซื้อราคาแพงทุกอย่าง ต้องซื้อแพงเพราะหนทางกันดาร การขนส่งสินค้าไปมาจากตลาดในเมืองหรือที่ชุมชนไม่สะดวก ประกอบทั้งความอันตรายที่อาจถูกโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ตามทางด้วย ผู้ที่จะอดส่ำทนหาบของไปขายในที่กันดารเช่นนั้น

ได้แต่ที่ละน้อยพอจุกำลังหาบหาม ก็จำจะต้องเรียกราคาอย่างแพง ให้มีกำไรคุ้มค่าเหน็ดเหนื่อยและพอที่จะชวนใจให้อุตสาหะไปไกล ความอันตรายตามทางได้บ้าง ถ้าชาวบ้านป่าจะหาบผลเพาะปลูก ของตัวไปขายถึงที่ชุมชนเอง ก็จะเอาไปได้ที่ละน้อยเหมือนกัน แลกของ ได้แล้วก็ต้องหาบหามกลับบ้านอีก ได้ความเหน็ดเหนื่อยท้อใจเท่าใด ความอยากได้ของตลาดมาใช้ก็ต้องน้อยลงตามกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความชวนชวนทำงานและความอุตสาหะอดออมทรพย์ ไว้เป็นทุนก็ต้องน้อยอยู่เอง

แต่ในการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันนั้น คงจะต้องมีคนกลาง ที่ฉลาดกว่าเข้ามารับทำธุระขนของให้เสมอ คนพวกนี้คือพวกพ่อค้า ซึ่งตั้งหน้าทำการเลี้ยงชีพด้วยการซื้อถูกขายแพง มีหมู่บ้านหนาแน่น อยู่แห่งใด คนพวกนี้คงจะอุตสาหะหาบหามของไปส่งถึงแห่งนั้น การที่หาบ ของไปขายหรือแลกสินค้าถึงที่บ่อเกิดนั้น ได้เปรียบที่ตรงว่าถ้าผู้ขาย มีของขายน้อย มีผู้ซื้อที่จะซื้อของอย่างนั้นมากด้วยกัน ผู้ซื้อจำจะต้อง ขึ้นราคาให้ผู้ขายโดยที่จะแย่งกันให้ได้ของนั้นก่อนเสมอ หรือถ้าจะเป็นแต่เพียงแลกเปลี่ยนกัน ผู้ซึ่งทำผลเพาะปลูกในที่บ้านนอกเช่นที่ ยกมากล่าวนั้น คงจะให้ผลที่ตัวทำได้มากกว่าค่าของที่พ่อค้าเอามาส่งเป็นแน่ พวกเพาะปลูกด้วยกันแข่งลดค่าแรงทำการของตัวเองลงให้เขาเสมอไป ยิ่งมีผลปลูกเพาะเหลือกินอยู่มากก็ยิ่งลดราคาลงมาก เพราะความแข่งกันเอง เป็นต้นเหตุเช่นนี้

เพราะเหตุที่ภูมิประเทศแผ่นดินสยามอยู่ใกล้เส้นศูนย์กลางโลก ธรรมดาดิน ฟ้า อากาศ และฤดูนิยม ทำให้มีความร้อนและความชื้น

ฝนชุกชุมอยู่ได้สม่ำเสมอตามฤดูกาล ทั้งได้อาศัยแนวภูเขาใหญ่อันเป็นทิวแถว
ต่อเนื่องกันโดยยืดยาวทางทิศตะวันออก ตะวันตก และทิศเหนือ โอบอ้อม
ล้อมกันให้น้ำฝนเอิบอาบซาบซึมที่ดินไหลลงมารวมกันในแม่น้ำใหญ่น้อย
ทั่วไป พืชพันธุ์ไม้ทั้งหลายในพระราชอาณาเขตจึงได้งอกงามบริบูรณ์
สดชื่นอยู่ได้ตลอดปี ช่วยให้การเพาะปลูกเจริญผลได้รวดเร็วโดยที่
ไม่ต้องออกแรงตกแต่งบำรุงรสดิน เป็นความเหน็ดเหนื่อยมากมาย
หลายประการนัก สัตว์ป่า สัตว์บ้าน กุ้ง ปลา ผักหญ้าทั้งปวงเกิดมี
และคงมีชีวิตอยู่ได้ดีแต่ลำพัง โดยที่คนไม่ต้องออกแรงทำการบำรุงเลี้ยง
และระวังมากมายเท่าใด อาหารการกินจึงได้บริบูรณ์ยิ่งนัก

แต่การกตธรรมตา ซึ่งช่วยทำให้การหาอาหารกินได้โดยง่ายตาย
นี้เอง กลับกระทำให้ราษฎรมีความเกียจคร้านเคยตัวหนักขึ้น ไหนยัง
ความร้อนจะทอนกำลังแรงทำการให้ละเอียดอ่อน ทิวง่าย ต้องหยุดพักผ่อน
ความเหน็ดเหนื่อยบ่อย ๆ ชักชวนให้ทอดลอยต่อการงานอยู่เสมอ
นั้นอีก เมื่อเปรียบกันดูกับชาวต่างประเทศซึ่งเกิดในเมืองหนาวมีฝรั่ง
และจีนเป็นต้น ชาวเมืองเราจึงได้แพ้เปรียบแก่เขาในความอดทน
ความหมั่นขวนขวายทำงานและความอดุสสำหรับเก็บออมถนอมทรัพย์
นั้นมากนัก ชาวเมืองหนาวขัดสนด้วยเสบียงอาหาร เพราะจะทำการ
เพาะปลูกไม่ได้ตลอดปี ต้องกังวลขวนขวายในการที่จะทำตัวให้อุ่น
พอที่จะทนความหนาวอยู่ได้ โดยที่จะต้องมีเสื้อผ้าอย่างหนา กับ
ถุ่ น่อง รองเท้า ทั้งต้องหาไฟน้ไฟน้ไฟได้ตลอดฤดูหนาว ซึ่งยืดยาวอยู่กว่า
๖ เดือน ต้องสั่งสมอาหารไว้ให้บริบูรณ์อิมหนาวอยู่เสมอ และที่สุดจะนั่งนิ่ง
อยู่ในบ้านโดยไม่เปลี่ยนอิริยาบถออกแรงให้โลหิตเดินอุ่นร่างกายบ้าง
ก็จะทนความหนาวอยู่ไม่ได้ ความหนาวบังคับให้มีความปรารถนามากมาย

หลายอย่าง ซึ่งเราไม่จำเป็นจะต้องมีต้องทำเช่นนี้ ความหมั่นของชาวเมืองหนาวจึงมีเป็นสันดานติดตัว ตรงกันข้ามกับความเกียจคร้านที่ถอยต่อการงานของเรา เมื่อความปรารถนาของเขามีมากและความกังวลชวนขวายในการเลี้ยงชีพมาก ความพยายามและความคิดที่จะชอกแซกแสกแหวกช่องหาเงินก็ย่อมจะมากขึ้นตามกัน เพราะเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ คนต่างประเทศมีพวกจีนเป็นต้น ยิ่งเข้ามาอาศัยหาเงินในเมืองเรามากขึ้นก็ยิ่งขับเคี่ยวแข่งขัน กันคนไทยให้กระจัดกระจายกันห่างที่ชุมชนออกไปอยู่ตามทุ่งนาป่าดงเสมอไป ยิ่งห่างไกลไปก็ยิ่งทำการได้ผลจากแรงน้อยลง เพราะทำการอย่างอื่นสู้เขาไม่ได้ ก็ต้องจำใจออกไปจับจองที่ใหม่ทำการเพาะปลูกในที่ที่จะได้ผลน้อย โดยจะต้องออกแรงมากดังที่กล่าวมาแล้ว ลงปลายก็ต้องแข่งแย่งกันเอง ขายผลเพาะปลูกลดราคาค่าแรงของตัวลงเสมอไป

เมื่อคิดเฉลี่ยดูว่าคนหนึ่งทำนาได้ข้าวปีละ ๓ เกวียน ๆ หนึ่งขายได้ราคา ๕๐ บาท เป็นเงิน ๑๕๐ บาท วันหนึ่งได้ค่าแรง ๔๒ สตางค์ ตามขั้นชาวนาที่มีความปรารถนายน้อยก็พอจะอยู่เป็นความสุขได้บ้าง แต่ราคาข้าวชนิดนี้เป็นข้าวในนาที่อยู่ในบริเวณกรุงเทพฯ ซึ่งใกล้ตลาดข้าวจึงขายได้ราคาดี แต่ถ้าที่นานั้นห่างไกลออกไปจากแม่น้ำและทางรถไฟ ซึ่งจะขนข้าวมาขายถึงโรงสีได้ โดยความกัณดารเปลืองแรงขนมาก ประมาณว่าข้าวนั้นจะขายได้ในท้องนาเพียงเกวียนละ ๒๔ บาท ๓ เกวียนเป็นเงิน ๗๒ บาท คิดเป็นค่าแรงคงได้แค่วันละ ๒๐ สตางค์ และโดยที่คนพวกนี้อยู่ห่างไกลที่ชุมชน ยังจะต้องซื้อผ้าถุงหม่มและของใช้ราคาแพงอีก ก็ต้องเป็นคนยากจนข้นแค้นน่าสมเพชอยู่เอง ถ้าคนเหล่านี้ทิ้งถิ่นที่เดิมเสีย เข้ามารับจ้างทำการงานในที่ชุมชนมาก คงจะได้ค่าแรง

แพงขึ้นกว่าค่าทำน่านัน่มาก ยิ่งเป็นพวกลาวตะวันออกที่อยู่ห่างไกล ออกไปอีกก็ยิ่งหนักมาก ในทำเลที่เหล่านั้ไม่มีถนนหนทางที่สะดวก ทำนาได้ข้าวเหลือกินแล้วบรรทุกเข้าไปขายทางไกลไม่ได้ ก็ต้องขาย โดยราคาต่ำถึงเกวียนละ ๑๐ บาท ค่าแรงของคนพวกนี้จึงน้อย ถึงกับอดสำห้เดินทางเข้ามารับจ้างในที่ใกล้กรุงเทพฯ พอจะได้ค่าจ้าง ออกไปเลี้ยงครอบครัวได้เป็นสุขไปได้ชั่วครึ่งหนึ่งคราวหนึ่ง

จะทำประการใด ผลซึ่งจะเกิดจากที่ดินและแรงทำการของ ชาวเราจึงจะสมบูรณ์ทวีขึ้นได้อีกนั้น เป็นปัญหาอันสำคัญใหญ่อยู่เสมอ การกสิกรรมในเมืองไทยในสมัยนี้จะแยกออกพิจารณาได้ต่างกัน ๓ อย่าง คือ การทำนา ๑ การทำไร่ปลูกไม้ล้มลุก ๑ การทำสวนปลูกไม้ใหญ่ ที่อยู่ได้ยืดยืน แต่ต้องคอยอยู่นานจึงจะเกิดผล ๑

การทำนาซึ่งทำกันเป็นพื้นทั่วไปทั้งแผ่นดิน และเป็นผลประโยชน์ อันใหญ่ยิ่งซึ่งเมืองเราต้องอาศัยอยู่นั้น แรงทำการได้ผลเป็นค่าแรง น้อยเพียงใดได้กล่าวมาแล้ว ถัดนี้ไปเป็นการทำไร่ปลูกไม้ล้มลุก มีไร่ยา ไร่อ้อย ไร่ฝ้าย และไร่ฝัก เป็นต้น การชนิดนี้ต้องออกแรงคนทำ มากกว่าทำนา จึงได้ผลมากพอที่จะให้คนทำการนั้นได้ค่าจ้างเท่ากับ ค่าแรงปานกลางประมาณตั้งแต่วันละ ๔๐ ถึง ๗๕ สตางค์ แล้วยังมีกำไรส่วนทุนที่ต้องทรงลงไว้ในการทำไร่เป็นดอกเบีย อีกชั้นหนึ่ง โดยมากไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๑๕ ต่อปี แต่เพราะเหตุที่การทำไร่ มีผลมากจึงทำให้เสียทั่วไป คนไทยไม่อดทนพอจึงทำไม่ได้ ต่อนี้ไป เป็นการทำสวนปลูกต้นไม้ ซึ่งจะทำได้ก็ต้องลงทุนแล้วคอยไปนานจนกว่า จะเกิดผล ถ้าต้องคอยอยู่ถึง ๗ ปี ปีหนึ่งคิดค่าดอกเบียในต้นทุนร้อยละ ๑๕

ก็เป็นต้นชนดอก แต่โดยมากเมื่อเกิดผลแล้ว ผลที่ได้นั้นคงจะคั่งทุน และดอกเบี้ยที่ลงไปไม่น้อยปีประมาณว่า ๓ ปีครั้ง ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ใช่ว่าจะได้ดอกเบี้ยในต้นทุนเดิมเกินร้อยละ ๕๐ ต่อปี จัดได้ว่าเป็นผลประโยชน์ที่ดีและถาวรแน่นอนกว่าการทำไร่ ซึ่งแม้ว่าการเพาะปลูกบางอย่างในไร่นั้นจะมีกำไรมากกว่าก็ไม่ถาวรมั่นคงเท่ากัน ที่สวนต้องมีราคาดีกว่าที่ไร่และนาหลายเท่า โดยที่จะกะขนาดเนื้อที่กว้างยาวเท่ากัน มีราคาดีกว่าเพราะเกิดผลประโยชน์มากกว่าเป็นต้นเหตุ

การทำไร่ทำสวนยังมีที่เลือกปลูกผลพันธุ์ไม้ของสดและของแห้งอีก ของสดคือผักและลูกไม้นั้นทำได้แต่จำเพาะให้พอกินในเมือง เพราะเป็นของที่จะเก็บไว้ไม่ได้นานพอที่จะส่งไปขายทางไกลได้ ถ้าทำเหลือเพื่อนักการค้าจะตกต่ำป่วยการค่าแรงไป ส่วนของแห้งมียาสูบ ฝ้าย และพริกไทย เป็นต้น จะส่งไปขายทางไกลนอกประเทศได้ ถึงจะทำมากก็คงมีผู้ต้องการเสมอ

การทำไร่ได้เปรียบกว่าการทำนาโดยที่ได้ผลค่าแรงมากกว่ากัน เช่นนี้ เหตุใดคนไทยจึงชอบทำนามากถึงกับสู้กระจ่ายออกไปอยู่ห่างไกลที่ชุมชนจนได้ค่าแรงน้อยนักหนา ดูเหมือนว่าจะรังเกียจการขุดดินพินดิน ซึ่งเป็นการหนักนั้นอยู่มาก การทำนาถึงโดยว่าต้องตรากตรำตากฝนตากแดดมาก ก็ยังได้อาศัยแรงโคกระบือช่วยผ่อนแรงได้

เมื่อความที่กล่าวมาเป็นจริงเช่นนี้ สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ที่ดินเกิดผลมากขึ้นได้อีก ก็มีแต่ที่จะเพิ่มเติมแรงและเติมทุนลงอีกเท่านั้น

การลงแรงลงทุนช่วยในทางนี้ มีการขุดคลองการทำถนนหนทางที่จะให้ได้ชนผลเพาะปลูกไปถึงทำเลที่ขายโดยสะดวกเป็นสิ่งสำคัญ

มากกว่าอื่น ถ้าทางขนส่งสินค้าเดินได้สะดวก การขนส่งสินค้าเบาแรงลงได้เพียงใด แรงทำการและที่ดินก็จะได้ผลทวีขึ้นเพียงนั้น แต่การเช่นนี้เป็นการใหญ่ นอกจากรัฐบาลก็ไม่มีผู้ใดทำได้ การทำทางรถไฟ การขุดคลอง และการบำรุงรักษาหมันขุดหมันซ่อม และการทำประตูน้ำซึ่งเป็นคุณในทางที่จะทดน้ำขึ้นให้เรือเดินสะดวกเสมอ ทั้งจะให้น้ำไหลป่าเข้าไปเลี้ยงต้นข้าวต้นไม้อีกชุ่มอยู่ได้ในชั่วเวลาจะต้องการเป็นต้น

การออกแรงลงทุนทำถนนหนทางบกทางเรือเช่นนี้ เป็นสาธารณประโยชน์ทั่วไป ราษฎรได้ผลจากทุนจากแรงทำการและที่ดินมากขึ้นเพียงใด ก็ช่วยให้บ้านเมืองยิ่งเจริญขึ้นเพียงนั้น รัฐบาลได้ประโยชน์โดยทางอ้อมอยู่เสมอ

การออกแรงลงทุนบำรุงที่ดินให้รสอาหารของต้นไม้ดีได้ เมล็ดผลมากขึ้น โดยที่จะขุดร่องน้ำหรือพูนดินให้น้ำไหลซึมซาบเข้าออกถึงรากไม้ ทำให้ดินโปร่ง อากาศเดินถึงได้ และไม่ให้น้ำขังเนาอยู่จนรสดินเปรี้ยวเป็นอันตรายแก่ต้นไม้และการใช้ปุ๋ยเคมีรสดินให้ต้นไม้มีอาหารดีขึ้นเป็นต้น

การลงทุนซื้อเครื่องมือที่ดีมาใช้ช่วยผ่อนแรงทำการให้เบาลงและการใช้เครื่องจักรต่าง ๆ ซึ่งนานาประเทศคิดทำใช้อยู่ทุกวันนี้ เป็นกำลังเพิ่มเติมแรงคน ทำการเกิดผลเพาะปลูกทวีขึ้นได้เป็นอันมาก และการใช้เครื่องจักรกลไทด่าง ๆ เป็นของที่คนไทยอาจจะเรียนทำเรียนใช้ได้โดยง่าย เพราะมีเขาวนดีอยู่ในทางนี้อย่างหนึ่งนั้น ยังมีใช้ในบ้านเมืองมาก ผลของแรงทำการก็ยิ่งมากขึ้น

การเลี้ยงสัตว์พาหนะน่าจะเอาใจใส่ให้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพราะผู้ที่มิที่เราน่าจะต้องเลี้ยงโคกระบือใช้ด้วยกันทั้งสิ้น ถึงจะเลี้ยงไว้ให้มากเกินกว่าจะต้องการใช้ในการทำนาในที่นั้นก็จะไม่เหน็ดเหนื่อยขึ้นนัก ถ้าหากว่าในทำเลที่เลี้ยงสัตว์นั้นมีหญ้าบริบูรณ์ดีตลอดปี เมื่อมีโคกระบือเลี้ยงอยู่ ๓ ตัว แล้วเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐ ตัว ก็ไม่ต้องหนักแรงรักษาขึ้นอีกสักเท่าใด ถ้ามีคนระวังเลี้ยงได้ ๑๐ ตัวแล้วจะเพิ่มขึ้นถึง ๑๐๐ ตัวก็จะต้องมีคนเลี้ยงอีกกี่คน การเลี้ยงสัตว์พาหนะเป็นการเบา เปลืองแรงน้อย แต่ได้ผลมาก

ประชาชนราษฎรในบ้านเมืองย่อมเกิดทวีมากขึ้นเป็นธรรมดา และในบ้านเมืองใดยังมีการทำผลประโยชน์ได้มากอย่างต่างชนิด การค้าขายภายในประเทศนอกประเทศยิ่งแพร่หลายขยายตัวกว้างขวางออกไป คนต่างประเทศ จีน แขก ฝรั่งเศส เป็นต้น ก็ยิ่งจะเข้ามาพลอยอาศัยทำการหาผลประโยชน์มากขึ้น เมื่อประชากรราษฎรทวีขึ้นและมีคนนอกประเทศต้องการผลเพาะปลูกของเรามากขึ้น เสบียงอาหารในบ้านเมืองเบาบางลงเพียงใด ราคาก็ย่อมจะแพงขึ้น ทั้งที่ดิน เรือกสวน ไร่นา และที่สำหรับก่อสร้างบ้านเรือนอยู่ก็ต้องมีราคาแพงขึ้นตามกัน ค่าแรงทำการเพาะปลูกอาหารซึ่งคนต้องการกินมากขึ้นนั้น ก็จะเกิดผลมีค่าสูงขึ้นด้วย

เมื่อผลเพาะปลูกแพงขึ้นเช่นนี้แล้ว ก็จะหักล้างถ่วงพงขยายที่ทำเลเพาะปลูกให้กว้างขวางออกไปอีกได้ แต่ก่อนผลเพาะปลูกราคาต่ำ จะขยายที่ทำการกว้างออกไปไม่ได้เพราะไม่มีกำไร ที่นี้ราคาผลเพาะปลูกแพงขึ้น ก็คงมีผู้ที่จะกล้าไปลงทุนออกแรงทำ หรือถ้าจะขยายที่เพาะปลูก

ให้กว้างใหญ่ออกไปไม่ได้ ก็ต้องเติมแรงเติมทุนบำรุงที่ที่จำกัดอยู่นั้น ให้เกิดผลมากขึ้น โดยที่จะเพิ่มเติมปุ๋ย ขุดร่องพื้นดิน หรือลงทุนซื้อเครื่องมือ ที่จะช่วยคุ้มแรงคนให้น้อยลงอย่างใดนั้นมาใช้ เช่นการบำรุงไร่ผักและสวนผลไม้ เป็นต้น เมื่อออกแรงบำรุงมาก ผักและผลไม้นั้นก็บริบูรณ์มากขึ้นตามกัน

แต่การที่จะขยายที่เพาะปลูกให้กว้างออก หรือทำการลงทุนออกแรงให้มากขึ้นนั้น ต้องมีที่เขตคั้นเป็นกฎธรรมดาบังคับอยู่เสมอ ถ้าขยายที่ดินห่างไกลออกไปนัก การขนผลเพาะปลูกไปส่งถึงผู้ที่จะต้องการบริโภคใช้สอยไม่สะดวกยากยิ่งกันดารหนักขึ้น ก็ต้องเปลืองแรงเปลืองทุนในการทำผลนั้นมากขึ้นตามกัน และในการที่จะเติมแรงเติมทุนบำรุงที่ดินให้เกิดผลมากขึ้นก็เป็นอย่างเดียวกัน ค่าใช้สอยที่ต้องเพิ่มขึ้น เพราะเหตุที่กล่าวนี้นี้ทำให้ราคาผลเพาะปลูกแพงขึ้นตามส่วนกัน

เป็นต้นว่าแต่ก่อนราคาข้าวเกี่ยวนละ ๓๐ บาท ต้องลงทุนและเสียค่าแรงค่าใช้สอยรวมเบ็ดเสร็จแล้ว เฉลี่ยออกตกเป็นค่าลงทุนทำข้าวขึ้นเกี่ยวนละ ๒๐ บาท รวมทั้งค่าขนเข้าถึงตลาดด้วย หักทุนนี้ออกคงได้กำไรเกี่ยวนละ ๑๐ บาท พอกับที่จะทำนานั้นไปได้ ภายหลังมีคนกินข้าวมากขึ้นกว่าเก่า ข้าวในตลาดขึ้นราคาถึงเกี่ยวนละ ๔๐ บาท ที่นาเก่าได้กำไรออกขึ้นเป็น ๒๐ บาท ชาวนาได้ใจก็ไปลงทุนออกแรงขยายที่ป่าทำนากว้างห่างไกลออกไปในที่กันดาร เป็นต้นว่าทางไม่สะดวกจะต้องเติมค่าแรงขนข้าวถึงเกี่ยวนละ ๗ บาท ถ้าอย่างนี้ก็ได้กำไรเกี่ยวนละ ๑๓ บาท ยิ่งดีกว่าเก่า ๓ บาท ก็จะมีใจหักร้างกลางพงขยายที่ทำนาห่างไกลออกไปอีกได้ ที่นี้จะต้องเติมค่าแรงขนข้าวขึ้นขึ้นถึง

เกวียนละ ๑๐ บาท ถ้าเป็นเช่นนั้นและข้าวไม่ขึ้นราคาต่อไป ก็เป็นอันว่าที่นาที่จะทำพอคุ้มความลำบากเหน็ดเหนื่อยนั้น จะได้กำไรเท่าเกวียนละ ๑๐ บาทตามเดิม ถ้าขึ้นทำกว้างขวางต่อไปจะต้องเดิมค่าแรงมากขึ้น ก็มีแต่จะได้กำไรน้อยลงเสมอไม่สมควรกับความลำบาก ที่นานั้นก็เป็นอันขายได้เพียงนี้เอง

ต่อไปนี้จะพิจารณาว่า ถ้าจำนวนคนทำงานในบ้านเมืองมีมากขึ้น การที่คนทำงานมากขึ้นนี้จะกระทบถึงการทำให้ผลให้เกิดเป็นทรัพย์สินอันอย่างใดบ้าง

ตามธรรมดาถ้าสินค้าอย่างใดขายดีมีราคาสูงขึ้น เพราะมีผู้ต้องการสินค้านั้นมาก ไม่ช้าก็คงมีแรงทำสินค้านั้นเพิ่มเติมมากขึ้นเอง เพราะสินค้านี้มีกำไรมาก ค่าแรงทำก็ต้องมีค่าจ้างมากขึ้นตามกัน คนที่ทำการอย่างอื่นซึ่งได้ค่าจ้างน้อย หรือคนที่เหลือการงานว่างเปล่าอยู่คงจะมารับจ้างทำสินค้านี้มากขึ้น มิฉะนั้นก็ต้องไปเที่ยวจ้างคนเมืองอื่นหรือคนต่างประเทศเพิ่มเติมเข้ามา แต่การที่ต้องเพิ่มเติมแรงนี้ต้องจำเป็นเพิ่มทุนสำหรับใช้ค่าจ้างแรงนั้นมากขึ้นตามกันด้วย จะถอนทุนจากการอย่างอื่นมาใช้ หรือจะกู้หนี้ยืมสินผู้อื่นมาก็ตามแต่จะสะดวก และเมื่อคนทำงานทวีมากขึ้นเช่นนี้แล้ว ก็ยังเกิดเป็นข้อปัญหาต่อไปว่า จะได้อาหารมาเลี้ยงคนที่มากขึ้นนั้นอย่างไร ในขั้นต้นราคาอาหารจะต้องแพงขึ้น ถ้าอาหารแพงขึ้นก็ต้องขายที่เพาะปลูกให้กว้างขวางต่อไปอีก แต่ก่อนราคาผลเพาะปลูกถูก มาเดี๋ยวนี้ราคาแพงขึ้นจึงมีกำไรพอที่จะขยายที่ดินทำผลให้กว้างออกได้ดังที่ชี้แจงมาก่อนนั้นแล้ว ถ้าทำอย่างนี้ไม่ได้ก็จะต้องซื้ออาหารต่างประเทศเข้ามากิน

เป็นต้นว่าในมณฑลภูเก็ตซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งแร่ดีบุกของ
กรุงสยามนั้น แต่ก่อนแผ่นดินเป็นป่าอยู่มากเพราะราษฎรเบาบาง การทำมา
หาเลี้ยงชีพก็เป็นแต่การทำไร่ข้าวเป็นพื้น ชั้นแต่การทำนาที่ไม่สู้จะมี
ฐานะใหญ่ในการทำไร่มีการตัดฟันโค่นไม้ในป่าลง แล้วจุดไฟเผาไล่ผลาญ
ไม้ที่จะใช้เป็นประโยชน์ได้นั้นลงเสมอไป เมื่อเผาป่าลงราบพอมิที่ว่าง
จะปลูกต้นข้าวได้แล้ว ก็เจาะหลุมหยอดเมล็ดข้าวลงไม่ต้องไถคราด
อย่างใด ใช้เครื่องมือแต่มีดหรือขวานเล่มเดียวก็พอ หยอดข้าวแล้วก็คอย
ให้ดินฟ้าอากาศทำธุระต่อไปจนเมล็ดข้าวสุก แล้วก็ไม่ใช่เคียวเกี่ยว
อย่างที่ใช้กันอย่างข้างฝ่ายเหนือนี้ อุดสำหรับทำกระเดื่องขั่วที่ละรวง
เป็นการเนินชานำราคาญมาก กระร่อนยังใช้กันเป็นธรรมเนียมมาจน
ทุกวันนี้

เมื่อราษฎรในพื้นที่เป็นป่าเถื่อนอยู่เช่นนี้ การปกครองก็เลวทราม
ตามกันอยู่เอง การรูดอนตราขายในทรัพย์สินสมบัติไม่สู้จะแน่นอนนัก การทำมา
ค้าขายไม่สะดวกทางที่จะชักชวนใจให้ราษฎรอุตสาหะประหยัดเก็บออม
ถนอมทรัพย์สินสั่งสมไว้ก็ต้องมีน้อยอยู่เอง มาภายหลังชาวต่างประเทศอ่าน
ทำของต่าง ๆ นานา ซึ่งต้องการใช้ดีบุกมากขึ้น มีการแผ่แผ่นเหล็ก
ให้บางแล้วละลายดีบุกทาผิว เพื่อจะกันสนิมคือเหล็กวิลาสเป็นต้น ดีบุก
มีราคามากขึ้น ราษฎรในชั้นต้นก็เป็นแค่ทำตะแกรงไปเทียврร้อนหาแร่ดีบุก
ตามคลองน้ำและห้วยธารที่มีน้ำไหลมาจากภูเขานั้น ไปส่งผู้ที่ทำการ
ถลุงแร่ให้หล่อหลอมเป็นปิกส่งออกไปขายนอกประเทศต่อไป แรงทำงาน
ของราษฎรเกิดผลขึ้นเป็นความเจริญเป็นอันมาก ไม่ช้านานสักเท่าใด
ความเจริญในการนี้ก็ชักโยงเอาพวกจีนเข้ามาพลอยหากินด้วยมากขึ้นทุกที
การร่อนดีบุกย่อยเพียงวันละชิ้นครึ่งชิ้นนั้นก็กลายเป็นเหมืองแร่ใหญ่โตขึ้น

จีนเข้ามาทำการขุดแผ่นดินร้อนแร่นั้น จนเป็นบ่อหลุมบึงบางแทบทั่วไป
ดังที่จะเห็นปรากฏได้ในเมืองภูเก็ตเป็นต้น ทุกวันนี้ถึงกับทำเรือขุดดิน
ในท้องทะเลว่าภูเก็ตขึ้นร้อนกันแล้ว ในระหว่าง ๕๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว
ประชาชนราษฎรในเมืองนั้นทวีมากขึ้นกว่าสิบเท่า การเพาะปลูกในเกาะ
ภูเก็ตจะขยายใหญ่โตออกไปไม่ได้ เพราะจะต้องออกแรงและลงทุน
มากเกินไป อาหารนอกประเทศราคาถูกกว่าก็ต้องไปซื้อเข้ามาจำหน่าย
ไปอย่างทุกวันนี้

ตามที่ได้กล่าวมานี้ก็พอจะเห็นความได้ชัดว่า ลักษณะที่ดิน
แรงทำการและทุนซึ่งจะเกิดผลประโยชน์ยิ่งขึ้น จะเกิดได้เพราะมีความ
ต้องการผลเพาะปลูกหรือสินค้าอย่างใดที่ทำนั้นมากขึ้น และลงปลายที่สุด
จะเห็นได้ว่าเขตคั้นซึ่งจะกันไม่ให้ความเจริญถาวรยึดยืนเสมอไปนั้น
จะเป็นเหตุเพราะราคาอาหารแพงมากเป็นสำคัญ ถ้าราคาอาหารแพง
ราษฎรก็ต้องยากจนขึ้นแค้นจะอยู่ในบ้านเมืองไม่ได้ ต้องย้ายถิ่นที่ไป
หากินเลี้ยงชีพที่อื่น เช่นจีนเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นต้น และเมื่อมีราษฎร
น้อยลง การทำผลประโยชน์และความจำเริญของบ้านเมืองก็ต้องตกต่ำลง
ตามกัน หรือจะกล่าวให้เป็นหลักฐานก็คือว่า การที่ประชากรราษฎรมีมากขึ้น
เป็นการทำให้ทรัพยากรในบ้านเมืองไขว่ล้นยิ่งขึ้น

หมวดที่ ๑๑

ว่าด้วยกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่บังคับให้ทุนเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ในบทก่อนได้กล่าวความไว้ว่า การที่จะขยายที่ดินทำการเพาะปลูกให้กว้างขวางเกิดผลมากขึ้น จะต้องเติมแรงเติมทุนให้มากขึ้นตามกัน แต่มีที่บังคับเป็นเขตคั่นกันไม่ให้ที่ดินเกิดผลเป็นทรัพย์สินทวีเรื่อยไปได้ เพราะเมื่อถึงที่สุด ค่าแรงและทุนซึ่งเพิ่มเติมมากขึ้นจะไม่ช่วยให้ราคาผลเพาะปลูกถูกลงหรือคงอยู่ได้ดังเก่า ตามเหตุผลต่าง ๆ ที่ได้ชี้แจงมาแล้วนั้น

ในบทนี้จะกล่าวถึงเหตุผล ซึ่งจะเกี่ยวกับการที่ทุนจะเพิ่มพูนยิ่งขึ้นต่อไป

ได้ชี้แจงไว้แต่ต้นว่า ทุนเป็นผลของความอดส่ำห้เก็บออม ถนอมทรัพย์สินซึ่งเหลือใช้ ประหยัดไว้สำหรับให้ช่วยทำผลประโยชน์ในภายหน้า และโดยเหตุที่การซึ่งทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์สินเพิ่มพูนยิ่งขึ้น เป็นการต้องเพิ่มเติมทุนให้มากขึ้นด้วยนั้น การที่จะเพิ่มเติมทุนให้มากขึ้น จึงเป็นการที่จะต้องเพิ่มเติมความอดส่ำห้ประหยัดทรัพย์สินให้มากยิ่งขึ้นตามกัน

ความเจตนาที่จะนำไปประหยัดทรัพย์สินไว้เป็นทุนมากขึ้นนั้นมีสองประการ ๆ หนึ่งเป็นเพราะความตรึกตรอง เพื่อไปถึงการภายหน้าโดยรอบคอบ มีความคิดที่จะระวังเลี้ยงตัวให้เจริญอยู่ต่อไปในภายหน้าเป็นต้น อีกประการหนึ่งเป็นความปรารถนาที่จะสั่งสมทรัพย์สินให้มั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางที่จะลงทุนทำผลประโยชน์ในการทำมาหากิน

ความเจตนาที่หนึ่งเป็นเหตุสำคัญกว่าอื่น ทรัพย์ที่ประหยัดเหลืออยู่ได้ในบ้านเมืองโดยส่วนมากทุกวันนี้ เป็นด้วยอำนาจความคิดของคนเพื่อไปถึงการที่จะต้องระวังเลี้ยงตัวให้เจริญอยู่ได้ในภายหน้าโดยมาก

แต่ความเจตนาประการที่สอง ซึ่งเป็นความปรารถนาของคนที่จะลงทุนให้เกิดกำไรนั้น เป็นต้นเหตุที่จะทำให้ทุนในบ้านเมืองในขณะหนึ่งขณะใดมิใช่มากขึ้นหรือน้อยลง จำนวนทุนย่อมจะมีมากมีน้อยขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นคราวเป็นสมัยต่างกันตามแต่กำไรอันจะได้มากหรือน้อยเป็นใหญ่ โดยที่จะเปรียบเทียบกับกับดอกเบี้ย ซึ่งชาวเมืองก็ย่อมยอมให้ແ่กัน เป็นค่าเช่าต้นเงินที่ยืมไปใช้เป็นทุนนั้นเป็นเกณฑ์

เมื่อเวลาการเพาะปลูก การทำสิ่งของ การทำมาหากิน หรือการค้าขายอย่างหนึ่งอย่างใดเจริญดีมีกำไรมาก มีผู้ไปลงแรงทำมากขึ้น ต้องการใช้ทุนเพิ่มเติมมากขึ้นตามกัน ทุนซึ่งต้องการมากขึ้นนี้ก็ต้องไปถอนเอาทุนจากการอื่นซึ่งมีกำไรน้อยมาลง ถ้าถอนไม่ขึ้นก็ต้องกู้ยืมเสียดอกเบี้ยเอาต้นเงินไปเป็นทุน ถ้าต้นเงินซึ่งมีที่กู้ยืมเงินนั้นมีน้อยราคาค่าเช่าต้นเงินคือดอกเบี้ยก็ต้องสูงขึ้น เพราะต่างคนต่างจะอยากได้ต้นเงินไปทำทุน ก็ต้องแข่งกันขึ้นดอกเบี้ยให้แก่เจ้าของเงิน ใครให้ดอกเบี้ยมากผู้นั้นก็จะได้ทุนไปใช้ก่อน เมื่อทำการได้ผลเป็นกำไรเกินดอกเบี้ยมากผู้นั้นก็จะได้ทุนไปใช้ก่อน เมื่อทำการได้ผลเป็นกำไรเกินดอกเบี้ยที่กู้ไป ก็เป็นอันว่าการนั้นยังจะทำต่อไปได้อีกเสมอเมื่อดอกเบี้ยสูงขึ้นแล้ว ผู้ที่มีเงินสั่งสมอยู่หนึ่ง ๆ เห็นว่าดอกเบี้ยดีขึ้นมีความปรารถนาจะให้เงินของตัวเองออกขึ้นอีก ก็จะเอาเงินนั้นออกให้เขากู้

เป็นธรรมดา ถ้าเงินในบ้านเมืองไม่พอใช้เป็นทุนทำธุระซึ่งเกิดผลเป็นกำไร
มากเช่นนี้ คนต่างประเทศก็จะเอาทุนเข้ามาให้กู้ยืม หรือเอามาลงทุน
ทำการเช่นนั้นบ้าง ในที่สุดเมื่อการทำมาหากินในบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองดี
ทุนก็คงจะมีมากขึ้นได้เป็นลำดับไปอย่างนี้เสมอ ถ้ากำไรในการนั้น
น้อยไปไม่คุ้มดอกเบี้ย ผู้ที่กู้ยืมมาขาดทุนก็ต้องหยุดการเก็บต้นเงินคืน
ให้แก่เจ้าเงินอยู่เอง ถ้าเป็นทุนของตัวเองก็ต้องย้ายทุนนั้นไปลงในที่อื่น
ซึ่งจะได้กำไรมากกว่า ถ้าการทำมาหากินในบ้านเมืองร่วงโรยไม่ดีพอก็ต้อง
ถอนทุนนั้นไปลงทุนหากำไรในการอย่างอื่นที่ต่างประเทศต่อไป มิฉะนั้น
ก็ต้องเก็บทุนเข้ามากักขัง คอยหาโอกาสอันดีต่อไป ทุนจึงมีลักษณะ
ที่จะไหลขึ้นลงเป็นครั้งเป็นคราวได้เช่นนี้

ในกรุงสยาม ซึ่งได้ผลประโยชน์จากการทำนาเป็นใหญ่ยิ่งกว่า
อื่นนั้น ในปีใดน้ำฝนต้นข้าวดีขายข้าวได้เงินมากขึ้น ราษฎรได้เงิน
ค่าข้าวใช้จ่ายพุ่มพวย ชาวต่างประเทศก็ย่อมจะลงทุนซื้อของซึ่งราษฎร
จะต้องใช้นั้น ส่งเข้ามาขายมากขึ้นตามกัน ค่าสิ่งของที่ส่งเข้ามานี้
ก็เหมือนอย่างทุนที่ไหลเข้ามาในเมืองเพราะชาวต่างประเทศขายของนี้
แล้วก็ต้องเอาเงินที่ได้นั้นซื้อสินค้าในเมืองพากลับออกไปขายนอกประเทศ
ต่อไป สินค้าต่าง ๆ ในเมืองอาจจะมียาการค้ายิ่งขึ้นตามกันได้ ทุนในบ้านเมือง
อาจจะทวีมากขึ้น โดยทางค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันมากขึ้น
เช่นนี้

ถ้าปีใดได้ข้าวน้อย ราษฎรขาดเงินใช้สอยซื้อสิ่งของใช้
ชาวต่างประเทศก็ไม่สามารถจะส่งสินค้าเข้ามาขายได้มากเหมือนแต่ก่อน
และสินค้าที่ตกค้างอยู่ในเมืองนั้น เมื่อมีผู้ซื้อน้อยก็ย่อมจะขายได้เงิน

น้อยอยู่เอง เงินนี้จะต้องส่งกลับคืนเป็นรูปสินค้าออกไปขายต่างประเทศ แต่ค่าที่เงินนั้นน้อยกว่าสินค้าอย่างอื่นที่มีขายอยู่ในเมือง ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของสินค้าในเมืองอยากจะขายไปเสียให้พ้นมือ ก็ต้องจำใจลดราคาลดกำไร ให้น้อยลงเป็นธรรมดา ทุนในบ้านเมืองจึงอาจจะลดน้อยถอยลงได้ โดยเหตุที่กล่าวนี้เป็นต้น

ทรัพย์สินซึ่งจะประหยัดเก็บสะสมขึ้นไว้เป็นทุนได้นั้น ต้องเป็นเศษของผลแห่งแรงทำการ ซึ่งเหลือใช้สอยในการเลี้ยงชีพของคนทำการ และเหลือจากค่าซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้สารพัดอย่างสำหรับการนั้น เศษทรัพย์สินซึ่งเป็นผลของแรงที่เหลืออยู่นี้ ถ้าไม่เอาไปใช้สอย สรุ่ยสร่ายก็จะประสมเป็นทุนเพิ่มขึ้นได้ แต่เมื่อจะรวมเศษทรัพย์สินที่เป็นผลของแรงทำการคนทั้งแผ่นดินนั้นเข้าเป็นกองเดียวกันแล้ว ยังจะต้องหักค่าใช้สอยในการบำรุงความรื่นเริงของคนทำการ นอกไปจากความต้องการเลี้ยงชีพคนเหล่านี้โดยเฉพาะด้วย ทั้งจะต้องหักค่าอาหาร และการใช้สอยสารพัดอย่าง ซึ่งต้องเอาไปใช้เลี้ยงคนจำพวกที่ไม่ได้ทำงานอย่างใดให้บังเกิดผลเป็นทรัพย์สินเลยนั้นอีก

ผลของแรงทำการ เมื่อได้หักค่าใช้สอยต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้แล้ว ยังเหลืออยู่มากน้อยเท่าใด เศษที่เหลือนั้นเป็นส่วนที่จะประสมเข้าเป็นทุนในบ้านเมืองได้ เศษทรัพย์สินที่เหลือแต่เฉพาะเท่านี้ คือเป็นจำนวนทรัพย์สินซึ่งประชาชนในบ้านเมืองจะสามารถทำงอกขึ้นได้

เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ก็พึงจะเห็นต่อไปได้ว่า การซึ่งจะประหยัดทรัพย์สินเพิ่มเติมทุนขึ้นได้มากนักเพียงใดนั้น ต้องสุดแล้วแต่ว่าคนในบ้านเมืองจะเอาเศษทรัพย์สินที่เหลือเป็นกำไรอยู่นั้น ไปใช้สูญสิ้นในการบำรุง

ความสำราญของคนทำการ และเอาไปใช้เลี้ยงคนที่ไม่ได้ทำการได้ผล เป็นทรัพย์อย่างใดเลยนั้นเสียเล็กน้อยเพียงใด บุคคลหรือประชาชน ในบ้านใดเมืองใดที่มีนิสัยชอบใช้สอยเฟอโรมาก และต้องเลี้ยงคนจำพวก ที่ไม่ได้ช่วยทำผลเป็นทรัพย์อยู่มาก ทุนของบุคคลและประชาชน ในบ้านเมืองนั้นย่อมจะเพิ่มพูนซ้ำอยู่เอง และถ้าเอาไปใช้เสียในการเช่นนี้ เกินกำไรที่ได้ไป ก็กลับจะยิ่งยากจนลงอีก

ความอุตสาหะพยายามประหยัดทรัพย์ของบุคคลในประเทศ หนึ่งก็ย่อมจะมีต่างกันอยู่ชั้นหนึ่งแล้ว และจะยกเอาประชาชน ในพื้นประเทศต่อประเทศมาเปรียบกันก็ยิ่งต่างกันได้อีก ความอุตสาหะ ในทางนี้อาจจะมีน้อยมีมากต่าง ๆ กันได้ โดยเหตุหลายประการ ดังจะได้ยกตัวอย่างบางข้อมากล่าวให้เห็นต่อไป

การสั่งสมทรัพย์สมบัติต้องเจือไปด้วยความยอมเสียสละ ความสุขปัจจุบัน เพื่อหวังได้ความสุขในอนาคตเป็นใหญ่ แต่ความตรึกตรอง ที่จะทำให้เห็นสมควรว่า จะยอมเสียสละความสุขปัจจุบันไว้ให้แก่ความสุข อนาคตเพียงใดนั้น ต้องสุดแล้วแต่จะคาดคะเนเห็นว่า ลักษณะการ ในอนาคตจะมีความเที่ยงแท้แน่นอนได้สักเพียงใด เมื่อจะตรึกตรอง คาดคะเนดูการล่วงหน้าแล้ว ก็ต้องพิจารณาดูลักษณะการที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบันต่าง ๆ นานานั้นเสียก่อน ความไม่เที่ยงของอนาคตมีประมาณ นาน้อยเพียงใดเป็นสิ่งสำคัญอันใหญ่ที่จะชักชวนใจให้บุคคลอุตสาหะ สั่งสมทรัพย์ขึ้นไว้ได้มากน้อยเพียงนั้น ถ้าเราสงสัยว่าทรัพย์ซึ่งเรา จะอุตสาหะอดออมถนอมไว้นั้น จะไม่เป็นของเราหรือไม่เป็นของผู้ใด ที่เราอยากจะสงเคราะห์แล้ว เราจะจำหน่ายบำรุงความสุขของเรา เสียเองในทันใดมีดีกว่าหรือ

ในขั้นต้นการป้องกันชีวิตและทรัพย์สินในบ้านใดเมืองใด มีมั่นคงแน่นอนมาก ประชาชนในบ้านเมืองนั้นก็ย่อมจะมีความเจตนา กล้าแข็งในการที่จะคิดสังฆทรัพย์ให้มั่งคั่งบริบูรณ์ดีขึ้น ถ้าความรอด อันตรายมีน้อย การสังฆทรัพย์ก็ต้องน้อยลงตามกัน เป็นต้นว่า ตามทุ่งนาซึ่งเป็นที่ดินการท่าทางไกลความปกครองป้องกันของรัฐบาล ชาวนาจะมีทรัพย์สินอะไรบ้างเป็นอันยากที่จะรักษาไว้แน่นอนได้ ไม่รู้ว่าโจรผู้ร้ายจะไปฆ่าฟันปล้นสะดมหรือลอบลักเอาเสียเมื่อใด แม้จะมีแต่โคกระบือน้อยตัวที่จำเพาะจะต้องใช้ช่วยแรงทำการหาเลี้ยงชีพแท้ ๆ เท่านั้น ก็ต้องเป็นกังวลห่วงใยอยู่ยามอดนอนเฝ้าตลอดรุ่งเช่นนี้ การที่จะอุตสาหะถนอมทรัพย์เพื่อจะเก็บไว้ใช้ในวันหน้าก็ย่อมจะขัดข้อง อยู่เอง ไม่ต้องพูดถึงว่าความท้อถอยในการทำนานั้นจะมีมากแล้ว สักเพียงใด เมื่อเปรียบกันดูกับคนที่อยู่ในเมือง คนในเมืองย่อมจะได้เปรียบกว่าชาวนาในข้อนี้เป็นอันมาก เพราะเหตุฉะนั้นชาวเมืองจึงมีมั่งมีกว่าชาวนาอยู่เสมอ

นอกจากความเจตนาที่จะเก็บถนอมทรัพย์ไว้เลี้ยงชีพ เมื่อแก่ชราพิการทำการงานไม่ไหวแล้ว ยังมีความมุ่งหมายอันกล้าแข็ง ในการที่จะเก็บทรัพย์ไว้ให้บุตรภรรยาและญาติหรือมิตร ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยอยู่นั้นต่อไปอีก แต่เจตนาทั้งหลายนั้นจะกล้าแข็งเพียงใด ก็ต้องสุดแล้วแต่นิสัยสันดานของบุคคลซึ่งมีต่าง ๆ กันเป็นใหญ่ บางคน มีความกังวลชวนชวายเป็นห่วงแก่ตัวและบุตรภรรยาผู้พึ่งพาอาศัยมาก บางคนก็ห่วงถึงการภายหลังน้อยหรือไม่คิดเผื่อถึงผู้ใดเลย ประการนี้ แต่ความสุขไปชั่ววันหนึ่ง ๆ หรือถ้าคิดรอบคอบดีก็จะขอแต่ความสุข ไปชั่วชีวิต มิฉะนั้นก็เป็นคนใจบุญและใจอารีกว้างขวางเห็นดีที่จะ สงเคราะห์ผู้อื่นมากกว่าตัวเป็นต้น

นอกจากนี้ความเจตนาที่จะสั่งสมทรัพย์ยังจะกล้าแข่งต่างกันตามคนชั้นต่ำชั้นกลางและชั้นสูงนั้นอีก คนชั้นต่ำมีความคิดสั้นและความปรารถนาน้อย หรือหาประโยชน์ได้น้อย การสั่งสมทรัพย์ก็น้อย คนชั้นกลางที่มีความคิดยาวถึงจะบริโภคอาหาร การใช้สอย และมีความปรารถนาน้อยกว่าคนชั้นสูง ก็ย่อมจะมีความกังวลจนขวยมาก เพราะเห็นประจักษ์อยู่แก่ตาฝ่ายหนึ่งว่า คนชั้นต่ำลำบากยากจนยิ่งกว่าตัวเพียงใด และอีกฝ่ายหนึ่งคนชั้นสูงบริบูรณ์มีความสุขสำราญมากกว่าตัวเพียงใด ลักษณะที่คนชั้นกลางอยู่ในระหว่างความขัดสน และความบริบูรณ์ทั้งสองอย่างเช่นนี้ช่วยชักชวนใจเป็นกำลังให้คนชั้นกลางมีเจตนากล้าแข่งขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ข้างฝ่ายคนชั้นสูงซึ่งมีบริบูรณ์พ้นความยากจนขัดสนแน่แล้ว ความเจตนาที่จะสั่งสมทรัพย์สมบัติให้มากยิ่งขึ้นก็เป็นอันลดน้อยถอยกำลังอยู่เอง

แต่โดยเหตุที่การบริโภคอาหาร และเครื่องใช้สอยของคนชั้นหนึ่งก็ย่อมจะเป็นการประจำติดตัวอยู่จนเคยเป็นธรรมดาสำหรับคนชั้นนั้นแล้ว ความขวนขวายทำการงานเพื่อจะได้ผลพอที่จะเลี้ยงตัวให้คงอยู่ตามชั้นนั้น คงจะมีเป็นใหญ่อยู่ก่อน แต่ความผอเอนหมายใหญ่ไผ่สูงย่อมจะมีอยู่ในพวกชั้นต่ำและชั้นกลาง เพื่อจะตะกายขึ้นไปให้เท่าเทียมกับคนชั้นสูง ซึ่งเป็นเหตุที่จะทำให้เปลืองทรัพย์ไปได้อีกหรือเป็นเหตุที่จะให้ขวนขวายทำการหาผลให้ได้มากขึ้นอีกชั้นหนึ่งนั้น เมื่อเปรียบกันดูกับเจตนาของคนชั้นสูง ก็อาจจะผิดกันไปได้อีก คนชั้นสูงได้ผลประโยชน์เกินค่าใช้จ่ายอยู่แล้ว ถ้าเป็นคนเพียงสถานประมาณก็ไม่ต้องจะหมายใหญ่ไผ่สูง ใช้สอยให้เปลืองเกินผลประโยชน์ที่ได้ขึ้นไปให้ผิดแย้งอย่างเพื่อนกันอีก เมื่อมีทรัพย์เหลือใช้สอยเกิดขึ้นเสมอไป ถ้าไม่เอาไปใช้หาวันทิ้งเสียเปล่า ถึงจะไม่ตั้งหน้าเก็บสั่งสมขึ้นไว้โดยจำเพาะก็มีรู้ที่จะเอาไปทำอะไรเสีย ต้องเก็บ

เพิ่มทุนทวียิ่งขึ้นโดยไม่ต้องมีความอดส่ำอย่างหนึ่งอย่างใดเพิ่มเติมขึ้นอีก
ยังมีทรัพย์มากทรัพย์ก็ยิ่งทวีเกินส่วนใช้สอยยิ่งขึ้นเป็นธรรมดา

เป็นต้นว่าคนชั้นต่ำมีเงินเหลือใช้ปีละ ๕๐ บาท คนชั้นกลาง
มีเหลือปีละ ๕๐๐ บาท คนชั้นสูงเหลือปีละ ๕,๐๐๐ บาท โดยที่จะเอา
เลข ๑๐ ทวีคูณขึ้นเป็นลำดับเช่นนี้ ก็จะได้เห็นว่าทรัพย์ของคนชั้นสูง
ถ้าเอาไปใช้เป็นทุนอาจจะงอกทับถมทวีมากขึ้น โดยวิธีคณนาเลขได้รวดเร็ว
กว่ากันเพียงใด เหตุที่คนชั้นต่ำมีเงินเหลือเป็นเศษย่อน้อยนัก เจตนา
ที่จะสั่งสมไว้ก็ย่อมจะน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย คนชั้นกลางได้เงินเหลือ
พอเป็นกอบเป็นกองที่จะเติมทุนเพิ่มขึ้น ก็จะงอกผลเห็นประจักษ์แก่
ตาได้ แท้ที่จริงโดยเหตุซึ่งคนชั้นกลางมีมากกว่าคนชั้นสูงหลายสิบเท่า
ทั้งความเจตนาที่กล้าแข่งมากกว่ากันตามเหตุที่กล่าวมานั้น ถ้ารวมทรัพย์
ของคนชั้นนี้เข้าเป็นกองเดียวกันได้ ก็คงจะเห็นว่าทรัพย์กองนี้เป็นกอง
ที่สามารถจะช่วยให้ทุนในบ้านเมืองงอกเร็วมากกว่าทรัพย์กองอื่นเป็นแน่

ความเล่าเรียนซึ่งเป็นหลักสำคัญและเป็นที่ต้องการอยู่ทั่วไป
ในการช่วยมนุษย์ให้เจริญขึ้นนั้น ยิ่งเกี่ยวข้องในการสั่งสมทรัพย์และทุน
ก็ยิ่งเป็นการสำคัญใหญ่นั้น ประชาชนในประเทศใดได้รับความเล่าเรียน
แพร่หลายมาก มีวิชาความรู้ซึ่งจะนำไปให้มีความฉลาดไหวพริบ
มีความซื่อตรง รู้ผิดชอบ และตรึกตรองเห็นทางได้ทางเสียโดยถูกต้อง
มากแล้ว ทรัพย์ในประเทศนั้นก็ย่อมจะมั่งคั่งขึ้นโดยรวดเร็วได้ ความที่จะ
ตรึกตรองคาดคะเนเห็นการล่วงหน้าได้ไกลและถูกต้องนั้น สุดแล้วแต่
ความฉลาดรอบรู้ของบุคคลโดยมาก ความรู้เป็นกำลังช่วยให้คนมี
ความระวังรักษาตัวกับครอบครัวและผลประโยชน์รอบคอบขึ้น กระทำให้

รู้สึกถึงความละเอียดในการเลี้ยงชีพด้วยการดำซำได้ดียิ่งขึ้นเพียงใด ความอดสำหัมัยสัถ์เก็บอมณอมทรัพย์ก็ต้องมีมากขึ้นอยู่เอง ผู้ที่ไม่ได้เล่าเรียนได้เห็นเยี่ยงอย่างที่ดีก็จะพลอยประพฤติดีตามไปด้วย เมื่อมีคนพาลสันดานหยาบน้อย ความพันอันตรายชีวิตและทรัพย์สมบัติ ก็จะแน่นอนมันคง ประกอบทั้งความเห็นอันสว่างที่จะเกิดขึ้นเพราะได้ยิน ได้ฟัง ความคิดอันฉลาดในการหากินของคนในประเทศนอกประเทศ เป็นเยี่ยงอย่างด้วย ความทะยานในการอดสำหัมัยสัถ์ทำมาหากินเพื่อจะหาให้ฐานะของตัวดีขึ้น ก็อาจจะมากขึ้นได้ ความเล่าเรียนจึงเป็นเหตุสำคัญที่จะนำให้คนมีเจตนาประหยัดทรัพย์ไว้ทำทุนให้ทวีขึ้นอย่างหนึ่ง ถ้าคนพวกใดโง่เขลาเบาความรู้ ประพฤติการเลี้ยงชีพอันดำซำ สักแต่ว่าเห็นแก่จะได้อย่างเดียว ไม่ถือธรรมที่ดีเป็นหลักเห็น ๑๐ เบี้ย ไกลมือ ๒๐ ไกลมือ และแสวงหาทรัพย์โดยอุบายอันทุจริตล่อลวง เปียดเบียนผู้อื่นอยู่เป็นพื้นแล้ว อากาศอันทุจริตที่มีอยู่โดยรอบ คนจำพวกนั้น อาจจะกระทำให้คนที่มินิสัยอ่อนและมีความคิดน้อย พลอยประพฤติดีตามเยี่ยงอย่างไปด้วย แม้จะมีคนดีอยู่บ้างถ้าเป็นส่วนน้อย ก็จะต้องพ่ายแพ้แก่ความทุจริตซึ่งเป็นส่วนมากอยู่เสมอ ความเจริญของบ้านเมืองจะเดินไปได้ช้าหรือเร็ว จะเป็นเพราะเหตุที่กล่าวนี้เป็นอันมาก

ได้กล่าวลักษณะแรงทำการลักษณะทุนและลักษณะที่ดิน เป็นลำดับมาว่า การที่จะกระทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์ ต้องทำตามกฎ ธรรมดาต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับแรงทำการทุนและที่ดินเพียงใด พอเป็นเค้าเงื่อนมาบ้างแล้ว

ในหมวดที่สุดนี้ จะเก็บใจความที่ได้กล่าวแล้วมากเป็น
ข้อพิจารณาว่า

ในกรุงสยามมีที่แผ่นดินอันกว้างขวางบริบูรณ์ซึ่งสามารถ
จะทำการเพาะปลูก การขุดบ่อแร่ และทำการสิ่งของต่าง ๆ นานา
ให้เกิดผลเป็นทรัพย์ขึ้นได้อีกเป็นอันมาก ถ้าหากว่ามีแรงทำการ
และทุนมากขึ้นกว่าเดี๋ยวนี้นี้ แรงทำการจะมีมากขึ้นได้เร็วก็โดยที่จะต้อง
เปิดทางอย่างใดที่จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้มีทุนในเมืองเราไปจ้าง
คนทำการต่างประเทศ เช่นพวกจีนเป็นต้นนั้น เข้ามาทำการอย่างหนึ่ง
อย่างใดให้สะดวกยิ่งขึ้น ความขัดข้องที่เห็นได้ว่ามีอยู่ในขณะนั้นอย่างหนึ่งนั้น
เป็นที่เมืองเรายังไม่มีกฎหมายข้อบังคับสำหรับคนทำงานต่างประเทศ
ซึ่งจะเข้ามาอยู่ในบ้านเมืองโดยจำเพาะ ถ้ามีกฎหมายคล้ายกันกับที่ใช้อยู่
ในเมืองขึ้นอังกฤษที่ใกล้เคียงบางเมืองดังทุกวันนี้ เราจะได้คนต่างประเทศ
ที่ค่าจ้างน้อยเพิ่มเติมเข้ามาทำการงานได้อีกเป็นอันมาก ทั้งพวกที่
จะเพิ่มเติมเข้ามาใหม่นั้น ก็จะได้รับความปลอดภัยป้องกันเกื้อกูลให้ลงมือ
ทำการหาเลี้ยงชีพได้ทันที ไม่ต้องไปเร่ร่อนเที่ยวหาการทำอยู่ช้านานด้วย
ถ้าเจ้าของทุนวางใจได้มั่นคงว่า ถ้าได้จัดการทำสัญญาอาณัติว่าจ้าง
คนพวกนี้เข้ามาถึงในเมืองแล้ว คนพวกนี้จะไม่หลีกเลียงไปทำการ
ที่อื่นให้ผิดสัญญาปวยการค่าใช้สอยในทุนที่ได้ตรองไปเป็นเงินเดือน
ล่วงหน้า และค่าโดยสารเรือต่าง ๆ นั้นแล้ว ความคิดในการทำมาหากิน
โดยที่จะอาศัยแรงทำการมากเป็นกำลังนั้น คงจะมีเกิดใหม่ขึ้นบ้าง
ถ้าหากว่าจะจ้างคนพวกนี้ได้ถูกราคากว่าคนในเมืองซึ่งมีน้อยอยู่แล้ว
ถึงอย่างใดค่าแรงก็คงแพงกว่าค่าแรงจีนใหม่อยู่เสมอ

ส่วนทุนซึ่งจะต้องเพิ่มเติมขึ้นสำหรับใช้เลี้ยงคนพวกนี้ คงจะมีมาได้เองเสมอ ถ้าหากว่าความคิดซึ่งจะทำการใหม่นั้นดีพอ ที่จะชักชวนทุนเข้ามาลงหากำไรได้แน่ เมื่อประชาชนในบ้านเมือง ทวีมากขึ้น ทรัพย์สินในบ้านเมืองจะทวีมากขึ้นตามกันแล้ว ผลประโยชน์ ที่ได้ของรัฐบาลทางภาษีอากรทุกอย่างก็จะมีมากขึ้นตามกัน เป็นต้น ว่าการทำทางรถไฟ ซึ่งรัฐบาลได้ทำมาแล้วนั้นต้องการใช้แรงกลุ่เงิน ขุดดินพูนทางหลายพันคน แต่รัฐบาลไม่มีกฎหมายข้อบังคับสำหรับ ป้องกันเงินใหม่ที่จะให้ทำการอยู่ประจำได้แน่นอน รัฐบาลต้องจ้าง คนเก่า ซึ่งมีการทำอยู่ก่อนแล้วนั้นโดยมาก เพื่อจะชักชวนให้คนพวกนี้ ละการเก่า รัฐบาลต้องจำเป็นเติมค่าแรงให้มากขึ้นอยู่เอง เมื่อเป็นเช่นนั้น ค่าแรงกลุ่ทำการในบ้านเมืองก็ต้องพลอยมีราคาสูงขึ้นตามกัน ไหนยังจะ ทำให้การทำผลประโยชน์อย่างเก่ามีการทำไร้เป็นต้น ซึ่งเงินพวกนี้ ละทิ้งเสียนั้นลดน้อยถอยลงตามกันอีก

เปรียบดูค่าแรงในเมืองไทยกับค่าแรงในประเทศชวา มลายู ประเทศอินเดีย และประเทศจีน ค่าแรงเมื่อเราแพงกว่าเขาเป็นอันมาก เมื่อความจริงเป็นเช่นนั้น ผลกำไรซึ่งจะเกิดจากที่ดินและจากทุนก็ย่อมจะ น้อยลง

ในหมู่เกาะเวสต์อินเดียเป็นประเทศอันคล้ายกับประเทศ เรามาก การเพาะปลูกก็เกิดผลมากและมีที่ว่างเปล่าอยู่มากเหมือนกัน แต่ก่อนประชาชนในเกาะนั้นมีน้อย พวกที่มีทุนจึงไปซื้อทาสชาวแอฟริกา เข้าไปใช้ทำการเพาะปลูก มีไร่อ้อยและพันธุ์ไม้ เครื่องยา เครื่องเทศ

เป็นต้น ความเจริญในเกาเขานั้นวัฒนารุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นนักหนา แต่การใช้ทาสขายขาดกันในสมัยนั้น เป็นความชั่วช้าทรกรรมมากมายนัก เจ้าทรัพย์เห็นแต่จะได้ประโยชน์เป็นใหญ่ยิ่งกว่าความบาปกรรม ซึ่งต้องทำในการบังคับให้คนพวกนี้ต้องจำใจทำโดยความหยาบช้า ทารุณมาก รัฐบาลอังกฤษเห็นเป็นความชั่วเหลือที่จะนิ่งดูอยู่ได้ จึงตั้งกฎหมายเลิกทาสเสียสิ้นเชิง ยกเป็นข้อธรรมขึ้นว่า มนุษย์ไม่เป็น ทรัพย์สินสมบัติของผู้ใด ความข้อนี้อัตถกรรมสิทธิ์ในเรื่องทาสลงเป็นอันขาด ตั้งแต่นั้นมาการเพาะปลูกและการทำมาหากินทุกอย่างก็รุ่งโรยลงทันที

ที่สวนซึ่งได้ผลประโยชน์ถึงปีละหมื่นปอนด์ เมื่อเจ็ดสิบปีก่อนนั้น ทุกวันนี้ก็กลับเป็นเครื่องรำคาญสำหรับเจ้าของที่ดินไปอีก ราคาตก เพราะเหตุที่แรงทำการมีน้อย ค่าแรงในเกาเขานั้นจึงแพงเกินไปกว่า ที่จะทำการใหญ่ให้มีกำไรได้

การทำนาทุกวันนี้ได้ผลน้อยโดยที่ราคาข้าวตกต่ำ เพราะต้อง ออกไปขายแข่งราคากับข้าวต่างประเทศ ซึ่งค่าแรงทำนาของเขา ต่ำกว่าของเรา แม้แต่ข้าวนาสวนของเราจะดีก็ต้องจำเป็นลดราคาต่ำลงไป ตามกันบ้าง ถ้าการเพาะปลูกอย่างใหม่หรือการทำสิ่งของที่ดีกว่า ไม่เกิดขึ้นในบ้านเมืองบ้าง คนซึ่งต้องออกไปทำนาอยู่ในที่กันดาร อย่างเดียวคงจะไม่ยังสู้ขึ้นได้ ราคาข้าวจะยิ่งถูกลงเรื่อยไป ถ้าหากว่า ข้าวต่างประเทศยังมีมาแข่งราคาข้าวเรามากขึ้น มิฉะนั้นก็ต้องลงทุน ทำถนนหนทาง หรือขุดคลองน้ำ ช่วยให้ค่าขนข้าวในนาที่กันดาร นั้นน้อยลงอีก ชาวนาพวกนั้นจึงจะได้ผลในที่ดินและค่าแรงมากขึ้น

เมื่อพูดถึงว่า ถ้ามีคนทำงานต่างประเทศคือจีนเป็นต้น ทวีมากขึ้น
ในประเทศสยามอีกแล้ว และพวกไทยเราทำการหนักสู้เขาไม่ได้
ทั้งการค้าขายก็ไม่ถนัดด้วยเช่นนี้ ต่อไปภายหน้าอำนาจเงินก็ยิ่งจะมากขึ้น
ทุกที ถ้าเงินของชาวเรามีน้อยและไม่ทำการค้าขายกว้างขวาง
ออกได้เองบ้าง ปัญหาสำคัญใหญ่จะเกิดขึ้นว่า จะทำประการใด
อำนาจของชาวเราจึงจะมีน้ำหนักถ่วงคอนอยู่เสมอดีอย่างเดี๋ยวนี้นี้
เมื่อคิดไปถึงว่าอำนาจของบ้านเมืองจะต้องอาศัยกำลัง และอาศัย
ความมั่งคั่งบริบูรณ์แห่งทรัพย์ของราษฎรเป็นใหญ่ยิ่งกว่าอื่น

ปัญหาข้อนี้ เป็นข้อสำคัญอันใหญ่ยิ่งของชาติและบ้านเมือง
อยู่เสมอ จะพิจารณาหาทางแก้ด้วยความศึกษาเพียงการสร้างทรัพย์
ที่ได้ยกกฎธรรมดาบางข้อมากล่าวพอเป็นเค้าเงื่อน แต่ในภาค ๑
นี้ยังหาพอไม่ เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ต่อไปถึงกฎธรรมดาต่าง ๆ
ในลักษณะการแบ่งทรัพย์ การแลกเปลี่ยนทรัพย์ และการบริโภคทรัพย์
ทั้งการเก็บภาษีอากร ซึ่งจะได้เก็บเอาแต่ข้อสำคัญมายกขึ้นกล่าว
เป็นลำดับต่อไป นี่เป็นเครื่องประดับสติปัญญาสว่างขึ้นอีกแล้ว
นักเรียนจึงจะเห็นทางดีที่จะแก้ปัญหาคอนนี้ได้บ้าง

ภาค ๒

การแบ่งปันทรัพย์

ภาคที่ ๒ การแบ่งปันทรัพย์

หมวด ๑

ว่าด้วยกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สมบัติ

ก่อนจะชี้แจงลักษณะของการแบ่งทรัพย์ที่เกิดขึ้นได้ โดยต้องอาศัยที่ดิน แรงทำการ และทุนประกอบกัน ดังที่ได้ชี้แจง มาโดยละเอียดในภาคที่ ๑ แล้วนั้น จำจะต้องพูดถึงเรื่องกรรมสิทธิ์ ในทรัพย์สมบัติเสียก่อน

กรรมสิทธิ์นี้ แต่แรกเริ่มเดิมทีจะเกิดขึ้นโดยมูลเหตุต่าง ๆ อย่างใดบ้างในที่นี้ไม่ต้องกล่าว ประเทศหนึ่งเมืองหนึ่งย่อมจะมีจดหมายเหตุ พงศาวดาร และกฎหมายแผ่นดินในเรื่องตั้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติ นั้นต่าง ๆ กันเป็นลำดับมา ถ้าอยากจะทราบความละเอียด ก็ต้อง ตรวจดูจดหมายเหตุและกฎหมายแผ่นดินต่าง ๆ นั้น จะยกขึ้นพูดแต่ว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัตินั้นสุดแล้วแต่กฎหมายแผ่นดินจะกำหนด ไว้ว่า เจ้าของทรัพย์จะมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติชนิดใดเพียงใด เมื่อกฎหมายยอมรับว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้ควรเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลใดมั่นคง แน่แท้แล้ว การที่จะแบ่งปันทรัพย์สมบัติซึ่งกันและกันก็จะทำไปได้

โดยสะดวก กรรมสิทธิ์นั้นจะตกมาอยู่แก่ผู้ถือโดยทางรับมรดกหรือโดยการที่มีผู้ยกยอขอให้หรือโดยทางที่ผู้ถือนั้นได้ลงทุนลงแรงสร้างสมทำขึ้นไว้เองโดยน้ำพักน้ำแรงของคนก็ดี เมื่อกฎหมายยอมว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ใดแล้ว ก็แปลว่าผู้นั้นมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะหวงแหนเอาทรัพย์สินสมบัติของตนไว้เป็นสิทธิ์ได้ มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะเอาไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับของอื่น ๆ หรือจะเอาไปยกให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดให้เป็นสิทธิ์อยู่แก่ผู้นั้นก็ได้ ถ้าผู้อื่นแย่งชิงเอาไปโดยอำนาจหักหาญ หรือลักขโมยไป ก็เห็นกันว่าเป็นความชั่วความอยุติธรรมเจ้าของมีอำนาจที่จะฟ้องร้องเอาคืนได้ และแผ่นดินต้องลงโทษเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างให้ผู้อื่นทำต่อไป ถ้าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงพ้นอาญาแผ่นดินไปได้ ก็ยังมีศาสนาคาดโทษอหินนาทาน ซึ่งกระทำให้ผู้นั้นรู้สำนึกตัวอยู่เสมอว่าได้ทำความชั่วไว้เพียงใด กระทำให้มีความเกรงกลัวว่ากรรมของอหินนาทานอาจติดตัวไปให้โทษในปรโลกได้ เมื่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมัตติมีอยู่ดังนี้แล้ว ก็ต้องเกิดมีผลอันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อไปว่า กรรมสิทธิ์นั่นเองเป็นมูลเหตุที่ได้กระทำให้นุชนทั้งหลายมีฐานะต่ำสูงไม่เสมอเท่าเทียมกัน เกิดมีเศรษฐกิจและเชื้อใจขึ้นเป็นต้น ผู้ใดมีสติปัญญาดีมีความเพียรชวนชวนขยันทำการงานได้เป็นผลขึ้นแล้ว อุตสาหอดอดอมถนอมสร้างสมทรัพย์ไว้ก็มั่งมีบริบูรณ์ ผู้ที่มีกำลังน้อยอ่อนแอทุพพลภาพหรือโง่เขลาเบาปัญญาถึงมีแรงและขยันเท่ากันแต่อดอดอมถนอมทรัพย์ประหยัดทรัพย์ไว้เพื่อจะบริโภคในวันหน้าไม่ได้ก็ต้องทรกรรมลำบากทำการเหน็ดเหนื่อยไม่มีเวลาผ่อนพักเว้นว่างได้ยิ่งเป็นประเทศใหญ่ พลเมืองมาก มีการทำผลประโยชน์เจริญทรัพย์สมบัติในบ้านเมืองบริบูรณ์พูนผลยิ่งขึ้น พลเมืองในประเทศนั้น

ก็ยิ่งจะมีชั้นสูงต่ำและมั่งมียากจนผิดกันห่างไกลออกไปมาก ข้างคนชั้นต่ำถึงจะอุตส่าห์ทำการเหน็ดเหนื่อยสักเท่าใด ก็ได้ค่าแรงไม่พอจะเลี้ยงชีพให้มีความสุขเสมอไปได้ แต่ฝ่ายคนชั้นสูงแม้แต่จะไม่ได้ทำงานอย่างใดเลย หากมีทุนเป็นทรัพย์สินสมบัติสะสมอยู่มากก็ได้รับผลประโยชน์ซึ่งเกิดขึ้นจากทุนและทรัพย์สินบัตินั้นเป็นธรรมดา ทรัพย์สินนี้จะได้สะสมขึ้นด้วยสติปัญญาและด้วยน้ำพักน้ำแรงของเขาเอง แต่ก่อนมาหรือโดยที่ไ้ได้รับมรดกตกต่อสืบเนื่องสะสมมาตั้งแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ทวดของเขาก็ดี ทรัพย์สินนี้ถ้าไม่ทำลายเสียก็มีแต่จะงอกผลเพิ่มพูนยิ่งขึ้นทุกชั้นไป ฝ่ายหนึ่งอยู่กระตอมอยู่ทับ ฝ่ายหนึ่งอยู่วัง แม้ว่าต่างก็จะทำการหาผลประโยชน์ด้วยกันในที่แห่งเดียวกัน ข้างหนึ่งเป็นเจ้าของทุนมาก คงได้ส่วนแบ่งปันผลประโยชน์มากกว่ากันเสมอ ข้างหนึ่งเป็นลูกจ้าง ซึ่งอยู่ในจำพวกที่มีจำนวนคนมาก เพราะฉะนั้นจึงมีพวกที่จะคอยแข่งขันประชันแรงประชันงานอยู่มาก ถ้าทำการไม่ขยันเขาก็ไล่เสีย เปิดช่องให้คนที่ขยันกว่าเข้าไปทำงานแทน เมื่อไม่มีการไม่ได้ค่าแรงที่จะซื้ออาหารเลี้ยงชีพ ก็ต้องจำใจขยันขันแข็งทนความเหน็ดเหนื่อยมากขึ้น จะปรารถนาค่าแรงให้มาก ผู้ที่ปรารถนาน้อยหรือที่ขัดสนยากจนแทบจะไม่มีกิน ก็ไปประมูลลดค่าแรงแย่งการทำ คนจนต้องอยู่ในฐานอันต่ำเตี้ย เป็นที่น่าสังเวชถึงเพียงนี้ บุตรหลานที่สืบตระกูลต่อไป ถ้าไม่มีใครสงเคราะห์ก็ต้องตกอยู่ในความทุกข์เวทนาเช่นเดียวกันเนื่องไป ในทวีปยุโรปสมัยนี้จึงเกิดมีปัญหาเรื่องโซเซียลลิสม์ (Socialism) ที่มีพวกข้างฝ่ายคนจนคิดอ่านจะทำลายล้างกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติของบุคคลนั้นเสีย ไม่ยอมจะให้มีคนชั้นต่ำชั้นสูงอย่างทุกวันนี้ โดยที่ถือว่าเป็นมนุษย์ด้วยกันควรต้องเท่าเทียมเสมอกัน ทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้นที่มีอยู่ในบ้านเมือง

นั้นจะริบเอาเป็นของกลางเพื่อจะแบ่งปันให้พลเมืองได้รับผลแห่งความสุขในสมบัตินั้นเท่าเทียมทั่วถึงกัน ผู้มีแรงมากมีปัญญาและความคิดมากถึงจะทำผลประโยชน์ได้มากกว่ากันเพียงใดก็ต้องเอาผลประโยชน์นั้นไปกระจายละลายออกแบ่งปันให้ผู้มีกำลังน้อยปัญ्यान้อยด้วย ความคิดจัดการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งจะทำได้ว่าคนชนิดใดจะได้ส่วนแบ่งปันเพียงไรนั้นมีต่าง ๆ นานา แต่ยังไม่ถึงเวลาจะเก็บความมากล่าวในที่นี้ก็ต้องงดไว้ก่อน จะมีความเห็นได้แต่ว่าการซึ่งคิดจะละลายทรัพย์สินสมบัติซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลลง และความคิดที่จะแบ่งผลประโยชน์ออกแจกจ่ายให้แก่เพื่อนมนุษย์ได้พอเท่าเทียมกันนั้น ถึงโดยว่าความคิดอันนี้จะมีผลดีเป็นที่สรรเสริญได้ว่าประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณาแผ่เผื่อไปถึงคนยากจนก็จริง แต่ได้ตั้งโซ่เชือกมัดลิ้นขึ้นแล้ว ผลที่ร้ายของวิธีนี้จะมียู่เสมอว่า ถ้าผู้ใดที่ได้ออกแรงเหน็ดเหนื่อยอุตสาหะตั้งความเพียรทำการได้ผลมาจะเอาไว้เป็นของตัวเองทั้งสิ้นไม่ได้แล้ว ความข้อนี้อาจจะทำให้คนมีความท้อถอยต่อการทำงานมาก การซึ่งจะประกวตประชันประชันแรงและความคิดในทางหาผลประโยชน์อย่างทุกวันนี้ ก็อาจลดน้อยถอยทรามลง ไหนยังจะมีคนเกียจคร้าน ซึ่งจะคอยอ้อมแรงทำการอยู่เป็นอันมากด้วย เมื่อการประมูลแข่งขันกันน้อยไป การอ้อมแรงทำงานมีมากขึ้น ความเจริญของหมู่คณะคนจำพวกนี้ก็มิแต่จะเสื่อมถอยลงเท่าเดียว ความปรารถนาที่จะช่วยให้ฐานะของชุมชนดียิ่งขึ้น อาจมีผลกลับกลายเป็นภัยร้ายไปได้

กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะแยกออกได้เป็นสองแผนก ๆ หนึ่ง คือ ทรัพย์สินที่เป็นสิ่งเป็นอันซึ่งจับต้องได้ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน ภาชนะใช้สอย เงิน ทอง และวิญญาณกทรัพย์ ซึ่งอยู่ในความปกครองของผู้ถือกรรมสิทธิ์นั้นแล้วเป็นต้น

แผนกสองคือทรัพย์สินซึ่งไม่เป็นเนื้อเป็นตัวที่จะจับต้องได้ และซึ่งยังไม่ได้อยู่ในความปกครองของผู้ถือ มีกรรมสิทธิ์ที่ได้ไว้จากกำหนดตามเวลาในบริบทสัญญาว่า ถึงกำหนดนั้นกำหนดนี้จะได้ทรัพย์สินอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นสัญญาใช้เงินใช้หนี้กันเป็นต้น สัญญาเช่นนี้ถึงโดยว่าสมบัติซึ่งกำหนดไว้แน่แล้ว ผู้ถือสัญญาจะเอาของในสัญญานั้นไปแลกเปลี่ยนซื้อขายหรือยกให้แก่ผู้ใดต่อไปอีกก็ได้ เปรียบความอีกอย่างหนึ่งว่าเจ้าของสวนมะม่วงอาจขายมะม่วง ซึ่งยังไม่ได้เกิดผลขึ้นเลยในสวนนั้นให้แก่ผู้อื่นก็ได้ ผู้ที่รับซื้อสัญญาคือผู้ถือสวนคงมีกรรมสิทธิ์ในผลมะม่วงซึ่งจะเกิดขึ้นได้ในวันหน้าเสมอ และการค้าขายในปัจจุบันนี้ มีการซื้อซื้อขายเชื่อซึ่งกันและกันเป็นอันมากส่วนกว่าที่ได้ใช้เงินสดเป็นอันมาก ถ้ากรรมสิทธิ์สัญญาเช่นนี้ไม่เป็นสิทธิ์แน่นอนมั่นคงแล้ว การค้าขายคงไม่สะดวกดีอย่างที่ เป็นอยู่ในโลกเป็นแน่ รัฐบาลออกธนบัตรรับเงินเชื่อจากพลเมืองว่าจะใช้เงินให้ตามราคาธนบัตร ผู้ถือธนบัตรก็เกิดมีกรรมสิทธิ์ขึ้น เท่าจำนวนเงินในธนบัตรนั้นทันที จะเอาธนบัตรนี้ไปแลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายซื้อสิ่งของในตลาดได้ตามราคาทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ความเชื่อถือในกรรมสิทธิ์เช่นนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญในการค้าขายมาก แม้แต่ สมบัตินั้นยังไม่เป็นตัวเป็นเนื้ออยู่ในกำมือก็ยังเอามาใช้ประโยชน์ต่อไปได้

แต่ความเชื่อถือในกรรมสิทธิ์จะมีได้มั่นคงเพียงใดตามกฎหมายนั้น
ต้องสุดแล้วแต่ความปกครองป้องกันรักษากรรมสิทธิ์อันนี้ของรัฐบาล
อีกชั้นหนึ่ง ถ้ารัฐบาลไม่ช่วยป้องกันกรรมสิทธิ์ของพลเมืองไว้ให้
มั่นคง ราคาของทรัพย์สินสมบัติอันเป็นสิ่งที่กรรมสิทธิ์ไม่มั่นคงเช่นมี
โจรผู้ร้าย หรือคนพาลซี้ดต่อแหล่ไปเที่ยวเบียดเบียนตระกูลทรัพย์
ผู้อื่นได้โดยง่าย ความเจริญของพลเมืองก็ย่อมจะดำเนินไปได้ช้า
อยู่เอง ความอุตสาหกรรมที่จะประหยัดทรัพย์เก็บสะสมขึ้นไว้
สำหรับเป็นทุนทำผลประโยชน์ให้พูนผลยิ่งขึ้นในภายหน้าก็จะขัดข้อง
ฝืดเคืองไป

เพราะฉะนั้นเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติจึงเป็นข้อสำคัญ
อันใหญ่ในการทำมาหากินสร้างทรัพย์นั้นอยู่อย่างหนึ่ง

หมวด ๒

ว่าด้วยทรัพย์ซึ่งสร้างเป็นผลขึ้นแล้ว จะได้เป็นส่วนแบ่งปันแก่คนจำพวกใดบ้าง

ในภาคที่หนึ่งได้ยกมูลเหตุข้อสำคัญมากกล่าวว่า สิ่งซึ่งต้องใช้ในการที่จะกระทำให้เกิดผลเป็นทรัพย์อันจะมีประโยชน์และมีค่าแลกเปลี่ยนซื้อขายกันได้นั้นต้องอาศัยที่ดิน แรงทำการ และทุนประกอบกัน ๓ ประการ ได้ไขความไว้ว่าคำที่ใช้ว่า “ที่ดินนั้น” ต้องรวมเอาสมภาระและธรรมชาติทั้งหลายซึ่งมีขึ้นเป็นขึ้นเองโดยฤทธิ์ดินฟ้าอากาศ ความร้อนความเย็นและแสงสว่าง รวมทั้งน้ำและธาตุทั้งปวงซึ่งมีอยู่ข้างบนและข้างใต้แผ่นดินอันเป็นการกของธรรมชาติต่าง ๆ นั้นด้วยกับคำที่ใช้ว่า “ทุน” นั้นต้องไขความตลอดไปถึงเงิน ทอง สรรพสิ่งทั้งปวงที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้พาหนะ และเสบียงอาหารอันเป็นผลที่คนได้ออกแรงทำสร้างสมขึ้นไว้แต่ก่อนนั้นอีก

โดยมูลเหตุที่ต้องอาศัยที่ดิน แรงทำการ และทุนประกอบกัน ๓ อย่าง จึงเกิดผลเป็นทรัพย์อันมีประโยชน์ขึ้นได้นั้น ผู้ซึ่งควรจะได้ส่วนแบ่งปันในผลประโยชน์นี้ ก็ควรจะมีแต่เจ้าของที่ดิน ๑ ผู้ออกแรงทำการ ๑ ผู้ลงทุนตรอง ๑ รวม ๓ จำพวกเท่านั้น พลเมืองนอกจากนี้เมื่อพลอยได้ส่วนแบ่งปันด้วยก็เป็นเพราะคนใน ๓ จำพวกยอมยกให้โดยความศรัทธาหรือโดยความสนใจ พลเมืองนอกจากคน ๓ จำพวกนี้

เป็นพวกที่ไม่ได้ทำอะไรให้เกิดผลเป็นทรัพย์สินขึ้นในแผ่นดิน เป็นพวกที่บริโภครทรัพย์สูญสิ้นไปแล้ว ไม่กระทำให้เกิดผลกลับคืนมาได้อีก ไม่เลือกว่าคนมีตระกูลสูงหรือมั่งมีบริบูรณ์และยากจนชั้นใด ถ้าไม่ได้ช่วยทำผลประโยชน์แก่แผ่นดินแล้ว ก็เป็นอันว่าพวกนี้ได้แต่บริโภครทรัพย์สมบัติของชาติให้หมดไปอย่างเดียว

ยังมีคนขอทาน คนพิการทุพพลภาพ คนเสียจริต คนเล่นเบี้ย คนเกียจคร้าน โจรขโมย และคนที่เลวทรามลงไปอีกนั้นเป็นต้น เจ้าของทรัพย์สินต้องปันให้โดยความกรุณาเสนหารักใคร่หรือโดยความเกรงอำนาจกฎหมายและอาญา หรือต้องแบ่งให้ตามประเพณีบ้านเมืองของชาติและศาสนาเป็นต้น

ส่วนแบ่งปันทรัพย์สินที่เจ้าของที่ดินจะได้นั้น ในที่นี้จะเรียกว่า “ค่าเช่า” ส่วนของผู้ลงแรงทำการเรียกว่า “ค่าแรง” และส่วนของผู้ลงทุนจะเรียกว่า “กำไร”

ค่าเช่า ค่าแรง และกำไรนี้ ในการบางอย่างก็รวมได้อยู่แก่คนเดียว เช่นคนทำนาที่เป็นเจ้าของที่นาเองเป็นผู้ลงแรงทำนานั้นแต่ลำพังตัวทั้งได้ลงทุนมีเครื่องมือเครื่องใช้ พาหนะโค กระบือ ไถคราด และเสบียงอาหารที่ต้องอาศัยใช้ในการทำนานั้นด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น ค่าเช่า ค่าแรง และกำไรในการทำนานั้น จึงต้องตกอยู่แก่ผู้เดียว หรือถ้าย้อนหลังขึ้นไปถึงสมัยเมื่อกฎหมายแผ่นดินยังยอมให้มีทาสใช้อยู่ เจ้าของที่นาเจ้าของทาส และเจ้าของทุนเป็นคนเดียวกัน แม้แต่ตัวจะไม่ได้ออกแรงช่วยทำนาอย่างใดเลย ก็ต้องได้รับผลประโยชน์ส่วนค่าเช่า ค่าแรง และกำไรทั้ง ๓ อย่างนั้นแต่ผู้เดียว แรงทาสที่ใช้ทำนาในที่นี้ ต้องเปรียบ

เป็นเช่นเดียวกันกับแรงสัตว์พาหนะทั้งปวงที่เจ้าเงินได้ลงทุนซื้อมา เพราะฉะนั้นประโยชน์ซึ่งได้จากแรงทาสโดยไม่ต้องเสียค่าจ้างนั้น จึงต้องนับเข้าเป็นส่วนได้ของกำไรในต้นทุนของค่าตัวทาสด้วย

ถ้าแรงทาสที่ใช้นั้นเป็นแรงลูกจ้าง ผู้จ้างเป็นแต่เจ้าของที่นา และเจ้าของทุน ผลที่ได้ก็ต้องแบ่งปันออกเป็น ๒ แผนก เป็นส่วนค่าแรงแผนกหนึ่ง เป็นส่วนกำไรและค่าเช่าซึ่งจะตกเป็นของเจ้าของที่นา และเจ้าของทุนผู้เดียวนั้นแผนกหนึ่ง

ถ้าเจ้าของที่นามีแต่เนื้อนาให้เขาเช่า ผู้เช่าต้องลงทุนลงแรงเอง ผู้เช่าก็ต้องได้รับส่วนค่าแรงและกำไรทั้ง ๒ อย่าง แบ่งผลประโยชน์แต่ส่วนค่าเช่าให้แก่เจ้าของที่นา

ถ้าผู้ใดต้องเช่านาเขาทำ ต้องจ้างลูกจ้างช่วยและต้องกู้ยืมทุนผู้อื่นมาใช้ทำการได้ผลแล้ว ก็ต้องแบ่งปันเสียค่าเช่า ค่าแรง และค่าดอกเบี้ยให้แก่เจ้าของนาและลูกจ้างและให้เจ้าของทุนเป็นลำดับไปทั้ง ๓ ส่วน ยิ่งเหลือจากนั้นเท่าใดจึงจะเป็นส่วนกำไรของผู้คนได้

การทำมาหากินทั่วไป จะต้องแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่กันเป็นส่วน ๆ ที่ควรจะแยกออกต่างกันได้ชัดเจนเช่นนี้แล้ว เมื่อทำการหาผลประโยชน์อย่างไร ถ้าจะประมาณแยกส่วนแบ่งปันผลที่ทำขึ้นได้ตามนี้แล้ว ก็พอจะเห็นการได้การเสียชัดเจนดี เป็นต้นว่าการทำนาในกรุงสยาม โดยส่วนมากทุกวันนี้ชาวนาเป็นเจ้าของที่ดิน เป็นผู้ลงแรง และลงทุนรวมทั้ง ๓ อย่าง ถ้าจะไต่สวนดูว่าลักษณะการทำนองนี้ จะมีกำไรขาดทุนหรือได้เปรียบเสียเปรียบกว่าการอย่างอื่นเพียงใด ก็ต้องเอาราคาข้าวและผลประโยชน์ทุกอย่างที่ทำขึ้นได้จากที่นานั้น

มาตั้งเป็นเกณฑ์กะประมาณดูว่า ที่นานั้นถ้าให้ผู้อื่นเช่าทำจะมีค่าเช่าเท่าใด แรงที่ตัวได้ลงไปในการทำนั้นถ้าคิดเป็นค่าแรงจ้างผู้อื่นมาทำแทนจะต้องเสียให้เขาสักเท่าใด และทุนที่ต้องมีสำรองไว้ในค่าเครื่องมือเครื่องใช้สอย ค่าโค ค่ากระบือ และอื่น ๆ สารพัดอย่าง ซึ่งจำจะต้องใช้ในการทำนั้น จะเป็นราคาเงินมากน้อยเท่าใด ถ้าต้องกู้ยืมเงินผู้อื่นมาใช้จะต้องเสียดอกเบี้ยให้เขาอย่างไร เมื่อได้รวมค่าใช้จ่ายส่วนค่าเช่า ค่าแรง ค่าดอกเบี้ยได้โดยละเอียด และได้เติมค่าน้ำ ค่านา ซึ่งต้องเสียเป็นอากรให้แก่รัฐบาลด้วยแล้ว รวมยอดเงินใช้จ่ายทั้งสิ้นเป็นเงินเท่าใด ถ้าคิดหักกันกับผลที่ขายได้มีเงินเหลืออยู่ข้างรายได้เท่าใด ก็เป็นกำไรเท่านั้น หรือถ้ารายจ่ายมากกว่ารายได้เท่าใด ก็เป็นอันว่าต้องขาดทุนเท่านั้น เมื่อคิดรายได้รายจ่ายได้ถี่ถ้วนแล้ว จึงจะเห็นความชัดว่าการที่ทำนั้น ถ้ามีกำไร กำไรจะพอสมควรกับค่าเหน็ดเหนื่อยหรือไม่ ถ้าไม่พอหรือขาดทุน ก็ควรจะต้องผ่อนผันจัดการทำนั้นให้ดียิ่งขึ้น มิฉะนั้นก็ต้องเลิกการทำนาเสีย ไปหาการอย่างอื่นที่มีประโยชน์มากกว่านั้นทำ

ในการทำมาหากินอย่างอื่นนอกจากการเพาะปลูกก็ต้องคิดแบ่งส่วนผลประโยชน์ทำนองเดียวกัน แต่ในการค้าขาย การเดินเรือ การแต่งสรรพทำของขายต่าง ๆ ที่ตั้งกันขึ้นเป็นห้างใหญ่ โรงใหญ่ ในปัจจุบัน ซึ่งต้องใช้ทุนและแรงสะสมอยู่ในการอย่างเดียวนั้น การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ทำขึ้นได้มักจะมีส่วนเป็นค่าแรงของคนงาน และส่วนกำไรของทุน ๒ แผนกนี้เป็นใหญ่ ส่วนแบ่งปันที่เป็นค่าเช่าที่ถ้าจะมีบ้างก็ไม่เป็นส่วนสำคัญ มีการทำโรงสีข้าว เป็นต้น

สัมภาระต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองในแผ่นดินโดยอำนาจธรรมดาของโลกนั้น คนจะเอามาตัดแปลงแต่งสรรทำขึ้นจนใช้เป็นคุณประโยชน์มีค่าแลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นทรัพย์ขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยกฎของธรรมดาโลกซึ่งบังคับอยู่เสมออันเป็นใหญ่ ไม่ผิดธรรมดาของโลกไปได้ แต่เมื่อได้ทำสิ่งใดเป็นทรัพย์มีผลประโยชน์ขึ้นแล้ว การที่จะแบ่งปันส่วนทรัพย์นั้นให้แก่พวกไหนเท่าใด จะต้องสุดแล้วแต่ความนิยมตามใจมนุษย์เป็นใหญ่ ความนิยมนี้ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเทศะที่ต่างกันนั่นอยู่เสมอ คนจะนิยมเอาแต่เพียงการประมูลแข่งขันราคากันเป็นที่ตัดสินในการแบ่งทรัพย์ หรือจะตั้งระเบียบข้อบังคับและวางแบบธรรมเนียมลงในการแบ่งส่วนผลประโยชน์นั้นก็ได้ แต่เมื่อได้ตกลงถือระเบียบข้อบังคับหรือธรรมเนียมอย่างใดลงไปแล้ว จะมีผลดีผลร้ายเกิดขึ้นเพราะเหตุนั้นเพียงใด จะเป็นการเหน็ดเหนื่อยและพันอำนาจที่คนจะบังคับหรือแก้ไขได้ทันทั่วทั้ง มีส่วนแบ่งปันทรัพย์ให้แก่รัฐบาลเป็นส่วนภาษีอากรเป็นต้น การเก็บภาษีอากรช่วยให้พลเมืองพลอยเจริญยิ่งขึ้นได้ก็มี ที่ทำให้มีผลร้ายตรงกันข้ามก็มี

โดยที่บ้านเมืองจำเป็นจะต้องมีเจ้าพนักงานขึ้นไว้จำพวกหนึ่งให้มีหน้าที่สำหรับจัดการปกครองรักษาชีวิต และทรัพย์สมบัติของพลเมืองให้พ้นอันตรายต่าง ๆ จากข้าศึกศัตรูภายนอกและภายในแผ่นดินของชาติสำหรับบำรุงและจัดการศึกษา การโยธา การเพาะปลูก การทำมาค้าขาย เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ทั่วไปแก่พลเมืองเป็นต้น และโดยที่พวกเจ้าพนักงาน (คือรัฐบาล) ไม่ได้ทำการทำมาหากินอย่างหนึ่งอย่างใดได้นอกจากทำหน้าที่ป้องกัน รักษา และบำรุงพลเมือง เพื่อให้ดำรงอยู่ในความเจริญนั้น ๆ แล้ว พลเมืองซึ่งทำผลประโยชน์เป็นทรัพย์ขึ้นได้

จำจะต้องเฉลี่ยเรียไรกันแบ่งทรัพย์สินนั้นออกให้รัฐบาลใช้ในการปกครอง
ป้องกันบำรุงชาติศาสนาตามส่วนมากและน้อยที่จะนิยมกันว่า คนชนิดไหน
ทำการได้ผลประโยชน์มากน้อยเท่าใด จะต้องเสียส่วนแบ่งปันเป็นภาษี
อากรให้แก่รัฐบาลเป็นต้น และเมื่อความจริงมีปรากฏอยู่เช่นนี้แล้ว
ก็ต้องนับส่วนภาษีอากรเดิมเข้าเป็นส่วนแบ่งปันทรัพย์สินนอกจากค่าเช่าที่
ค่าแรง และกำไรอีกส่วนหนึ่ง

เรื่องค่าเช่าที่ดิน ค่าแรงทำการ กำไรของทุนและเรื่องภาษีอากรนี้
จะได้พิจารณาให้ชัดแจ้งในบทหน้าต่อไป จะได้ยักมูลเหตุต่าง ๆ
มากล่าวให้เห็นว่า ตามลักษณะการ ตามทำเลที่ และตามสมัย
ซึ่งย่อมจะผิตเพี้ยนเปลี่ยนแปลงกันอยู่เสมอ นั้น เหตุใดค่าเช่า ค่าแรง
กำไร กับภาษีอากรจึงได้มากบ้างน้อยบ้างไม่เสมอกัน เป็นความเจตนา
ที่จะนำทางให้เห็นต่อไปว่า ความเจริญของชาติและบ้านเมือง ในการทำมา
หากินจะต้องอาศัยหรือสุดแล้วอยู่แต่กฎของธรรมดาข้อใดบ้าง

หมวด ๓

ว่าด้วยค่าเช่าที่ดิน

ธรรมดาที่ดินซึ่งมีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์เป็นของตนได้มั่นคงแล้ว ถ้าเจ้าของไม่ทำผลประโยชน์ให้เกิดจากที่ดินนั้นเอง มีผู้อื่นมาออกแรง ทำการได้ผลอย่างใดขึ้น เจ้าของที่ดินคงอยากได้ส่วนแบ่งปันในผล ที่ได้นั้นบ้าง ส่วนแบ่งปันนี้จะเป็นสิ่งของที่ทำเป็นผลขึ้นหรือจะเป็นเงิน ตามราคาผลซึ่งเป็นส่วนแบ่งปันนั้นก็ดี คงเรียกได้ว่าเป็นค่าเช่าที่ดิน นั้นได้ แต่ส่วนค่าเช่าจะมีมากน้อยเพียงใดจะต้องสุดแล้วแต่ลักษณะการ ซึ่งจะประกอบกันเป็นระเบียบธรรมดาที่บังคับมีเขตคั่นอยู่เสมอไป ข้อบังคับนี้จะต้องสุดแล้วแต่ซึ่งจะประมูลราคาแข่งขันกันเป็นใหญ่ หรือสุดแล้วแต่ธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งนิยมกันตามกาลเทศะนั้นเป็นใหญ่

ธรรมดาที่ดินในภูมิประเทศทุกแห่ง ย่อมมีที่ที่ดีที่เลวเป็นที่เพาะปลูก หรือเป็นที่ทำการอย่างใด ซึ่งเกิดผลมากและน้อยต่างกันอยู่ทั่วไป ที่ดีซึ่งมีคนต้องการมาก เพราะเกิดผลประโยชน์มาก ย่อมมีราคา และค่าเช่าแพงกว่าที่เลวซึ่งคนต้องการน้อย เพราะเกิดผลประโยชน์ น้อยเป็นธรรมดา ที่ดินที่คั่นกันไต่แต่จะเป็นเพราะทำประโยชน์ได้บริบูรณ์ พูนผลอย่างเดียว ต้องเป็นที่สะดวกซึ่งอยู่ใกล้ชิดชุมชน ใกล้ตลาด มีทางไปมาถึงได้โดยง่ายโดยเร็วประกอบกันด้วย และเมื่อมีผู้ต้องการ ที่ดินนั้นอยู่มากจนที่ไม่พอกับผู้ต้องการเมื่อใดแล้ว ที่นั้นต้องมีราคา

และค่าเช่าอยู่ได้เสมอ ที่ดินดีหรือเลวกว่ากันย่อมผิดกันโดยลักษณะ ๓ ประการที่กล่าวมาแล้วนั้นทั่วไป เป็นต้นว่าที่หักร้างถางพงใหม่ มีปุ๋ยสะสมอยู่ในพื้นดิน ทั้งมีน้ำซาบซึมอยู่ด้วย จะเพาะปลูกอะไรลง ถึงจะมีผลงอกงามบริบูรณ์พิเศษสักเท่าใด ถ้าที่นั้นอยู่ห่างไกลตลาด ห่างที่ชุมชนไปมาไม่สะดวกเพราะทางกันดาร ต้องเปลืองเวลา เปลืองแรง เปลืองทุนในการไปมาและการขนสินค้าขึ้นมาก ผลซึ่งเกิดในที่นั้น ต้องมีราคาน้อย ราคาที่และค่าเช่าก็ต้องน้อยลงตามกัน ตรงกันข้าม กับที่ใกล้ที่สะดวกซึ่งจะมีผู้ปรารถนามาก หรือมีฉะนั้น ถ้าที่อยู่ในทำเล เดียวกันใกล้ชิดชุมชนไปมาถึงโดยสะดวกเหมือนกันก็ดี แต่รสดิน และอากาศซึ่งเป็นอาหารของต้นไม้ไม้ดีเสมอ กัน ได้ผลมากและน้อย ไม่เท่ากันหรือถ้าได้ผลไม่มากเท่ากัน แต่ข้างหนึ่งต้องลงทุนลงแรง ตกแต่งที่ดินมากกว่ากัน เมื่อมีผลขึ้นแล้วคิดหักค่าใช้จ่ายลง คงเหลือ ได้เป็นผลประโยชน์น้อยกว่ากัน ราคาและค่าเช่าที่นั้นก็ต้องมาน้อย กว่ากันตามผลประโยชน์ที่ได้เป็นธรรมดา

ค่าเช่าที่ดินพึงจะเกิดขึ้นได้ เพราะมูลเหตุที่มีที่ดินดีและ เลวผิดกันอยู่ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ค่าเช่าจะมีมาน้อยกว่ากันเพียงใดนั้น ตามธรรมดาจะต้องสุดแล้วแต่ว่าการประมูลแข่งขันกันจะมีอยู่เพียงไร หรือต้องสุดแล้วแต่ธรรมเนียมที่นิยมกันถืออยู่ในทำเลที่นั้นเป็นใหญ่ด้วย

ที่ดินสำหรับปลูกสร้างตึก ร้าน บ้านเรือนในเมืองก็อย่างเดียวกัน ในทำเลที่ได้มีคนชอบไปอยู่และอาศัยทำมาหากินมากเพราะเหตุว่าทำเล ที่นั้นเป็นที่สะดวก หรือเพราะเหตุว่าจะทำผลประโยชน์ในการหักลดกรม ทำสิ่งของขายและตั้งโรงงานค้าขายสินค้าได้ผลประโยชน์มากกว่าที่อื่น ราคา

ที่แห่งนั้นย่อมจะสูงมีค่าเช่ามากอยู่เอง ผิดกันอย่างค่าเช่าในตลาดสำเพ็ง และตลาดสามเสนในเวลานี้เป็นต้น ที่ดินได้ราคามากขึ้น เพราะที่ดินน้อย อย่างหนึ่ง เพราะทำผลประโยชน์ได้มากอย่างหนึ่งและอยู่ในที่สะดวก ใกล้ที่ชุมชนซึ่งมหาชนไปมาถึงได้โดยสะดวกอย่างหนึ่ง ประกอบด้วย ลักษณะ ๓ ประการเช่นนี้ แต่เจ้าของที่จะรีดรัดเอาค่าเช่าแก่ผู้เช่า เกินเขตคั่นที่สมควรไปก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่าผู้เช่าเมื่อได้ทำการ ได้ผลประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว จำจะต้องคิดหักค่าจ้างค่าแรง ของตัวและลูกจ้างออกเสียก่อนชั้นหนึ่ง ต้องคิดดอกเบี้ยในต้นทุน ที่ลงไปในการทำผลประโยชน์นั้นออกแล้ว ยังเหลือเป็นกำไรในค่าแรง และทุนอีกเท่าใด จึงจะแบ่งกำไรที่เหลือนี้ออกให้เป็นค่าเช่าส่วนแบ่งปัน แก่เจ้าของที่ดินนั้นได้ ถ้าเจ้าของที่ดินเรียกค่าเช่าเกินส่วนนี้ไป ผู้เช่า คงจะให้ไม่ได้ ต้องคิดอ่านขยับขยายไปที่อื่น หรือถ้าผู้เช่าแบ่งกำไร ให้เจ้าของที่น้อยไป มีผู้อื่นมามองเห็นว่าจะให้ค่าเช่าแก่เจ้าของที่ มากกว่าคนเก่าได้ เพราะคนใหม่นี้จุใจแต่เพียงจะได้ส่วนแบ่งปัน ในกำไรน้อยกว่ากัน เจ้าของที่คงจะให้คนใหม่นี้เช่าทำเสมอ เมื่อการแย่งแย่ง ประมูลกันมีอยู่เช่นนี้แล้ว ค่าเช่าที่คงจะไม่มากหรือน้อยลงไปเกินส่วน ที่สมควรนานสักเท่าใด

ในลักษณะค่าเช่าที่ดินนี้ นักปราชญ์ชื่อ “ริคาโด” ได้ตั้งเป็นตำรา ขึ้นไว้อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้รู้ในสมัยนี้เชื่อถือว่าเป็นหลักฐานอันถูกต้องอยู่มาก ในที่นี้จึงจำเป็นจะต้องเก็บใจความมายกขึ้นกล่าวพอเป็นทางดำเนิน ความคิดต่อไป

ท่านนักปราชญ์ผู้นี้ได้กำหนดลงไว้ว่าค่าเช่าที่ดิน ซึ่งจะเกิด มีขึ้นได้ ก็เพราะเหตุที่ทำเลที่ดินเกิดผลประโยชน์ไม่เท่ากัน ตามที่ติ ที่เลวดังที่กล่าวมาแล้ว ผลประโยชน์ซึ่งเกิดจากที่ที่ดีที่สุดมากกว่าที่เลว ที่สุดเท่าใด ผลประโยชน์ที่มากกว่านี้จะเป็นกำหนดที่จะเป็นค่าเช่าได้ เป็นต้นว่าในประเทศแห่งหนึ่งเมื่อแรกตั้งบ้านเมือง ราษฎรพึงเลือกเอา ที่ทำการเพาะปลูก ซึ่งจะเกิดผลประโยชน์มากที่สุดที่จะทำได้ตามกำลังแรง ที่มีอยู่ เช่นจับจองที่นาเป็นต้น ในหมู่ชุมชนนั้น เมื่อสามะโนครยังน้อยอยู่ ข้าวซึ่งเกิดในที่นาอย่างดีมีพอดีกันกับที่จะเลี้ยงหมูชน ราคาข้าว ก็คงจะไม่สูงเกินไปกว่าค่าแรงและกำไรในทุนตามธรรมดาอันนั้นไปได้ ครั้นต่อไปราษฎรในที่นี้เกิดมีมากขึ้นหรือมีคนต่างประเทศเข้ามาอยู่ มากขึ้น หรือมีคนนอกประเทศต้องการซื้อข้าวมากขึ้น ข้าวซึ่งเกิดจาก นาอย่างดีในขั้นต้นน้อยกว่าความต้องการก็คงจะมีผู้ไปจับจองที่นาที่เลว กว่าก่อนนั้นปลูกข้าวเพิ่มเติมขึ้นอีก ในที่ที่ที่เลวนี้อยู่ห่างไกลออกไป จากที่ชุมชนที่ดี หรือจะอยู่ในที่ใกล้ที่ชุมชนนั้นเอง แต่หากว่าทำเล ที่ใหม่นี้ดินไม่ดี ปลูกข้าวได้ผลน้อยไปกว่าที่เดิม เพราะฉะนั้นจึงต้อง มีเพิ่มเติมแรงและลงทุนมากไปอีก มีการเติมปุ๋ยขุดคลองร่องน้ำเป็นต้น หรือถ้าเป็นทางไกลต้องมีโคเกวียนชักลากเข้าไปขาย เป็นการเติมทุน เพิ่มเติมแรงมากขึ้นกว่าที่นาเก่าเช่นนั้นแล้ว ราคาข้าวก็ต้องแพงขึ้น ตามส่วนทุนและแรงซึ่งต้องเพิ่มขึ้นกว่าเก่าอยู่เอง เมื่อราคาข้าวแพงขึ้นแล้ว ผู้ที่ทำนาเก่าซึ่งเป็นนาดินนั้น ก็ต้องพลอยมีกำไรในการทำนานั้นมากขึ้น กำไรที่ผิดกันนี้แหละ ผู้ทำนาในที่นี้อาจเอาไปให้เป็นค่าเช่าแก่เจ้าของที่ได้

เพื่อจะเปรียบเทียบความให้ชัดเจนขึ้นอีก จำจะต้องจัดที่นาดี
นาเลวเป็นนาเอก นาโท นาตรีขึ้น ถ้าในนาทั้ง ๓ ชนิดนี้ต้องใช้แรง
และทุนเพาะปลูกข้าวเท่ากัน แต่โดยที่ที่ดินไม่ดีเสมอกัน เมื่อคิดหัก
ค่าใช้จ่ายเสร็จแล้วประมาณว่า นาเอกได้ผลเป็นข้าว ๑๐ เกวียน นาโท
ได้ผล ๙ เกวียน นาตรีได้ผลเป็นข้าว ๘ เกวียน เมื่อที่ดินชนิดนาเอก
ยังมีอยู่มากและยังไม่ต้องทำนาโท ผลประโยชน์ที่ได้ในนาเอกเท่าใด
คงตกอยู่เป็นของผู้เพาะปลูกทั้งสิ้น ครั้นต่อมาราษฎรเกิดทวิมาก
หรือมีผู้ต้องการซื้อข้าวมากขึ้น ราคาข้าวก็แพงขึ้น พอที่จะให้คนไปจับนาโท
ปลูกข้าวขายมีกำไรตามสมควรได้ แต่ในนาโทนี้เมื่อหักค่าใช้จ่าย
เสร็จแล้วได้ผลเป็นข้าว ๙ เกวียน เมื่อเป็นเช่นนี้ค่าเช่าในนาเอกก็จะเกิดขึ้น
ได้เพียงราคาข้าว ๑ เกวียน ที่มีมากกว่านาโท นาโทไม่มีค่าเช่า เพราะเหตุว่า
ผู้ที่ทำนาโทนั้นจะไม่มีกำไรเหลือพอเสียค่าเช่า แต่ถ้าจะไปทำนาเอก
จะต้องเสียค่าเช่า ๑ เกวียน ผลประโยชน์ที่ได้ก็เป็นอันว่าเท่ากับเมื่อทำนาโท
อยู่นั่นเอง ถ้าทำอย่างนาโทหมดไป จะต้องจับจองนาตรีทำขึ้นอีก
และถ้าผลที่ได้ในนาตรีมีแต่เพียง ๘ เกวียน น้อยกว่าผลที่ได้จากนาโท
๑ เกวียน และน้อยกว่าผลที่ได้จากนาเอก ๒ เกวียน เพราะเหตุว่า
เมื่อคนที่ทำนาตรีจะไปเช่าทำนาเอกต้องเสียค่าเช่า ๒ เกวียน หรือ
ไปเช่าทำนาโทเสียค่าเช่า ๑ เกวียน หรือทำนาตรีที่ไม่มีกำไรเหลือพอ
จะเสียค่าเช่าได้ กำไรของผู้ทำนาคงได้เท่ากันอยู่เสมอ ราคาข้าว
ซึ่งแพงขึ้นนั้น ต้องเป็นผลประโยชน์หรือค่าเช่าที่เจ้าของที่ดินนาเอก
กับนาโท และถ้าจะประมาณราคาข้าวเป็นเกวียนละ ๕๐ บาท
เจ้าของนาเอกต้องได้ค่าเช่า ๑๐๐ บาท นาโท ๕๐ บาท

ค่าเช่าที่ดินเพาะปลูกเกิดมีขึ้นเมื่อภายหลังราคาข้าวขึ้นสูง ดังที่ชี้แจงมาเช่นนี้เสมอไป เพราะฉะนั้นจะโทษว่าเพราะค่าเช่าที่ดินแพงราคาข้าวจึงแพงไม่ได้ ราคาจะแพงขึ้นก็เพราะต้องเติมทุนเดิมแรงทำนามากขึ้นในที่ที่เลวที่สุด

ที่ดินอาจเกิดผลประโยชน์ทวีมากขึ้นได้ ๒ ประการ คือเมื่อมีผู้ต้องการผลเพาะปลูกมากขึ้น กระทำให้ราคาผลเพาะปลูกแพงขึ้นได้อย่างหนึ่ง และเมื่อมีการบำรุงที่ดินให้เจริญยิ่งขึ้นโดยอย่างไร ๆ มีการเติมปุ๋ยบำรุงที่ดิน การขุดคลองร่องน้ำ การใช้เครื่องมือเครื่องจักรต่าง ๆ นานาซึ่งกระทำให้เกิดผลมากยิ่งขึ้นกว่าเก่าได้ในที่แห่งเดียวนั้นประการหนึ่งเป็นต้น เมื่อราคาผลเพาะปลูกแพงขึ้น โดยที่มิคนต้องการบริโภคใช้สอยมาก ผู้ทำไม่ได้ลงทุนลงแรงมากขึ้นกว่าเก่าก็ดี หรือถ้าหากว่าในการเพาะปลูกนั้น ผู้เพาะปลูกใช้วิธีทำการดียิ่งขึ้นกว่าเก่า เกิดผลในที่แห่งเดียวนั้นทวียิ่งขึ้นเกินส่วนกำไรตามสมควรของทุนและแรงที่ได้เพิ่มเติมลงไปจนเกิดผลทวียิ่งขึ้นได้เช่นนี้ ส่วนกำไรที่ออกมากขึ้นอีกทั้งสองสถานนั้น ลงปลายก็คงตกมาเป็นผลประโยชน์ของเจ้าของที่ดินทั้งสิ้น ในที่สุดราคาผลเพาะปลูกจะแพงขึ้นกว่าเก่าก็ดี หรือราคาผลเพาะปลูกจะคงอยู่ตามเดิมก็ดี แต่เกิดมีผลในที่เดียวยิ่งขึ้นกว่าเก่า ผลประโยชน์ที่ได้ทวีขึ้นเหล่านี้ มีมากกว่าที่ดินอันเลวทราม ซึ่งผู้ทำได้กำไรแต่พอเพียงคุ้มทุนและค่าแรงเพียงใด ประโยชน์ที่ออกมากกว่ากันขึ้นนั้นคงได้เป็นค่าเช่าเพิ่มเติมขึ้นให้เจ้าของที่ดินอยู่เสมอ

คำที่ได้ใช้มาข้างต้นว่า กำไรหรือค่าแรงที่สมควรตามธรรมดานั้น ในที่นี้หมายความว่า เป็นกำไรและค่าแรง ซึ่งเจ้าของทุนและคนทำงาน จุใจที่จะรับอย่างเดียวกันทั่วไปในประเทศหนึ่งในสมัยหนึ่งเป็นต้น ความจุใจในค่าแรงและกำไรที่จะได้ในต้นทุนนั้น ต่างประเทศต่างสมัย ยังจะผิดกันไปได้อีกเป็นอันมาก เป็นต้นว่าในสมัยนี้ ในประเทศอังกฤษ ถ้าได้ดอกเบี้ยยเป็นกำไรในต้นทุนปีหนึ่งเพียงร้อยละ ๓ เจ้าของทุนอังกฤษ ก็จุใจเสียแล้ว เพราะเงินในประเทศนั้นมีมาก ถ้าจะต้องการกำไร ให้มากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็มีแต่จะต้องเอาทุนไปลงทุนทำการ เช่นที่จะได้ ผลประโยชน์ไม่แน่นอนมั่นคง ถ้าทำถูกคิดถูก อาจได้กำไรมากขึ้นจริง แต่ถ้าคิดผิดหรือทำการพลาดพลั้งไป กำไรที่หมายว่าจะได้มากนั้น อาจกลายเป็นการขาดทุนไป เมืองใดที่มีทุนรวบรวบสะสมไว้เป็น กองใหญ่ ๆ มาก ดอกเบี้ยของเงินกู้ในเมืองนั้นจำจะต้องต่ำอยู่เอง ต่ำเพราะการทำมาหากินในบ้านเมืองได้กำไรน้อย เพราะความ แข่งขันประชันกันมาก มีผู้ต้องการทุนใช้น้อยส่วนกว่าผู้ที่จะมีทุน ให้กู้ ผู้ที่มีทุนให้กู้เมื่ออยากจะได้ดอกเบี้ยบ้างก็จำเป็นจะต้องประมูล แข่งขันลดดอกเบี้ยลงให้แก่ผู้กู้ทำเดียว แต่ถ้าเอามาเปรียบกันกับเมืองเรา ซึ่งในสมัยนี้มีทุนสะสมอยู่ในบ้านเมืองน้อย การทำมาหากินมีกำไรดี มีผู้ต้องการกู้ยืมทุนไปใช้มากกว่ากัน ผู้ที่ต้องการทุนนั้นก็จำเป็น ที่จะต้องประมูลแข่งขันกันขึ้นดอกเบี้ยให้แก่เจ้าของเงินตั้งแต่ซังละ ๒ สลึงถึง ๑ บาทต่อเดือน หรือตั้งแต่ปีหนึ่งเป็นดอกเบี้ยร้อยละ ๗.๕๐ ถึงร้อยละ ๑๕ เป็นต้น เจ้าของทุนในกรุงเทพฯ โดยมากในสมัยนี้ จะทำการอย่างไร ถ้าไม่ได้กำไรในต้นทุนที่ลงไปเกินร้อยละ ๗ ต่อปี

แล้วคงไม่มีความจุใจเสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้และถ้าคิดเอาสมัยในปัจจุบันนี้เป็นเกณฑ์ กำไรที่ควรได้ในการทำมาหากินทุกอย่างในนี้เป็นเกณฑ์ กำไรที่ควรได้ในการทำมาหากินทุกอย่างในกรุงเทพฯ จำต้องเกินร้อยละ ๗ เสมอ ถ้าไม่ได้ถึงเท่านี้เจ้าของทุนก็ไม่มีน้ำใจจะลงทุนทำอะไร เว้นเสียแต่ว่าเมื่อต่อไปภายหน้าบ้านเมืองเจริญยิ่งขึ้น เกิดมีทรัพย์สินสมบัติสะสมมากขึ้นกว่าเดี๋ยวนี้ เจ้าของทุนจะได้ดอกเบี้ยน้อยลง หรือผู้ทำการหาผลประโยชน์จะพอใจเพียงที่จะได้กำไรแต่น้อยอย่างเมืองอังกฤษเป็นต้น ถ้าเป็นเช่นนี้ค่าเช่าที่ดินจำเป็นจะต้องสูงขึ้นอีกได้ โดยเหตุว่าที่ดินอันเลวทรามที่สุดซึ่งแต่ก่อนไปทำการลงไม่มีกำไรจูงใจกับความต้องการของผู้ทำมาขึ้นหลังนี้ดอกเบี้ยยในบ้านเมืองต่ำลง หรือเจ้าของทุนมีความพอใจที่จะได้กำไรน้อยกว่าเก่า คนที่มีความพอใจกำไรแต่น้อยคงจะไปจับจองที่ใหม่ทำต่อไปอีกได้ ที่นี้จะจัดว่าเป็นที่จัดวาตามตัวอย่างที่จัดมาแล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้นาตรซึ่งแต่ก่อนไม่มีค่าเช่าจะเกิดมีค่าเช่าขึ้น นาโหนดเอกก็จะมีค่าเช่ามากขึ้นตามกัน

อีกประการหนึ่งเมื่อพูดถึงค่าแรงแล้ว คนทำงานขึ้นราคาต่ำ เช่นชวนา ซึ่งเป็นพลเมืองในกรุงสยามทุกวันนี้เป็นต้น ถ้าได้ค่าแรงวันละ ๔๐ สตางค์ก็พอจะเลี้ยงชีพไปได้ ถ้าราคาข้าวแพงขึ้น คนพวกนี้ถนัดแต่การทำนาไปจับจองที่ใหม่ปลูกข้าวลง ขายได้ผลประโยชน์เฉลี่ยออกเป็นค่าแรงได้รับวันละ ๔๐ สตางค์ก็คงจะทำนานั้นไปได้ ถ้าบังเอิญข้าวลงราคาเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง หรือค่าอาหารนุ่งห่มใช้สอยที่จำเป็นแพงขึ้น หรือต้องเสียภาษีอากรมากขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ค่าแรงวันละ ๔๐ สตางค์ไม่พอ คนพวกนี้ก็จำเป็นจะต้องทิ้งนานั้นเสีย ไปหาการ

อย่างอื่นทำต่อไป มิฉะนั้นก็จะมีแต่การขาดทุนได้ความลำบาก จนที่สุด
จะต้องอดอาหารตาย

ตามที่ได้กล่าวแยกข้อบรรยายความต่าง ๆ มาแล้วนั้น คงได้
ใจความที่จะตั้งเป็นกฎธรรมดาสำหรับค่าเช่าที่ดินขึ้นได้ดังต่อไปนี้

๑. ค่าเช่าที่ดินจะเกิดขึ้นได้ ก็โดยเหตุที่มีที่ดินดีและเลวซึ่งได้
ผลประโยชน์มากน้อยต่างกัน

๒. ค่าเช่าที่เกิดขึ้นได้ เพราะมูลเหตุที่มีผู้ไปจับจองที่ดิน
ทำการเพาะปลูกลงในที่ซึ่งเลวไปกว่าก่อนนั้นก็จริง แต่ที่ดินอันเลวทรา
มที่สุดนี้ จะเป็นขอบเขตที่จะมีค่าเช่าไม่ได้ เพราะผู้ทำจะได้กำไรแต่พอกั
มูลค่าและทุนตามสมควรเท่านั้น จะมีค่าเช่าไม่ได้จนกว่าจะมีผู้ไปจับ
จองทำการเพาะปลูกในที่ที่เลวทรามยิ่งกว่านี้ต่อไปอีก

เพราะฉะนั้นจึงจัดได้ว่าค่าเช่าจะเกิดได้ก็เพราะมีที่เลวที่กันดาร
ซึ่งต้องเปลืองทุนเปลืองแรงมากกว่าที่ดี ไม่ใช่เพราะมีที่ดีจึงได้ค่าเช่า

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า ที่ดินย่อมจะเกิดผลประโยชน์
มากขึ้นได้ เพราะเหตุที่จะลงทุนลงแรงตกแต่งบำรุงที่ดินให้ดีขึ้น
จนเกิดผลงอกงามมากกว่าเก่า มิใช่ปุ๋ยที่ถูกหรือเพิ่มเติมแรงและทุน
เพาะปลูกพรรณไม้อย่างอื่นแทรกลงในที่นั้นได้อีกเช่นกับว่าที่นาเมื่อทำ
นาเกี่ยวข้าวได้ผลแล้ว ผู้ทำปลูกผัก พริก แตงกวา ถั่ว หรือมันลงในที่
นั้นต่อไป เกิดผลประโยชน์เพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นต้น หรือมีเครื่องมือเครื่องจักร
ที่ดีมาใช้ในการเพาะปลูกในที่แห่งนั้น เกิดผลงอกงามขึ้นกว่าเก่าก็
คือการที่ผลเพาะปลูกเกิดมาขึ้นนี้ มิแต่จะช่วยกระทำให้ราคาผลนั้น

ถูกสูงกว่าเก่า แต่ถึงอย่างไรเจ้าของที่ดินคงจะได้ค่าเช่ามากขึ้นเพราะผลประโยชน์ที่เกิดมากขึ้นจากที่ดินนั้นเสมอไป และค่าเช่าจะสูงขึ้นได้เพราะราคาผลเพาะปลูกยิ่งแพงขึ้น โดยเหตุที่มีผู้ต้องการผลเพาะปลูกมากขึ้นกว่าเก่านั้น

การลงทุนลงแรงเพิ่มเติมในที่แห่งเดียวนั้น ยังมีที่ขอบเขตอยู่ว่า ผลที่เกิดขึ้นเพราะทุนและแรงที่เพิ่มขึ้นนั้นจะต้องได้ลดน้อยลงกว่าส่วนเดิมเป็นลำดับไป มิฉะนั้นถ้าในที่ดินใดลงทุนลงแรงมากขึ้นก็ยิ่งเกิดผลเท่ากับส่วนทุนส่วนแรงในชั้นเดิมเสมอไปแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดที่จะไปจับจองที่ดินที่เร็วกว่านั้นทำ เมื่อไม่มีที่ดินที่เร็วกว่ากันอยู่แล้วค่าเช่าที่ก็มีไม่ได้ ในที่สุดสรรพสิ่งทั้งปวงที่เอามาใช้ในการเพาะปลูกนั้น ถ้าเป็นเครื่องที่กระทำให้เปลืองทุนเปลืองแรงน้อยลงกว่าเก่าได้แล้ว การได้เปรียบทั้งนี้ก็คงตกเป็นส่วนได้ในค่าเช่าของเจ้าของที่ดินเมื่อตอนปลายเสมอ และถ้ามีเหตุอย่างใดขึ้นต้องใช้ทุนและแรงเปลืองมากขึ้นกว่าเก่าแล้วค่าเช่าก็จำเป็นจะต้องลดน้อยลงเป็นการตรงกันข้ามอยู่เหมือนกัน เป็นต้นว่าค่าแรงในพวกทำนาจะแพงขึ้น เพราะคนทำนาไปทำการอื่นที่ดีกว่าทำพวกที่เหลือน้อยมีน้อยตัวอาจเรียกค่าจ้างแพงขึ้นได้ หรือมิฉะนั้นเจ้าของทุนไม่พอใจในกำไรที่ได้จากการทำนา เพราะกำไรนั้นน้อยกว่าการหาเงินอย่างอื่น ถ้าไม่ได้กำไรเท่าการอย่างอื่นจะไม่ทำนาต่อไป กระทำให้ราคาทุนแพงขึ้นเช่นนี้เป็นต้น ค่าเช่าที่ดินก็จำเป็นจะต้องลดน้อยลงเอง เพราะเหตุว่าการแบ่งปันผลประโยชน์ในผลที่ทำเป็นทรัพย์สินขึ้นได้ จำจะต้องแบ่งให้เจ้าของทุนกับเจ้าของแรง เจ้าของที่รวม ๓ แผนกดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ถ้าเจ้าของทุนเจ้าของแรงจะได้ส่วนแบ่งปัน

มากขึ้นตามเหตุที่ได้กล่าวมานี้ เจ้าของที่ดินก็จำเป็นต้องลดส่วนแบ่งปันของตัวลงเรื่อยจนให้เท่านั้น เว้นเสียแต่ว่าราคาผลปลูกเพาะที่เกิดจากที่นี่จะพลอยแพงขึ้นไปตามส่วนที่ต้องเปลืองค่าแรงและทุนมากขึ้น ถ้าเป็นเช่นนั้นเจ้าของที่ดินก็ไม่ต้องออกเนื้อเลย ค่าเช่าที่มีอย่างใดคงได้อย่างนั้น

อีกประการหนึ่งถ้าหากว่าค่าแรงและทุนจะคงอยู่ตามเดิมก็ดี แต่โดยเหตุที่มีผู้ต้องการผลเพาะปลูกน้อยไปกว่าเก่า กระทบทำให้ราคาสินค้านั้นตกต่ำลงไปได้ เจ้าของที่ดินก็ต้องได้ค่าเช่าที่น้อยลงด้วยจะได้ไม่น้อยลง เพราะเหตุว่า ที่อันเลวทรามซึ่งแต่ก่อนได้กำไรในผลเพาะปลูกแต่พอคุ้มทุนคุ้มแรงจึงทำไปได้นั้น มาภายหลังราคาถูกลง ผู้ทำได้ผลเป็นกำไรน้อยลง จะทำต่อไปไม่ได้ต้องทิ้งที่ดินที่เลวนั้นเสีย ค่าเช่าที่ดินที่ดีก็จำเป็นจะต้องตกต่ำลง เพราะที่ดินที่เลวทรามที่สุดนั้นจะไม่มีผู้ทำต่อไป

ได้กล่าวมาแล้วในขั้นต้นว่า ค่าเช่าที่ดินจะมีขึ้นได้ก็เพราะคนต้องไปจับจองที่ดินที่เลวที่กันดารทำ ซึ่งต้องเปลืองทุนเปลืองแรงมากกว่าที่ดีเป็นต้นเหตุ ไม่ใช่เพราะมีที่ดินจึงได้ค่าเช่าราคาผลเพาะปลูกหรือสิ่งของทั้งปวงที่คนทำขึ้นนั้น ก็ต้องสุดแล้วแต่ค่าแรงและทุนซึ่งต้องลงมากอย่างที่สุดในการทำของนั้นเป็นใหญ่ ในที่ดินที่ดีโดยที่ต้องลงทุนลงแรงน้อย หรือในการอย่างใดที่ต้องลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลเท่ากับกับในที่ที่ต้องลงทุนลงแรงมาก การได้เปรียบว่ากันนั้นมีแต่จะเป็นกำไรงอกขึ้นอย่างเดียว เพราะราคาของต้องตามทุนและแรงที่ต้องใช้เป็นค่าทำอย่างแพงที่สุด หรือจะว่าอีกอย่างหนึ่งค่าทำที่เปลืองที่สุดนั้นเป็นกำหนดตั้งราคาของที่ซื้อขายกันอยู่

ค่าเช่าที่ดินที่ขึ้นสูงในบ้านเมืองใดขณะใด พึงเป็นผลที่เกิดขึ้น เพราะเหตุว่าทรัพย์สินสมบัติในบ้านเมืองนั้นเกิดมากมูลขึ้น ค่าเช่าที่ดิน ไม่ใช่เป็นเหตุที่ได้กระทำให้ทรัพย์สินบังเกิดขึ้นเป็นแต่อาการซึ่งเป็นผล ของทรัพย์สินเท่านั้น ในประเทศใดถ้าที่ดินที่ดียังมีน้อยลงและยังจำเป็น ต้องไปจับจองทำการในที่ที่เกิดผลน้อยนั้นมากขึ้น ค่าเช่าในประเทศ นั้นก็ยิ่งมากขึ้นตามกัน และในประเทศใดที่มีที่ดินดีมาก การเพาะปลูก ไม่ต้องลงทุนลงแรงมากก็เกิดผลมาก เพราะฉะนั้นทรัพย์สินในบ้านเมือง จึงยิ่งเกิดไปบูญล้นมากขึ้น ในที่ซึ่งตกอยู่ในลักษณะนี้ ค่าเช่าที่ดินคงมีน้อย และจะสูงยิ่งขึ้นได้ก็โดยขึ้นอยู่กับเสมอ

หมวด ๔

ว่าด้วยค่าแรง

ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ว่าสิ่งซึ่งจะให้เกิดผลเป็นทรัพย์อันมีค่า แลกเปลี่ยนขึ้นได้นั้นต้องอาศัยแรงทำการช่วยประกอบ มิฉะนั้นก็จะ เป็นทรัพย์ไม่ได้ เมื่อเป็นทรัพย์ขึ้นแล้ว ผู้ซึ่งได้ลงแรงช่วยทำก็ต้อง มีบำเหน็จเป็นส่วนแบ่งปันที่ต้องได้ในทรัพย์นั้นเป็นธรรมดา ส่วนแบ่งปัน นี้คือ ค่าแรงซึ่งคนทำงานควรจะได้แบ่งส่วนจากสิ่งของซึ่งได้ทำขึ้น หรือควรจะได้เป็นค่าจ้างรายวันเป็นเงินเดือนเงินปีเช่นที่เรากำหนดกัน ลงเป็นราคาเงินเป็นต้น

ลักษณะค่าแรงซึ่งจะได้ชี้แจงโดยพิสดารในที่นี้ จะต้องแยก ออกเป็นสองชนิด ชนิดหนึ่งจะเรียกว่าค่าแรงที่จำเป็นหรือค่าแรงแท้ ชนิดหนึ่งจะเรียกว่าค่าแรงตามราคาตลาด

ตามธรรมดาคนซึ่งจะลงแรงทำการได้จนสำเร็จนั้น ในขั้นต้น จำเป็นจะต้องมีทุนคืออาหารเลี้ยงชีพและเครื่องนุ่งห่มใช้สอย และสรรพสิ่ง ทุกอย่างที่ต้องการใช้ในการเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้ดำรงอยู่ได้นั้น เสียก่อน มิฉะนั้นก็จะทำการไปไม่ได้ ส่วนแบ่งปันในทรัพย์ที่ได้พอกู้มกัน กับการเลี้ยงชีพที่จำเป็นต้องใช้ดังที่กล่าวนี้ จะเรียกว่าค่าแรงแท้หรือ ค่าแรงที่จำเป็น ค่าแรงเพียงเท่านั้นถ้าคนทำการได้น้อยไปเมื่อใดก็เป็นอันว่า คนนั้นต้องตกอยู่ในฐานะที่ลำบากยากแค้นเหลือที่จะอดทนต่อไปได้

แต่เขตก้นอันนี้ไม่มีเสมอกันทั่วไปทุกแห่งหน ต้องสุดแล้วแต่ความเคย
และธรรมเนียมของคนชนิดต่าง ๆ กัน ผิดกันไปได้ตามภูมิประเทศ
และตามสมัย เป็นต้นว่าพลเมืองบางจำพวก ถ้ามีแต่อาหารกินและ
ผ้านุ่งห่มพอกันสัมผัสร้อนหนาว และมีกระท่อมที่อาศัยร่มแดดฝน
ถึงจะต้องนอนอยู่กับพื้นดิน หรือเพียงแค่ฟากเรือนไม้ไผ่เท่านั้นก็จะพออยู่
ไปได้โดยที่ไม่รู้จะรู้สึกความคับแค้นเท่าใด เพราะได้เคยประพุดตัวอย่างนั้น
มาแต่ดั้งเดิมแล้ว แต่คนบางจำพวกเช่นชาวเมืองใหญ่อย่างในกรุงเทพฯ
เป็นต้น เมื่อได้เคยเห็นความสุขของผู้ที่มั่งมีบริบูรณ์กว่าโดยรอบไป
ถ้าต้องตกอยู่ในฐานะพลเมืองอย่างพิกล่าวมานั้นก็คงรู้สึกเป็นความตกทุกข์
ได้ยากอย่างสาหัส เพราะคนที่เป็นชั้นเสมอกันย่อมจะต้องมีอาหารเลือกกิน
ได้มากอย่างต่างชนิด จะนุ่งห่มก็ต้องงดงามเรียบร้อยกว่ากัน และที่อาศัย
หลับนอนถึงจะอย่างไรก็ให้มีพื้นกระดานปู และถ้าเป็นชาวเมืองประเทศหนาว
ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องการในการเลี้ยงชีพมากอย่างออกไปอีก ต้องมี
ไฟนึ่งไฟมีถือง่องรองเท้าและเครื่องนุ่งห่มซึ่งทำด้วยขนสัตว์เพื่อประโยชน์
กันความหนาวเป็นต้น เพราะฉะนั้นค่าแรงที่จำเป็นจะต้องมีสำหรับ
เลี้ยงชีพจึงมากน้อยกว่ากัน โดยที่ต้องเปลืองทรัพย์มากน้อยกว่ากันตาม
ภูมิประเทศและตามความคุ้นเคยที่ผิดกันเป็นต้น และเมื่อจะต้องคิดคำนวณ
ค่าแรงเป็นราคาเงิน แม้ว่าคนบางจำพวกได้ค่าแรงเพียงวันละ ๕๐ สตางค์
จะพอมีความสุขได้ในที่แห่งหนึ่ง และถ้าบังเอิญไปอยู่ในที่ซึ่งราคาอาหาร
แพงมากกว่า บางที่ได้ค่าแรงถึงวันละบาทก็อาจจะไม่มีความสุขเสมอกัน

ค่าแรงทำการก็เปรียบประดุจว่าเป็นสินค้าอย่างหนึ่งในทำเลที่ใด
ถ้ามีผู้ต้องการใช้แรงทำการมาก และถ้ามีคนทำงานในที่นั้นน้อย ราคาค่าแรง
ก็ต้องสูง ถ้าในที่ใดมีคนทำงานมาก แต่มีผู้ต้องการใช้แรงคนเหล่านั้น

แต่น้อย ค่าจ้างแรงงานในที่นั้นก็ต้องต่ำอยู่เอง ค่าแรงต้องมีราคาตลาด เช่นเดียวกันกับราคาสินค้าดังที่กล่าวมานี้ เพราะฉะนั้นจึงจะเรียกค่าแรง เช่นนี้ว่าค่าแรงตามราคาตลาดต่อไป ยังจะเรียกค่าแรงเป็นค่าแรงตามราคาเงินหรือเงินค่าแรงได้อีกอย่างหนึ่ง โดยที่จะคิดไปถึงว่าเงินทองก็เป็นสินค้าอย่างหนึ่งเหมือนกัน การซื้อขายสินค้าด้วยเงินทองก็คือเอาสินค้าเงินทองไปแลกเปลี่ยนกันกับสินค้าอย่างอื่น ถ้าในเวลาใดราคาเงินทองแพง เงินทองนั้นก็แลกสินค้าได้มาก ถ้าราคาเงินทองถูก เงินทองก็แลกสินค้าได้น้อย หรือจะพูดกลับเสียว่าราคาสินค้าแพงต้องใช้เงินซื้อ มากขึ้น ราคาสินค้าถูกจะใช้เงินซื้อน้อยลงเช่นนี้ได้ ค่าแรงคิดเป็นราคาเงินจะมีผลมาน้อยที่สุดแล้วแต่ว่าคนทำงานจะเอาเงินค่าแรงไปแลกของบริโภคได้มากหรือน้อยดังที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นต้น

ในการหัตถกรรมต่าง ๆ นานาซึ่งต้องการแรงงานคนทำงานที่มีฝีมือ ขำขันชำนาญของต่าง ๆ กันนั้น แม้แต่จะอยู่ในเมืองเดียวกัน ค่าแรงของคนที่เป็นช่างชนิดหนึ่งอาจแพงกว่าช่างชนิดอื่นตามสมัยชั่วคราว หนึ่งครั้งหนึ่งคราวหนึ่งได้ เป็นต้นว่าในการทอผ้าไหม มีช่างทอผ้าไหมพวกหนึ่ง ทอผ้าพื้นพวกหนึ่ง ถ้าบังเอิญในขณะใดคนชอบนุ่งผ้าไหมมากขึ้น กว่าผ้าพื้น แต่จำนวนช่างทอผ้าไหมไม่มีมากพอที่จะทอผ้าไหมส่งได้ทัน กับผู้ที่ต้องการผ้าไหม ถ้าเป็นเช่นนี้ราคาผ้าไหมก็ต้องแพงขึ้น ผ้าไหมมีกำไรมาก ต่างคนต่างก็อยากจะขายผ้าไหมให้มากขึ้น แต่ช่างทอผ้าไหม มีน้อย ถ้าเป็นเช่นนี้ค่าแรงช่างทอผ้าไหมก็ต้องแพงขึ้นตามกัน แพงขึ้น เพราะเหตุว่าผู้ที่ทำผ้าไหมขายนั้นจะประมูลค่าแรงขึ้นให้แก่ช่างทอ เพื่อปรารถนาจะได้คนพวกนี้มาใช้ให้ทอผ้าไหมขายได้มากขึ้นกว่าเก่า เมื่อค่าจ้างช่างทอผ้าไหมแพงขึ้นแล้ว ช่างทอผ้าพื้นก็คงอยากจะไปรับจ้าง

ทอผ้าไหม เพื่อปรารถนาจะได้ค่าจ้างสูงนั้นบ้าง เหตุฉะนั้นอาจทำให้
ราคาผ้าพื้นแพงขึ้นได้บ้าง ถ้าหากว่ายังมีผู้ต้องการผ้าพื้นอยู่ตามเดิม
เพราะในชั้นนี้ผู้ทอผ้าพื้นขายก็ต้องขึ้นค่าจ้างให้ช่างทอผ้าพื้นสูงขึ้นอีก
มิฉะนั้นก็จะมีช่างทอที่จะทำการได้อย่างเดิม เว้นเสียแต่ว่าเมื่อมี
ผู้ชอบนุ่งผ้าไหมมาก ผู้ที่ต้องนุ่งผ้าพื้นแต่ก่อนไปนุ่งผ้าไหมเสียมากแล้ว
ซื้อผ้าพื้นน้อยไปราคาผ้าพื้นจะสูงขึ้นไม่ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นผู้ทอผ้าพื้นขาย
ก็จะขึ้นค่าจ้างให้ช่างทอไม่ได้อยู่เอง ค่าจ้างช่างทอผ้าม่วงก็จะสูงไปจนกว่า
จะมีคนทำงานอย่างอื่นเข้ามาหัดทอผ้าม่วงมากขึ้น คนพวกนี้ก็ต้องจะต้อง
แข่งลดราคาค่าจ้างลงในระหว่างกันเอง ราคาผ้าม่วงอาจจะตกต่ำลงมา
ได้เท่าเดิมหรือยิ่งต่ำไป ถ้าหากว่ามีผู้เห็นได้กำไรดีตื่นกันมาทอผ้าม่วง
ขายจนมากเกินจำนวนที่จะมีผู้ซื้อ เมื่อการเป็นไปถึงเพียงนี้ราคา
ผ้าไหมจะต้องตกต่ำลงอย่างเดิมหรือยิ่งตกต่ำหนักไป เพราะความแข่งแย่ง
กันขายจนผู้ทำผ้าม่วงต้องขาดทุน เป็นเหตุที่จะต้องตัดค่าแรงช่างทอ
ให้ต่ำลงอย่างที่สุดที่จะทำได้ ถ้าพวกช่างทอจะสู้อดทนรับจ้างทำการนั้น
อยู่ได้ก็เป็นอันว่าค่าจ้างนั้นพอเท่ากับค่าแรงที่จำเป็น และถ้าผ้าม่วง
ยังจะลงราคายังไป ต้องลดค่าแรงต่ำลงอีก หรือราคาอาหารเลี้ยงชีพ
ของคนทำการแพงขึ้นอย่างหนึ่งอย่างใด คนพวกนี้ต้องใช้จ่ายมากขึ้น
ก็เท่ากันกับต้องถูกลดค่าจ้างเหมือนกัน เมื่อค่าจ้างนี้เลยตกต่ำไปกว่าค่าแรง
ที่จำเป็นแล้วคนพวกนี้ก็ต้องได้ความลำบากยากจนลง เพราะได้ค่าจ้าง
ไม่พอเลี้ยงตัวและครอบครัวจะต้องไปหาการอย่างอื่นทำเพื่อจะได้ค่าแรง
มากขึ้น เมื่อช่างทอผ้าม่วงลดน้อยถอยไป การทอผ้าม่วงขายก็ต้องน้อยลง
ตามกัน ถ้าน้อยลงจนไม่พอกับความต้องการของผู้ที่จะซื้อผ้าม่วงใช้แล้ว

ราคาผ้าม่วงในตลาดก็ต้องกลับสูงขึ้นอีก เมื่อราคาสูงขึ้นเช่นนี้ ค่าแรง
ทอผ้าม่วงก็กลับสูงขึ้นตามกัน ค่าแรงตามราคาส่งซึ่งย่อมจะขึ้น ๆ ลง ๆ
ได้เป็นครั้งเป็นคราวดังที่ได้ชักทำเนียบมากแล้วให้เห็นเช่นนี้ ถึงจะอย่างไร
ก็คงจะต้องตกอยู่ในที่บังคับซึ่งจะกระทำให้ค่าแรงตามราคาส่งนั้น
เท่าเทียมอยู่กับค่าแรงที่จำเป็นเสมอ แต่ค่าแรงที่จำเป็นนั้นจะตกต่ำ
อยู่ช้านานไม่ได้ โดยเหตุที่จำนวนคนทำงานจะต้องลดน้อยสูญสิ้นไป

ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าแรงงานต้องอาศัยทุนซึ่งเป็นเสบียงอาหาร
การนุ่งห่มและเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำผลประโยชน์สารพัดอย่าง
เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ จำนวนของคนทำงานในประเทศใดจะมากหรือน้อย
ก็ต้องสุดแล้วแต่จำนวนทุนในบ้านเมือง ซึ่งคนทำงานต้องอาศัยนั้น
จะมากหรือน้อยเหมือนกัน

จำนวนทุนในบ้านเมืองอาจจะทวีมากขึ้นและในคราวเดียวกันนั้น
ราคาของทุนจะยิ่งสูงขึ้นด้วยก็จะเป็นได้ คือหมายความว่าราคาทุนสูงนั้น
เป็นเวลาทีที่ทุนจะมีอำนาจซื้อหรือแลกเปลี่ยนกับของอื่นได้มาก ถ้าทุนมากขึ้น
และราคาทุนก็สูงขึ้นด้วยแล้ว จะเติมอาหารการกินและเครื่องนุ่งห่ม
ภาชนะใช้สอยในบ้านเมืองให้มากยิ่งขึ้นกว่าเก่าก็ได้ เมื่อต้องเติมของเหล่านี้
มากขึ้นแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องเติมแรงคนทำงาน ซึ่งจะทำของเหล่านั้น
ให้มากยิ่งขึ้นตามกันตามส่วนจำนวนทุน และราคาทุนที่มีมากขึ้นและ
ค่าแรงที่จำเป็นก็ต้องสูงขึ้นตามกัน เพราะเหตุที่ค่าแรงที่จำเป็นนั้น
ต้องสุดแล้วแต่ค่าอาหารและเครื่องนุ่งห่มใช้สอยที่รู้สึกเป็นความจำเป็น
ต้องใช้นั้นอยู่เสมอ

อีกประการหนึ่งจำนวนทุนอาจจะทวีมากขึ้น แต่ราคาทุนจะไม่สูงขึ้นตามกันหรือต่ำกว่าเท่าก็จะเป็นได้ จะเติมอาหารการกินและเครื่องนุ่งห่มให้มากขึ้น โดยที่จะใช้ทำของเหล่านี้ด้วยแรงเครื่องจักรกลก็ที่จะไม่ต้องใช้แรงคนทำงานเพิ่มเติมขึ้นอีก หรือประหยัดลดจำนวนแรงคนทำงานให้น้อยลง เพราะใช้เครื่องจักรแทนก็ได้ ถ้าเป็นฉะนี้ราคาค่าแรงที่จำเป็นจำต้องคงอยู่หรือตกต่ำลง

ความที่ได้กล่าวโดยพิสดารแล้วนี้ มีเค้ามูลพอที่จะเห็นได้ชัดแจ้งแล้วว่า ค่าแรงจะสูงขึ้นหรือต่ำลงนั้น เป็นเพราะเหตุสองประการ

๑. คือค่าแรงจะสูงหรือต่ำลงก็สุดแล้วแต่จะมีผู้ต้องการใช้แรงทำการมากหรือน้อย และต้องสุดแล้วแต่ว่าแรงคนทำงานนั้นจะมีมากกว่าความต้องการ หรือน้อยกว่าความต้องการจะพูดให้ชัดแจ้งอีก จะว่าค่าแรงจะสูงหรือต่ำลง ต้องสุดแล้วแต่ส่วนทุนสำหรับเลี้ยงคนทำงานนั้นจะมากกว่าน้อยกว่าจำนวนคนทำงานอย่างไร เพราะเมื่อมีทุนมากจึงจะเลี้ยงคนทำงานได้มาก ถ้ามีทุนน้อยก็จะเลี้ยงได้น้อย และถ้าส่วนทุนมากกว่าส่วนคนทำงาน ค่าแรงก็คงจะสูงขึ้นได้ แต่ถ้าส่วนคนทำงานมีมากกว่าส่วนทุน ค่าแรงอาจตกต่ำลง หรือไม่ฉะนี้จำนวนคนทำงานจะต้องลดน้อยถอยลง เพราะเหตุที่ค่าแรงนั้นตกต่ำลง

๒. ค่าแรงจะสูงหรือต่ำลงต้องสุดแล้วแต่ราคาสูงต่ำของสิ่งของทั้งปวง ซึ่งคนทำงานจะเอาค่าจ้างไปจำหน่ายแลกซื้อใช้เลี้ยงชีพและบำรุงความสุขนั้นด้วย เป็นต้นว่าในสมัยหนึ่งคนทำงานสามัญได้ค่าจ้างเดือนละ ๑๕ บาท ต้องซื้อข้าวเลี้ยงตัวและครอบครัวเดือนละ ๕ ถึงราคาข้าวเวลานั้นถึงละ ๖ สลึง ต้องจำหน่ายเงินซื้อข้าวเดือนละ ๗ บาท

๒ สลึง จึงจะพอเลี้ยงกัน ยังเหลือเงิน ๗ บาท ๒ สลึง สำหรับจำหน่าย
ซื้อของอื่นบริโภคใช้สอย มีผักปลาและเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น ครั้นต่อไปข้าว
ขึ้นราคาเป็นถึงละ ๒ บาท โดยเหตุหนึ่งเหตุใด คนทำงานและครอบครัว
จะกินข้าวให้น้อยลงกว่าเดือนละ ๕ ถังไม่ได้ ก็ต้องจำเป็นซื้อข้าวถึง
เดือนละ ๑๐ บาท มีเงินเดือนเหลือซื้อของบริโภคอย่างอื่นอยู่เดือนละ
๕ บาทเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ถึงโดยว่าจำนวนเงินเดือนของคนผู้นี้
จะคงเท่าเดิมอยู่เดือนละ ๑๕ บาทก็ดี แต่ต้องจำหน่ายเงินนั้นออกซื้อข้าว
มากขึ้นถึงเดือนละ ๑๐ บาท ก็ประจวบเดียวกันกับว่าค่าแรงของคนผู้นี้
ตกต่ำลงเดือนละ ๑๐ สลึง อีกสถานหนึ่งถ้าเคราะห์ดีบังเอิญข้าวตกราคา
เป็นถึงละ ๑ บาท ข้าว ๕ ถังเป็นเงิน ๕ บาท ถ้าเป็นฉะนี้ก็เท่ากับว่า
ได้ค่าจ้างสูงขึ้นกว่าเดิมอีกเดือนละ ๑๐ สลึง

ตามธรรมดาของโลก พลเมืองย่อมจะเกิดมากกว่าตายเสมอ
ถ้าไม่มีเหตุวิบัติอย่างใดเกิดขึ้น ทุนที่ใช้ในบ้านเมืองสำหรับทำผลให้เกิด
เป็นทรัพย์นั้น ก็ย่อมจะทวีมากขึ้นด้วย ยิ่งเป็นบ้านเมืองซึ่งจัดการปกครอง
เรียบร้อยดี การทำมาหากินดำเนินไปได้โดยสะดวก การสร้างสมทุน
ในที่นั้นก็อาจทวีเกินส่วนสำมะโนครัวซึ่งทวีขึ้นนั้นได้เป็นอันมาก
เหตุฉะนี้อาจกระทำให้ค่าอาหารการกินแพงขึ้น และกระทำให้ค่าแรงแพง
ขึ้นด้วย แต่ส่วนราคาอาหารซึ่งแพงขึ้นและส่วนค่าแรง ซึ่งต้องแพงขึ้น
จะมาน้อยกว่ากันเพียงใดนั้น ความสุขสำราญของพลเมืองจะต้อง
สุดแล้วอยู่แก่ความข้อนั้นเป็นใหญ่ ถ้าส่วนราคาอาหารที่แพงขึ้นเกิน
ส่วนค่าแรงที่สูงขึ้น คนทำงานก็พึงจะได้รับความขัดสนหนักลง ถ้าส่วนที่
ค่าแรงสูงขึ้นนั้นเกินส่วนราคาอาหารที่แพงขึ้น คนทำงานก็จะมีความสุข
มากขึ้น

อีกประการหนึ่งความเจริญของบ้านเมืองซึ่งจะมีขึ้น เพราะ การสร้างสมทุนในบ้านเมืองทวีมากขึ้น และถ้าทุนทวีมากขึ้นแล้วทุน ก็อาจเลี้ยงคนทำการได้มากขึ้นนั้น ค่าแรงของคนทำการจะสูงขึ้นหรือ ต่ำลง ก็ต้องสุดแล้วแต่ส่วนคนทำการจะเกิดทวีมากขึ้นนั้นช้าหรือ เร็วกว่าส่วนจำนวนทุน ซึ่งจะงอกมากขึ้นได้ถ้าส่วนทุนที่งอกมากขึ้นนั้น งอกทันกันพอดีกับส่วนจำนวนคนทำงานที่เกิดมากขึ้น ค่าแรงก็จะไม่ มากน้อยผิดไปกว่าเกณฑ์ ถ้าส่วนทุนที่งอกมากขึ้นนั้น งอกช้าไปกว่า ส่วนจำนวนคนทำงานที่มีมากขึ้น ค่าแรงจำจะต้องตกต่ำลง เพราะทุนนั้น ไม่พอจะเลี้ยงคนทำงาน ฐานะของคนทำงานก็ย่อมจะทรุดโทรมลง แต่ถ้าส่วนทุนที่งอกนั้น งอกเร็วกว่าส่วนคนทำงานซึ่งเกิดมีมากขึ้น ค่าแรง ของคนทำงานก็อาจจะสูงขึ้นตามกัน คนทำงานพึงจะมีความสุขยิ่งขึ้น แต่การที่เปรียบเทียบคนทำการและจำนวนทุนให้เห็นว่าค่าแรงทำงาน จะสูงขึ้นหรือต่ำลงอย่างไร ในที่นี้จะต้องสมมติเอาว่า ราคาอาหาร การเลี้ยงชีพของคนทำงานคงที่อยู่เสมอ ถ้าราคาอาหารนี้ถูกลงหรือ แพงขึ้น ค่าแรงทำการก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปอีก

ประเทศจีนซึ่งเชื่อกันว่า เป็นประเทศที่ได้ตั้งมาได้กว่าสี่พันปีแล้ว และเป็นประเทศที่เจริญรุ่งเรืองเป็นเอกราชมาได้จนทุกวันนี้ ความวิบุลย์ผล ซึ่งเคยงอกงามมาแต่เดิมเพราะผลของการกสิกรรมและหัตถกรรมนั้น คงจะหยุดยั้งมาเสียนานแล้ว จะหยุดยั้งมาเพราะเหตุว่าที่ดินเพาะปลูก ซึ่งจะทำให้เกิดผลอุดมดินนั้นคงสิ้นสุดไปแล้ว โดยเหตุนี้ส่วนทุน ซึ่งจะสะสมทวีมากขึ้นนั้นคงไม่เท่าทันกันกับส่วนจำนวนสำมะโนครัว ซึ่งเกิดทวีมากขึ้นรวดเร็วกว่า โดยที่จะเห็นได้ว่าพลเมืองทุกวันนี้มีมากมาย ถึง ๓๕๗ ล้านคน เป็นเพราะเหตุฉะนั้นราคาอาหารการเลี้ยงชีพ

ในประเทศจีนจึงได้แพงนัก และโดยที่คนมากเกินส่วนทุนและส่วนที่ดินที่จะทำผลประโยชน์ได้ ค่าแรงในประเทศจีนจึงตกต่ำมาก ถึงกับราษฎรต้องได้รับความอดอยากยากแค้นอดอาหารตายอยู่เนือง ๆ เพราะเหตุความยากจนขัดสนนี้เอง พวกจีนจึงต้องจำเป็นสู้ ทั้งที่เกิดเมืองเดิมไปเที่ยวหากินตามนานาประเทศทั่วไป เช่นที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมากนั้นเป็นต้น และโดยเหตุที่จีนพวกนี้มีความอดทน มีความเพียรและความฉลาดในการหากินอย่างเข้มงวดนั้น บางประเทศเกรงว่าจีนพวกนี้จะเข้าไปแย่งหากินกับพลเมืองของเขา กระทำให้ยากจนขัดสนลงได้ จึงคอยป้องกันมิให้พวกนี้ล่วงล้ำเข้าไปในบ้านเมืองของเขา มีประเทศอเมริกาเหนือและประเทศออสเตรเลียเป็นต้น แผ่นดินใหญ่เช่นประเทศอเมริกาเหนือและเกาะออสเตรเลียอันกว้างใหญ่เป็นอันมากนั้น ชาวยุโรปมีชาติอังกฤษเป็นพื้นแพร่หลายกันออกไปตั้งทำมาหากินอยู่แต่ต้นมา จนถึงสมัยนี้ไม่ถึง ๕๐๐ ปีที่ดินเกิดผลเพาะปลูกและแร่ทองกับแร่ธาตุต่าง ๆ บริบูรณ์พร้อม การกสิกรรมและหัตถกรรมก็เจริญ พลเมืองสะสมกำไรเป็นทุนทวีขึ้นได้รวดเร็วอย่างใด และมีคนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งคนต่างประเทศที่เข้าไปอยู่อาศัยหากินจะเป็นจำนวนคนมากมายขึ้น โดยรวดเร็วอย่างใด ก็ยังไม่เท่ากันกับส่วนทุนที่งอกขึ้นในบ้านเมือง เหตุที่ที่ดินเพาะปลูกมีผลไพบูลย์มาก เมื่อมีชาวต่างประเทศเข้าไปอาศัยหากินมาก ก็ย่อมจะพาทุนต่างประเทศตามเข้าไปด้วย ลักษณะผิดกันกับประเทศจีนเพียงที่ยกมากล่าวแต่เท่านั้นก็พอจะเห็นได้แล้วว่า เหตุใดประเทศทั้งสองที่กล่าวนี้ จึงได้มั่งมีบริบูรณ์ยิ่งขึ้นอย่างรวดเร็วเสมอค่าแรงทำการและราคาที่ดินที่สูงอยู่ได้ เมื่อเปรียบกันดูกับแผ่นดินอังกฤษซึ่งเป็นประเทศเก่าแก่ และเป็นที่เกิดแห่งต้นเผ่าพันธุ์เดิมของคนสองประเทศ

ที่กล่าวนั่นเอง ลักษณะการก็ผิดกันไปตามกาลเทศะอีก แผ่นดินอังกฤษ มีเนื้อที่น้อยมีพลเมืองมาก ผลเพาะปลูกซึ่งเกิดในแผ่นดินไม่พอจะเลี้ยงกัน แต่อาศัยความชำนาญในการหัตถกรรมทำของขาย และการพาณิชย์กรรม ได้กำไรในทางนี้ จึงมีทุนพอที่จะซื้ออาหารต่างประเทศเข้าไปเลี้ยง คนทำงานในพื้นเมือง ถึงโดยว่าพลเมืองจะมากมายเท่าใด และมีแผ่นดิน เพาะปลูกเล็กน้อยสักเพียงใดก็ดี เมื่อได้อาศัยผลของการหัตถกรรม และพาณิชย์กรรมมีกำไรสะสมเป็นทุนเกินส่วนอยู่เสมอตราบใด ความเจริญ ของประเทศอังกฤษก็ย่อมจะดำเนินไปได้โดยสะดวกอยู่เสมอ ในที่สุด ทุนซึ่งมีใช้ในการทำผลประโยชน์ทั่วไปในโลกนี้ ได้อาศัยทุนของชาติ อังกฤษเที่ยวเจือจานแพร่หลายอยู่เป็นอันมาก เมื่อตรวจสอบดูสารบาญชี การค้าขายของประเทศอังกฤษ จะเห็นแต่เฟิน ๆ ว่าพลเมืองอังกฤษ จำหน่ายเงินซื้อสินค้าต่างประเทศเข้าไปใช้ในเมืองมากกว่าราคาสินค้า ซึ่งทำให้เมืองแล้วส่งออกไปขายต่างประเทศ น่าจะขาดทุนอยู่ทุกปีก็จริง แต่เมื่อคิดไปถึงว่าการค้าขายในโลกเช่นการเดินทางเรือ และกำไรในทุนกองใหญ่ ที่ส่งออกไปเจือจานอยู่ทั่วโลกเป็นส่วนใหญ่อยู่มือของชาติอังกฤษแล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่ากำไรในการค้าขายและดอกเบี้ยที่ได้ในต้นทุนนั่นเอง คงมีส่วนมากเกินกว่าที่จะลบล้างกันกับความขาดทุน โดยที่ต้องซื้อของ ต่างประเทศมากกว่าที่ส่งออกไปนอกประเทศนั้นได้ อีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่ชาติอังกฤษได้เลี้ยงตัวอยู่โดยมีกำไรในการทำของส่งออก ไปขายต่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญกว่าอื่นนั้น เมื่อขายของเหล่านี้ได้ทุนคืน และกำไรด้วยแล้ว ถ้าไม่เอาทุนและกำไรที่ได้นี้แลกเปลี่ยนเป็นทอง ที่จะชนกลับเข้าไปในเมือง ก็จำเป็นจะต้องแลกเอาสินค้าต่างประเทศ กลับเข้าไป เมื่อพิจารณาตามทางที่กล่าวนี้ก็เป็นอันเห็นได้ชัดว่า สินค้า

เข้าเมืองอังกฤษซึ่งมีราคามากกว่าสินค้าออกนั้น คงเท่ากันกับต้นทุนของสินค้าออกรวมทั้งกำไรที่ขายได้จากสินค้านั้นด้วย ราคาสินค้าเข้าเมืองอังกฤษที่มากกว่าราคาสินค้าออกเพียงใด เป็นส่วนกำไรในสิ่งของที่ชาวอังกฤษทำออกไปขายต่างประเทศ เป็นต้นว่าคนอังกฤษลงทุนทำสิ่งของอย่างหนึ่งเป็นราคาเงิน ๑๐๐ บาท ส่งออกไปขายต่างประเทศได้กำไร ๑๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๑๐ บาท เมื่อจะเอาเงิน ๑๑๐ บาทนี้กลับคืนไปให้เจ้าของเดิมในเมืองอังกฤษ ก็จะต้องเอาเงิน ๑๑๐ บาทนั้นออกจำหน่ายซื้อสินค้าต่างประเทศส่งไปแทนตัวเงิน เพราะฉะนั้นราคาสินค้าเข้าเมืองอังกฤษจึงมากกว่าสินค้าออกเสมอ ที่แท้จึงเจตนาของการค้าขายนั้น ก็เพื่อจะแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งใช้เป็นคุณประโยชน์ได้ซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่ว่าจะมีเจตนาเฉพาะจะเอาทองและเงินเป็นใหญ่ เงินและทองเป็นคะแนนและวัดราคาของซึ่งแลกเปลี่ยนกันเท่านั้น

ในที่สุด เมื่อจะยกลักษณะการค้าขายในระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศมาเปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษต่อไป ก็จะทำให้ผลผิดเพี้ยนกันไปโดยที่มูลเหตุต่างกันนั่นออกไปอีก

ตามบัญชีสินค้าขาเข้าออก ซึ่งกรมศุลกากรทำขึ้นไว้เป็นรายงานทุกปีนั้น ได้ความว่าในเวลานี้กรุงเทพฯ ขายสินค้าออกนอกประเทศได้เกินที่ซื้อของต่างประเทศเข้ามาใช้ คิดเฉลี่ยปานกลางเป็นราคารเงินราวปีละ ๒๕ ล้านบาท ถ้าการพาณิชย์กรรมและการเดินเรือและทุนซึ่งใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้านั้นอยู่นั้นอยู่ในมือของไทยทั้งสิ้นแล้วจำนวนสินค้าราคาเงิน ๒๕ ล้านบาทนี้จะต้องตกอยู่ในเมืองไทยทั้งสิ้น แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เหตุที่การค้าขายและการเดินเรืออยู่ในมือ

คนต่างประเทศ คือจีนและฝรั่งเป็นพื้น ทั้งต้องเสียค่าแรงทำการให้เขาด้วย กำไรนี้ย่อมจะเป็นส่วนใหญ่อยู่ในมือคนต่างประเทศเป็นธรรมดา เมื่อได้คิดประมาณกำไรในการค้าขายและค่าแรงชาวต่างประเทศ หักออกเสียจากจำนวนเงิน ๒๕ ล้านบาทนั้นแล้ว ก็คงไม่มีเงินเหลือตกอยู่ในบ้านเมืองสักเท่าใด เมื่อเป็นคราวเคราะห์ร้ายทำนาได้ผลน้อย ต่อเนื่องกันสักสองปีสามปี เรากลับจะขาดทุนเข้าเนื้อเสียอีก

อีกประการหนึ่ง เมื่อจะคิดไปตามกฎของธรรมดาที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ค่าแรงทำงานจะสูงขึ้นหรือต่ำลงได้ก็ต้องสุดแล้วแต่ส่วนจำนวนทุนในบ้านเมือง ซึ่งจะเกิดทุนผลยิ่งขึ้นหรือน้อยลงกับส่วนจำนวนคนงานในบ้านเมือง ซึ่งจะเกิดมีมากขึ้นหรือน้อยลงเป็นใหญ่นั้น เมื่อคิดดูถึงลักษณะการในกรุงสยามในสมัยนี้ว่าที่ดินเพาะปลูกดีและมีมาก กำไรหากินในกรุงสยามทั่วไปคงมีเพิ่มเติมทุนเดิมสะสมมากขึ้นได้เสมอไปและโดยเหตุที่ทุนนี้มากขึ้น ทุนจึงเป็นกำลังที่จะเลี้ยงคนทำงานได้มากขึ้นตามส่วนนั้น ก็เป็นเหตุที่จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่าจำนวนราษฎรที่เป็นคนไทยเกิดไม่มากเท่ากับทุนในเมืองที่ทวีขึ้น ทุนนั้นจึงเป็นกำลังที่จะจ้างคนต่างประเทศมีเงินเป็นต้น เข้ามาใช้เพิ่มเติมอีกได้ สำมะโนครัวสยามจำเป็นจะต้องงอกรวดเร็วขึ้น เพราะเหตุที่ทุนงอกมากขึ้นนี้เป็นแน่ มิฉะนั้นจะมีคนต่างประเทศเข้ามาไม่ได้ แต่เมื่อคิดไปว่าธรรมดาของโลกมีความจริงอยู่ว่า สัตว์น้อยต้องเป็นอาหารของสัตว์ใหญ่ มนุษย์ที่มีกำลังและร่างกายและความคิดน้อยย่อมแพ้เปรียบแก่มนุษย์ที่มีกำลังมากและความคิดมาก เมื่อเปรียบกำลังชาติไทยและชาติจีนดู ก็น่าจะเห็นได้ว่าเหตุที่จีนมีกำลังกว่านั้น จีนคงจะแข่งขันชนะไทยในการหาผลประโยชน์เลี้ยงชีพอย่างนี้เสมอไป ถ้าหากว่าไม่มีการป้องกันอย่างใดในความข้อนี้ไว้บ้าง

เมื่อต้องอาศัยแรงงานของเงินมาใช้ในบ้านเมืองดังที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ และโดยที่เงินจะต้องแบ่งส่วนค่าแรงที่ได้ส่งไปเมืองเงินมากบ้างน้อยบ้าง เสมอไปนั้น ทุนซึ่งจะงอกสะสมในบ้านเมืองก็พึงจะงอกไม่ได้บริบูรณ์ เต็มที่ เพราะเหตุที่พวกเงินแบ่งส่วนออกไป ค่าแรงเงินใหม่ที่ได้ไปนั้น เปรียบประดุจดังว่าเป็นราคาสินค้าต่างประเทศอย่างหนึ่งซึ่งเราต้องซื้อ เข้ามาใช้ในบ้านเมือง เป็นการจำเป็นที่ค่าแรงส่วนนี้จะต้องตกออกไปอยู่นอกประเทศนั่นเอง เพราะเหตุนี้และเพราะเหตุที่การค้าขายอยู่ในมือ ต่างประเทศ ราคาสินค้าเมืองไทยที่ออกนอกประเทศจึงมากกว่า ราคาสินค้าต่างประเทศ ซึ่งเราแลกเปลี่ยนเข้ามาใช้ในบ้านเมือง ทุนในเมืองไทยจะงอกเข้าไปกว่าที่ควรอีกอย่างหนึ่งได้ก็เพราะสิ่งของ เครื่องใช้ซึ่งเกิดเป็นความปรารถนาของพลเมืองมากขึ้น เพราะทุน ในบ้านเมืองมากขึ้น สิ่งของเหล่านั้นเป็นสิ่งที่คนต่างประเทศทำส่งเข้ามา เสียโดยมาก เมื่อเราต้องการของต่างประเทศใช้อยู่ดังนี้และยังต้องการ มากอย่างต่างชนิดออกไปตามความฟุ่มเฟือยพลเรือนน้อยของชาติ เป็นต้น เราก็จำเป็นจะต้องแบ่งทุนซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองนั้นออกไปใช้เป็น ค่าแรงสำหรับเลี้ยงคนต่างประเทศที่ทำของส่งเข้ามาให้เราใช้นั้นมากขึ้น ตามกัน ถ้าเราทำของซึ่งต้องการใช้ได้ในเมืองเองมากอย่างต่างชนิด ตามความต้องการของเราที่มากขึ้น ตามส่วนที่ทุนงอกมากขึ้นแล้ว ค่าแรงในเมืองไทยก็อาจสูงขึ้นได้กว่านี้ด้วย มิฉะนั้นสำมะโนครัว จำจะต้องมีมากขึ้น โดยเหตุที่จะมีคนต่างประเทศเพิ่มเติมเข้ามารับ การนี้มากยิ่งขึ้น และเมื่อสำมะโนครัวยังมีมากขึ้นรวดเร็วเพียงใด ทรัพย์สินในบ้านเมืองก็อาจเกิดรวดเร็วขึ้นได้ตามกันด้วย เว้นเสียแต่ จะมีคนต่างประเทศเช่นจีนเข้ามาмаกรวดเร็วเกินไปกว่าที่ส่วนทุนที่งอก

ถ้าฉะนั้นราษฎรที่มีกำลังน้อยเช่นไทยเราเป็นต้น คงจะได้ความทุกข์ยาก เพราะค่าแรงตกต่ำลงก่อนพวกจีน และทางที่จะแก้ไขดีขึ้นได้ก็จะมี แต่ที่จะเติมทุนในบ้านเมืองให้มากขึ้น เพื่อจะให้ราษฎรมีการทำมากขึ้น หรือคิดอ่านป้องกันคนต่างประเทศไม่ให้เข้ามาแย่งการทำมาหากิน ของพลเมืองได้เท่านั้น ได้ยกมูลเหตุและผลของการต่าง ๆ มาเปรียบเทียบ กันพอเป็นเค้าเงื่อนได้แล้ว พอจะเห็นได้ว่า ค่าแรงจะสูงขึ้นหรือต่ำลง เพราะเหตุที่มีทุนในบ้านเมืองมากและน้อยอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ สำมะโนครัวมากหรือน้อยอย่างหนึ่ง และเพราะเหตุที่ที่ดินซึ่งจะ ทำการกสิกรรมได้ผลดีนั้นจะสิ้นสุดลงหรือยังมีเหลืออยู่มากอย่างหนึ่ง เมื่อได้เห็นเหตุสามประการเพียงที่ได้ยกมากล่าวแต่เท่านั้นแล้ว ต่อไปยังมีเรื่องที่จะพิจารณาอีกว่า ค่าจ้างค่าแรงของคนทำงานในบ้านเมือง ที่ไม่เสมอกันทั่วไปนั้นมีเหตุอย่างไรบ้าง นักปราชญ์อังกฤษชื่อ อัดัม สมิธ ได้ชี้แจงไว้ว่ามีเหตุอยู่ ๕ ประการ

๑. เป็นเพราะลักษณะการซึ่งจะทำนั้นจะทำได้โดยความสุขสบายหรือความเดือดร้อน

๒. ลักษณะการที่จะทำนั้นจะฝึกหัดเล่าเรียนทำได้โดยง่ายหรือยาก หรือโดยที่จะต้องเสียเวลาและค่าเล่าเรียนฝึกหัดการนั้นมากและน้อย

๓. ลักษณะการที่จะทำนั้นจะทำอยู่ได้เสมอไปหรือจะต้องหยุด ๆ ยั้ง ๆ ทำได้แต่ชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่ง

๔. เป็นเพราะคนซึ่งจำเป็นจะต้องเชื่อถือไว้วางใจแก่คนทำการนั้นได้มากน้อยอย่างไร

๕. ลักษณะการที่จะทำนั้นอาจจะสำเร็จได้แน่นอน หรืออาจจะพลาดพลั้งไม่สำเร็จไปได้

ในข้อ ๑ ไม่ต้องชี้แจงก็พอจะเห็นได้อยู่เองแล้วว่า ธรรมดาที่จะทำการไปได้โดยความสุขสบายนั้น คงจะมีผู้อยากทำมากอยู่เสมอ มีการกุสืทำการเบาเป็นต้น เพราะเหตุฉะนั้นค่าแรงในการเช่นนี้ ต้องต่ำกว่าชนิดการซึ่งจะต้องทำโดยความทรกรรมลำบากและน่าเป็นอันตรายมากเช่นคนทำการขุดบ่อถ่านเป็นต้น คนพวกนี้ต้องทำการหนักอยู่ในใต้แผ่นดินอันเปรอะเปื้อนไปด้วยละอองถ่านและอากาศไม่บริสุทธิ์แล้วยังมีรู้ว่าอุโมงค์ที่ขุดเข้าไปในนั้นอาจจะพังทลายทับตัวตายได้เมื่อไรอีก ค่าแรงคนพวกนี้ต้องแพงอยู่เอง

ข้อ ๒ เป็นเหตุสำคัญที่อาจจะกระทำให้ค่าจ้างค่าแรงสูงกว่ากันได้เป็นอันมาก การสิ่งใดที่ต้องเสียเวลาและเสียเงินค่าเล่าเรียนฝึกหัดวิชามาก การสิ่งนั้นก็ย่อมจะมีคนทำได้น้อย การบางอย่างซึ่งต้องการความรู้วิชาอย่างสูงนั้นจะฝึกหัดเล่าเรียนได้ก็แต่บุตรซึ่งบิดามารดามีเงินมากพอที่จะเสียเงินค่าเล่าเรียนให้ตลอดไป เช่นกับนักเรียนซึ่งรัฐบาลต้องออกเงินส่งออกไปเรียนวิชาต่าง ๆ ในยุโรปทุกวันนี้เป็นต้น นอกจากรัฐบาลและผู้ที่มีทรัพย์มากแล้ว ไม่มีใครที่จะส่งนักเรียนเช่นนั้นออกไปได้เมื่อคนพวกนี้เรียนวิชาได้สำเร็จกลับเข้ามาทำการงานในบ้านเมืองตามวิชาความรู้ได้แล้ว ก็ควรต้องได้เงินเดือนหรือค่าแรงสูงกว่าคนสามัญอยู่เสมอ เพราะมีผู้รู้วิชาเท่านั้นน้อยตัว ผู้ชำนาญและผู้มีความรู้ดีอาจจะทำผลประโยชน์ได้มากกว่าผู้ที่ไม่มี ความชำนาญและมีความรู้น้อยนั้นเสมอ

ข้อ ๓ วิชาการหากินซึ่งจะทำได้เป็นครั้งเป็นคราวไม่เสมอ
ตลอดไปได้นั้นต้องได้ค่าแรงมากอยู่เอง เพราะว่าคนชนิดนี้นาน ๆ
จะได้ทำการสักครั้งหนึ่ง เมื่อได้ทำก็จำเป็นจะต้องได้ค่าแรงให้มากพอ
กับที่เลี้ยงตัวคุ้มกันกับเวลาซึ่งจะต้องหยุดว่างเปล่าอยู่ไม่ได้ทำการอื่นอีก
วิชาการที่จะทำไปไม่ได้เสมอเช่นนี้คงจะไม่มีผู้ชอบฝึกหัดสักเท่าใด
เพราะผลที่จะได้ไม่แน่นอนนัก เมื่อมีผู้หากินในวิชาอย่างนั้นน้อยตัว
ค่าแรงชนิดนั้นก็ต้องสูงอยู่เอง

ในข้อ ๔ ซึ่งต้องการไว้วางใจในคนทำงานมากนั้น ก็ย่อม
จะเป็นลักษณะที่จะหาทำได้โดยน้อยตัวอยู่เอง เช่นการทำทองและการช่าง
ฝังเพชรพลอยซึ่งเป็นของมีราคามากเป็นต้น เจ้าของการพึงจะต้อง
เลือกหาลูกจ้างที่ไว้วางใจได้ว่าจะเป็นคนซื่อตรงแน่แล้วจึงจะมอบของ
มีราคาให้ไปได้ คนอย่างนี้ย่อมมีน้อยเพราะฉะนั้นค่าแรงก็ย่อมจะแพง
อยู่เอง

ในความข้อ ๕ ที่ว่าจะต้องอาศัยความแน่นอนว่าในที่สุด
จะทำการนั้นไปได้สำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมจะมีผู้ริอ่านทดลองฝึกหัด
เล่าเรียนทำน้อยตัวลงอีก เพราะสิ่งที่ไม่แน่นอนนั้นถ้าผู้ใดทำได้สำเร็จ
เป็นการแน่นอนขึ้น ผลของค่าแรงผู้นั้นย่อมจะได้สูงอยู่เอง เป็นต้นว่า
ในวิชาหมอกฎหมายซึ่งต้องเล่าเรียนฝึกหัดเสียเวลาอยู่หลายปี จึงจะได้
ความรู้พอที่จะเข้าทำการได้นั้น มีตัวอย่างอยู่เนือง ๆ ว่าบรรดาผู้ที่ได้ออก
ไปเรียนวิชานี้ถึงประเทศยุโรปแล้วกลับเข้ามานั้น น้อยตัวจะได้ตั้งหน้า
ทำการหากินไปแต่ทางหมอความได้ตลอด เป็นเหตุที่มีผู้ไปหาให้ช่วย
ว่าความให้นั้นน้อยตัว จนได้ค่าธรรมเนียมไม่พอ ต้องหันไปทำการ

อย่างอื่น แต่ผู้ที่มีโชคดีลูกความชอบมาก ผู้นั้นก็ย่อมจะหาผลประโยชน์
มีค่าแรงสูงขึ้นทุกที ในวิชาแพทย์ก็คล้ายคลึงกัน ใ้ห้ว่าเป็นแพทย์แล้ว
จะได้ผลประโยชน์เท่ากันทั่วไป หากเป็นเพราะคนนิยมนับถือมาก
และประกอบทั้งความรู้รอบคอบ ซึ่งเป็นอุปนิสัยดีของแพทย์นั้นด้วยค่าแรง
และผลประโยชน์ก็ย่อมจะได้มากอยู่เอง เพราะเหตุฉะนั้นผู้เรียนวิชาแพทย์
จึงมีน้อย

หมวด ๕

ว่าด้วยกำไร

กำไรซึ่งได้กล่าวมาแต่หมวดที่ ๒ ว่า เป็นส่วนแบ่งปันซึ่งเจ้าของทุนจะต้องได้เป็นบำเหน็จในทรัพย์ที่ได้ทำขึ้นส่วนหนึ่ง นอกจากส่วนแบ่งปันที่จะต้องให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นค่าเช่า และที่ต้องให้แก่ผู้ลงแรงทำการเป็นส่วนค่าแรงนั้น เมื่อเจ้าของทุนจะคิดกำไรในผลที่ทำขึ้นได้นั้นว่าจะได้เป็นส่วนแบ่งปันของทุนเท่าใดแล้ว ก็ต้องคิดหักต้นทุนที่ได้ลงไปในนั้นออกเสีย ยังคงมีเหลือเศษจากผลที่ได้อยู่อีกเท่าใด เศษที่เหลืออยู่นั้นเป็นกำไรคือบำเหน็จในความอุตสาหของเจ้าของทุนซึ่งได้สู้อดออมประหยัดทรัพย์ขึ้นไว้เป็นทุนนั้นได้

การลงทุนทำมาหากินทุกอย่าง ตามธรรมดาผู้ลงทุนต้องหวังหากำไรให้คุ้มกันกับดอกเบี้ยตามธรรมเนียมประการหนึ่ง ให้คุ้มกันกับความเสียหายเพราะความบังเหตุอาเพศที่จะเกิดขึ้นได้เป็นครั้งเป็นคราวนั้นประการหนึ่ง และให้คุ้มกันกับค่าแรงดูแลการที่ทำอยู่นั้นประการหนึ่ง รวม ๓ ประการที่จะประกอบกันเป็นกำไร

ในประการที่ ๑ ซึ่งว่าด้วยดอกเบี้ยตามธรรมเนียมนั้น ดอกเบี้ยตามธรรมเนียมในที่นี้หมายความว่า พักติดดอกเบี้ยที่นิยมกันในบ้านเมืองในเวลานั้นว่าเป็นดอกเบี้ยที่จะต้องได้กำไรของต้นทุนอย่างแน่นอนมั่นคงที่สุด เช่นกับดอกเบี้ยที่ได้จากต้นเงินที่ออกไปให้รัฐบาลกู้เป็นต้น ทุนที่ให้

รัฐบาลก็ไปนั้นเป็นอันเชื่อได้ว่าไม่สูญเสียเปล่า เพราะรัฐบาลย่อมจะรักษาสัตย์สุจริตต่อสัญญาเป็นอย่างแน่นอน การบังเหตุอาเพศซึ่งจะกระทำให้ทุนนั้นเสียหายไปจะมีได้ก็โดยที่รัฐบาลจะล้มละลายเมื่อเสียความอิสราภาพของแผ่นดิน แต่แผ่นดินคงจะไม่เสียความอิสราภาพและล้มละลายได้ง่าย ๆ เพราะมีพยานให้เห็นปรากฏอยู่แล้วว่าความอิสราภาพได้มีมาช้านานเพียงใด เป็นต้นว่ารัฐบาลสยามในเวลานี้ได้กู้เงินพลเมืองชาวยุโรปมาใช้ทำทางรถไฟ สัญญาใช้ดอกเบี้ยยปีหนึ่งร้อยละ ๔.๕๐ ถ้าผู้มีทุนจ้ใจอยากได้ดอกเบี้ยยแต่เพียงเท่านี้ จะไปปรับซื้อโอนหนังสือสัญญากู้เงินนั้นมาไว้ก็คงจะได้ดอกเบี้ยยร้อยละ ๔.๕๐ ต่อปีเป็นการแน่นอน มันคงมากกว่าอย่างอื่นทุกอย่าง หรือถ้าไม่พอใจอยากจะได้ดอกเบี้ยยให้มากขึ้นสักหน่อย จะลงทุนซื้อหุ้นส่วนบริษัทรถไฟหรือรถรางไฟฟ้า เช่นนั้นมาไว้ก็ได้ คงได้กำไรเป็นดอกเบี้ยยในทุนสูงขึ้นราวสักร้อยละ ๒ เป็นต้น แต่เหตุที่กำไรสูงขึ้นนี้ก็เพราะเหตุที่ความแน่นอนในหลักฐานของบริษัทไม่มั่นคงเท่ากับความแน่นอนของรัฐบาล บริษัทอาจทำการขาดทุนและมีทางที่จะเสียหายเป็นอันตรรายแก่ทุนได้หลายประการ

ในประการที่ ๒ ซึ่งว่าด้วยความเสียหายที่อาจบังเกิดขึ้นได้เป็นครั้งเป็นคราว เพราะความบังเหตุอาเพศต่าง ๆ นั้น ความเสียหายในข้อนี้เป็นความตามบุญตามกรรมซึ่งจะกำหนดลงให้แน่เท่าใดเพียงใดไม่ได้ก็จริง แต่ความที่ไม่แน่นอนมากและน้อยกว่ากันนั้นเองเป็นมูลเหตุที่ได้กระทำให้กำไรในการที่ไม่แน่นอนนั้นมากกว่าการอย่างอื่น การพาณิชย์กรรม การกสิกรรม และการหัตถกรรมทำของขายต่าง ๆ นานา ย่อมจะมีช่องทางเสียหายเป็นการขาดทุนมากและน้อยหรือเร็วและช้ากันอยู่เสมอ แต่โดยที่

คนสามัญย่อมจะมีความหวังใจในเคราะห์ดีอยู่มากกว่าความเกรง
เคราะห์ร้ายเป็นธรรมดาทั่วไปนั้น แม้การบางอย่างที่มีทางฉิบหาย
ล้มละลายได้อย่างรวดเร็วสักเท่าใดก็ดี แต่ถ้าในการนั้นบังเอิญเคราะห์ดี
ก็อาจได้กำไรมากมายพอกู้กันแล้ว คงจะมีคนกล้าไปลงทุนทำอยู่เสมอ
มีการพนันที่เป็นการอย่างเลวที่สุดเป็นต้น แม้ว่าทางเสียจะมีมากกว่า
ทางได้แน่แล้วก็จริง แต่โดยที่ความหวังใจในเคราะห์ดีของผู้เล่นมีส่วน
แก้มากกว่าความเกรงความฉิบหายอยู่เช่นนี้เสมอไป บ่อนเบี้ยการพนัน
จึงตั้งอยู่ได้ การเสียหายเป็นเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายเช่นนี้ ย่อมมีอยู่
ในการทำมาหากินทุกอย่าง ไม่มากก็น้อย ที่มีการน่าจะเสียหายมาก
ก็คงมีคนทำน้อย ถ้ามีคนทำน้อย การประมูลแข่งขันกันน้อยลง กำไร
ก็ต้องมากขึ้นเป็นธรรมดา การใดมีทางที่อาจเสียหายน้อยและมีกำไรมาก
ไม่ช้าก็คงจะมีทุนเพิ่มเติมเข้าไปทำการในการอย่างนั้นมากขึ้น เกิดมี
การประมูลแข่งขันกันมากขึ้น กำไรก็ต้องลดน้อยถอยลงเอง ผู้ลงทุน
จำจะต้องคอยดูอยู่ว่ากำไรที่ได้นั้นจะพอกู้กันกับทางเสียหายหรือไม่
ถ้าไม่คุ้มความเสียหายก็ต้องเลิกถอนทุนไปทำการอื่น กำไรในการชนิดเดียวกัน
หรือมีการเสียหายคล้ายคลึงกัน ย่อมจะมีพิกัดปานกลางพอดีกันอยู่เป็นนิจ
ถึงโดยว่าจะมีเหตุหนึ่งเหตุใดเกิดขึ้น กระทำให้พิกัดแห่งกำไรนั้น
มากไปน้อยไปบ้างก็จะเป็นแต่ชั่วคราวครั้งชั่วคราวเท่านั้น ไม่ช้าก็คงจะกลับ
เท่าเทียมเสมอกันดังเก่า การที่อาจมีทางเสียหายมากย่อมจะต้องได้
กำไรมาก ที่มีทางเสียหายน้อยย่อมจะมีกำไรน้อยตามส่วนกันเช่นนี้
เพราะฉะนั้นพิกัดกำไรที่ได้ในการต่างชนิดกันจึงไม่เท่าเทียมเสมอกัน
กำไรที่ได้มาน้อยผิดกันนั้นเองพอจะเอามาเป็นประมาณได้ว่า ทางเสียหาย
จะมีมาน้อยกว่ากันเพียงใด

บริษัทรับประกันไฟไหม้ รับประกันชีวิต และรับประกันการเสียหายต่าง ๆ นานานั้น ที่กล้ารับประกันได้ก็โดยที่ต้องคิดคำนวณดูส่วนทางเสียทางได้ในการของบริษัทอีกชั้นหนึ่ง ถ้าเห็นว่ามีกำไรคุ้มกันแล้วจึงตั้งพิกัดอัตรารับประกันได้ เป็นต้นว่าเจ้าของโรงสีข้าวเกรงไฟจะไหม้ละลายทุนที่ได้ลงทุนทำโรงสีนั้นเสียหมด ไม่อยากจะรับความเสียหายเช่นนี้ ก็ต้องเฉลี่ยแบ่งปันกำไรที่หมายจะได้ในการสีข้าวนั้นออกไปให้บริษัทประกันไฟเสียบ้าง บริษัทนี้เมื่อก่อนจะรับประกัน ก็ต้องคิดคำนวณให้รู้เป็นประมาณเสียว่าปีหนึ่งไฟจะไหม้โรงสีสักกี่โรง โรงสีในเมืองมีกี่โรง ไหม้เสียกี่โรง คิดเป็นส่วนเสียหายในการไฟไหม้นั้นร้อยละเท่าใด เมื่อรู้ส่วนปานกลางนี้แล้วก็จะเรียกเงินค่าประกันจากเจ้าของโรงสีมาช่วยเฉลี่ยใช้ให้คุ้มกับค่าเสียหายนั้นได้ เรียกพิกัดเกินส่วนเสียหายไว้พอคุ้มกับค่าใช้จ่าย และพอคุ้มกำไรเป็นค่าดูแลการรับประกันนั้นด้วย ถ้าบังเอิญเคราะห์ร้ายปีใดไฟไหม้โรงสีเกินส่วนที่ได้กะประมาณไว้ บริษัทก็ต้องขาดทุน ถ้าเคราะห์ดีไฟไหม้น้อยไปหรือไม่ไหม้เลย บริษัทก็มีกำไรมาก ความไม่เที่ยงตรงต้องมีอยู่เสมอ

ในข้อ ๓ ที่ว่าด้วยบำเหน็จค่าแรงดูแลการงานของเจ้าของทุนนั้น ถ้าคิดหักบำเหน็จในข้อหนึ่งคือค่าดอกเบี้ยตามธรรมเนียมของทุน และหักค่าเสียหายซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เพราะเหตุอันตรายต่างๆ นั้น ออกเสียจากจำนวนเงินซึ่งเกินทุนเป็นกำไรอยู่เท่าใดแล้ว ยังมีเศษเหลืออีกเท่าใด เศษนั้นเป็นค่าบำเหน็จค่าแรงของการดูแล

ค่าแรงหรือค่าบำเหน็จของการดูแลนี้ ก็ต้องมีมากน้อยต่างกันไปตามลักษณะการทำงาน ทำง่าย การละเอียด การหยาบ และการที่ผู้ทำจะรังเกียจมากและน้อยเป็นต้น การง่ายการสะดวกย่อมจะมีค่าแรง

ดูแลน้อย การละเอียด การยาก และการซึ่งน่ารังเกียจมากย่อมจะมีค่า
ดูแลมากเป็นธรรมดา นอกจากนี้ยังมีลักษณะการที่เกี่ยวข้องกับยศถา
บรรดาศักดิ์มีหน้ามีตาหรือเป็นการที่อภัยศตรงกันข้ามนั้นอีก เป็นต้นว่า
คนถือพระพุทธศาสนาเคร่ง ถึงจะเห็นว่าการของชาวประมงจะมีลาภผล
มากมายสักเท่าใด ก็คงจะไม่อยากทำการนั้นไป ผู้ทำการที่เรียกว่า
“หากินโดยทางที่ชอบธรรมอันบริสุทธิ์” นั้นเสียดีกว่า ถึงจะได้ผลประโยชน์
น้อยก็สู้ทนเอา บางคนนิยมไปทางยศถาบรรดาศักดิ์ถึงโดยว่ามีทุนรอน
พอจะทำการค้าขายได้ผลมากก็สู้ไม่ทำ ไปหมายทางยศถาบรรดาศักดิ์
ซึ่งมีหน้ามีตากว่ากันนั้นมากกว่า ผู้ที่อยู่ในตระกูลอันสูงจะยากจนสักเท่าใด
ถ้าไม่เจียนจะอดอาหารตายแล้วคงจะไม่ไปรับจ้างแจวเรือเป็นแน่ การดี
การเลวย่อมจะเป็นที่นิยมต่างกันตามธรรมเนียมของชาติและตามสมัย
เป็นธรรมดาทั่วไป ถ้าไรซึ่งจะได้มาน้อยกว่ากันในการต่าง ๆ ก็พึง
จะต้องสุดแล้วแต่ลักษณะการที่ต่างกันดังที่กล่าวมาแล้ว และต้องสุดแล้วแต่
การประมุขแข่งแย้งกันด้วยความกวดขันเพียงใดเป็นต้น

ผู้ที่มีแต่ทุนเช้นกับให้รัฐบาลกู้ไปตามที่ได้กล่าวไว้ในข้อหนึ่งนั้น
ไม่ต้องคิดกำไรเผื่อไปถึงการเสียหายอย่างใด ทั้งไม่ต้องป่วยการแรงดูแล
ระวังต้นทุนที่ให้กู้ไปนั้นด้วย เหตุที่ไม่ต้องมีค่าเสียหาย และจะคิดเอาค่าแรง
ดูแลการก็ได้เพราะไม่ต้องดูแลการอะไรเลย ได้แต่ดอกเบียอย่างน้อย
เป็นกำไรในทุนนั้นก็เป็นอันจุใจได้ ถ้าไม่จุใจแต่จะได้เพียงดอกเบีย
ตามธรรมเนียม ก็ต้องไปลงทุนในการอย่างอื่นเช่นคนขายของย่อมมี
เครื่องชำเป็นต้น ชาวร้านเช้นนี้เมื่อได้ลงทุนไปซื้อของมาตั้งขายแล้ว
ก็ต้องหมายหากำไรให้คุ้มดอกเบีย คุ้มค่าเสียหาย ค่าดูแลรักษาการขายของนั้น
พร้อมทั้ง ๓ ประการ คนผู้นี้ต้องเรียนความรู้ความชำนาญในลักษณะ

สินค้าแทบทุกชนิดที่มีอยู่ในร้านร้อยอย่างต่างสิ่งว่า สิ่งนั้นทำให้ไหน มีขายแห่งใด ราคาเท่าใด และในท้องตลาดในขณะนั้นอย่างหนึ่ง จะมีอยู่ในห้างขายส่งและตามร้านย่อยทั่วไปประมาณมากน้อยเพียงใด อย่างใดจะมีผู้ต้องการซื้อ มาก อย่างใดจะมีผู้ต้องการซื้อน้อย อย่างไรจะขาย ได้เร็ว อย่างไรจะขายได้ช้า เจ้าหน้าลูกหนี้ของตัวจะเป็นคนที่ควรเชื่อถือ ไว้วางใจได้เพียงใดและในขณะนั้นราคาส่งของทุกอย่างอาจขึ้นลง หรือคงอยู่ได้เพียงใด ต้องรู้การทำบัญชีและรู้จักวิธีและอุปายในการค้าขาย เช่นนั้นด้วย วุฒิที่กล่าวมานี้อยู่ในค่าแรงดูแลการทั้งสิ้น ในที่สุด ชาวร้านขายของชำอาจมีความรู้เสมอกันกับพ่อค้าใหญ่ทุกอย่าง ผิดกันแต่ ที่มีทุนน้อยกว่าพ่อค้าใหญ่เท่านั้น ส่วนบำเหน็จค่าแรงดูแลของชาวร้านชำ ควรจะมีเป็นส่วนใหญ่อยู่ในกำไรมากกว่า แต่โดยที่มีคนขายร้านชำมากแห่ง ด้วยกัน การประมูลแข่งขันลดหย่อนกำไรในสิ่งของที่ขายต่าง ๆ มีมาก กำไรน้อยลงเพียงใด บำเหน็จค่าแรงดูแลก็จะต้องน้อยลงตามกัน กำไรซึ่งจะได้มาน้อยกว่ากันก็ย่อมพอเท่าเทียมกันทั่วไปในทำเล ที่นั้น เว้นเสียแต่ว่าจะมีผู้ใดที่ประกอบไปด้วยคุณวุฒิต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น เฉียบแหลมเกิดเป็นความไหวพริบมาก ขายของได้มากและกลับหมุนทุน ได้เร็วกว่ากัน หรือทำการเท่ากันแต่ใช้จ่ายค่าใช้จ่ายน้อยกว่ากัน กำไรที่ได้จากสิ่งละน้อยรวมกันมากขึ้นได้มากกว่ากันเพียงใด กำไรส่วนนี้ จะได้จัดว่าเป็นบำเหน็จพิเศษของค่าแรงดูแลในการชนิดนั้นอีกชั้นหนึ่ง

ร้านขายเครื่องยาซึ่งมีกำไรในเครื่องยาที่เจียดขายไปมากกว่า ต้นทุนที่ได้ลงไว้ในเครื่องยาเป็นหลายเท่า นั้น และเมื่อรู้กันอยู่ว่าลงทุนน้อย แต่มีกำไรมากถึงเพียงนี้แล้ว เหตุใดจึงไม่มีผู้อื่นไปแข่งขันประมูล ทำอย่างการค้าขายอื่น ๆ ให้มากขึ้นไปตามส่วนกำไรที่ได้ในสินค้า

เครื่องยานั้นบ้าง แท้ที่จริงกำไรนั้นเป็นส่วนค่าแรงดูแลของผู้ขายเสียมากกว่าอื่น คนผสมยาต้องรู้สรรพคุณยาแทบทุกอย่าง ต้องมีความชำนาญจำชื่อและจำลักษณะเครื่องยาต่าง ๆ นั้นให้แม่นยำด้วย เครื่องยามีตั้งร้อยอย่างพันอย่าง ก็เป็นอันยากที่คนสามัญจะเรียนรู้ได้ทั่วไป เมื่อการผสมเครื่องยาขายเป็นการละเอียดและเป็นการที่ต้องเรียนรู้ประกอบด้วยเช่นนี้ บำเหน็จค่าแรงของคนขายย่อมจะต้องมากอยู่เอง ในที่สุดกำไรที่ได้ในการเพาะปลูก การหัตถกรรม การทำของขาย การพาณิชย์กรรม และการทำมาหากินทุกอย่างนั้น คงจะมีมากน้อยกว่ากันอยู่เสมอไป แม้แต่การชนิดเดียวกันใช้ทุนเท่ากัน แต่อยู่ต่างทำเลที่กัน หรือถ้าหากว่าผู้ดูแลการมีคุณวุฒิและความไหวพริบดีกว่ากัน กำไรที่ได้นั้น ถ้าจะเปรียบเทียบกันในส่วนบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของทุนและเจ้าของการเป็นคน ๆ ไปแล้ว คนหนึ่งคงจะมีกำไรผิดกันกับคนหนึ่งไม่มากนักอยู่เสมอไป

ในเรื่องกำไรของทุนซึ่งอาจต่างกันไปเพราะดอกเบี้ย เพราะความเสียหายและเพราะค่าแรงดูแลการนั้น พอจะยกเรื่องมาเปรียบให้เห็นต่อไปได้อีก เป็นต้นว่าคนหนึ่งมีทุนเงินหมื่นสองพันบาท จะเอาไปให้เขากู้ก็ไม่วางใจ จึงตกลงไปซื้อที่ปลูกเรือนให้เขาเช่า ได้ค่าเช่าแล้ว หักค่าซ่อมแซม ค่าภาษี ค่าประกันไฟ และค่าใช้สอยเสร็จแล้ว ประมาณเสียว่าเหลือค่าเช่าเป็นกำไรในต้นทุนปีละ ๙๐๐ บาท คิดเป็นกำไรร้อยละ ๗.๕๐ หรือดอกเป็นเบี้ยข้งละ ๒ สลึงต่อเดือน คนผู้นี้ไม่ต้องทำธุระอะไรนอกจากจะคอยเก็บค่าเช่า การเสียหายจะมีขึ้นได้ก็เพราะไฟไหม้ แต่ได้เสียค่าประกันไฟแล้วก็เป็นอันไม่มีทางเสียได้อีก

อีกคนหนึ่งมีทุน ๑๒,๐๐๐ บาทเท่ากัน ถนัดในการเดินเรือ ก็เอาทุนนั้นไปต่อเรือกลไฟหรือเรือยนต์ใช้เครื่องน้ำมันแล้วเอาลงใช้เป็นเรือรับคนโดยสาร เรือขนาดทุนเท่านี้พอจะรับคนโดยสารได้สัก ๕๐ คน ได้คนมากบ้างน้อยบ้าง แต่ได้เงินค่าโดยสารแล้ว หักค่าใช้จ่ายวันสารพัดอย่างออกเสียประมาณว่าได้กำไรเพียงวันละ ๑๕ บาท ปีหนึ่งเดินเรือ ๓๐๐ วัน รวมได้กำไรปีละ ๔,๕๐๐ บาท คิดเป็นกำไรร้อยละ ๓๗.๕๐ ในต้นทุน ๑๒,๐๐๐ บาท มากกว่ากำไรในค่าเช่าบ้านเกิน ๕ เท่า ถ้าไม่มีเหตุอันตรายอย่างใดเกิดขึ้น และถ้าประหยัดกำไรไว้ตลอด ๓ ปี กำไรมันจะรวมเป็นเงินถึง ๑๓,๕๐๐ บาท พอกับที่จะต่อเรือลำที่ ๒ ขึ้นได้อีกลำหนึ่ง ถ้าได้เดินเรือ ๒ ลำนี้ต่อไปอีกสักปีครึ่งก็จะต่อเรือลำที่ ๓ ขึ้นด้วยกำไรที่ได้จากเรือ ๒ ลำก่อนนั้นได้ ถ้าคิดแต่ทางได้กำไรเป็นปกติ เช่นนี้ตลอดไปแล้ว เจ้าของเรืออาจมีกำไรในเรือ ๓ ลำนี้เท่ากับต้นทุนเดิมกว่าปีละ ๑๒,๐๐๐ บาททุกปี เรือลำใดสิ้นอายุลงก็จะเอาเงินกำไรนั้นต่อใหม่ขึ้นแทนได้ทันที และถ้าหากว่าจะมีการประมูลแข่งขันแย่งกันขึ้น จะลดค่าโดยสารลงสัก ๓ ส่วน เหลือไว้แต่ส่วนเดียว ก็ยังจะมีกำไรมากกว่าค่าเช่าบ้าน แต่เดิมเก็บคนละบาท ที่นี้จะเก็บแต่คนละสลึงก็ได้ เป็นการยากที่คนใหม่จะสู้ประมูลได้ แต่ถ้าจะคิดถึงทางเสียหายที่อาจมีขึ้นได้ในการเดินเรือนั้นโดยถ่วงแล้ว ความท้อถอยอาจเกิดขึ้นได้เป็นอันมาก เป็นต้นว่าเรือลำแรกที่ต่อขึ้นนั้น บังเอิญเคราะห์ร้ายถูกคลื่นลมหรือโดนตอโดนหินหรือไปโดนกับเรือลำอื่นล่มจมเสียแต่แรกก็จะเป็นได้ และถ้าดูแลการงานไม่ดี เครื่องจักรจะชำรุดทรุดโทรมไปเร็ว จะต้องเสียค่าซ่อมแซมมาก หรือโดยที่ผู้คนเก็บเงินค่าโดยสารจะทำหละหลวม มีการฉ้อโกงเบียดเบียนให้ผลประโยชน์ตกต่ำไปเป็นต้น ลักษณะการเช่นนี้

เจ้าของการต้องคอยดูแลและวังผลประโยชน์อย่างขยันขันแข็งถึถ้วน อยู่เสมอ ค่าแรงดูแลกับค่าเสียหายซึ่งประสมกันเข้าสองอย่างแล้ว หักออกจากกำไรมากที่ได้นั้น ก็คงจะเหลือพอเท่าเทียมกันกับกำไร ในค่าเช่าบ้าน เหตุที่กำไรในค่าเช่าบ้านมีน้อยกว่ากันหลายเท่านั้นก็เพราะเจ้าของบ้านไม่ต้องออกแรงดูแลการอะไร ทั้งไม่มีการเสียหาย ที่อาจเกิดขึ้นได้โดยง่ายโดยเร็วอย่างเรือนั้นด้วย

กำไรที่ได้โดยทั่วไปในพื้นที่เมืองและในกาลเดียวกันนั้น ถ้าคิดเอา ส่วนมากเป็นประมาณ โดยที่จะเฉลี่ยค่าเสียหายลงถ้วนตามส่วน ชนิดการและนับเอาแต่ส่วนบำเหน็จค่าแรงค่าดูแลที่เป็นปานกลางซึ่งเป็น ส่วนมากนั้นมาเป็นที่ตั้งแล้ว ตามธรรมดากำไรในขณะเดียวกันคงจะมีพิกิต ปานกลางซึ่งจะพอเท่าเทียมกันอยู่เสมอ มิฉะนั้นถ้าการอย่างไรมีกำไรมากและมีทางเสียหายหรือมีค่าแรงดูแลเท่ากัน เป็นการที่ได้เปรียบกว่าการอย่างอื่น ทั้งสิ้นแล้ว ทุนในบ้านเมืองที่มีอยู่คงจะไหลไปทับถมอยู่ในการอย่างเดียวกัน และการอย่างอื่น นอกจากนั้นก็คงไม่มีใครทำ

ลักษณะการเช่นนี้เป็นไปไม่ได้ยั่งยืน เพราะเหตุว่าทุนที่ไหลไป รวมทับถมอยู่มากเกินส่วนที่ควรนั้น จะกลับกระทำให้กำไรลดต่ำลง จนเท่าเทียมกันกับกำไรอย่างอื่นหรือยิ่งต่ำลงไปกว่ากำไรอย่างอื่น โดยเหตุที่เจ้าของทุนต่างคนก็ต่างจะประมูลแข่งแย่งกัน ลดกำไรลง ไปเอง มีตัวอย่างโรงสีข้าวในกรุงเทพฯ ในปัจจุบันนี้พอจะยกมา กล่าวในที่นี้ได้ ในศก ๑๑๒-๑๑๓-๑๑๔ ราคาข้าวต่างประเทศสูงขึ้น เพราะเหตุที่ทำนาได้ผลน้อยในเมืองจีนเป็นต้น พวกโรงสีซึ่งมีอยู่ในเวลานั้น สีข้าวในเมืองไทยส่งออกไปขายมีกำไรมากมูลทุนผลกันอย่างยิ่ง มีกำไร

เรื่อยไปจนศก ๑๑๔ ความที่เกิดมูลพูนผลมากขึ้นนี้กระทำให้เจ้าของ
โรงสียายการสีข้าวใหญ่โตขึ้นกว่าเก่าโดยรวดเร็ว บางคนที่ไม่เคย
มีโรงสีเลย เห็นการสีข้าวมีกำไรก็กู้ยืมทุนหรือผ่อนผันถอนทุนที่อื่น
ไปก่อสร้างทำโรงสีขึ้นใหม่บ้าง จำนวนโรงสีข้าวก็ทวีมากขึ้นจนเกินส่วนข้าว
ในบ้านเมืองที่จะมีไปส่งพอให้สี เจ้าของโรงสียากจะได้ข้าวให้พอสี
ต่างคนก็ต่างประมูลแข่งแย่งกัน ขึ้นราคาข้าวให้แก่ชาวนาประมูลลดกำไร
น้อยลงเสมอไป เมื่อบังเอิญมีคราวเคราะห์ร้ายฝนมากเกินไปหรือน้อยไป
ชาวนาปลูกข้าวได้ผลน้อย โรงสีที่มีทุนสั้น ต้องกู้ยืมทุนมีดอกเบี้ยสูง
หรือจัดการไม่ถึงถ่วงเท่าเทียมเพื่อนหรือที่เป็นโรงสีเก่าเครื่องจักรกลไก
ที่ใช้อยู่สู้เครื่องโรงสีใหม่ไม่ได้ ต้องเปลืองค่าใช้จ่ายมาก หรือสีข้าวได้น้อย
กว่าเขาโดยที่ลงทุนค่าใช้จ่ายเท่ากัน พวกเหล่านี้สู้ประมูลแข่งขันต่อไปไม่ไหว
ก็ต้องหยุดการสีข้าวไปตามกัน ที่ต้องขาดทุนถึงกับล้มละลายก็มี
กำไรในการสีข้าวจะกลับมีดีเป็นปกติได้อย่างเดิม ก็เมื่อโรงสีข้าวมากส่วน
กว่าข้าวที่มีอยู่นั้น จะลดน้อยสูญสิ้นไป หรือมีฉะนั้นก็ต้องคอยไปจนกว่า
ชาวนาในบ้านเมืองจะปลูกข้าวได้ผลมากยิ่งขึ้น พอกับที่จะมาขายให้
โรงสีข้าวได้ตลอดปี

ในการที่มีกำไรมากเกินส่วนธรรมดาขึ้น เช่นการสีข้าวที่กล่าวมานั้น
เจ้าของโรงสีคงจะคิดเห็นได้ว่า ถ้าได้ขยายการสีข้าวมากออกไปอีกกว่าเก่า
ก็จะยังมีกำไรมากขึ้นตามส่วนทุนที่จะต้องลงขยายการนั้นออกไป
เมื่อเห็นจะมีกำไรมากเช่นนั้นแล้ว ก็พึงจะเข้าหาผู้ที่มีทุนให้กู้ หรือเข้าหา
เจ้าของแบงก์ขอกู้ยืมเงินโดยที่คิดว่าจะมีกำไรซึ่งจะสามารถส่งดอกเบี้ย
อย่างสูงได้ เมื่อผู้ที่มีทุนเห็นจะได้ดอกเบี้ยมาก ก็พึงจะยอมให้กู้เงินง่ายขึ้น
เพราะเหตุฉะนี้การใดซึ่งมีกำไรเจริญมากแล้ว ทุนคงจะมีอุดหนุน

เข้ามาเพิ่มเติมได้โดยรวดเร็วแทบไม่มีที่สต็อก ถ้าทุนในบ้านเมืองไม่มีพอ ทุนต่างประเทศก็คงจะไหลเข้ามา เพราะเหตุที่ทุนนั้นจะมีกำไรคือ ได้ดอกเบี่ยสูงยิ่งกว่าที่อื่น

การที่ทุนไหลท่วมทะลักเข้ามามากในปัจจุบันทันทีเช่นนั้น อาจเป็นเหตุ ซึ่งจะกระทำให้กำไรตกต่ำลงได้ ๒ ประการ ประการหนึ่งความต้องการสินค้าอันเป็นสัมภาระที่ยังไม่ได้แต่งสรร เช่น ข้าวเปลือกนั้นมากขึ้น เมื่อมีผู้ต้องการสัมภาระมากขึ้น ราคาของมันก็จำเป็นต้องแพงขึ้น ตามกัน จะแพงขึ้นเพราะสินค้านั้นจะมีไม่เท่ากับความต้องการ ผู้ต้องการคือผู้ซื้อย่อมจะแข่งขันซึ่งกันและกัน ประมูลราคาขึ้นให้แก่ผู้ขายเป็นธรรมดาเช่นกับเจ้าของโรงสีจะแข่งขันกันขึ้นราคาซื้อข้าวให้แก่ชาวนาเป็นต้น อีกประการหนึ่งถ้าหากว่าสินค้านั้นดีมีผู้ทำมากขึ้น เพราะได้ราคาดีเกินธรรมดา แต่ผลที่จะทำขึ้นนั้นเลยมากเกินไปกว่าความต้องการ ที่นี้ผู้ขายสินค้าจำจะต้องประมูลแข่งขันกันในระหว่างผู้ขายลดราคาสินค้านั้นลงให้แก่ผู้ซื้อ เช่นกับข้าวเปลือกมีจำนวนมากเกินไปกว่าโรงสีจะต้องการซื้อในขณะหนึ่งขณะใด ผู้ขายข้าวเปลือกจะต้องประมูลกันลดราคาข้าวลงให้แก่โรงสี หรือมีฉะนั้นถ้าโรงสีซื้อข้าวเป็นข้าวสารส่งทัณฑ์กันออกไปขายต่างประเทศมากเกินไปส่วนต้องการของชาวต่างประเทศไปเจ้าของโรงสีจำจะต้องลดราคาข้าวสารต่ำลงจึงจะขายข้าวสารพมือไปได้ ถ้าโรงสีต้องตกต่ำลง นอกจากราคาสินค้าซึ่งจะสูงขึ้นหรือต่ำลง เพราะเหตุที่ความต้องการมีมากกว่าจำนวนสินค้า หรือเพราะเหตุที่จำนวนสินค้าจะมากกว่าความต้องการก็ดี ยังมีค่าแรงของคนทำงานที่ได้ลงแรงทำธุระเกี่ยวข้องกับสินค้า ซึ่งขายมีกำไรมากกว่าธรรมดานั้น จะพลอยสูงขึ้นทำให้กำไรตกต่ำลงอีกด้วย เป็นต้นว่าถ้าการทำนามีกำไรมาก

ผู้ทำนาจะขยายการทำนาให้มากออก จะต้องเพิ่มเติมแรงงานให้มากขึ้น แต่คนทำงานไม่มีมากพอกับความต้องการของชาวนา ๆ จำจะต้องขึ้นค่าจ้าง ให้แก่คนทำงานให้มากขึ้น หรือในการสีข้าวก็ดีเมื่อต้องการสีข้าวให้มากขึ้น ขยายการสีให้ใหญ่โตออก ก็จำจะต้องหาจ้างคนทำงานสำหรับโรงสีมากขึ้น ทุนซึ่งจะไหลเข้ามาโดยรวดเร็วเพราะการสีข้าวเจริญมากขึ้นได้นั้นก็จริง แต่การที่จะขยายการสีข้าวให้ใหญ่โตออกอีกนั้น จำเป็นจะต้องคอยเวลาเป็นใหญ่ กว่าที่จะปลูกสร้างโรงงานและทำเครื่องจักรขึ้นใหม่ได้จะต้องเปลืองเวลาอยู่ คนงานที่ต้องใช้และที่มีฝีมือดีซ้ำของแต่ก่อนมีน้อยที่นี้ต้องการมากขึ้น ผู้ใดอยากจะได้เร็วก็จำจะต้องขึ้นค่าแรงให้คนเหล่านั้นเป็นธรรมดา เมื่อต้องเสียส่วนแบ่งปันในกำไรให้เป็นส่วนค่าแรงมากขึ้น ส่วนแบ่งปันของเจ้าของทุนเจ้าของโรงสีซึ่งจะได้ในกำไรนั้นก็ต้องลดน้อยลงไป

เพราะเหตุต่าง ๆ ที่ได้กล่าวชักทำเนียบมาให้เห็นนั้น ลงปลายมือคงจะเป็นผลที่จะชักกำไรที่จะได้เกินส่วนกำไรธรรมดาในการทำผลประโยชน์ทุกอย่างนั้น ให้หันเหกลับน้อยไปมากไปจนกว่าจะมาถึงระเบียบตามปกติกำไร ซึ่งเป็นธรรมดากลับมาเป็นปกติอยู่ในทำเลที่เดียวนั้นเสมอไป สมัยใดมีกำไรสูงหรือต่ำ กำไรในการทั่วไปก็ย่อมจะพลอยสูงขึ้นหรือต่ำลงตามกัน

กำไรในการทำมหากินต่าง ๆ ย่อมจะมีมากและน้อยกว่ากันตามมูลเหตุสามประการคือ ดอกเบี้ย ค่าประกันความเสียหาย และบำเหน็จค่าแรงของการดูแลซึ่งจำจะต้องมีผิดเพี้ยนต่างกันอย่างเสมอนั้น และเมื่อได้คิดส่วนสามประการนั้นถ่วงกันลงแล้วจะเห็นได้ว่ากำไรในการชนิดเดียวกันและการต่างกัน และกำไรในการหากินทุกอย่าง

ในทำเลที่แห่งเดียวเวลาเดียวกัน พึงจะชักจูงกันให้เท่าเทียมเสมอกัน
อยู่เป็นธรรมดาที่ได้ชี้แจงมาแล้ว

ตอนนี้จะได้พิจารณาสืบไปว่ากำไรที่มีกำหนดเขตคั่นว่าต้องมี
มากน้อยเท่าใดนั้น มีเหตุอย่างใดบังคับอยู่บ้าง คนโดยมากย่อมจะเข้าใจ
แต่เฟิน ๆ ว่า กำไรต้องสุดแล้วแต่ราคาเป็นใหญ่ ผู้ทำของขายหรือพ่อค้า
จะได้กำไรก็เพราะค่าทำของหรือค่าของที่ซื้อมาน้อยกว่าราคาที่เขาได้
กำไรเกิดขึ้นเพราะการซื้อขาย ผู้ที่ทำการของขายจะมีกำไรก็เพราะมีผู้อื่น
ต้องการซื้อไปเป็นต้น นับเอาเงินเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดกำไร แท้ที่จริง
เงินเป็นแต่คะแนนและวิธีใช้กำไรให้แก่ผู้ขายเท่านั้น

ในหมวดที่ ๗ ภาคที่ ๑ ได้ชี้แจงลักษณะทุนไว้แล้วว่าทุนนั้นมี
แต่สำหรับจะใช้บำรุงเลี้ยงคนทำงาน คือใช้เป็นค่าแรงทั้งสิ้น เมื่อความจริง
เป็นเช่นนี้ กำไรของทุนจะเกิดขึ้นได้ก็จะเกิดจากค่าแรงอย่างเดียว
เป็นต้นว่าค่ากินอยู่แห่งหนึ่งใช้สอยสารพัดอย่างที่เราทำนาต้องลงทุน
ออกเงินซื้อมาใช้ในการเลี้ยงชีพชั่วเวลาทำนา รวมทั้งเครื่องมือที่ต้องใช้
ในการทำนานั้นเป็นเงินทุนที่ต้องใช้ในส่วนของค่าแรงของคนทำงาน
ในการเพาะปลูกเสียดายอาหาร ค่าแรงทำฝัามุ่งหม่มและค่าแรงทำเครื่อง
ใช้สอยทุกอย่างตลอดไปจนถึงค่าแรงช่างเหล็กช่างไม้ที่ทำเครื่องมือ
สำรองไว้ก่อนนั้นเป็นต้น จำนวนทุนที่ได้ใช้ไปนั้นเมื่อรวมกันเข้าแล้วก็จะ
เรียกได้ว่า “เป็นต้นทุนของค่าแรงทำนานั้น” ทำนาได้ข้าวเป็นผลเท่าใด
เมื่อหักใช้ต้นทุนในค่าแรงนี้แล้วยังมีเศษเหลืออยู่เท่าใด เศษนั้นเป็นกำไร
ของต้นทุนที่ได้ลงไปเป็นค่าแรง

การทำมาหาผลประโยชน์เป็นเช่นนี้ทั้งสิ้น ไม่เลือกว่าการกสิกรรม พาณิชยกรรม หรือการทำของขายน้อยใหญ่อย่างใด ถ้าไรจะมีขึ้นได้ก็โดยที่ผลซึ่งทำขึ้นได้ด้วยแรงทำการนั้นจะมีค่าเกินต้นทุนที่ได้ลงไปในค่าแรง หรือจะว่าได้ก็อย่างหนึ่งก็คือ ถ้าไรนั้นเกิดขึ้นเพราะแรงทำการกระทำผล ได้มากเกินส่วนทุนที่ต้องใช้บำรุงเลี้ยงคนที่ได้ออกแรงทำการทั่วไป โดยทางตรงและทางอ้อม

เมื่อถ้าไรต้องสุดแล้วอยู่แต่ต้นทุนที่ได้ลงไปในค่าแรงอย่างเดียวแล้ว ก็เป็นอันเห็นได้อยู่เองว่า ถ้าค่าแรงแพงหรือเปลืองค่าแรงมาก ถ้าไรของทุนก็ต้องน้อย ถ้าค่าแรงถูกหรือเปลืองค่าแรงน้อย ถ้าไรในต้นทุน ก็ต้องมาก เป็นต้นว่าในการทำนานั้น ถ้าได้ผลเท่ากับค่าแรงสามเท่า ผู้ลงทุนก็ต้องได้กำไรสองเท่า ถ้าได้ผลเท่ากับค่าแรงสองเท่า ผู้ลงทุนก็ได้กำไรเท่าเดียว แต่ถ้าได้ผลพอเท่ากันกับค่าแรงหรือน้อยไป ผู้ลงทุนก็ไม่ได้กำไรเลยหรือต้องขาดทุน

การค้าขายมีการซื้อของราคาถูกโดยหมายหากำไรในทางที่จะขายให้ราคาแพงขึ้นนั้น แท้ที่จริงการที่พ่อค้าทำนั้น ก็มีแต่ว่าจะขนสินค้าจากผู้ทำหรือผู้ขายไปส่งให้แก่ผู้ที่จะต้องการใช้สินค้านั้นทางเดียว พ่อค้าในชั้นต้นต้องลงทุนซื้อสินค้าจากผู้ทำหรือผู้ขายเสียชั้นหนึ่งก่อน ราคาสินค้าที่ลงทุนใช้ไปนั้นก็คือใช้ค่าแรงให้แก่ผู้ทำสินค้า หรือใช้ค่าแรงให้แก่ผู้ขายรวมทั้งค่าแรงของพวกทำสินค้าซึ่งผู้ขายได้ใช้ทอดรองไปก่อนแล้วด้วย เมื่อพ่อค้าซื้อสินค้ามาแล้วยังจะต้องลงทุนเสียค่าแรง ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายสอยสารพัดอย่างในการที่จะขนสินค้านั้นไปส่งถึงผู้ที่ต้องการสินค้านั้นต่อไปอีกชั้นหนึ่ง พ่อค้าต้องรวมค่าใช้จ่ายค่าแรงในชั้นนี้เต็มเข้ากับต้นทุนที่ได้ลงไปในการสินค้านั้นด้วย เมื่อขายสินค้าได้เป็น

จำนวนเงินมากน้อยเท่าใด หักต้นทุนที่ได้ลงไปทั้งสิ้นออกเสียแล้วยังเหลือเท่าใด เศษที่เหลือนี้ก็เป็นกำไรในต้นทุนของพ่อค้าที่ได้ออกไป

ในการซื้อและขายสินค้านั้น ถ้าผู้ที่รับซื้อสินค้าต่อไปนั้นจะเอาไปใช้เองหรือเอาไปขายสืบไป ก็ต้องใช้ค่าแรงต่าง ๆ ที่พ่อค้าได้ใช้ไปก่อนรวมทั้งกำไรซึ่งเป็นค่าแรงของพ่อค้านั้นด้วย ราคาของสารพัดอย่างที่จะมีขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ก็ต้องสุดแล้วแต่ค่าแรงที่ได้ลงไปของนั้นทั้งสิ้น ผลซึ่งงอกมากขึ้นเพราะการซื้อขายนั่น ถ้าต้องใช้เป็นส่วนค่าแรงไปเสียมาก กำไรของทุนก็ต้องน้อย ถ้ากำไรในทุนมีมากส่วนค่าแรงก็ต้องได้น้อย ผลประโยชน์ของเจ้าของทุนผู้จะได้กำไร จึงจะแก่งแย่งตรงกันข้ามกับผลประโยชน์ของคนทำงานเป็นธรรมดาอยู่เช่นนี้เสมอไป

ในลักษณะค่าแรงหมวด ๔ ได้กล่าวไว้ว่า ค่าแรงคนทำงานจะสูงขึ้นหรือต่ำลง ต้องสุดแล้วแต่ส่วนทุนสำหรับเลี้ยงคนทำงานนั้นจะมากหรือน้อยกว่าส่วนจำนวนคนทำงาน ถ้ามีทุนมากจะเลี้ยงคนทำงานได้มาก มีทุนน้อยจะเลี้ยงได้น้อย ถ้าส่วนทุนมีมากกว่าจำนวนคนทำงาน ค่าแรงจะสูงขึ้น ถ้าส่วนคนทำงานมีมากกว่าส่วนทุน ค่าแรงจะตกต่ำลง

ในลักษณะกำไรนี้ยังจะกล่าวได้ต่อไปว่า ถ้าจำนวนทุนในบ้านเมืองเกิดมากมูลในขณะใด แต่ในขณะนั้นจำนวนคนทำงานไม่มากขึ้นทันกัน มีทุนที่จะแจกจ่ายให้คนทำงานได้มาก ค่าแรงก็พึงจะสูงขึ้น เมื่อค่าแรงสูงขึ้นกำไรของทุนก็ต้องตกต่ำลง ถ้าสามะโนครัวพลเมืองมากขึ้น แต่ทุนคงที่อยู่มิเกิดมากขึ้นทันกัน ค่าจ้างคนทำงานจะตกต่ำลงเมื่อค่าแรงเปลืองน้อยลง กำไรของทุนก็ต้องมากขึ้น ข้อความนี้บังความจริง

ออกให้เห็นได้ต่อไปว่า พิกัดของกำไรนั้นยังจะต้องอาศัยส่วนมากน้อย
ของทุนในบ้านเมือง กับส่วนจำนวนคนทำงานในบ้านเมืองนั้นเปรียบเทียบ
กันเป็นข้อสำคัญอีก

คนทำงานพึงจะมีกำลังมีความอดุสสำหรับและมีคุณสมบัติที่ต่ำสูงต่าง ๆ
กันตามบุคคล เช่นกุลีแบกขนข้าวสาร บางคนมีกำลังมากแบกหาม
ได้เที่ยวละ ๒ กระสอบ บางคนมีกำลังน้อยแบกหามได้เที่ยวละกระสอบ
บางคนมีกำลังน้อยลงไปอีกข้าวกระสอบเดียวต้องช่วยกันถึง ๒ คน
ในระยะทางและเวลาเท่ากันเป็นต้น ถ้าเป็นตามส่วนกำลังเช่นนี้
และถ้าค่าจ้างรายวันเท่ากัน คนที่มีกำลังมากอาจทำได้เปรียบว่าคน
ที่มีกำลังน้อยถึงสองสามเท่า ถึงเจ้าของทุนจะให้ค่าจ้างคนที่มีกำลังมาก
วันละ ๑ บาท ค่าจ้างคนที่มีกำลังน้อยวันละ ๕๐ สตางค์ ค่าแรง
คนมีกำลังน้อยวันละ ๕๐ สตางค์ ยังจะเปลืองหรือแพงมากกว่าค่าแรง
คนที่มีกำลังมากวันละบาทนั้นอยู่เสมอ ถ้าต้องใช้คนกำลังน้อยและ
เสียค่าจ้างเปลืองไปในค่าแรงอย่างนั้นกำไรก็ต้องน้อยอยู่เอง กำไรน้อย
โดยเหตุที่คนเราน้อยนั้นทำการได้น้อย แต่ได้ค่าแรงมากเกินไปส่วนกำลัง
ซึ่งทำการได้โดยที่จะเปรียบกับคนที่มีกำลังมาก ต่อไปนี้จะยกข้อสำคัญ
ที่เป็นเหตุจะทำให้ค่าแรงหรือกำไรผันแปรต่างกันไปได้ตามลักษณะ
การที่จะเป็นอยู่ต่าง ๆ กันในเวลาใดเวลาหนึ่งอีก ๓ ประการ

๑. สุดแล้วแต่ความสามารถของแรงทำการที่จะคุ้มการหรือ
ค่าแรงได้มากและน้อย

๒. สุดแล้วแต่ค่าจ้างอันเป็นบำเหน็จอันแท้ของคนทำการ

๓. สุดท้ายแต่สิ่งของทั้งหลายซึ่งรวมกันเข้าเป็นบำเหน็จแท้
ของคนทำงานนั้น จะทำขึ้นหรือจะซื้อได้ถูกแพงเพียงใด

ถ้าแรงทำการนั้นมีความสามารถทำการได้เนื้อมากขึ้น แต่ค่าจ้าง
เท่าเก่าอยู่ ทั้งราคาอาหารก็ไม่เปลี่ยนแปลง การเป็นเช่นนี้ค่าแรง
ก็ต้องเปลืองน้อยลง ถ้าค่าจ้างคนทำงานต้องลดน้อยลง แต่ความสามารถ
ของแรงทำการกับราคาอาหารคงที่อยู่ที่เท่าเก่าไม่เปลี่ยนแปลงอย่างใด
ค่าแรงก็ต้องเปลืองน้อยลงเหมือนกัน

ถ้าราคาอาหารตกต่ำลง และราคาสิ่งของทั้งหลายซึ่งจะซื้อ
ให้คนทำงานแทนค่าจ้างได้นั้นคงที่อยู่ ค่าแรงก็ต้องเปลืองน้อยลงด้วย

มูลเหตุที่กระทำให้กำไรหรือค่าแรงต่างกันไปตามกาลเทศะ
ได้นั้น ถ้าพิจารณาดูก็จะจับความจริงได้ว่า คงจะเป็นด้วยลักษณะการ
๓ อย่างที่จะเป็นอยู่ในเวลานั้นอย่างหนึ่งอย่างใดดังที่กล่าวมาเป็นแน่

เพื่อจะอธิบายลักษณะ ๓ ประการที่ต่างกันให้ชัดแจ้งขึ้นอีก
และเพื่อจะนำทางให้พิจารณาลักษณะการในบ้านเมืองเพียงที่เกี่ยวข้อง
กับกำไร และค่าแรงตามการที่จะเป็นอยู่ในเวลาหนึ่งเวลาใดนั้น
จำจะยกเรื่องบางอย่างที่เป็นอยู่ในสมัยนี้ มากล่าวเป็นตัวอย่างบ้าง

เป็นต้นว่าที่ท่านาในกรุงสยามมีที่ดินดีและเลวต่างกันอยู่ทั่วไป
ในที่ดินซึ่งเป็นนาดีนั้น เปรียบเสียว่าที่กว้างยาว ๒๐ ไร่ คน ๆ หนึ่ง
สามารถจะปลูกข้าวได้ผล ๑๐ เกวียน และเปรียบเสียว่าในที่ที่เลวนั้น
เนื้อที่กว้างยาว ๒๐ ไร่เท่ากัน แต่คน ๆ หนึ่งจะปลูกข้าวได้ผลเพียง
๕ เกวียน เพราะเหตุว่าดินในที่นานั้นเป็นดินทรายหรือจืดจางเลวกว่ากัน

ราคาอาหารการเลี้ยงชีพและค่าจ้างคนทำงานก็เท่ากันทั้งสองแห่ง ถ้าลักษณะการเป็นเช่นนี้และถึงโดยว่ากำลังและวุฒิของลูกจ้างนั้น จะเสมอกันก็ดี แต่เหตุที่ดินที่นาดีกว่ากันนั้น แรงของคนทำงาน ในที่ดีสามารถจะทำการออกเนื้อเป็นผลมากกว่า เจ้าของที่นาดีก็ต้อง มีกำไรมากกว่าเจ้าของนาเลวถึง ๒ เท่า ถ้าราคาข้าวที่ขายได้นั้น เท่ากันทั้ง ๒ แห่ง เจ้าของที่นาดีก็ต้องมีกำไรมากกว่าเจ้าของนาเลว เป็นจำนวนข้าว ๕ เกวียน เหตุที่ที่ดินดีกระทำให้มีผลมากขึ้นกว่ากันนั้น มีประดุจเดียวกันกับเป็นเหตุที่ทำให้ค่าแรงของคนทำนาในที่ที่ดีต่ำลง กว่ากัน แหม่ที่จริงค่าจ้างก็เท่ากัน ค่าอาหารไม่แพงกว่ากัน ความสุข ของคนทำงานทั้งสองแห่งซึ่งจะได้จากค่าจ้างนั้นก็เท่ากันอยู่เสมอ กำไรข้าว ๕ เกวียนที่เกิดมากกว่ากันนั้นควรจัดเอาเป็นค่าเช่าที่นาดีนั้น ได้โดยเต็ม

ที่ดินเพาะปลูกในประเทศไทย ถ้าเปรียบกันกับที่ดินในประเทศ ยุโรปมีแผ่นดินอังกฤษเป็นต้น ซึ่งเป็นประเทศเก่าแก่มากกว่ากันนั้น ที่ดินในกรุงสยามซึ่งประกอบกันกับความร้อนอากาศที่เป็นการกธรรมดา ช่วยให้การเพาะปลูกบริบูรณ์พูนผลได้มากกว่ากันนั้น กระทำให้ราคาอาหาร การเลี้ยงชีพของคนทำงานถูกลงด้วย เมื่อที่ดินดีแรงของคนทำงานพลอยมี ความสามารถทำการให้เกิดผลขึ้นได้มาก ทั้งค่าอาหารเลี้ยงชีพก็ไม่แพง เพราะฉะนั้นค่าแรงที่จำเป็นจึงต้องต่ำ กำไรในบ้านเมืองจึงมีพิศปานกลาง สูงกว่าเมืองอังกฤษมาก ดอกเบี้ยธรรมดาของทุนในบ้านเมืองจึงสูงกว่ากัน

ในเหตุข้อ ๒ ซึ่งเกี่ยวข้องกับค่าจ้างซึ่งเป็นบำเหน็จอันแท้ของ คนทำงาน ซึ่งจะต้องเป็นไปตามส่วนมากน้อยของจำนวนสำมะโนครัว

ของคนทำงาน กับส่วนมากน้อยของทุนในบ้านเมืองซึ่งจะมีอยู่ต่อกันเพียงได้นั้น ถ้าการทำมาหากินในบ้านเมืองรุ่งเรืองมาก ทุนในบ้านเมืองก็ย่อมจะมีมากขึ้น เมื่อทุนมีมากขึ้นแล้ว ทุนนี้ก็จะกระทำให้ค่าแรงของคนทำการสูงขึ้นได้ เมื่อค่าแรงสูงขึ้นแล้ว ถ้าไรก็ต้องกลับตกต่ำไป แต่ถ้าจำนวนของคนทำการเกิดมีมากขึ้น ราคาอาหารคงที่อยู่ ค่าแรงของคนทำงานต้องตกต่ำลง เพราะความแข่งแย่งกัน ถ้าไรก็ต้องมากขึ้น เพราะค่าแรงตกต่ำลง ถ้าอาหารก็แพงและคนทำงานก็ไม่ได้รับค่าแรงสูงขึ้น คนทำงานพึงจะได้ความลำบากยากจน ส่วนเจ้าของทุนมีกำไรคงอยู่ตามเดิมหรือยิ่งมีมากขึ้นจนกว่าจำนวนคนงานจะลดน้อยถอยไป เพราะทนทานอยู่ในทำเลที่นั้นไม่ได้ หรือมีฉะนั้นกำไรที่ได้จะสั่งสมเพิ่มเติมทุนจนมากขึ้น ทำให้ค่าแรงกลับขึ้นได้อย่างเก่า แต่ก็ลดกำไรให้น้อยถอยลงอย่างเก่าเหมือนกัน

เหตุในข้อ ๓ ซึ่งกระทำให้กระทบถึงกำไรโดยที่จะต้องสุดแล้วแต่ค่าแรงเป็นใหญ่นั้น เมื่อจะชี้แจงให้ชัดขึ้นจะต้องตั้งเรื่องมาชักทำเนียบให้เห็นสักเรื่องหนึ่ง เป็นต้นว่าเจ้าของทุนเคยใช้ค่าแรงให้แก่ลูกจ้างในการทำาแห่งหนึ่งเป็นจำนวนเงินปีละ ๑๐๐ บาท และคนทำงานนั้นเมื่อได้ค่าจ้างไปแล้วก็เอาไปใช้จ่ายซื้อเสบียงอาหารเสียส่วนหนึ่งประมาณเสียว่ารวมเป็นจำนวนเงินค่าเสบียงอาหารเลี้ยงตัวและครอบครัวปีละ ๔๐ บาท ครั้นอยู่ต่อมาบังเอิญมีเหตุอย่างใดเกิดขึ้น กระทำให้ราคาอาหารของคนทำงานนั้นถูกลงกว่าเก่าบาทละสลึง ถ้าเป็นเช่นนั้นเงิน ๓๐ บาท ก็จะพอเป็นค่าเสบียงอาหารเลี้ยงตัวและครอบครัวของเขาได้ เจ้าของทุนผู้จ้างเห็นว่าเงิน ๓๐ บาทพอแล้ว จะตัดค่าแรงของคนทำงานให้ต่ำลง

ปีละ ๑๐ บาทซึ่งเป็นส่วนที่อาหารถูกลงนั้นก็ได้อีกถึงคนทำงานในชั้นนี้ จะได้รับค่าจ้างปีละ ๔๐ บาท ก็คงได้กินอาหารบริบูรณ์ดีเท่าเก่าอยู่เสมอ ไม่รู้สึกเดือดร้อนอย่างไร เพราะเหตุที่ค่าอาหารถูกลงนั่นเอง ค่าแรงที่ต่ำลง ๑๐ บาทนี้ก็ไปเพิ่มกำไรของทุนให้มากขึ้น

ตามที่ได้อธิบายมาแต่ต้นว่า กำไรเป็นส่วนที่เกิดขึ้นจากผลที่คนทำงานได้ทำขึ้นเกินต้นทุนที่ใช้ในการบำรุงเลี้ยงคนทำงาน เมื่อเวลากระทำผลอยู่นั้น ในที่สุดนี้ยังจะต้องพูดถึงเรื่องทุนที่จะไหลเข้าและออกไปต่างประเทศอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อคิดถึงการทำมาหากินทุกอย่างในกรุงสยามว่าได้อาศัยทุนต่างประเทศเข้ามาใช้โดยตรงอยู่เป็นอันมากแล้ว การทำนาซึ่งเป็นการใหญ่อยู่ในบ้านเมืองนั้น ถ้ามีทุนต่างประเทศเข้าแทรกเงื้อมมืออยู่ในการเลี้ยงชาวนาในที่แห่งใดตอนไหนบ้าง กำไรซึ่งเกิดจากทุนที่แรงทำการทำมาให้นั้นคงตกอยู่ในมือชาวต่างประเทศด้วย สุดแล้วแต่จำนวนทุนของชาวต่างประเทศจะมีเข้ามาในบ้านเมืองสำหรับเลี้ยงคนทำงานทั่วไปนั้นมาน้อยเพียงใด ถ้าค่าแรงของคนทำงานในบ้านเมืองต่ำ กำไรในส่วนทุนก็ต้องสูง ถ้าค่าแรงสูงกำไรก็ต้องต่ำดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นหลายครั้งแล้ว

ในขณะที่การหากินในบ้านเมืองมีกำไรมาก ทุนต่างประเทศย่อมจะไหลเข้ามาตามกัน แต่ถ้าเป็นเวลาที่การทำมาหากินมีกำไรน้อย ทุนต่างประเทศนั้นก็อาจไหลกลับคืนออกไปหาการที่มีกำไรมากกว่านั้นต่อไป เป็นต้นว่าชาวในบ้านเมืองออกน้อยเพราะทำนาไม่ได้ผลดี ราษฎรมีเงินซื้อสินค้าต่างประเทศน้อยไป ราคาสินค้าในเมืองตกต่ำลง เพราะมีผู้ซื้อน้อย ชาวต่างประเทศก็มีแต่จะเก็บทุนที่ลงไว้ขึ้นเสีย ไม่เอาออกจำหน่าย

จนกว่ากำไรจะมีดียิ่งขึ้นอย่างเก่า เมื่อชาวต่างประเทศต้องถอนทุนขึ้นจากการงาน หรือลงทุนกลับคืนออกนอกประเทศแล้ว ถ้าส่วนทุนชาวต่างประเทศมีเป็นส่วนใหญ่อยู่ในบ้านเมือง การที่ชาวต่างประเทศถอนออกไป อาจจะทำให้ค่าแรงตกต่ำลงได้ทั่วไป เห็นพยานปรากฏได้ชัดเจนว่า ในระหว่างศก ๑๒๔ ถึง ๑๓๑ นี้ การค้าขายร่วงโรยทั่วไปในโลกอย่างหนึ่ง และการค้าขายในกรุงสยามก็พลอยร่วงโรยหนักไป เพราะการที่นาไม่ได้อผลดีอย่างหนึ่ง เหตุใหญ่ ๒ ประการนี้ กระทำให้ค่าแรงค่าจ้างของคนทำงานในบ้านเมืองตกต่ำไปกว่าเก่า ดังที่เห็นปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ค่าแรงจะตกต่ำไปจนกว่าการค้าขายจะมีกำไรเพิ่มเติมทุนให้กลับมีมากขึ้นอีก ถ้าค่าแรงตกต่ำและราคาอาหารก็แพงขึ้นดังที่เป็นอยู่ในศก ๑๓๐-๑๓๑ นั้น และถ้าช้านานไปอีกแล้วราษฎรจะได้ความคับแค้นยิ่งขึ้นเป็นอันมาก จะมีทางแก้ได้เร็วอย่างเดียวก็แต่ที่จะให้มีทุนเพิ่มเติมเข้ามาแทนทุนที่ชาวต่างประเทศได้ชักถอนคืนไป แต่การที่จะจำหน่ายทุนนี้ออกได้ก็จะมีที่ตรงว่ารัฐบาลจะทำการโยธา เช่น การทำทางรถไฟ ขุดคลอง ทำถนนหนทาง อันจะเป็นสาธารณประโยชน์ช่วยให้การทำมาหากินให้เจริญยิ่งขึ้นนั้นได้ ผู้ที่ยากจนขัดสนไม่มีการทำจะได้เข้ามารับจ้างได้เป็นค่าแรงออกไปเจือจางกันทั่วไป จะชักให้การค้าขายในบ้านเมืองพลอยกลับดีขึ้นอีกได้

ได้นำทางให้พิจารณาลักษณะกำไรที่เกิดจากต้นทุนและเกิดจากแรงทำการว่าต้องเกี่ยวข้องกับพาตพิงอาศัยกันอยู่ทั้งสองฝ่ายโดยพิสดารพอกับที่นักเรียนชั้นต้นจะใช้เป็นเครื่องประกอบสติปัญญาที่จะตรึกตรองค้นหาความจริงต่อไปได้อีกแล้ว ในที่สุดนี้จะขอเพิ่มเติมเรื่องคุณวุฒิของผู้จัดการ เจ้าของการ หรือผู้รับเหมาค้ากำไรในการทำมา

หากินต่าง ๆ นั้นให้เป็นหนทางพิจารณาอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งแม้แต่จะเป็นเรื่องสำคัญใหญ่อยู่มากในเรื่องที่จะเกี่ยวข้องกับบำเหน็จค่าแรงของการดูแลงานและความสามารถของแรงงานทั้งสองอย่างทีกล่าวนมาแล้วก็จริง แต่ที่ได้ละเลยข้ามมาเสียไม่ได้กล่าวในที่นี้ด้วย ก็เพื่อจะให้ความข้อนี้ยิ่งปรากฏชัดขึ้นแต่ลำพัง

เมื่อการทำมาหากินของบ้านเมืองยังตกอยู่ในชั้นปฐมบรมโบราณ มีการแบ่งปันหน้าที่กันทำงานในหมู่พลเมืองน้อยอย่าง เพราะความปรารถนาเสปียงอาหารการเลี้ยงชีพและการบริโภคใช้สอย ประกอบความสุขสำหรับคนหมู่นี้ยังมีน้อยไม่มากนักใหญ่ไผ่สูงนัก การประมูลแข่งขันกันในการหากินไม่กล้าแข่ง เพราะเหตุว่าเสปียงอาหารการเลี้ยงชีพยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก วิชาหากินที่จะมีอยู่ต่างกันบ้างก็ยังล้วนแต่เป็นวิชาที่ฝึกสอนกันทำได้โดยง่าย เมื่อความปรารถนาของคนเหล่านี้มีน้อย ใครจะต้องการสิ่งใดก็ทำขึ้นใช้เองได้ในหมู่ครอบครัวของตนเองเสียโดยมาก การแลกเปลี่ยนซื้อขายผลของแรงงานระหว่างกันก็แทบจะไม่มี ใครจะปลูกกระท่อมก็ไปตัดไม้มาปลูกเองได้ ไม่ต้องอาศัยช่างวิเศษ จะต้องการผ้าถุง ห่ม บุตรภรรยา ก็ขอให้ไม่ต้องอาศัยพวกอื่นมาช่วย คุณวุฒิของเจ้าของบ้านหรือหมู่คณะไม่ต้องมีพิเศษอะไรนัก ก็ปกครองครอบครัวและหมู่บ้านกันไปได้ตามลำพัง การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างการระดมสมทบแรงคนจำนวนมาก จะมีบ้างก็แต่การศึกสงครามที่จำเป็นแท้เป็นคราวเป็นสมัย เมื่อถึงเวลาเช่นนี้ก็เกิดเป็นความต้องการผู้บัญชาการจัดการอันฉลาดรอบคอบคือ แม่ทัพ นายกอง ในทางที่จะนำพลเมืองเข้าต่อสู้ข้าศึกหรือป้องกันศัตรูนั้นขึ้นทันที แม่ทัพหรือนายกองจะป้องกันศัตรูให้พลเมืองพ้นอันตรายหรือได้ชัยชนะแก่ข้าศึก

ได้เพียงใด จะต้องสุดแล้วแต่ความรู้ความชำนาญในกลศึกและอุบายของการพิชัยสงครามนั้นเป็นใหญ่ คุณวุฒิของแม่ทัพยิ่งมีดีมากก็จะสามารถต่อสู้ศัตรูได้ชัยชนะมาก แม้แต่จำนวนทหารน้อยก็สามารถจะต่อสู้ศัตรูหมู่มากให้พ่ายแพ้ไปได้ พลเมืองและทหารจะมีความเชื่อถือไว้วางใจได้มั่นคงในแม่ทัพเพียงใด ก็สุดแล้วแต่ความบังคับบัญชาของแม่ทัพนั้นจะนำทหารไปให้มีชัยชนะแก่ข้าศึกเพียงใด หรือจะป้องกันชีวิตทหารและพลเมืองให้พ้นภัยอันตรายได้เพียงใด

ในการทำมาหากินสารพัดอย่างในปัจจุบันนี้ มีการแบ่งปันหน้าที่กันทำงานมากอย่างต่างชนิดเหลือที่จะพรรณนาได้ การประมูลแข่งแย่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกันก็มีแข่งงวดกวัดขุ่นอยู่โดยรอบ ถ้าในการใดที่เจ้าของการ ผู้จัดการ หรือผู้รับเหมาค้ากำไรในการหากินชนิดใดไม่มีความไหวพริบรู้เท่าถึงการพอกำไรในสิ่งนั้นแทบจะมีไม่ได้เลย ที่มีคุณวุฒิแต่ปานกลางก็ได้กำไรเป็นค่าแรงเลี้ยงชีพไปเท่านั้น กว่าจะได้ประโยชน์มาแต่เล็กน้อยก็ต้องมีความอดทนเป็นความกังวลสนใจในการนั้นเป็นอันมาก ส่วนผู้จัดการดีมีคุณวุฒิพิเศษเท่านั้นมีน้อยคนนัก แต่คนชนิดนี้มีอยู่ที่ไหนทำการชนิดใดคงจะมีกำไรได้ผลเป็นกอบเป็นโกยโดยรวดเร็วเสมอ

การทำมาหากินใหญ่ ๆ อย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของทุนแทบจะไม่ได้เป็นเจ้าของการหรือผู้จัดการเอง เป็นแต่ผู้ออกทุนให้เขาทำเพื่อจะได้ดอกเบี้ยเสียโดยมาก ส่วนผู้จัดการหรือผู้รับเหมาค้ากำไรในการนั้นมีแต่คุณวุฒิของความชำนาญไหวพริบเฉลียวฉลาดเป็นใหญ่ จะต้องการทุนเท่าไร มีผู้เชื่อถือก็ได้ทุนนั้นมาจ้างลูกจ้างเสียค่าแรงให้คนทำงาน หรือลงทุนก่อสร้างที่ทำงานและซื้อเครื่องมือเครื่องใช้

ด้วยทุนที่ยืมเขามาทุกอย่าง ทำการได้ผลแล้วก็เสียดอกเบี้ยให้เจ้าของทุน เสียค่าแรงตามราคาตลาดให้คนทำงาน และหักค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดแล้ว ยังมีเศษเหลืออีกเท่าใด ตกเป็นกำไรของผู้จัดการทั้งสิ้น ถ้าขาดทุนจนตั้งตัวไม่ติด ความฉิบหายนั้นก็ต้องไปตกอยู่กับเจ้าของทุนผู้ที่ให้กู้ยืมมา

เมื่อพิจารณาดูการทำมาหากินตามทำนองนี้ก็จะเห็นได้ว่า เจ้าของทุนแท้ได้ส่วนกำไรแต่เพียงดอกเบี้ยตามธรรมเนียม คนทำงาน ก็ได้แต่ค่าแรงตามธรรมเนียมเหมือนกัน แต่ส่วนกำไรที่ที่จะได้มาน้อยเท่าใดนั้น ตกเป็นของผู้รับเหมาค่ากำไรหรือผู้จัดการที่เป็นคนกลางนั้นทั้งสิ้น คนผู้นี้ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินที่ควรจะได้ค่าเช่า ไม่ได้เป็นคนทำงานที่ควรจะได้ค่าแรง และไม่ได้เป็นเจ้าของทุนที่ควรจะได้ดอกเบี้ย หากเป็นแต่คนกลางที่รวบรวมเอากำลึงของคน ๓ จำพวกที่กล่าวมานี้มาผสมกันเข้าจนเกิดผลเป็นกำไรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งต่างหากแท้

ในตำราเรื่องลักษณะค่าเช่านั้นได้ชี้แจงไว้ว่า ค่าเช่าจะมีขึ้นมาน้อยเพียงใดนั้น จะเท่ากันกับผลเพาะปลูกที่เกิดขึ้นจากที่ดินที่สุदनั้นมากว่าที่เลวที่สุดเพียงใด ราคาของอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลของแรงทำการทำขึ้นได้นั้น ก็ต้องสุดแล้วแต่ว่าแรงทำการที่เลวที่สุดนั้นจะทำขึ้นได้โดยที่ต้องใช้ค่าแรงเปลืองมากเพียงใด ส่วนแรงทำการอย่างดีที่สุดโดยที่เสียค่าแรงเท่ากัน แต่ได้ผลมากกว่ากันเพราะวิธีจัดการทำการดีกว่ากันมาน้อยเท่าใดนั้น ผลที่ได้มากกว่ากันนี้เป็นกำไรพิเศษซึ่งพอจะเปรียบเทียบกันว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับค่าเช่าที่ดินมาก กำไรพิเศษตามที่ชักทำเนียบมาให้เห็นในที่นี้ไม่เป็นกำไรที่ต้องเบียดแบ่งเบียดเบียนเอาจากค่าแรงตามราคาตลาดของคนทำงาน และไม่เบียดแบ่งเบียดเบียนเอาจากส่วนแบ่งปันของเจ้าของทุน

ซึ่งได้รับดอกเบี้ยไปแล้ว และกำไรพิเศษนี้ถึงจะได้มากมายเพียงใด ก็มิได้ทำให้ราคาส่งของที่ทำเป็นผลนั้นแพงขึ้นด้วย กำไรพิเศษนี้จะจัดเอาเป็นบำเหน็จค่าแรงดูแลของเจ้าของการหรือจะเอาเป็นบำเหน็จในความสามารถของแรงทำการของผู้จัดการนี้ เป็นบำเหน็จที่ได้กระทำให้เกิดผลเป็นกำไรมากขึ้นกว่าการอย่างเดียวกันที่คนสามัญทำนั้นก็ได้อาจจะแยกส่วนแบ่งปันสำหรับผู้จัดการและเจ้าของการนี้ออกเป็นภาคพิเศษอีกภาคหนึ่ง นอกจากภาคที่เป็นค่าเช่า ค่าแรง และบำเหน็จของทุนก็ได้

คนจัดการในการทำมาหากินสารพัดอย่างนั้น โดยมากได้ค่าแรงแต่พอคุ้มความเหน็ดเหนื่อย ตามธรรมดาเป็นกำไรปานกลางอย่างที่ชี้แจงมาแต่ก่อนนั้นเป็นพื้น แต่โดยที่ผู้จัดการอันประกอบไปด้วยคุณวุฒิพิเศษเฉียบแหลมยดยิ่งอยู่กว่าเพื่อนมีอยู่เช่นนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อการของผู้ใดมีกำไรรุ่งเรืองใหญ่โตขึ้นรวดเร็วจนลือชาปรากฏกันทั่วไปบางครั้งบางคราวและเป็นเมื่อเวลาการอย่างเดียวกันกำลังทรุดโทรมอยู่ หรือดำรงคงอยู่เป็นปานกลางนั้นแล้ว เหตุสำคัญที่คนหนึ่งเป็นอย่างไรงี้ได้กำไรรุ่งเรืองกว่าเพื่อนนั้น ก็จะเป็นเพราะด้วยคุณวุฒิพิเศษในวิธีการจัดการของคนผู้นั้นอย่างเดียว ผู้จัดการนี้ก็เปรียบประดุจเดียวกันกับแม่ทัพที่กล่าวมาก่อนข้างฝ่ายหนึ่งจัดการบังคับบัญชาพลทหารในการสงคราม ข้างฝ่ายนี้จัดการบังคับบัญชาหมู่คนทำงานในการทำมาหากินได้สำเร็จประโยชน์อย่างเดียวกัน เมื่อแบ่งผู้จัดการอย่างเลวที่สุดที่ทำการไม่ได้กำไรเกินค่าแรงดูแลการตามธรรมดาสามัญนั้น ออกเป็นแผนหนึ่งและแบ่งผู้จัดการดีมีกำไรมากออกเป็นแผนหนึ่งอีกต่างหาก แล้วผลที่ได้มากกว่าจำพวกก่อนนี้เท่าใด ผลที่ได้มากกว่านี้เป็นกำไรพิเศษทั้งสิ้น

หมวด ๖

ว่าด้วยคนทำงาน และการที่คนทำงานพร้อมใจกันละทิ้งการทำงาน

คำ “สมาคมคนทำงาน” ในที่นี้ หมายความว่าตามภาษาอังกฤษว่า
เทรดยูเนียน (Trade Unions) เป็นสมาคมซึ่งคนทำงานในวิชาหากิน
พวกใดพวกหนึ่งร่วมใจกันเลือกตั้งกรรมการที่ปรึกษาขึ้นเป็นหัวหน้า
แล้วสัญญากันว่ากรรมการจะแนะนำให้สมาคมทำประการใดจะประพฤติดิ
ตามผู้ที่เป็นสมัคพรรคพวกในสมาคมเรียไกรกันออกเงินให้เป็นค่าใช้สอย

สมาคมนี้มีทั่วไปตามประเทศยุโรปและอเมริกาเป็นต้น มีข้อสัญญา
ต่าง ๆ กัน ตามหมวดตามหมู่และตามลักษณะวิชาหากิน มีสมาคม
พวกช่างเหล็ก ช่างกล ช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อ พวกทำงานชุดบ่อถ่าน บ่อแร่
โลหะต่าง ๆ พวกกุลีทำงานตามรถไฟ ตามเรือ ตามอู่ ตามโรงงานใหญ่่น้อย
และอื่น ๆ แทบทุกชนิด วิชาหากินของคนทำงานซึ่งมีค่าจ้างและเงินเดือน
เป็นต้น ที่ทำการหากินในวิชาต่างกัน แต่สมัคเข้าเป็นสมาคมกองเดียวกันก็มี
ที่ตั้งขึ้นโดยเจตนาทางกุศลสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นใหญ่กว่าอื่นก็มี
แต่โดยมากความเจตนาซึ่งจะสงเคราะห์ซึ่งกันและกันนั้น มีต่อไปถึง
การป้องกันและบำรุงรักษาผลประโยชน์ของคนทำงานเหล่านั้น ในทางที่
ปรารถนาจะได้เงินค่าจ้างค่าแรงให้มากขึ้น โดยที่จะห้ามหวงไม่ให้
คนอื่นมาแข่งขันประมูลแย่งการทำ และโดยทางที่จะขัดแย้งต่อสู้

เจ้าของทุนผู้จ้างที่จะไม่ยอมให้ลดค่าจ้างค่าแรง หรือจะบังคับให้จัดการ
อย่างไรที่จะให้คนทำงานสบายขึ้น หรือเขาแรงมีกำหนดกะชั่วโมง
ทำการรายวันให้น้อยลงเป็นต้น ถือเอาความสามัคคีของพวกเขาเดียวกัน
ซึ่งรวมกันเข้าเป็นจำนวนคนมาก เสียงมากจึงมีอำนาจมากนั้น ไปต่อสู้กับ
เจ้าของทุนซึ่งมีอำนาจเป็นผู้บังคับบัญชา

ในทางเจตนาที่จะสงเคราะห์เพื่อนยากด้วยกันเมื่อเวลามีทุกข์นั้น
น่าเป็นที่สรรเสริญมาก พวกเขาขอกู้ค่าจ้างรายวันรายเดือน
ที่รับจ้างทำการมาได้ออกให้เป็นเงินกองกลาง ประมาณว่าคนหนึ่งอาทิตย์ละ
๕๐ สตางค์หรือบาทหนึ่งเป็นต้น พวกที่เป็นหัวหน้ารวบรวมเงินเรียไร
เหล่านี้ขึ้นไว้ เมื่อสมาชิกคนใดได้เสียเงินค่าเรียไรนี้ไปได้ช้านานตามเวลา
ที่ได้กำหนดไว้แล้ว ต่อไปถ้าเจ็บป่วยลงชั่วคราว สมาชิกนั้นมียานาจ
ที่จะเรียกเอาเงินเลี้ยงชีพจากสมาคมอาทิตย์ละ ๑๐ บาทเป็นต้น ถ้าเครื่องมือ
ที่ใช้ในการหากินนั้นเป็นอันตรายนสูญหายไป สมาคมจะใช้ค่าให้ ถ้าในเวลาใด
ต้องออกจากที่ทำงานไม่ได้รับค่าจ้างค่าแรง สมาคมต้องเสียเงินให้สมาชิก
ผู้นั้นเลี้ยงชีพไปได้ชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่ง เป็นกำหนดเงินอาทิตย์ละ ๕ บาท
๖ บาทเป็นต้น หรือถ้าสมาชิกคนใดเคราะห์ร้ายเป็นอันตรรายขึ้น
ในร่างกายโดยความบังเหตุอย่างใดกลายเป็นคนทุพพลภาพไป
สมาชิคนั้นจะได้รับเงินเป็นเบี้ยบำนาญในคราวเดียวเป็นจำนวนเงินเท่านั้น
เท่านั้นเป็นต้น เมื่อถึงแก่กรรม สมาคมก็ออกเงินทำศพให้

แต่ความเจตนาอันใหญ่ของสมาคมคนทำงานโดยทั่วไปนั้น
เพื่อประสงค์จะป้องกันผลประโยชน์ตามวิชาหากินของพวกเขาสมาชิก
และเพื่อจะกระทำให้อำนาจที่ตั้งของสมาคมมีกำลังแข็งแรงพอกับที่จะตั้ง

กองวิวิาทต่อخانเอารัดเอาเปรียบกับพวกเจ้าของทุนเจ้าของการผู้จ้าง
ในทางที่จะบังคับเจ้าของทุนให้ผ่อนหย่อน ให้ลูกจ้างทำงานได้สบายยิ่งขึ้น
โดยที่จะทำงานรายวันให้น้อยชั่วโมงลง และโดยที่จะต่อخانเรียกร้อง
เอาค่าจ้างค่าแรงให้มากขึ้นเป็นต้น ถ้าเจ้าของทุนเจ้าของการไม่ยอม
ก็จะได้พร้อมใจกันหยุดทำงาน เช่นกับที่เรียกกันตามภาษาอังกฤษที่ว่า
“สไตรค์” ซึ่งเห็นกันว่าเป็นหนทางอย่างดีที่สุดที่จะเล่นตัวเกี่ยงจนไปจนกว่า
เจ้าของทุนจะตกลงยอมทำตาม

เพื่อจะจัดการสไตรค์ หยุดการงานให้พร้อมเพรียงกันได้
สมาคมจำจะต้องมีหัวหน้าจัดการกองหนึ่ง คนพวกนี้มีหน้าที่จะพิจารณา
ตุลัษณะการว่า เป็นเวลาเหมาะที่คนทำงานจะหยุดได้หรือยัง โดยที่จะคิด
ดูรอบไปว่า ในเวลาที่หยุดการงานคนทำงานไม่ได้ค่าจ้าง เงินกลางของสมาชิก
ที่เรียไรไไว้ได้นั้นจะมีพอแจกจ่ายเป็นค่าบำเหน็จรายวันเลี้ยงสมาชิก
ที่หยุดงานได้ช้านานสักเพียงใด เมื่อคาดการณ์เห็นว่าจะเอาชัยชนะ
แก่เจ้าของทุนได้สำเร็จบ้าง พวกหัวหน้าสมาคมก็ต้องไปพูดจาวากล่าวกัน
กับเจ้าของงานเสียก่อน ถ้าได้ปรึกษาหารือโต้แย้งกันจนสำเร็จ
ความประสงค์ตกลงเป็นความประนีประนอมยอมกันลงได้ทั้งสองฝ่าย
ก็เป็นอันระงับความวิวาทไปได้ ถ้าไม่ตกลงกันพวกหัวหน้าของสมาคม
ก็ออกประกาศให้คนหยุดทำงานทันที ต่อนี้ไปก็คอยดูว่าข้างใดจะอดทน
ได้นานกว่ากัน ข้างฝ่ายเจ้าของทุนจะขาดผลประโยชน์ไปเพราะต้อง
หยุดงาน ข้างฝ่ายคนทำงาน เมื่อไม่ได้รับค่าจ้างจะอาศัยเงินบำเหน็จ
ของสมาคมเลี้ยงชีพไปได้ช้านานเพียงใด สุดแล้วแต่ว่าข้างไหนจะมี
ความท้อถอยลงก่อน

สมาคมคนทำงานเพื่อที่จะให้มีอำนาจและกำลังให้แข็งแรง ในการที่จะต่อสู้กับเจ้าของทุนได้นั้น จำเป็นจะต้องเกลี้ยกล่อมพรรคพวก ให้มีอย่างมากที่สุดที่จะทำได้ มีพรรคพวกที่ทำการหากินในวิชา อย่างเดียวกัน ในทำเลที่เดียวกัน ทัวไปแล้วยังต้องชักชวนสมาคม ที่อยู่ต่างทำเลต่างเมืองให้รวมเข้าเป็นพวกเดียวกันอีก เป็นหน้าที่ ของพวกหัวหน้าจะจัดการให้ตลอดไปได้โดยความพร้อมเพรียงทัวไป เมื่อสมาคมถือเอาพวกมากเป็นกำลังแล้ว พวกเจ้าของทุนเจ้าของงาน จำเป็นจะต้องสมทบกำลังกัน ตั้งเป็นพวกขึ้นต่อสู้บ้าง ต่างก็จะป้องกัน ผลประโยชน์ของตนทั้งสองฝ่าย

ความมุ่งหมายของพวกสมาคมคนทำงาน ยังมีความสำคัญ อย่างหนึ่ง ที่ตรงว่าเมื่อปรารถนาจะได้ค่าแรงให้สูงขึ้นแล้วก็จำจะต้อง คิดอ่านให้จำนวนคนที่ทำการอยู่ในวิชาอย่างเดียวกันนั้นมีน้อยที่สุด ที่จะทำได้ ตั้งข้อบังคับไม่ให้คนซึ่งมิใช่พวกสมาชิกเข้าไปแย่งการทำให้ โดยที่คนพวกนั้นจะรับค่าจ้างให้น้อยลง และยังมีข้อบังคับสำหรับ ห้ามบรรดานายงานพวกเดียวกันไม่ให้รับนักเรียนฝึกหัดเกินจำนวน คนละเท่า่นั้นเท่านี้เป็นต้น ในที่สุดเห็นกันว่า คนทำงานมีน้อยค่าจ้าง จะยิ่งแพงขึ้นเป็นธรรมดา

การสมาคมคนทำงานและเรื่องการสไตรก์หยุดงานเช่นนี้ เป็นเรื่องที่คนทำงานกับเจ้าของทุนจะแย่งส่วนแบ่งปันกำไรในผลที่ทำได้ ด้วยกันนั้น เป็นข้อใหญ่ใจความ แต่เมื่อพิจารณาตามทางได้ ทางเสียของการนั้นแล้ว ก็ดูเหมือนว่า การสไตรก์ที่คนทำงานพร้อมใจกัน หยุดงานชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่งนั้น ถึงจะสำเร็จได้บ้าง ทางเสียผลประโยชน์

จำจะต้องมีเป็นส่วนมากอยู่เสมอเจ้าของงานและลูกจ้างต่างคนต่างก็เสียผลประโยชน์ด้วยกัน แล้วยังอาจจะทำให้พลเมืองโดยทั่วไปพลอยเสียผลประโยชน์ไปได้อีก

ตามธรรมดาผลเพาะปลูกและผลซึ่งทำขึ้นได้โดยแรงงานทุกอย่างนั้น ถ้าทำได้เป็นราคาค่าทำยิ่งน้อยลงเท่าใด ความสุขความเจริญของพลเมืองทั่วไปก็ยิ่งจะดีขึ้นตามกัน และตามที่ได้ชี้แจงแต่ก่อนแล้วนั้น ถ้าค่าจ้างถูก ราคาของที่ทำก็ต้องถูก ถ้าค่าจ้างแพง ราคาของที่ทำก็แพง

การสไตรก์เป็นเหตุที่ได้ทำให้การทำผลหยุดยั้งไป ผลที่หยุดยั้งนั้นขาดลดน้อยไปชั่วคราวหนึ่งครั้งหนึ่ง ราคาของนั้นก็ต้องแพงขึ้น เพราะของน้อยไป การสไตรก์ของสมาคมทำงานทำให้คนทำงานมีจำนวนน้อยไปกว่าที่ควรจะมี และการสไตรก์กระทำให้ค่าแรงในการอย่างหนึ่งอย่างใดแพงขึ้นกว่าที่ควรได้แล้ว ของที่ทำนั้นราคาก็มีแต่จะสูงเกินส่วนธรรมดาอยู่เอง แต่ตามที่ได้ชี้แจงเหตุผลมาก่อนแล้วนั้น ราคาของจะสูงเกินธรรมดาหรือค่าแรงจะสูงเกินธรรมดา หรือถ้าไรจะมากเกินธรรมดานั้น คงจะเป็นไปได้ไม่ช้านานเพียงใดเพราะความประมูลแข่งขันกันในค่าแรงของคนทำงาน โดยทั่วไปมีแต่จะชักจูงให้เท่าเทียมเสมอกันอยู่ส่วนกำไรก็มีทุนที่จะคอยแข่งขันประชันกัน ลดหย่อนกำไรลงเท่าเทียมกันได้เสมอเหมือนกัน

ถ้าการสไตรก์กระทำให้เจ้าของทุนต้องเสียค่าแรงมากไป ถ้าเจ้าของทุนตั้งราคาของขายสูงขึ้น เพื่อจะไม่ลดกำไรที่เคยได้ ของแพงไปพลเมืองก็จะซื้อของนั้นใช้น้อยลง ถ้าความต้องการของน้อยลงเจ้าของทุนก็จะเลิกจ้างคนทำงานไว้ไม่ได้มากเท่าเก่าอยู่เอง เป็นการตัดประโยชน์

ของคนทำงานเองเป็นแท้ ถ้าหากว่าเจ้าของทุนขายของให้ราคาของสูงขึ้นตามค่าแรงไม่ได้ เจ้าของทุนได้กำไรน้อยไป ก็จำเป็นจะต้องเลิกงานนั้นเสีย ถอนทุนไปทำงานอย่างอื่น หรือถ้าถอนไปไม่ได้ก็ต้องขาดทุนเสียหายจนล้มละลายลง เป็นเหตุที่จะตัดประโยชน์ของคนทำงานทั้งสิ้น คนทำงานที่มีวิชาหากินแต่ทางเดียว เมื่อไม่มีการทำ กว่าจะไปฝึกหัดทำการอย่างอื่นได้ช้าของ ก็จะได้ความขัดสนยากจนหนักลง จนแทบจะไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ

พวกที่นิยมในการตั้งสมาคมคนทำงานและการสไตรก์ เชื่อว่าการนั้นจะกระทำให้ฐานะของคนทำงานดีขึ้นกว่าเก่าเสมอไป แต่ก่อนในการบางอย่างคนทำงานต้องทำการเกินวันมาก เวลาหยุดพักผ่อนหาความสุขในตัวไม่พอ เดียวนี้ทำการน้อยชั่วโมงลงทำเพียงวันละ ๘ ชั่วโมง เป็นต้น มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น โรคภัยในตัวน้อยลง กระทำให้อายุมนุษย์ที่ยากจนยืดยาวไปได้บ้าง แต่ก่อนผู้หญิงและเด็กต้องทำการหนักถึงกับขูดบ่อแร่ไม่เป็นอันกินอันนอน พอเดี๋ยวนี้เด็กที่อายุต่ำกว่า ๑๔ ปี ไม่มีในโรงงาน ก็มีเวลาไปเล่าเรียน และมีเวลาพักผ่อนกระทำให้ร่างกายเด็กแข็งแรงมีกำลังพอที่จะทำการหนักในภายหลังได้เป็นอันมาก ทั้งความฉลาดก็จะมีขึ้น เพราะความเล่าเรียนเป็นการเพิ่มกำลังของบ้านเมือง และชาติให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ถือกันว่าการสไตรก์คล้ายกันกับการรบกันเองในบ้านเมือง ถึงโดยว่าการสไตรก์เป็นความเสียหายมาก และไม่สำเร็จประโยชน์ดังที่คิดไว้ได้นั้นก็ดี ผลของการสไตรก์คงจะเป็นคุณได้ในภายหลังทุกครั้งไป

ความกดขี่ของเจ้าของทุนซึ่งประพடுத்தต่อคนทำงานนั้นย่อมจะน้อยลง แต่ลำพังคนน้อยคนจะไปร้องทุกข์ต่อเจ้าของงาน ๆ จะละเลย

เพิกเฉยเสียก็ได้ เมื่อลูกจ้างรวบรวมกันเป็นหมู่ใหญ่กำลังใหญ่ขึ้น จะแสดง
ความปรารถนาอย่างใด เจ้าของทุนเจ้าของงานจำจะต้องเอาใจใส่ตรึกตรอง
โดยความเอื้อเฟื้ออย่างกวดขัน ต้องทำเช่นนั้นเพราะเคยเช็ดขยาดที่ต้องเสีย
ผลประโยชน์ไป เพราะคนทำงานสไตรก์หยุดการงานมาเนื่อง ๆ

พวกเจ้าของทุนเจ้าของงาน บางครั้งบางครั้งปรารถนาจะตัด
ค่าจ้างของคนทำงานให้น้อยลง โดยเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง
หรือจะจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการอย่างใดให้ดีขึ้น แต่พวกลูกจ้างขัดขืน
ไม่ยอม เพื่อจะเอาชนะแก่พวกลูกจ้าง พวกเจ้าของทุนในการทำสิ่งของ
อย่างเดียวกันนั้น ก็พร้อมใจกันปิดโรงงาน ไม่จ้างคนทำงาน จนกว่าจะยอม
ทำตามต่างก็มีท่วงทีซึ่งจะขัดขืนใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย

กฎหมายแผ่นดินที่มีรัฐบาลดีพึงจะปล่อยให้พลเมืองเป็นโสด
แก่ตัวอย่างมากที่สุดที่จะทำได้ ผู้ใดไม่ชอบทำงานจะหยุดเสียเมื่อใดก็ได้
ถ้าไม่ผิดสัญญาที่ได้ทำไว้แก่ผู้อื่นก่อน และผู้ใดอยากทำงานเมื่อใดก็ได้
โดยอำนาจอันชอบธรรมเต็มที่ไม่ให้ใครไปขู่กรรโชกข่มขืนซึ่งกันและ
กันได้ แต่ธรรมดาคนทำงานชั้นต่ำซึ่งเป็นคนปราศจากความเล่าเรียน
รู้ชนธรรมนิยมอันสุภาพ เมื่อเข้ามั่วสุมกันเป็นหมวดหมู่พวกมากได้ใหญ่
โตแล้ว มักจะล่ออำนาจเที่ยวกระทำความชั่วเยียดเบียนพวกน้อยต่าง ๆ นานา
เช่นกับสมาคมจีนที่เรียกว่าก๊องสี่ฮั้งยี่ ซึ่งมีในเมืองเราบ้างแล้ว พวกสมาคม
ทำงานในประเทศยุโรปเมื่อหยุดการ บางคราวก็กระทำอำนาจโดยผลการ
ใจคอยห้ามหวงไม่ให้คนอื่นไปรับทำการแทนที่ตัวอยู่บ้าง เมื่อทำไม่ได้
โดยตรงเพราะเกรงอาญาแผ่นดิน ก็เที่ยวขู่กรรโชกต่าง ๆ กระทำให้คน
ที่จะอาสาเข้ารับการแทนนั้น มีความเกรงขามเช็ดขยาดท้อถอยไปได้

เป็นอันมาก เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อคนทำงานพวกใดพร้อมใจกันเป็นส่วนมาก
หยุดทำการลงแล้ว เจ้าของทุนมักจะสั่นหนทางที่จะหาคนอื่นแทนได้ทันการ
แต่ความเช่นนี้เป็นความอยุติธรรมร้ายแรงมาก ถ้าสมาคมทำงานได้ปิด
ประตูค้ำมั่นคงแล้ว ผลที่จะได้ชั่วแต่ว่าขึ้นราคาค่าจ้างเล็กน้อยเท่านั้น
ไม่คุ้มกันกับทางเสียหายที่อาจมีขึ้นได้โดยรอบตัว ที่หนึ่งเป็นการปิดทาง
หากินของเพื่อนคนทำงานด้วยกันให้ได้รับความยากจนขัดสนยิ่งขึ้น ที่สอง
กระทำให้ราคาสินค้าที่ทำแพงขึ้นได้ เพราะต้องเปลืองค่าแรงนั้นมากเท่าใด
ก็เสมอกันกับว่าสมาคมคนทำงานกองนั้นมีอำนาจเก็บภาษีแก่พลเมือง
ซึ่งต้องซื้อของแพงนั้นอีกชั้นหนึ่ง เป็นการเบียดเบียนผลประโยชน์ผู้อื่น
โดยตรง จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องคอยระวังป้องกันผลอันร้ายเช่นนี้อยู่เสมอ
ในที่สุดการปิดประตูการค้าในการทำมาหากินทุกอย่าง เป็นการต่อสู้
และเป็นศัตรูแก่ความเจริญของมหาชนและบ้านเมืองทั้งสิ้น

อีกประการหนึ่ง คนงานที่โง่เขลาเบาปัญญา ทำงานออกแรง
ถ่วงเวลา โดยเห็นว่ายิ่งเหนื่อยมากก็ยิ่งเป็นผลแก่เจ้าของงานมาก ส่วนตัว
ไม่ได้ดีอะไรขึ้น แต่ถ้าอ้อมแรงถ่วงเวลาทำการให้แล้วสำเร็จช้าเพียงใดได้
ก็ยังจะได้รับค่าจ้างค่าแรงไปได้ยืดยาวขึ้นกว่ากัน เห็นเป็นการเสียเปรียบ
ได้เปรียบกว่ากันขณะนี้ คนพวกนี้ไม่รู้ความจริงว่า ค่าจ้างค่าแรงที่จะมีมากขึ้นได้
ก็จะมากขึ้นเพราะน้ำแรงของตนที่จะทำการให้สำเร็จเป็นผลได้มากขึ้น
อย่างเดียว ไม่ใช่ว่ายิ่งทำผลให้เกิดน้อยหรือให้สำเร็จช้าลงจะยังได้ค่าแรง
มากขึ้น เมื่อคนทำงานอ้อมแรงถ่วงเวลาทำให้เจ้าของงานได้ผลเป็นกำไร
น้อยลงเพียงใด เจ้าของงานก็มีทางอยู่แต่ที่จะไล่คนทำงานและเลิกการเสีย
หรือมิฉะนั้นก็จะคอยคิดตัดค่าแรงค่าจ้างของคนงานเหล่านั้นให้น้อยลง

ทำเฉยๆ ไม่มีความเจริญพอกับที่จะเป็นหนทางให้เพิ่มเติมค่าแรงค่าจ้างให้คนทำงานนั้นได้

สำนวนไพร่ที่เชื่อว่าเหนื่อยก็ขามหนึ่ง ไม่เหนื่อยก็ขามหนึ่ง หรือว่ายิงขวนขวายมากก็ยิงเหนื่อยมากนั้น ถ้าไม่ต้องทำการร่วมกับใคร และไม่ต้องอาศัยใคร มีที่ได้พอเลี้ยงชีพตลอดแล้ว ถึงจะเป็นการแสดงตัวว่าเป็นคนเกียจคร้านต่อการงานอยู่บ้าง ก็ไม่ร้ายเหมือนพวกที่รับค่าจ้างเงินเดือนทำงานให้แก่เจ้าของการ คนชนิดนี้ถึงจะไปรับจ้างหรือทำงานร่วมกับใครที่ไหนก็ไปเป็นกาลกิณีอยู่ในที่นั้น ไม่คิดถึงคุณค่าจ้างเงินเดือนแค่ให้เลี้ยงชีพอยู่ โดยที่ไม่มีน้ำใจกรุณาต่อเจ้าเงินพอที่จะตั้งใจทำการตอบแทนให้คุ้มค่าจ้างอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ตามความสามารถ เป็นการเบียดเบียนแรงเพื่อนที่ทำการร่วมอยู่แล้ว ยังเป็นการที่จะชักโย่งให้เพื่อนที่ดีมีความท้อถอย และพลอยประพฤติไปในทางที่ผิดนั้นด้วย คนที่มีสันดานอย่างนี้ ยิ่งเป็นคนชั้นสูงที่เป็นหัวหน้าการงาน ตั้งแต่หัวหน้ากุศลตลอดไปถึงเจ้าพนักงานในแผ่นดิน ก็ยังมีผลอันร้ายนั้นหนักไปอีกหลายเท่า ถ้าหัวหน้าไม่เอาใจใส่แก่การงาน ลูกมือถึงจะขยันขันแข็งอย่างใดก็จะฝ่าฝืนไปไม่ไหว ความดีที่ได้ทำไว้ด้วยความเพียรและด้วยน้ำใจอันซื่อสัตย์สุจริตต่อเจ้าของงาน จนได้ผลดียิ่งกว่าเพื่อนทั้งหลายเพียงใด ก็ไม่ได้บำเหน็จความชอบ หรือปรากฏออกเป็นเยี่ยงอย่างที่จะชักชวนให้ผู้อื่นขวนขวายตามได้บ้าง ลูกจ้างไม่กตัญญูต่อนายเงินมีผลร้ายอยู่แล้ว แต่ถ้านายเงินนายงานไม่กตัญญูต่อลูกจ้างด้วย ยังจะเป็นผลร้ายแรงยิ่งไปได้อีกเป็นอันมาก คนชนิดนี้มีจำนวนมากอยู่ในหมู่ใดคณะใดบ้านเมืองไหน ความเจริญย่อมดำเนินไปไม่ได้โดยสะดวก

อยู่เอง จะมีแต่การติด ๆ ขัด ๆ ปั่นความเสียหายเรื่อยไป เพราะความเพิกเฉย ละเลยหน้าที่ที่ควรของคนพวกนี้เป็นต้น

ลักษณะการที่กะเวลาให้ทำไม่ได้เป็นส่วนเป็นจำนวนมากน้อยนั้น คงจะต้องอยู่ในเกณฑ์ที่ลูกจ้างจะละเมิด หรือทอดทิ้งค่าแรงป่วยการอยู่เสมอ ไม่มากก็น้อย ถ้าต้องมีนางงานคอยตรวจตราคุมคนทำงานอยู่ไม่ขาดได้ ก็จะมีผลยั้งชั่วขึ้น แต่ถ้าความระวังของนางงานผู้คุมนั้นหละหลวมไป ค่าแรงของนางงานนี่ก็เป็นอันว่ากลับช่วยทำให้เปลืองมากขึ้น เพราะเหตุฉะนั้นการสิ่งใดที่มีลักษณะจะแยกออกให้คนทำได้เป็นส่วนเป็นอัน ไปแล้ว ถ้าเหมาให้คนทำงานไปทำเสียเป็นส่วนเป็นสัดไปจะได้เนื้อ เป็นผลมากกว่าเสมอ

เสมียนคัดสำเนาหนังสือ ถ้าปล่อยให้คัดเรียนตามเวลารายวัน วันหนึ่งคงจะทำงานไม่ได้ผลเท่ากันกับที่จะนับหน้ากระดาษให้ลอกคัด และคิดค่าแรงให้เป็นหน้า ๆ ไปนั้นเป็นแน่ จ้างทำงานเป็นรายชั่วโมง คงได้เนื้อกว่าจ้างรายวัน และจ้างรายวันคงได้เนื้อเป็นผลมากกว่า รายเดือนเป็นลำดับ ลักษณะที่จะตั้งกำหนดตกลงว่า คนทำงานจะต้องทำวันละ กี่ชั่วโมงและอาทิตย์หนึ่งทำงานกี่วันนั้น ถ้าจะให้เป็นการเที่ยงธรรมบ้างแล้ว ก็ควรจะเอาราคาผลที่ได้ทำตามเวลามากน้อยนั้นมาตั้งเป็นเกณฑ์ ที่จะกำหนดค่าแรงให้คนทำงาน ทำงานวันละ ๑๐ ชั่วโมง คงได้ผลมากกว่า ทำ ๙ ชั่วโมง ทำ ๘ ชั่วโมงคงได้ผลมากกว่าทำ ๘ ชั่วโมงเป็นต้น แต่ถ้าจะเห็นแก่ผลประโยชน์ของเจ้าของการฝ่ายเดียวแล้ว เจ้าของการ คงอยากจะให้คนทำงานอยู่อย่างมากที่สุดที่กำลังของคนนั้น จะทนทานไปได้ ยิ่งเป็นเจ้าของการที่มีโรงงานใหญ่ ต้องลงทุนก่อสร้าง

มีเครื่องมือเครื่องจักรสะสมเป็นทุนประจำอยู่มาก ทุนที่จมอยู่เปลือง
ดอกเบี้ยยวันมาก ผลประโยชน์ของเจ้าของทุนก็มีแต่อยากจะเร่ง
ให้เครื่องเหล่านั้นทำการออกผลให้มากโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ แม้แต่
จะต้องเติมเงินค่าแรงพิเศษขึ้นเพื่อให้คนทำงาน ทำงานตลอดรุ่งได้
ก็สู้ยอม ยอมโดยที่ทางได้คงมีมากกว่าทางเสียเป็นต้น คนพวกนี้
นับเวลาเป็นเงินได้จริงตามไวยากรณ์ที่ใช้กัน เป็นต้นว่าการเดินเรือ เดินรถไฟ
เหล่านี้ ราคาค่าเรือค่ารถและค่าทำทางรถไฟนั้นมิจมอยู่เท่าใด
ค่าแรงคนที่ใช้ประจำการมีส่วนน้อยเป็นอันมาก ถ้าการนั้นดำเนินไปได้
แต่เป็นครั้งเป็นคราว หรือต้องหยุดผ่อนแรงคนอยู่แล้ว ราคาสรรพสิ่งของ
ทั้งปวงที่ต้องอาศัยเรือและรถบรรทุกนั้น คงแพงยิ่งกว่าเดิมนี้เป็นอันมาก
ความสุขของมหาชนในโลกคงต้องลดน้อยลงตามส่วนกัน

ธรรมดาของแรงทำการซึ่งมีราคาซื้อขายกันได้ประดุจเดียวกัน
กับสินค้านั้น ถ้ารัฐบาลจะตั้งกฎหมายบังคับบัญชาห้ามการสไตร์ก
ไม่ให้มีได้ ก็เท่ากันกับว่าจะบังคับให้ชาวร้านขายสินค้าให้ตามราคา
ที่ผู้ซื้อจะชอบให้ได้นั้น หรือจะบังคับให้ผู้ซื้อซื้อของตามราคาของผู้ขาย
จะต้องการได้ การสไตร์กที่คนทำงานพร้อมใจกันละเว้นการงาน และ
การที่เจ้าของทุนเจ้าของการหยุดยังปิดโรงงานไล่ลูกจ้างออกเสียนั้น
ถ้าจะเป็นแต่เพียงอุปายที่จะทดลองดูว่าราคาค่าแรงจะสมควรสักเพียงใด
แล้วก็จะไม่สู้กระไรนัก ถ้าคนทำงานหยุดการเสีย มีคนพวกอื่นเข้ามา
รับอาสาทำการแทนไปได้ตามราคาที่เจ้าของทุนจะเต็มใจให้ ก็เป็นอันว่า
คนทำงานที่หยุดการนั้นคิดคาดคะเนการผิดไป ต้องหันกลับเข้าไปรับจ้าง
ทำการงานอย่างเดิม หรือถ้าเจ้าของทุนปิดโรงงานขับไล่คนเก่าออกเสียแล้ว

หาจ้างคนใหม่ทำการแทนโดยที่ลดค่าแรงน้อยลงไม่ได้ หรือถ้าหาได้ก็ไม่ได้ คนที่มีฝีมือซ้ำของดีจึงได้ผลน้อยไป เจ้าของทุนก็จำเป็นจะต้องจ้างคนเก่า และยอมให้ค่าแรงตามที่คนเก่าต้องการ รัฐบาลจะช่วยให้เต็มอำนาจ อันชอบธรรมก็เพียงแต่ว่า จะคอยป้องกันไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดปิดประตูค้า โดยวิธีใช้อำนาจและกำลังทำลาย ล้างความอิสรภาพของพลเมืองหมู่ใดได้ตามพลการใจ และในระหว่างเวลาที่คนทำงานละทิ้งการทำงาน เสียพร้อมกันนั้น ถ้าลักษณะการที่ต้องหยุดยั้งไปจะเป็นการที่จะกระทำ ให้พลเมืองพลอยได้ความเดือดร้อนทั่วไป และเป็นลักษณะการที่รัฐบาล พอลจะช่วยผ่อนเบาลงได้ถนัดแล้ว รัฐบาลก็ควรจะช่วยทันที เช่นกับการสไตรก์ ในการเดินเรือ เดินรถไฟ การขนส่งสินค้า การเดินส่งหนังสือไปรษณีย์ และโทรเลข เป็นต้น การเหล่านี้หยุดยั้งลงเมื่อใด พลเมืองและการค้าขาย ทั่วไปจะพลอยมีความเสียหายขาดผลประโยชน์มาก รัฐบาลต้องให้ทหารบก ทหารเรือเข้าช่วยทำการแทนไปชั่วคราวชั่วครู่เพื่อจะระงับความร้อน ตามเยี่ยงอย่างที่ว่ารัฐบาลในทวีปยุโรปบางประเทศได้เคยทำมาแล้วเป็นต้น

ความวิวาทในระหว่างคนทำงานกับเจ้าของทุนเช่นนี้ มีลักษณะ ที่จะแก่งแย่งส่วนแบ่งปันผลประโยชน์ที่ทำได้ด้วยกันเป็นข้อใหญ่ และเมื่อวิธีแบ่งปันยังเป็นการต่อราคาค่าแรงอย่างซื้อขายสินค้า กันอยู่ตราบดีแล้ว คงจะมีเวลาที่ข้างหนึ่งข้างใดจะไม่เต็มใจยอมตกลง ตามราคาที่ต่อกันอยู่เนื่อง ๆ ถึงจะมีอนุญาโตตุลาการเป็นผู้ตัดสิน หรือมีคนกลางช่วยว่ากล่าวไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมยอมกันได้บ้าง อย่างที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ไม่เป็นวิธีที่จะตัดข้อสาเหตุวิวาทให้สำเร็จ เต็ดขาดไปได้ เมื่อผลประโยชน์ของคนทำงานต่อสู้อย่างตรงกันข้ามกับผลประโยชน์ ของเจ้าของทุนมีอยู่ตราบดี คือถ้าคนทำงานได้ส่วนแบ่งปันมาก เจ้าของทุน

ก็ต้องได้ส่วนน้อย หรือถ้าคนทำงานได้ส่วนน้อย เจ้าของทุนก็ต้องได้ส่วนมาก เป็นการเชือดเนื้อกันอยู่เช่นนี้แล้ว ความวิวาทก็ต้องมีเป็นธรรมดา ถ้าคิดอ่านจัดการอย่างใดให้คนทำงานกับเจ้าของทุนได้ผลประโยชน์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวร่วมกันได้สำเร็จแล้ว ความวิวาทและการสไตรก์หยุด การงานต่าง ๆ จึงจะไม่มีขึ้นได้

แท้ที่จริงลูกจ้างกับเจ้าของการคงอยากจะทำให้การที่ทำอยู่นั้น มีกำไรรุ่งเรืองเจริญดีอยู่เสมอ เพราะเหตุที่ได้อาศัยเลี้ยงชีพอยู่ในการนั้น ถ้าการเสียหายล้มละลายไป ก็จะต้องได้ความเดือดร้อนตามกัน แต่มนุษย์ พึงจะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวก่อนผลประโยชน์ผู้อื่นเป็นธรรมดา ในขณะที่ทำการอยู่ต่างคนก็หวังจะได้ผลประโยชน์ให้มาก แต่ความที่จะเห็นว่าได้มากนั้น จะเห็นได้ก็เพราะจะเปรียบเทียบกับรายได้ของผู้อื่นที่ได้น้อยกว่า และเมื่อทำการร่วมกันอยู่แล้วคนพวกหนึ่งได้มาก คนอีกพวกหนึ่งก็ต้องได้น้อย เป็นการเห็นได้เปรียบเสียเปรียบกัน จนเป็นการอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน เกิดมีความขัดเคืองถือทิฐิมานะ ที่จะต้อตั้งเอาชัยชนะแก่กันให้จงได้ เมื่อเกิดมิโมโทโสะขึ้นทั้งสองฝ่าย แล้วก็อาจตรึงตรอมองเห็นการได้เสียตื้อชั่วไม่ขัดแย้งอยู่เอง

เพื่อจะหลีกเลี่ยงความวิวาทดังที่กล่าวมา และเพื่อจะให้คนทำงาน เอาใจใส่ขยันขันแข็งในการงานให้ยิ่งขึ้น โดยหวังประโยชน์ว่า ถ้าคนทำงาน มีน้ำใจเห็นแก่ประโยชน์ที่จะพลอยได้ด้วยกันดีขึ้น การเสียหายโดยความ เลินเล่อหรือโดยความเพิกเฉยน้อยลง เพราะฉะนั้นผลประโยชน์ ที่ควรจะได้ก็จะเกิดมีขึ้นนั้น มีผู้คิดจัดการโดยวิธีจะให้ลูกจ้างได้ส่วนแบ่งปัน ในกำไรเป็นบำเหน็จเพิ่มเติมค่าจ้างธรรมดาของคนทำงานขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

คล้ายกันกับให้ลูกจ้างเข้าหุ้นส่วนได้แบ่งกำไรในการนั้นบ้าง วิธีจัดการให้ลูกจ้างมีส่วนแบ่งปันในกำไรเช่นนั้น เชื่อกันว่าเกิดผลวิเศษงอกขึ้น ได้ว่าการจ้างทำการตามธรรมดาจริง ที่ได้ทำการสำเร็จเรียบร้อยมาได้ช้านานแล้วก็มีเป็นตัวอยู่อย่างอยู่มาก

และในเมืองเราก็มีในหมู่พวกจีนทำการบางอย่าง เช่น การเดินเรือข้าว การซื้อข้าว ขนข้าว เป็นต้น เจ้าของทุนออกทุนซื้อข้าว ซื้อเรือ และท่ตรงเงินค่าเสบียงอาหารให้คนแจวเรือและขนข้าว เมื่อถึงปลายปีขายข้าวมีกำไรหักค่าใช้จ่ายออกแล้วยังเหลืออยู่อีกเท่าใด แบ่งเงินที่เหลือนี้ออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งให้เป็นของเจ้าของทุน อีกภาคหนึ่งให้ปันกันในพวกลูกเรือ ถ้าขาดทุนก็เข้าเนื้อเจ้าของเงินผู้เดียว ส่วนลูกเรือถึงไม่ได้ค่าแรงก็ยังได้อาศัยกินอยู่เลี้ยงชีพในทุนของเจ้าของทุน

หมวด ๗

ว่าด้วยผลที่ร้ายของการประมุขแข่งขัน

ได้กล่าวไว้ในลักษณะการแบ่งปันทรัพย์ ว่าสัมภาระที่เกิดในแผ่นดินนั้น คนจะเอาไปทำสิ่งใดให้เกิดเป็นทรัพย์มีผลประโยชน์ขึ้นได้ก็ต้องทำตามกฎธรรมดาสั่งบังคับอยู่ จะทำให้ผิดธรรมดาของโลกไปไม่ได้ แต่เมื่อได้ผลเป็นทรัพย์นั้นขึ้นแล้ว จะแบ่งปันทรัพย์นั้นให้แก่กันอย่างไรก็ได้ตามใจ สุดแล้วแต่จะเอาความประมุขแข่งขันกันเป็นความตัดสิน หรือจะปันกันตามธรรมเนียมอย่างใดก็ได้ แต่เมื่อได้กระทำไปตามความนิยมอย่างใดแล้ว จะมีผลที่ร้ายเกิดขึ้นภายหลังเพราะเหตุนี้เพียงไร จะเป็นการเหลือวิสัยที่มนุษย์จะแก้ไขได้ทัน่วงที

การที่คนถือเอาความประมุขแข่งขันกันเป็นที่ตั้งนั้นเป็นกำลังที่จะส่งเสริมให้คนมีความขยันขันแข็งกันไปสู่ทางความเจริญยิ่งขึ้นเสมอไปได้ก็จริง แต่ในการที่แข่งขันกันอยู่เป็นนิจนิรันดร์นั้น ผู้ที่มีกำลังน้อยก็ย่อมจะพ่ายแพ้ย่อยยับลงข้างหนึ่งด้วย ความประมุขแข่งขันกันเป็นอุปนิสัยธรรมดาของสัตว์ที่ถือเอากำลังพลังใหญ่เป็นธรรมดาอยู่เสมอ ผู้ใดแข่งขันชนะมีฤทธาศักดานภาพใหญ่ยิ่งอยู่ในหมู่ชนคณะใด ผู้นั้นก็เป็นใหญ่มีอำนาจบังคับบัญชาเอาแรงผู้น้อยในหมู่นั้นไปใช้ได้ตามชอบใจ จะตั้งบทกฎหมายข้อใดลงเพื่อสาธารณประโยชน์ทั่วไป หรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัวบ้าง จะเป็นความดีหรือร้ายอยู่เพียงใด ผู้พิพากษาดุลการ

ต้องตัดสินใจว่าความในกฎหมายมีอย่างไร ความนั้นต้องเป็นความชอบธรรม ถูกต้องทั้งสิ้น กฎหมายแผ่นดินที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่มั่นคงได้ ก็โดยที่จะมีอำนาจ ทำโทษผู้ขัดขึ้นเป็นอาวุธเจ้าอยู่เสมอ การแย่งชิงทรัพย์สมบัติอันเป็นผล ของแรงทำการมีมาแต่บรมโบราณอย่างไร ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีอยู่เสมอ ในระหว่างประเทศต่อประเทศ ขาดต่อขาดที่ต่างกัน ทำการสงคราม แ่งแย่งผลประโยชน์กันอยู่ไม่ค่อยจะมีเวลาเว้นว่างแล้ว ในระหว่าง คนหมู่เดียวชาติเดียวกันยังแย่งแย่งกันอยู่ในการทำมาหากินอย่างกวัดข้น ไม่มีเวลาเว้นว่างเสียเลย เจ้าของทุนกับเจ้าของทุนผู้มีอำนาจมากแย่งแย่งกัน คนทำงานกับคนทำงานผู้มีอำนาจน้อยก็แย่งแย่งกันด้วย ไหนยังเจ้าของทุน กับคนทำงาน ซึ่งทำการหากร่วมกันอยู่นั้น ยังจะแย่งแย่งกำไรกันอยู่อีก จะแย่งแย่งกันโดยวิธีใช้อาวุธรบพุ่งทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันไม่ได้ ก็ใช้สติปัญญาอันละเอียดเป็นอาวุธแทนในการทำมาหากิน ผู้มีทุน มีปัญญา พึงจะหมายกินแรงหมู่คนทำงานที่โง่เขลา หรือที่มีอำนาจน้อยกว่า เป็นกำไรเสมอไป ที่สุดการที่เจ้าของทุนเจ้าของงานผู้ลงทุนจ้างคนทำงาน มาใช้ในการทำผลประโยชน์นั้น ก็เป็นการทำนาบนหลังคนทั้งสิ้น หว่านทุนลงเป็นค่าแรงเลี้ยงคนทำงานเป็นผลออกขึ้นได้เท่าใด ผลนั้น ต้องเป็นของเจ้าของทุนทั้งหมด เมืองใดมีสำมะโนครัวมากมีที่ดิน เพาะปลูกและอาหารน้อย การประมูลแย่งแย่งในการทำผลประโยชน์ กวัดข้นมากขึ้น ผู้ที่มีทุนมากพึงจะมีอำนาจได้เปรียบมากขึ้นทุกทีไป เพราะคนทำงานโดยมากที่ไม่มีที่พอจะทำการเลี้ยงชีพได้โดยลำพัง จะต้องอาศัยทุนผู้อื่นเป็นที่พึ่ง เจ้าของทุนก็มีแต่จะกลับใช้ทุนนั้นเป็น อาวุธกวัดแก่งอยู่ว่า ถ้าเจ้าไม่ยอมอดอาหารตายเจ้าก็ต้องปลงใจยอมให้ ข้าทำนาบนหลังเจ้า การทำผ้าสักหลาดในชั้นต้นต้องเลี้ยงแกะไว้สำหรับ

ตัดชน ไปปั่นด้ายทอผ้าเป็นการทำนาบนหลังสัตว์แท้ แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังดีกว่าทำนาบนหลังคน โดยที่เจ้าของแกะจะต้องเอาใจใส่บำรุง เลี้ยงแกะให้ได้กินอาหารอิ่มบริบูรณ์อยู่เสมอจึงจะเกิดผลมาก แม้แต่จะเอาไปขายให้เขาฆ่ากินก็ต้องให้อ้วนพึมน้ำหนักมากจึงจะได้ ราคาดี แต่ข้างฝ่ายคนทำงาน เจ้าของทุนไม่ต้องเอื้อเฟื้อไปถึงความ อิ่มหนำสำราญของคนทำงาน คนทำงานจะป่วยไข้ก็ไม่ต้องพยาบาลรักษา หรือถ้าตายพันทุกข์ไปก็ไม่ขาดทุนเท่ากับที่แกะจะตาย

การแก่งแย่งแข่งขันมีโทษมหันต์ดังที่กล่าวมานี้ จึงมีพวกที่เห็น ความลำบากของมนุษย์ต่าง ๆ นั้น ออกสติปัญญาความคิดที่จะต่อสู้อำนาจ เจ้าของทุน หรือมีความคิดที่จะกำจัดการแก่งแย่งแข่งขันให้น้อยลง เพื่อให้ประชาชนมีความสุขยิ่งขึ้นโดยความคิดที่จะตั้งโซเซียลลิสม์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๑ ว่าด้วยกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินสมบัติ และโดยความคิด ตั้งสมาคมคนทำงาน รวบรวมบรรดาคนทำงานเข้าเป็นกำลัง เพื่อจะให้ มีอำนาจต่อสู้เจ้าของทุน หรือมีความคิดจัดการแบ่งส่วนกำไรในการทำ ผลประโยชน์กันอย่างไร ที่จะให้คนทำงานมีส่วนแบ่งปันในกำไร ของการที่ทำนั้นแต่ลำพัง โดยที่จะกันคนกลางซึ่งเป็นเจ้าของทุนเจ้าของการ เช่นกับที่จะมาทำนาบนหลังคนทำงานนั้นให้พ้นไปเสีย พวกทำการ ออกทั้งทุนทั้งแรงพร้อมทำการร่วมกันดังที่กล่าวต่อไป

หมวด ๘

ว่าด้วยวิธึทำการร่วมกัน โดยร่วมทุน ร่วมแรง และร่วมผลประโยชน์ในระหว่างคนทำงาน

การที่เจ้าของทุนจ้างลูกจ้างไปทำผลประโยชน์ตามธรรมเนียมนั้น เป็นอันว่าลูกจ้างขายแรงให้แก่เจ้าของทุนตามราคาอย่างดีที่สุด ที่จะขายได้ ข้างฝ่ายเจ้าของทุนก็หมายหาลูกจ้างที่ทำการได้ดี โดยราคา ค่าแรงอย่างต่ำที่สุดที่จะหาจ้างได้ ตกลงสัญญากันแล้ว เมื่อลูกจ้าง ทำการมีผลเกินค่าแรงหรือไม่คุ้มค่าแรงเจ้าของทุนเป็นผู้รับผลกำไร หรือรับการขาดทุนฝ่ายเดียว ข้างฝ่ายลูกจ้างได้แต่ค่าจ้างไปแล้ว จะหมายเอาส่วนแบ่งปันกำไรต่อไปอีกไม่ได้ จะทำการหละหลวม หรืออ้อมแรงบ้าง ถ้าเจ้าของทุนไม่ตรวจตราคอยคุมอยู่เสมอ เจ้าของทุน ก็อาจได้ผลน้อยไปจนขาดทุน ลูกจ้างไม่พลอยได้กำไรหรือพลอยขาดทุน ด้วยก็ไม่ต้องออกแรงเท่ากันกับที่จะทำการของตัวเอง เจ้าของทุน ต้องคอยคุมชั้นเชิงลูกจ้าง เร่งรัดเอาแรงกวตั้นเพียงใดลูกจ้างก็ไม่ชอบ เพียงนั้น เป็นทางที่จะชวนให้แตกความสามัคคีกันอยู่เสมอไป เมื่อทุน กับแรงเป็นอริกันอยู่เช่นนี้ ผลที่จะงอกขึ้นเพราะการอาศัยกำลังซึ่งกัน และกัน ก็ย่อมจะไม่งอกได้เต็มตามที่ควรอยู่เอง เพราะฉะนั้นจึงมีความคิดดี เกิดขึ้นว่าถ้าจัดการอย่างไรให้ทุนกับแรงได้มีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันเข้าแล้ว ถ้าไรที่จะได้เป็นผลคงจะงอกงามขึ้นมาก

ความอริวิวาทในระหว่างทุนกับแรงจะไม่มี แล้วยังจะให้ความยุติธรรมในการปันกำไรให้แก่คนทำงานที่เป็นเจ้าของทุนด้วยนั้นเต็มตามความเหน็ดเหนื่อยหรือคุณวุฒินาน้อยด้วย ตัดคนกลางที่มีแต่จะตั้งหน้ามาทำนาบนหลังคนพวกนี้ให้สูญสิ้นไปได้แล้ว ส่วนกำไรที่คนกลางเคยซุบมือเปิบหรือการได้เปรียบต่าง ๆ นานา ดังที่คนทำงานสามัญ มักจะคิดเห็นไปนั้น จะต้องมาตกอยู่แก่คนทำงานฝ่ายเดียว การที่ตัดคนกลางออกได้จะกระทำให้คนทำงานชวนชวายนชั้นชั้นแข่งทำการได้เนื้อออกยิ่งขึ้นกว่าปรกติอีกเป็นอันมาก เมื่อคนทำงานได้ผลมากขึ้นตามส่วนแรงและส่วนทุนที่ช่วยกันออกนั้น เหลือเกินจากการใช้สอยเลี้ยงชีพเท่าใด ก็จะมีน้ำใจที่จะยิ่งอุตสาหะประหยัดทรัพย์รวบรวมไว้สำหรับเพิ่มเติมทุนนั้นลงเรื่อยไป และถึงที่สุดเมื่อแก่ชราทุพพลภาพลงทำการไม่ไหวต่อไป ก็พอจะได้ทุนนั้นเลี้ยงชีพและครอบครัวตลอดไปได้ ความที่คนทำงานจะตกทุกข์ได้ยากเมื่อปลายมือจะน้อยลง

วิธีการร่วมแรงร่วมทุนแล้วปันกำไรกันตามแต่บรรดาผู้ที่ลงแรงนั้น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “โคออปอเรชั่น” แปลตรงว่า “ทำการร่วมกัน” แต่เมื่อใช้คำในงานชนิดนี้แล้ว ก็เป็นอันเข้าใจว่าพวกที่ทำการอยู่นั้น ได้ออกทุนมีหุ้นส่วนปันกำไรในการที่ทำนั้นด้วยกันทุกคน

ในที่นี้ต่อไปก็จะใช้คำว่า “ทำการร่วมกัน” อย่างภาษาอังกฤษ ในวิธีการร่วมแรงร่วมทุนรวมกำไรกันเช่นนี้เหมือนกัน

โดยที่วิธีการอย่างนี้มีคุณมาก ทั้งเป็นลักษณะที่คนจนก็สามารถจะทำได้ตามกำลังคนพวกเดียวกันเดียวกัน โดยอาศัยเข้าทุนกันคนละเล็กละน้อยรวมกันเข้าเป็นกองใหญ่่น้อยตามจำนวน

คนทำงานมากน้อยที่จะชักชวนมาเข้าเป็นสมาคมเดียวกันได้นั้น ในบทนี้จะชี้แจงคุณประโยชน์ทางได้และทางเสียให้พอกับที่จะเป็นหนทางแนะนำให้ไตร่ตรองต่อไป

ธรรมที่จะยึดถือเป็นหลักเป็นประธานในการร่วมกันเช่นนี้คือ ความสามัคคี ๑ ความมัทยัสถ์ ๑ ความยุติธรรม ๑ ความพึ่งตนเอง ๑ ซึ่งเป็นข้อสำคัญที่สมาคมควรจะถือเป็นอารมณ์อยู่เสมอ

ทำการร่วมกันด้วยความสามัคคี เป็นความสุขสงบเรียบร้อยในการทำมาหากิน เป็นการตรงกันข้ามกับการประมุขแข่งแย่ง ซึ่งมีลักษณะประดุจเดียวกันกับการศึกสงครามในการทำมาหากิน โดยที่คนทำงานร่วมกันต้องคิดอยู่เสมอว่า ผลประโยชน์ที่ได้เสียเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมาชิกเป็นเจ้าของงานเสมอหน้ากันทุกคน และความเจตนาที่ทำการร่วมกัน ก็เพื่อจะตั้งตัวให้เจริญขึ้นด้วยกันแล้ว ความซึ่งจะเบียดเบียนซึ่งกันและกันจะเป็นการทำลายล้างความสามัคคี ซึ่งเป็นรากอันปึกแผ่นแน่นหนาอย่างเดียวที่จะก่อสร้างกำลังและอำนาจของผู้น้อยในทางรักษาตัวและผลประโยชน์ได้ ความวิวาทบาดหมางในพวกเดียวกัน แม้จะมีขึ้นบ้างเป็นครั้งเป็นคราวก็จะสงบลงได้โดยเร็ว เพราะความคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นจะห่วงงเหนียวไปข้างทางที่จะให้สมาชิกชื่อตรงเป็นยุติธรรมต่อกันเสมอ

ความมัทยัสถ์จะมีขึ้นได้ในตัวเอง เพราะเหตุที่การจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ต่างคนต่างก็ต้องช่วยระวังการเสียหายทั่วไปอย่างกวดขันยิ่งกว่าทำการให้ผู้อื่น และเมื่อสมาชิกใดประหยัดทรัพย์ไว้ได้แม้แต่เล็กน้อยก็จะเพิ่มเติมลงไปเป็นทุนในการที่ทำอยู่เองนั้นให้งอกกำไรต่อไปอีกได้

เมื่อมีความเต็มใจ ขยันขันแข็งออกแรงทำการเต็มกำลังเต็มฝีมือและเต็มสติปัญญาพร้อมเพรียงทั่วหน้ากัน เพราะหมายได้ผลประโยชน์ส่วนแบ่งปันกำไรด้วยกัน แรงทำการออกเนืองมาก การออมแรงลดน้อยไปกว่าปรกติเท่าใด ผลกำไรก็ต้องมีมากขึ้นตามส่วนกัน โอกาสอันดีหลายอย่างที่จะช่วยให้มีความเจริญได้ดังที่กล่าวมานี้ รวมใจความได้ว่า “เพราะความอุตสาหะรักษาความสามัคคีสมาคมนี้เองที่กระทำให้ตัวของตัวเป็นที่พึ่งแก่ตัวเองได้”

วิธีการทำการร่วมแรงร่วมทุนที่ทำกันอยู่ในทุกวันนี้มีต่าง ๆ นานา แต่จะแบ่งออกได้เป็นสองจำพวก จำพวกหนึ่งทำการแต่งสรรสัมภาระขึ้นขายเป็นสินค้า พวกหนึ่งทำการค้าขาย คือซื้อสินค้ามาจำหน่ายขายเอากำไร

ต้นคิดของการหากินทางนี้ เกิดปรากฏขึ้นก่อนในเมืองรอชเดล (Rochdale) ในแผ่นดินอังกฤษ ตั้งแต่คริสต์ศักราช ๑๘๔๔ ในปีนั้นบังเอิญการทำผ้าสักหลาดอ่อนในเมืองนั้นขาดทุนทรุดโทรมลง พวกลูกจ้างช่างทอผ้าได้ค่าแรงลดน้อยลง ได้ความขัดสน เพราะค่าแรงที่ได้ไม่ค่อยจะพอซื้อของบริโภคใช้สอย ต้องซื้อของซึ่งขายอยู่ตามร้านย่อยโดยราคาแพงเกินไปแล้ว ยังต้องซื้อของกินปนของอื่นเป็นของไม่บริสุทธิ์ด้วย พวกช่างทอผ้า ๒๘ คน เข้าทุนกันเรียไร ได้เงินคนละเล็กน้อยรวมกันเป็นทุนกองหนึ่ง ไปซื้อใบชากับน้ำตาลทรายจากห้างขายส่งมา แล้วต่อจากนั้นไปคนทำงาน ๒๘ คนที่เข้าสมาคมกันนี้ สัญญากันว่าผู้ใดจะต้องการซื้อน้ำตาลทรายกับใบชาใช้ ก็ให้นำเงินสดไปซื้อจากของกลางที่มีขึ้นไว้นั้น ตามราคาที่ขายกันตามร้านย่อยอื่น ในขั้นต้นคนพวกนี้ไม่ได้

หวังได้กำไรในการซื้อของนั้นสักเท่าใด มีความมุ่งหมายแต่ว่าจะไม่ต้องซื้อของราคาแพงและของปลอมเท่านั้น ครั้นต่อมาไม่ช้านานสักเท่าใด กำไรในกองนั้นค่อยเกิดสิ่งสมมากขึ้นทุกที คนทำงานพวกอื่นเห็นว่าคนพวกนั้นได้กินใบชาและน้ำตาลที่ตีบริสุทธิ์ โดยไม่ต้องซื้อราคาแพงไปกว่าของเลขของปนที่มีขายอยู่ตามท้องตลาด ต่างคนต่างเขมิดเขมไเก็บได้ทุนมาขอเข้าหุ้นส่วนด้วย สมาคมนั้นเจริญรุ่งเรืองขึ้นทุกทีเมื่อคริสต์ศักราช ๑๘๕๐ ทุนของบริษัทนี้มีมากขึ้นถึง ๑๒,๙๐๐ ปอนด์ การขายของขยายมากอย่างออกทุกที มีขนมปัง เนื้อ อาหาร และเครื่องนุ่งห่มใช้สอยชนิดที่คนทำงานพวกนั้น จะต้องการใช้สารพัดอย่าง จนที่สุดถึงกับมีโรงจักรโรงงานทำของต่าง ๆ ทั้งมีทุนพอที่จะก่อสร้างที่ทำการของตัวเองเมื่อปีคริสต์ศักราช ๑๘๖๗ เป็นราคาถึง ๑๔,๐๐๐ ปอนด์ เงินทุนที่เป็นหุ้นส่วนของคนพวกนี้ถกขึ้นโดยรวดเร็ว จนเกินไปกว่าที่จะหาการทำได้พอเมื่อชำระบัญชีกัน เมื่อคริสต์ศักราช ๑๘๘๒ จำนวนสมาชิกในสมาคมนี้มีถึง ๑๐,๘๙๔ คน ราคาของที่ขายในปีนั้นรวมเป็นจำนวนเงิน ๒๗๔,๖๒๗ ปอนด์ กำไรเป็นจำนวนเงิน ๓๒,๕๗๗ ปอนด์ วิธีปันกำไรนั้นในขั้นต้นคิดดอกเบี้ยให้แก่ต้นทุนร้อยละ ๕ เสียก่อน กำไรยังเหลืออยู่อีกเท่าใด เอาออกแบ่งปันให้พวกสมาชิกตามส่วนราคาของที่คนหนึ่ง ๆ ได้ซื้อไปจากสมาคมนั้นตามส่วนมากและน้อย คือว่าผู้ใดซื้อของมากผู้นั้นก็ได้ส่วนแบ่งปันกำไรมาก กำไรที่ขายของได้นั้น ได้มาจากของที่ขายให้แก่พลเมืองที่มีได้เป็นสมาชิกด้วย ผู้ได้ส่วนแบ่งปันกำไรนั้นบางคนก็ทิ้งไว้เป็นทุนสั่งสมขึ้นในสมาคมต่อไป บางคนก็ถอนเอาไปหมด แต่เช่นนั้นเมื่อปลายคริสต์ศักราช ๑๘๘๒

กองทุนมีอยู่ถึง ๓๑๕,๒๔๓ ปอนด์ เป็นจำนวนเหลือเพื่อจะต้องเอาไป
จำหน่ายเข้าทุนหากำไรในงานอย่างอื่น มิเข้าหุ้นส่วนกับบริษัทรถไฟ
อย่างดีและใช้รับจำนำบ้านเรือนของพวกสมาชิกเป็นต้น

ความเจริญมีปรากฏเช่นนี้แน่แล้ว คนพวกอื่นก็เอาเยี่ยงอย่าง
ทำกันทั่วไป ข้อสำคัญที่กระทำให้การเจริญเกิดขึ้นในการเช่นนี้ ก็มีอยู่
ตรงว่าผู้ใดจะไปซื้อของต้องไปซื้อด้วยเงินสดทั้งสิ้น เป็นไม่ยอมให้ซื้อเชื่อ
กันเป็นอันขาด ราคาของขายนั้นขายตามราคาตลาดจริง แต่เป็นอันเชื่อ
ได้ว่าผู้ซื้อคงได้ของแต่ล้วนที่ดีบริสุทธิ์ ไม่ใช่ของปนของปลอม ยังมี
สมาชิกมากมีผู้อื่นพลอยซื้อมากขึ้น กำไรก็ยิ่งได้มากขึ้นตามกัน

วิธีปันกำไรในระหว่างพวกสมาชิก ก็เป็นอย่างง่ายที่สุด ผู้ใด
ไปซื้อของครั้งใดต้องได้คะแนนบอกจำนวนราคาของเป็นคู่มือกลับไป
ทุกครั้ง คะแนนนี้ทำด้วยแผ่นเหล็กวิลาสเล็ก ๆ เมื่อถึงงวด ๓ เดือน
ชำระบัญชีกันครั้งหนึ่ง หักค่าใช้จ่ายเสร็จแล้ว เหลือเป็นกำไรเท่าใด
พวกสมาชิกที่มีคะแนนรวบรวมไว้นั้นก็นำไปเอาขึ้นกำไรส่วนแบ่งปัน
ตามจำนวนราคามากน้อยในคะแนนนั้น

สมาคมบางแห่งเช่นบริษัทใหญ่ ๆ ในเมืองลอนดอน ไม่มี
ส่วนแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้ซื้อ แต่ผู้ซื้อได้ซื้อของราคาต่ำกว่าที่ขายกัน
อยู่ตามร้านย่อยสามัญ แต่วิธีนี้สู้อย่างทำกันมาดังที่กล่าวมาก่อนไม่ได้
เพราะเมื่อถึงกำหนด ๓ เดือนชำระบัญชีกัน สมาชิกได้ส่วนแบ่งปันกำไร
เท่าใดโดยมากมักจะทิ้งกำไรนั้นไว้เป็นทุนให้ออกผลต่อไป แต่อย่างทีสมาคม
ในเมืองลอนดอนทำนั้น เป็นการได้ส่วนกำไรย่อยในราคาของที่ซื้อถูกนั้น

ที่ละเล็กละน้อย ไม่เป็นกอบเป็นโกย ความที่จะชักชวนให้เพิ่มเติมทุน
ลงในบริษัทก็เป็นอันไม่มีกัน

สมาคมที่กล่าวมานี้มีการปันกำไรกันแต่ในระหว่างเจ้าของทุน
และผู้ซื้อ ส่วนผู้ขายและลูกจ้างที่ใช้ในห้างร้านนั้น ได้แต่เงินเดือนค่าแรง
อย่างลูกจ้างธรรมดา ไม่พลอยมีกำไรด้วยความขยันขันแข็งก็ย่อมน้อย
อยู่เอง

อีกพวกหนึ่งคนทำงานทุกคนในบริษัทเป็นเจ้าของทุน เอาทุนนั้น
ไปซื้อของมาแล้ว ช่วยกันขายให้แก่ประชาชนทั่วไป เมื่อถึงเวลาแบ่งปัน
กำไรพวกที่เป็นสมาชิกและที่ทำงานอยู่โดยคุณวุฒิต่าง ๆ กันมีราคาค่าจ้าง
ค่าแรงต่าง ๆ กันนั้นได้ส่วนแบ่งปันมากและน้อยตามส่วนราคาค่าจ้าง
ของสมาชิกเหล่านั้น ข้อสำคัญในที่นี้เป็นความตรงกันกับลักษณะทำการ
ร่วมแรงร่วมทุน และมีผลได้ดีอย่างที่ได้อีกกล่าวมาแต่ต้นแท้

ในการแต่งสรรทำสิ่งของผู้ลงแรงเป็นผู้ลงทุนด้วยแล้ว ได้ส่วน
แบ่งปันกำไรแต่ในพวกเดียวเท่านั้นนั้นก็มีความ

แต่ในการใหญ่ที่มีเจ้าของทุนต่างหาก คนทำงานเป็นแต่ลงแรง
อย่างลูกจ้างธรรมดา ไม่ได้ลงทุนด้วยหรือลงทุนด้วยก็แต่เล็กน้อย
ไม่เป็นส่วนใหญ่ในจำนวนทุนของกลาง เจ้าของทุนถ้ามีกำไร ก็แบ่งกำไร
เติมค่าจ้างเงินเดือนให้แก่คนทำงานบ้าง แต่คนพวกนี้ไม่มีเสียงในเรื่อง
จัดการบังคับบัญชาอย่างหนึ่งอย่างใด เจ้าของทุนมีอำนาจฝ่ายเดียว

ในที่สุดในการทำมาค้าขายทุกอย่างไม่เลือกกว่าเป็นการของบริษัท
ที่มีหุ้นส่วนมากคนด้วยกัน หรือเป็นการส่วนตัวของเจ้าของทุนผู้เดียวก็ดี
การที่จะได้กำไรมากน้อยจะต้องสุดแล้วอยู่แต่คุณวุฒิและความสามารถของ
ผู้จัดการรักษาการที่เป็นหัวหน้านั้นเป็นใหญ่กว่าอื่น และถ้าผู้น้อยที่เป็นผู้ช่วย
ออกแรงทำการนั้นมีน้ำใจดีช่วยทำการโดยความสวามิภักดิ์ขยันขันแข็ง
ยิ่งขึ้นได้เท่าใด ผลของการนั้นก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเอง เพราะฉะนั้นวิธีการ
ที่ให้คนทำงานพลอยมีส่วนแบ่งปันกำไรด้วยบ้าง การนั้นคงได้เปรียบกว่า
ซื้อค่าแรงมาใช้ อย่างที่จ้างลูกจ้างทำการตามธรรมดา

หมวด ๙

ว่าด้วยการศึกษาและการประหยัทรัพพ์

ในภาค ๑ ได้ชี้แจงถึงการการสร้างทรัพพ์และเมื่อสร้างเป็นทรัพพ์ขึ้นแล้ว ได้ชี้แจงต่อไปในภาค ๒ นี้ว่า คนจำพวกใดจะต้องได้ส่วนแบ่งปันในทรัพพ์นั้นบ้าง มีเจ้าของที่ดินได้ส่วนเป็นค่าเช่าที่ เจ้าของทุนได้ส่วนเป็นกำไร และผู้ทำงานได้ค่าแรงเป็นต้น ทั้งรัฐบาลก็ได้ส่วนเป็นภาษีอากรซึ่งแม้แต่เรียไรแบ่งเอาจากพลเมืองแต่คนละเล็กน้อย เมื่อรวมกันเข้าแล้วส่วนนี้ก็เป็นเงินทองกองใหญ่สำหรับจะได้ใช้บำรุงทแกล้วทหารไว้ป้องกันความอิสรภาพของชาติ ทั้งจะใช้เป็นค่าบำเหน็จเจ้าพนักงานฝ่ายพลเรือนและเป็นค่าใช้สอยสารพัดอย่างในการปกครองราษฎรโดยเจตนาที่จะให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ เพียงอำนาจของจำนวนเงินมากน้อยที่เรียไรเป็นเงินภาษีอากรขึ้นได้ ส่วนแบ่งปันภาคนี้จึงเป็นส่วนสำคัญอันใหญ่ยิ่งของแผ่นดินถ้าพลเมืองมีปัญหาหม่นประกอบการเลี้ยงชีพ อดส่ำหมีธยส์ถ์ประหยัทรัพพ์ไว้ก่อกองทุนให้ยิ่งมั่งมีขึ้น ยิ่งแบ่งส่วนเรียไรให้รัฐบาลได้เป็นจำนวนเงินภาษีอากรมากขึ้น ข้างฝ่ายรัฐบาลถ้าได้จำหน่ายใช้ทรัพพ์ภาคนี้โดยความมัธยัสถ์และโดยความมุ่งหมายทางเดียวแต่ที่จะบำรุงรักษาให้พลเมืองจำเรูยยิ่งขึ้นในการทำมาหากินโดยรอบไปได้แล้ว ความอิสรภาพและความสุขของชาติก็มีแต่จะรุ่งเรืองถาวรยิ่งขึ้นเสมอไป ข้างฝ่ายความพินาศเสื่อมทรามจะเป็นไปได้ก็เพราะเหตุที่ความเป็นอยู่นั้นเองจะกลับตรงกันข้ามไป

ตั้งต้นเพราะราษฎรโง่เขลาเกียจคร้าน ใช้จ่ายเผอเรอเกินผลประโยชน์
ที่ทำมาได้ โดยที่ไม่มีปัญญาคิดเผื่อไปถึงวันหน้า ต้องยากจนข้นแค้นลง
รัฐบาลเก็บภาษีอากรได้น้อยเป็นต้น

ตามธรรมดาที่เป็นอยู่ตามนานาประเทศทั่วไปในโลกนั้น จำนวน
พลเมืองที่โง่เขลาโดยมิได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นส่วนมากอยู่เสมอ แต่ส่วนนี้
ไม่เท่ากันบางเมืองมีส่วนคนที่ได้เล่าเรียนศึกษามากกว่าคนบางเมือง เมืองซึ่ง
มีคนเล่าเรียนศึกษาเป็นส่วนมากจึงมีบริบูรณ์และมีอำนาจเข้มแข็งกว่ากัน
เมื่อปัญญาเป็นกำลังที่จะทำให้พลเมืองดีขึ้น ทั้งจะให้แผ่นดินมีอาณาภาพอยู่ได้
เช่นนั้นแล้ว นักปราชญ์และรัฐบาลทั้งหลายจึงเห็นรวมกันว่า การศึกษาเล่าเรียน
ของพลเมืองอย่างเดียวกันที่สามารถพุงอำนาจและความอิสรภาพของชาติ
ให้ถาวรมั่นคงอยู่ได้ ถ้าพลเมืองโง่เขลา รัฐบาลก็ต้องจัดการสั่งสอน
ให้พลเมืองนั้นฉลาดขึ้น โดยอุบายอย่างเดียวกันที่จะจัดการศึกษาให้แพร่หลาย
ออกไปให้ทั่วถึงกันทั้งชายหญิงในแผ่นดิน

การศึกษาซึ่งรัฐบาลได้เริ่มจัดการมาประมาณ ๒๕ ปีที่ล่วงมานี้
(พ.ศ. ๒๔๕๘) จะเป็นแต่ว่าค่อยขยายให้ใหญ่โตขึ้นทีละเล็กละน้อยก็ดี
ถึงฉะนั้นทุกวันนี้ก็ได้เห็นผลดีปรากฏอยู่แก่ตาแล้วว่า นักเรียนที่ออกจาก
โรงเรียนแล้วหางานทำเลี้ยงชีพได้ดีและสูงกว่าเพื่อนพลเมืองชั้นเดียวกัน
อยู่มาก มีตัวอย่างที่ได้เข้ารับราชการตามกระทรวงของรัฐบาลเป็นต้น
คนพวกนี้ได้ความรู้ประกอบสติปัญญา ตรีตรองเห็นความดีความชั่ว
ในปัจจุบันและวันหน้าชัดเจนขึ้น ก็ประพฤติตัวดีมีความอุตสาหะทำการงาน
จนได้รับเกียรติยศของแผ่นดิน หรือมีทรัพย์พอที่จะพึ่งตนเองได้เป็น

อันมาก ในที่สุดถ้าไม่ใช่เพราะการศึกษาแล้ว ผู้ที่ไม่ได้เกิดมาในเทือกเถาเหล่ากอที่เป็นตระกูลสูง คงจะไม่ได้รับราชการตำแหน่งสูงเป็นจำนวนมากคนดังที่ปรากฏอยู่ในราชการทุกวันนี้ ผลดีมีประจักษ์ขึ้นแล้ว ก็ส่งเสริมให้ผู้ที่เป็บบิดามารดามีความขวนขวายที่จะให้บุตรได้เล่าเรียนให้ได้ดีเสมอเพื่อนบ้านนั้น แก่ล้าขึ้นกว่าเก่าเป็นอันมาก

ในสมัยที่ล่วงมาแล้วนี้ นักเรียนส่วนมากมุ่งแต่จะเข้ารับราชการ เพราะเห็นผลว่าจำเริญได้เร็ว ทั้งขวนขวายไปในทางที่จะแสวงหาเกียรติยศที่จะยกตัวให้สูงปรากฏขึ้นในหมู่และชั้นคนที่เสมอกันอยู่แต่ก่อนนั้นเป็นธรรมดา แต่นอกจากการเลี้ยงชีพโดยอาศัยราชการนั้นยังไม่สู้ปรากฏนักว่านักเรียนออกจากโรงเรียนแล้วได้ไปตั้งทำมาค้าขาย ทำการช่างหรือการเพาะปลูกอันเป็นผลประโยชน์ในส่วนตัวจนได้ชื่อว่าเป็นผู้มั่งมีบริบูรณ์ปรากฏ แท้ที่จริงบ้านเมืองที่จะจำเริญขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยกำลังของคนที่ทำผลประโยชน์ได้เป็นใหญ่กว่าอย่างอื่น ถ้าการทำผลประโยชน์ของพลเมืองไม่จำเริญหรือไม่ดียิ่งขึ้น การปกครองของรัฐบาลก็ไม่ดียิ่งขึ้นได้เหมือนกัน

นักเรียนที่ตั้งใจศึกษาหมายจะเข้ารับราชการฝ่ายเดียวนั้น แม้จะสรรเสริญได้ว่าเพราะเขามีความรักพระมหากษัตริย์ ชาติ และแผ่นดินยิ่งไปกว่าความคิดแคบที่มีเจตนาแต่เฉพาะจะทำผลประโยชน์ให้แก่ตัวฝ่ายเดียวก็ดี แต่เมื่อใคร่ครวญดูแล้วก็จะเห็นเป็นความจริงว่าผู้อุตสาหะทำมาหากินในการกสิกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม หรือการที่ชอบอย่างใดก็ดี ถ้าหากว่าผู้นั้นมีความมัธยัสถ์ ตั้งความเพียรสู้อดทนประหยัดทรัพย์ที่หาได้มาสะสมจนเป็นทุนงอกงามขึ้นได้เสมอ

ไปแล้ว แม้แต่จะทำการเพื่อประโยชน์ตนเองฝ่ายเดียวก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รักชาติ และมีคุณแก่ชาติบ้างเหมือนกัน ตามธรรมดาผู้ที่ทำให้ผู้อื่นพึงได้แน่นอนนั้น จำจะต้องพึงตนเองให้ได้เสียก่อน ถ้าพึงตนเองไม่ได้ผู้อื่นจะไปพึงตนอย่างไรได้ เมื่อตัวหาผลประโยชน์ได้ก็จะเข้าเรียโรเสียค่าภาษีอากรช่วยรัฐบาลได้โดยสะดวก และจะสะสมทุนขึ้นไว้พอบำรุงเลี้ยงครอบครัวและลูกจ้างคนใช้การงานซึ่งมาอาศัยเลี้ยงชีพอยู่ได้ ก็เพราะเหตุที่ตัวได้อุตสาหกรรมขึ้นไว้เป็นกองทุนได้นั่นเอง ในที่สุดราชการจะดำเนินไปในความจำริญไม่ได้ ถ้าหากว่าพลเมืองส่วนมากยากจนขัดสนไม่มีเงินจะเสียภาษีอากรให้เป็นกำลังแก่รัฐบาล

การเล่าเรียนเพื่อให้มีวิชาความรู้ขึ้นแล้ว ก็จะมีปัญญาที่ตรองเห็นความดีชั่ว ทางได้ทางเสียโดยลำพังตนเองได้เพราะความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่จะกระทำให้ตัวของตัวเองไว้วางใจตัวเองและพึ่งพาตัวเองได้ การเล่าเรียนกระทำให้มีปัญญاتริกตรองการทำงานและข้อปัญหาทั้งหลาย โดยแจ่มแจ้งขึ้นกว่าแต่เมื่อยังไม่ได้เล่าเรียน ที่ไม่เคยตรึกตรองโดยรอบคอบเลย ได้เล่าเรียนแล้วตรึกตรองเห็นเหตุผล กระทำใหู้จักการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม และที่เหมาะสมกับกาลเทศะ และคุณวุฒิของตัว จะคิดการสิ่งใด ประพฤติตัว หรือพูดจาอย่างไร ถ้าเป็นการอันมิชอบด้วยธรรมเนียมของชาติ ศาสนา หรือกฎหมายแผ่นดินแล้ว ปัญญาความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษานั้นเองจะคอยเตือนใจสอนใจอยู่ทุกขณะว่า ถ้าขึ้นคิดขึ้นพูดหรือขึ้นทำไป ความทุกข์อาจะมาถึงตัวได้ การเล่าเรียนจะทำให้มีความประมาทต่อความทุกข์ร้อนพินาศ

ฉิบหายหรือความขัดสนยากจน ซึ่งอาจจะเป็นขึ้นได้ถ้าไม่ระมัดระวังตัว
ทั้งจะสอนให้รู้จักประมาณกาลในปัจจุบันและวันหน้าได้ดีขึ้น ปัญหา
ซึ่งเกิดจากการศึกษา เมื่อแสดงให้เห็นชัดว่าความเป็นโรคเป็นไทยแก้ตัว
จะนำความสุขใจ พอใจ และความสะดวกใจมาให้ตัวได้ดีเพียงใดแล้ว
ความรู้สึกอันนี้จะเป็นกำลังส่งเสริมความเพียรให้หมั่นทำการงานหา
ผลประโยชน์เลี้ยงชีพด้วยน้ำแรงของตนเอง และเมื่อความประมาท
ต่อความทุกข์ในวันหน้าจะน้อยลงแล้ว ความอดทนอดส่ำหัมธยัสถ์
ประหยัดทรัพย์สำหรับเป็นทุนไว้สำรองเพื่อความขัดสนในภายหน้า
ก็จะแก้กล้าขึ้นด้วย การเล่าเรียนจะนำไปให้เห็นว่า ถ้าต้องอาศัย
จุมูกคนอื่นหายใจต้องพึ่งเขาเป็นหนี้เขา หรือให้เขามีบุญคุณติดตัว
อยู่ข้างเดียว ยังใช้หนี้หรือฉลองคุณตอบแทนเขาไม่ได้เมื่อใด ความเป็นโรค
เป็นไทยแก้ตัว ทั้งผลอันประเสริฐต่าง ๆ ของความเป็นไทยนั้น ก็อาจจะ
เป็นอันหมดสิ้นไปได้

การศึกษาริชาความรู้เป็นคุณแก้ตัวแล้ว ยังจะเป็นที่พึ่งแก้ญาติ
และมิตรที่สนิทและห่างได้ต่อไป ในที่สุดผู้มีปัญญาคงจะมีโอกาสที่จะ
ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

ผู้ที่ไม่เคยเล่าเรียนไม่สู้จะเห็นความจำเป็นสักเท่าใด ที่จะชวนชวน
ให้บุตรหลานไปอยู่วัดหรือไปสุโรงเรียนและสำนักอาจารย์ที่ดี แม้แต่
จะส่งบุตรไปบ้างบางทีก็จะเป็นเพราะเห็นว่าเพื่อนบ้านเขานิยมทำกัน
ครั้งจะไม่ทำตามอย่างเขาบ้างก็จะดูกระไรอยู่ แท้ที่จริงเมื่อตัวไม่เคยรู้สถิติ
ของการศึกษาแล้วก็คงจะไม่มีเชื้อถือแก้กล้าว่า บุตรที่จะส่งไปเล่าเรียน
นั้นอาจจะมิปัญญาดียิ่งไปกว่าตัวได้สักเท่าไร ถ้าเป็นคนโง่เขลาาก็จะเห็น
แต่ประโยชน์ที่จะกักเด็กไว้ใช้ช่วยการงาน ซึ่งเห็นว่าจะมีประโยชน์ยิ่งกว่า

การที่ให้บุตรได้เล่าเรียน ถ้าจะแลกกันกับเงินทองที่จะให้เป็นมรดกแล้ว ให้วิชาความรู้แก่บุตรจะดีกว่าให้เงินทองเป็นหลายเท่า เพราะเงินทองนั้น ถ้าไม่มีปัญญารักษาไว้ไม่ได้ยึดยืน ถ้ารักษาไม่ดี เอาไปจำหน่ายใช้สอย โดยความเผอเรอเย่อหยิ่งเกินตัว หรือเอาไปใช้บำรุงความสำราญรื่นเริง ในทางชั่ว เงินนั้นอาจจะกลับให้โทษแก่เจ้าของได้โดยสาหัสด้วย แต่ถ้าจะ กล่าวแต่ทางชั่วแล้วส่วนวิชาความรู้ก็จะคล้ายคลึงกัน ถ้าให้บุตรไปแล้ว บุตรเอาไปใช้ทำประโยชน์ไม่ได้ หรือถ้าบุตรนั้นมีสันดานเป็นคนชั่วแท้ ยิ่งได้ความเล่าเรียนยิ่งฉลาดขึ้นก็ยิ่งจะมีปัญญาโกงหนกขึ้นคล้ายกันกับที่ให้ เงินไปฟลาญเสีย แต่ตีผิดกันที่ตรงว่าวิชาที่มีติดตัวอยู่นั้นจะอย่างไรเสีย ก็ไม่สูญสิ้นไปอย่างเงินได้ บุตรมีน้ำใจที่จะเอาวิชามาใช้เป็นประโยชน์ในทาง ที่ชอบเมื่อใดคงจะใช้ได้เสมอ การเล่าเรียนยังได้เปรียบกว่าเงินอีกข้อหนึ่งว่า ความรู้ยังจะนำให้ห่างไกลจากความชั่วได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้เล่าเรียนเลย

เมื่อเห็นกันว่าเป็นหน้าที่ของบิดามารดาจะจัดการให้บุตรได้ศึกษา เล่าเรียน และเมื่อเชื่อว่าเงินทองซึ่งได้จำหน่ายใช้ไปสำหรับการเล่าเรียน ของบุตรนั้น จะเท่ากันกับมรดกหรือทุนที่จะให้บุตรมีสำรองไว้ เพื่อประกอบ การเลี้ยงชีพของบุตรในภายหน้าแล้ว รัฐบาลก็ต้องถือเอาเป็นหน้าที่จัดการ ส่งเสริมการเล่าเรียนของพลเมืองโดยทั่วไปให้สะดวกดียิ่งขึ้นไปอีก ยิ่งเป็น พลเมืองที่ยากจนขัดสนไม่มีโอกาสที่จะเล่าเรียนได้ ก็ยิ่งควรจะต้องเอาใจใส่ ให้เข้มงวดขึ้น รัฐบาลได้จำหน่ายใช้เงินไปในทางศึกษาอย่างไร ก็เท่ากันกับ การที่บิดามารดาของบุตรได้ลงทุนซื้อวิชาให้ รัฐบาลยังจะมีกำไรกว่าบิดา มารดาของบุตรอีกชั้นหนึ่งที่ตรงว่า ถ้าพลเมืองโง่เขลาเบาปัญญาเป็นส่วนมาก อยู่ในแผ่นดินแล้ว รัฐบาลจำเป็นจะต้องจำหน่ายใช้เงินเปลืองในการบำรุง รักษาพลเมืองพวกนี้ และพลเมืองชั้นสูงต่อไปอีกด้วย

ถ้าตรวจสอบดูสำมะโนครัวนักโทษในกองมหันตโทษทั่วไปทุกประเทศ ก็จะเห็นได้ว่าจำนวนนักโทษที่เป็นส่วนมากที่สุดนั้น เป็นพวกที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นพื้น สำหรับป้องกันชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของพลเมืองนั้น รัฐบาลต้องลงทุนตั้งศาลเลี้ยงพลตระเวนและตำรวจภูธร ทั้งสร้างคุกตารางด้วยนั้น เป็นจำนวนเงินส่วนใหญ่ในงบประมาณรายจ่ายของพระคลังมหาสมบัติเป็นอันมาก ราษฎรยิ่งโง่เขลามาก ความประมาทในการมียัธยัสถ์ประหยัดทรัพย์สินในแผ่นดินยิ่งมากขึ้น โจรผู้ร้ายและผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายในบ้านเมืองก็ยิ่งจะมากขึ้นตามกัน เมื่อราษฎรขาดสนใจไม่มีปัญญา จะทำการเลี้ยงชีพได้ในทางสุจริต ก็ต้องอาศัยทางทุจริตช่วยเป็นธรรมดา ถ้าหากว่าราษฎรพวกนี้เป็นคนโง่เขลาไม่ได้เล่าเรียนรู้ธรรมเนียมที่ดี รัฐบาลคงต้องเปลืองทรัพย์สินแผ่นดินในการปกครองมากอยู่เสมอไป

ในประเทศใดที่พลเมืองได้เล่าเรียนศึกษาน้อย มีส่วนคนโง่เขลาอยู่มาก เพราะฉะนั้นความคิดจึงสั้น ปราศจากการระวิงตัวที่จะต้องอดส่ำหั้น ยัธยัสถ์ประหยัดทรัพย์สินไว้สำหรับวันหน้า ต้องเป็นคนเผอเรอ หาได้มากเท่าใด ก็จ่ายไปเท่านั้น ความยากจนขาดสนที่เคยเป็นมาแล้วแต่ภายหลังอย่างไร ไม่ต้องการจะระลึกถึง การภายหลังจะเป็นอย่างไรก็ตามแต่กุศลและอกุศลจะนำไป ขอแต่ว่าให้ได้กินอิ่มหนาวสำราญ หรือมีการเล่นสนุกสนาน อยู่ในชั่วขณะที่ทำผลประโยชน์ได้นั้นก็แล้วไป คนจำพวกนี้ต้องได้ความเดือดร้อนเพราะความขาดสนอับจนอยู่เนื่อง ๆ ถ้ามีความเกรงกลัวอาญาแผ่นดินไม่ลักขโมยหรือฉ้อโกงผู้อื่นได้ ก็คงจะคิดอาศัยเบียดเบียนเพื่อนต่อไป เพราะพึ่งตนเองไม่ได้ เมื่อต้องอาศัยแรงของผู้อื่นเลี้ยงชีพ ก็ต้องตกเป็นคนที่ไม่เป็นโสดแก่ตัว ไม่นับถือตัวเอง หรือที่ผู้อื่นไม่ควรจะนับถือ

ในประเทศใดมีคนจำพวกที่ทำการหาเลี้ยงชีพพึ่งตนเอง ไม่ได้ต้องอาศัยผู้อื่นเป็นจำนวนมากเช่นนั้นแล้ว ประเทศนั้นก็จะมีทุนสะสมขึ้นไว้ไม่ได้เอง การค้าขาย การเดินเรือ การหัตถกรรม ทำของขาย ทำบ่อแร่หรือการใหญ่ เช่น กองทัพบกและเรือที่จะไว้วางใจ ได้มันคงเป็นอันมิไม่ได้ มิได้เพราะไม่ได้สร้างสมทุนขึ้นไว้พอจ่าย บุคคลที่เผลอเผลอเป็นโสดแก่ตัวไม่ได้ อย่างไรก็ดี ประเทศหรือบ้านเมืองของพลเมืองที่เป็นส่วนมากเช่นนั้น ก็พึงจะมีความอิสราภาพไม่เต็มที่ตามสมควรอยู่ได้เหมือนกัน ประเทศใดมีการศึกษามากมั่งมีบริบูรณ์กว่าเพราะฉะนั้นจึงมีอำนาจมากกว่า จะข่มเหงเบียดเบียนในทางอันไม่ชอบธรรมอย่างใด ประเทศที่ยากจนก็ไม่สามารถจะต่อสู้ต้านทานคัดค้านได้ เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ จึงควรจะได้เห็นได้แน่แท้ว่า ทุนที่รัฐบาลจะออกช่วยพลเมืองในการศึกษานั้น อาจจะทำให้งอกกำไรมากกว่า ช่วยชาติและบ้านเมืองให้จำเริญถาวรอยู่ได้เพียงใด ที่แท้จริงในปัจจุบันนี้ก็เห็นได้แล้วว่า ความจำเริญของการศึกษาที่แพร่หลายไปในหมู่บ้านพลเมืองส่วนมากนั้น เป็นการช่วยให้บ้านเมืองบริบูรณ์ทั้งทรัพย์สินและช่วยให้มีอนุภาพใหญ่ยิ่งขึ้นได้โดยรวดเร็ว ดังที่จะยกตัวอย่างประเทศเยอรมนีซึ่งความจำเริญกำลังจะดำเนินขึ้นอยู่นั้น มาเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในยุโรป และในประเทศตะวันออกนี้ก็มีตัวอย่างเมืองญี่ปุ่นเปรียบกับเมืองจีนอันเป็นประเทศใหญ่ที่สุดเป็นต้น จำเริญยิ่งกว่ากัน เพราะการศึกษาเล่าเรียนแท้

การเล่าเรียนเป็นมูลเหตุอันสำคัญที่จะกระทำให้ราษฎรรู้จักประหยัดทรัพย์ได้ดีกว่าอย่างอื่นทั้งสิ้น ความเจริญของบ้านเมืองที่ต้องอาศัยการศึกษานั้น ก็เพราะการศึกษาก่อทำให้คนรู้จักประหยัดทรัพย์มากขึ้นนั้นเป็นข้อใหญ่

ผู้ที่ทำการได้ผลแล้วอุตสาหกรรมประหยัดไว้ จนเป็นทุน
เพื่อแผ่เลี้ยงคนทำงานอื่นเป็นผลประโยชน์ต่อยาวสาวยัดไปได้อีกนั้น
ควรจัดได้ว่าเป็นผู้มีคุณแก่แผ่นดินอยู่บ้าง เมื่อทุนงอกงามขึ้นแล้ว
การค้าขาย การเดินเรือ และการหัตถกรรม กสิกรรมต่าง ๆ นานาก็ต้อง
เกิดขึ้นตามกัน ในที่สุดผู้ที่อุตสาหะตั้งความเพียรประหยัดทรัพย์ไว้ได้นั้น
เป็นผู้ที่ได้ก่อสร้างตึกร้าน บ้านเรือน เรือกสวน ไร่นา เรือแพ โรงจักร โรงงาน
สารพัดอย่างที่เปิดหนทางให้คนทำงานได้อาศัยรับจ้างหาเลี้ยงชีพอยู่แล้ว
ยังจะเป็นมรดกตกต่อเป็นผลประโยชน์แก่ชาติสืบไปภายหน้าอีก คนจำพวก
นี้แหละที่ได้ประสมทุนเข้าหุ้นส่วนกันสร้างเรือกำปั่น รถไฟ ขุดคลองน้ำ
ทำบ่อแร่ และก่อสร้างตึกร้านบ้านเรือนขึ้น จนเราท่านทั้งหลายในปัจจุบันนี้
ได้พลอยรับผลแห่งความสุขจากแรงทำการของผู้ประหยัดทรัพย์แต่ต้น
มานั้นด้วย ไหนยังจะได้รับความชำนาญและเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ นานา
ที่การแต่ก่อนได้ก่อเกิดขึ้นนั้นสืบเนื่องจำเริญยิ่งต่อไปอีก ตัวอย่างที่ดี
ในเรื่องความมัธยัสถ์ประหยัดทรัพย์ของพลเมืองส่วนมากนั้น
พอจะยกตัวอย่างเมืองฝรั่งเศสมากล่าวในที่นี้ได้ คือเมื่อคริสต์ศักราช
๑๘๗๐ ชาติฝรั่งเศสแพ้การสงครามแก่ชาติเยอรมัน ในเดือนพฤษภาคม
คริสต์ศักราช ๑๘๗๐ ต้องทำหนังสือสัญญาใช้เงินถ้ายเมืองให้แก่
ประเทศเยอรมนี เป็นจำนวนเงินมากมายถึง ๕๐๐ โกฏิฟรังก์ คิดเป็นเงินราว
๒๖๐ โกฏิบาท และในระหว่างเวลาที่ฝรั่งเศสยังชำระเงินค่าไถ่รายนี้
ไม่เสร็จ ทหารเยอรมันก็ยังเข้าตั้งอยู่ในเมืองเพื่อเป็นประกัน แต่ตั้งอยู่ได้เพียง
๑๔ เดือนเท่านั้นก็ต้องถอยออก เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสหาเงินมาใช้ค่าไถ่ได้
เงินรายนี้พลเมืองฝรั่งเศสล้วนพร้อมใจกันเข้าเรียโรอกเงินให้รัฐบาล
ในชั้นต้นรัฐบาลจะต้องการ ๓๐๐ โกฏิฟรังก์เท่านั้น แต่เมื่อเรียโร

แล้วรวมจำนวนเงินที่ราษฎรจะให้กู้ได้มากเกินตัวถึง ๑๔ เท่า ราษฎรพวกนี้มีชวนาเป็นส่วนมาก ความจริงข้อนี้จึงปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของโลกว่า ความมั่งคั่งสละประหยัดทรัพย์ดีของพลเมืองมีผลช่วยชาติและบ้านเมืองได้ดียิ่งขึ้นเพียงใด

ในการที่รัฐบาลต้องจ่ายเงินแผ่นดินเพื่อเป็นคุณและเป็นสาธารณประโยชน์ของชาติทั่วไปนั้น ไม่มีการจ่ายเงินอย่างใดที่จะทำประโยชน์ได้เป็นผลกลับคืนมาดียิ่งกว่าที่รัฐบาลจะใช้จ่ายเงินในการบำรุงการศึกษาของชาติ โดยเจตนาที่จะให้พลเมืองชั้นใหม่จำเริญยิ่งขึ้นไปในภายหน้า เพราะการศึกษาจะเป็นรากอันปึกแผ่นแน่นหนาที่แผ่นดินจะตั้งอยู่ได้โดยมั่นคง ในสมัยนี้นานาประเทศใหญ่ในโลกเห็นร่วมกันทั่วไปโดยชัดแจ้งแล้วว่า เพื่อจะให้เป็นคนคุณประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปในแผ่นดิน พลเมืองทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาอย่างต่ำที่สุดเพียงชั้นประถม เห็นร่วมกันว่ารัฐบาลจำเป็นต้องจ่ายเงินจัดการให้เป็นไปได้เพียงนี้ ต้องเกณฑ์ให้บุตรพลเมืองได้เล่าเรียนทุกคน แต่ไม่ต้องให้เสียเงินค่าเล่าเรียน ถ้าการศึกษาเป็นไปได้เพียงเท่านั้น แม้แต่เศรษฐีที่ไม่มีบุตรเลยก็จะพลอยได้รับคุณประโยชน์แห่งการศึกษาของบุตรคนอนาถาที่อยู่ใกล้เคียงกัน ประดุจดั่งว่าได้รับคุณประโยชน์จากพลตระเวน ในการที่เขาช่วยป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเศรษฐี เพราะถ้าพลเมืองมีความรู้ดี เศรษฐีนั้นก็หาคนดีรับใช้การงานได้ง่าย ลูกจ้างที่ฉลาดและมีความรู้ดีคงมีความสามารถทำงานให้บังเกิดผลมากกว่าลูกจ้างคนโง่เขลาเป็นแน่ จึงเป็นการสมควรที่เศรษฐีจะต้องเต็มใจยอมเสียทรัพย์ช่วยในการศึกษานั้นด้วย

ถัดจากการศึกษาชั้นประถมที่เห็นกันว่าเป็นที่ต้องการสำหรับพลเมืองทั่วไปแล้ว ยังมีการศึกษาวิชาช่างชั้นประถม (Rudimentary Mechanical Arts) ซึ่งจะฝึกหัดให้พลเมืองมีฝีมือทำการเลื่อยซิปเป็นวิชาเพิ่มเติมการเล่าเรียนเพียงเขียนอ่านและคิดเลขได้เล็กน้อยนั้นอีก เห็นกันว่าเป็นการจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องบำรุงทางนี้ขึ้นให้ทันกับความต้องการของการช่างทั้งหลายที่เกิดขึ้นใหม่มาอย่างต่างชนิดอีกเสมอ

การศึกษาวชิชาช่างชั้นประถมสำหรับพลเมืองข้อนี้ ถ้าสำหรับกรุงสยามแล้ว ดูจะเป็นการสำคัญซึ่งต้องรีบร้อนจัดทำขึ้นเป็นอย่างยิ่ง เมื่อคิดไปถึงว่าฝีมือช่างไทยทุกวันนี้เสื่อมทรามลงเป็นอันมาก เสื่อมลงเพราะสินค้าต่างประเทศที่ราคาถูกถูกเข้ามาขายประมูลลดราคาสินค้าเดิมที่ทำด้วยฝีมือไทยนั้นให้ขายแพ้ไป เช่นการทอผ้าเป็นต้นแล้ว ยังมีการช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างทอง และช่างทำสิ่งของ และเสียบียงอาหารการต่าง ๆ นานา ซึ่งแต่ก่อนมาทำด้วยฝีมือไทยแท้ทั้งสินนั้น มาบัดนี้กลายเป็นฝีมือช่างชาวต่างประเทศเสียเป็นอันมาก พวกจีนเข้ามาทำการแข่งขันประชันขับไล่ช่างไทยเสียแทบทุกอย่าง จนชั้นที่สุดแม้แต่การซ่อมแซมซ่อมฟ้า ใบฎีกา ประดับกระຈก ปิดทอง และลายเขียน ลายสลักเป็นของที่จำเพาะตาของคนไทย จะเห็นงามได้ โดยทรวดทรงที่ต้องตาไทยเท่านั้น จีนก็อุตสาหะเข้ามาแย่งงานไปทำได้ จนชั้นการทำขนม ต้มแกงซึ่งเป็นรสของไทยแท้ จีนก็อุตสาหะมาทำขายได้ ถ้าไม่มีการแก้ไขในทางนี้บ้าง ชาตไทยนับวันก็แต่จะถอยหลังออกไปหาถิ่นเลี้ยงชีพตามไร่นาป่าดงกระซ้นขึ้นทุกที

แท้จริงนั้นจีนซึ่งเข้ามาแย่งงานทำเหล่านี้ เมื่อแรกเป็นจีนใหม่ เพิ่งเข้ามา โดยมากไม่ได้มีวิชาอะไรติดตัวมาด้วยเลย มาแต่ตัวเปล่าก็จริง แต่ความอดทนความขยันและความเพียรของเขาคือที่เป็นอุปนิสัยเดิม แก่กล้าอยู่กว่าพลเมืองไทยนี้เอง ได้เป็นกำลังต่อสู้จนพลเมืองไทยพ่ายแพ้ ไปได้ เมื่อดูไปว่าโดยมากคนพวกนี้ไม่รู้หนังสือหรือฝึกหัดวิชาอย่างใด มาแต่ก่อน เข้ามาถึงเมืองไทยแล้ว จึงได้ตั้งต้นฝึกหัดเรียน ทำตาม แบบแผนของไทยเสียเป็นพื้นเช่นนั้นแล้ว ความหวังใจของชาติไทย ที่ยังมีอยู่ก็จะต้องจัดการศึกษาให้พลเมืองสามัญได้เล่าเรียน วิชาหนังสือและวิชาช่างให้มีสติปัญญา รู้คิด รู้ทำ ดีกว่าชาวต่างประเทศ ที่ไม่ได้ศึกษามาแต่ก่อนเท่านั้น การศึกษาวิชาอ่าน เขียน คิดเลข และวิชาช่าง แม้แต่เป็นช่างประถมก็ยังคงต้องการเวลาในการศึกษานั้น หลายปีอยู่ ถ้าพลเมืองไทยชั้นเด็กได้ตั้งต้นมาก่อนแล้ว ถึงจะอย่างไร เมื่อถึงเวลาจะเข้าทำงานเลี้ยงชีพได้จริง คนต่างประเทศเช่นจีนใหม่ ซึ่งมีได้มีวิชาเข้ามาแต่ก่อนเลย คงต้องเป็นรองคนไทยชั้นใหม่อยู่เสมอ จึงเป็นความหวังใจว่าชาติไทยจะเอาตัวรอดได้ก็จะเป็นเพราะการศึกษา อย่างเดียว

ในประเทศอเมริกาและออสเตรเลียซึ่งมีความครั่นคร้ามต่อการ แข่งขันประชันแรงงานของพวกจีนสามัญ จนถึงกับห้ามไม่ให้จีนพวกนี้ เข้าไปแย่งการทำงานในเมืองของเขาได้นั้น แท้ที่จริงพวกจีนที่เข้าไปได้แต่ก่อน มีความสามารถทำได้ก็แต่การเลวการหนัก เช่น การขุดดิน การแบกหาม เป็นพื้น ส่วนการที่ดีขึ้นไปกว่าเพียงชั้นนายงานเท่านั้นจีนก็สู้ฝรั่งไม่ได้ สู้กันไม่ได้เพราะพลเมืองฝรั่งได้เล่าเรียนศึกษาและฝึกหัดวิชาช่าง

ชั้นประถมอยู่ก่อนแล้ว แต่ถึงอย่างนั้นฝรั่งก็ยังเกรงจีนอยู่มาก เกรงความมั่งคั่งประหยัดทรัพย์ของจีนที่เข้มงวดกว่านั้นเป็นใหญ่ อาหารการเลี้ยงชีพของจีนเปลืองน้อยกว่ากัน จึงรับจ้างทำการลดหย่อนราคาค่างานให้ต่ำลงได้

การศึกษาชั้นสูงเช่นที่สอนกันในโรงเรียน มหาวิทยาลัยนั้นแน่นแล้ว เป็นการทำให้อาจทำให้เกิดผลกลับคืนได้มากกว่าทุนที่ได้ลงไปในการสร้าง มหาวิทยาลัยหลายเท่า เพราะเหตุว่าสติปัญญาความคิดที่จะนำไปสู่ชาติไปสู่ความเจริญได้รวดเร็วทันสมัยนั้น ต่อไปภายหน้าจะเป็นเพราะคนพวกนี้ ในสมัยนี้คนเล่าเรียนชั้นสูงที่เป็นชาติไทยแท้มีไม่พอกับความต้องการ เราจึงต้องจำเป็นปราศจากทรัพย์ราคามากไปแลกเปลี่ยนซื้อหรือจ้างแรง คนพวกนี้มาใช่ไปพลาง มีพวกฝรั่งในราชการและพวกฝรั่งตามห้างร้าน โรงสี โรงเลื่อย โรงเหล็กที่มีทั่วไปในกรุงเทพฯ นั้นเป็นต้น ถึงโดยว่าคนบางจำพวกจะเข้ามาตั้งทำการหาผลประโยชน์แต่ลำพังตัวของเขาเอง เราไม่ได้ชักชวนหรือจ้างเขามา แต่ค่าที่เขาทำสิ่งของขายให้เราใช้เป็นประโยชน์ได้ หรือที่เขาช่วยขนของขนส่งสินค้าของเราออกไปขายชาวต่างประเทศ นำราคาอย่างดีมาให้เราได้ เราต้องใช้ค่าแรงและค่ากำไรให้เขาจนเพียงพอ ก็เท่ากันกับที่เราจ้างเขามาใช้ หรือเราต้องซื้อของซื้อแรงชาวต่างประเทศ เข้ามาใช้ในบ้านเมือง เราต้องเสียราคาแพงโดยเหตุที่เขาต้องทิ้งบ้านเมือง ถิ่นที่เดิมของเขาเข้ามาทำการงานให้แก่เรา หรือต้องขนส่งสินค้าทางไกล เข้ามาส่งเป็นธรรมดาอยู่เอง ถ้าพลเมืองเราทำการเหล่านี้ได้โดยลำพัง ในบ้านเมือง ผลประโยชน์ที่ได้ของไทยก็จะไม่ต้องแพร่หลายกระจาย ออกไปอย่างเดี๋ยวนี้อ ถ้าเราพึ่งตัวเราเองได้ไม่ต้องอาศัยชาติอื่นแล้ว

ความเจริญของเราก็นับวันแต่จะรุ่งเรืองถาวรขึ้นทุกที การศึกษาจึงเป็น
ข้อสำคัญอันใหญ่สำหรับชาติแท้ไม่เลือกว่าแห่งไหนตำบลใด

แต่ก่อนมานักเรียนทุกชั้นในประเทศยุโรป ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน
ทั่วไป มาในปัจจุบันนี้ค่าเล่าเรียนชั้นประถมของพลเมืองเป็นอันยกเลิกกันแล้ว
ยังเหลืออยู่ก็แต่การศึกษาชั้นกลางและชั้นสูง ซึ่งบางประเทศนักเรียนต้อง
เสียค่าเล่าเรียนส่วนตัวอยู่บ้าง แต่การนี้นับวันต่อไปก็มีแต่จะลดน้อยลงเสมอ
ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่จัดการทางนี้ล้ำหลังกว่าประเทศใหญ่
ทั้งหลายมาก ถึงเห็นปรากฏได้ในทุกวันนี้ว่า พลเมืองชั้นต่ำของอังกฤษ
มีส่วนที่เขียนอ่านไม่ได้อยู่เป็นอันมาก แต่ฝ่ายคนส่วนน้อยที่ได้รับการศึกษา
ชั้นสูงถึงมหาวิทยาลัยนั้นโดยมากเป็นคนในตระกูลชั้นสูงและตระกูล
ผู้มีทรัพย์เป็นพื้น เมื่อการศึกษาชั้นสูงจะต้องเสียเงินค่าเล่าเรียนมากแล้ว
ก็เป็นอันพ้นกำลังที่บุตรพลเมืองชั้นต่ำและอนาถาจะเอื้อมถึงได้ ผิดกันกับ
ประเทศอเมริกา ประเทศเยอรมนี และบางประเทศในทวีปยุโรป ซึ่งรัฐบาล
เกือบจะช่วยเสียค่าสั่งสอนแทนเป็นกำลัง มหาวิทยาลัยในประเทศเหล่านั้น
เก็บแต่ค่าธรรมเนียมจดทะเบียน ค่าธรรมเนียมประกาศนียบัตร และ
ค่าใช้สอยเบ็ดเตล็ด ช่วยการขาดเหลือในของพิเศษที่ต้องใช้เป็นเครื่องมือ
หรือเครื่องทดลองฝึกหัดในวิชาต่าง ๆ เป็นสิ่งเป็นอย่างไร คนเล่าเรียนวิชา
ชั้นสูงในประเทศยุโรปและอเมริกาจึงมีคนในตระกูลชั้นกลางเป็นส่วนมาก
คนในตระกูลชั้นต่ำเรียนขึ้นไปไม่ถึง โดยเหตุที่บิดามารดาขัดสนต้องจำเป็น
เลิกการเล่าเรียนในชั้นกลางออก ทำการเลี้ยงชีพเสียแต่นั้น ตามธรรมดา
การขวนขวายของบุตรผู้บริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติไม่สู้จะแก่กล้าเข้มงวด
เหมือนผู้ที่ขัดสนไม่บริบูรณ์ ถ้าคนชั้นกลางได้รับการสั่งสอนในมหาวิทยาลัย

เป็นส่วนมากอยู่แล้ว การขวนขวายในการเลี้ยงชีพของคนพวกนี้แพร่หลายมาก
ก็สามารถจะนำความเจริญมาให้แก่ชาติและบ้านเมืองของตัวเอง
ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รัฐบาลต้องออกเงินช่วยบำรุงการศึกษามากขึ้นเท่าไร
ราษฎรก็ต้องจำเป็นออกเนื้อเข้าเรียไรเสียภาษีอากรมากขึ้นตามส่วนกัน

เงินที่เสียไปในการศึกษาของชาติจะไม่ได้ผลเป็นกำไรกลับคืน
ในทันที เพราะผลนั้นจะได้เป็นคุณอยู่แก่บุตรหลานที่จะทำเป็นคนชั้นหลัง
นั้นก็จริง แต่ถ้าคิดว่า เงินซึ่งรัฐบาลกู้หนี้มาสำหรับทำประโยชน์ให้แก่ชาติเรา
ในปัจจุบันเช่นกับที่เอามาใช้ในการทำทางรถไฟ และการโยธาทั้งหลายนั้น
จะต้องไปตกหนักอยู่แก่บุตรหลานของเราที่จะต้องรับใช้หนี้รายนี้
เป็นมรดกตกต่อไปด้วยแล้ว ก็เห็นเป็นความยุติธรรมว่า เราควรจะลงทุน
เพื่อจะให้บุตรหลานได้รับการศึกษา มีวิชาเลี้ยงชีพให้เป็นเครื่องมือ
อันดีสำหรับการหาผลประโยชน์ใช้หนี้ ที่เราทำไว้เพื่อประโยชน์
ส่วนเราในปัจจุบัน ทั้งจะให้เป็นการกำลังไว้สำหรับดำรงรักษาความอิสรภาพ
ของชาติต่อไปในกาลภายหน้าด้วย

จบเล่ม ๑

เล่ม ๒ ยังพิมพ์ต่อไป

ประวัติมหาอำมาตย์เอก
พระยาสุรียานุวัตร

มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร

“มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร” เป็นปูชนียบุคคลผู้มีคุณูปการต่อประเทศไทยอย่างอเนกอนันต์ เป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าในหลายด้าน เนื่องจากเป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า และความคิดของท่านมีความทันสมัยอยู่เสมอแม้เวลาจะล่วงเลยไป ไม่ว่าท่านจะดำรงตำแหน่งใด ทั้งการเป็นอัครราชทูต เสนาบดีกระทรวง องคมนตรี และรัฐมนตรี ท่านทำหน้าที่ได้อย่างดีเลิศ

ที่สำคัญความคิดที่แสดงออกทั้งนโยบายที่เสนอเมื่อครั้งเป็นเสนาบดี หรือในงานเขียน ก็เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ งานเขียนที่สำคัญคือ “ทวีปศาสตร์” ตำราเศรษฐกิจศาสตร์เล่มแรกของไทย จนได้รับการยกย่องเป็นนักเศรษฐกิจศาสตร์คนแรกของประเทศไทย จึงนับเป็นบุคคลสำคัญที่ควรมีชื่อจารึกลงในประวัติศาสตร์ของไทย

พระยาสุริยานุวัตร
ถ่ายที่ฟิเรนเซ ประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๔๓๙ ค.ศ. ๑๘๙๖

ชีวิตและผลงานของพระยาสุรียานุวัตรเมื่อรับราชการ

มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร มีนามเดิมว่า **เกิด บุนนาค** เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ บ้านบิดาที่จังหวัดธนบุรี (ปัจจุบันคือส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร) เป็นบุตรพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) สมุหพระกลาโหมฝ่ายเหนือ กับหม่อมศิลา

เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาหนังสือไทยที่บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้เป็นลุง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๑๔ เมื่ออายุ ๙ ขวบ ได้เดินทางไปศึกษาวิชาที่ป็นังและกลับกัตดาเป็นเวลา ๕ ปี จึงกลับประเทศไทย พระยาสุรียานุวัตรมีชีวิตการรับราชการ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๑๙ **เข้ารับราชการครั้งแรก** ในตำแหน่งมหาดเล็กพิเศษ (เวรฤทธิ์) ในกรมมหาดเล็ก

พ.ศ. ๒๔๒๒ **ย้ายไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย** ตำแหน่งผู้ช่วยข้าหลวงมณฑลพิษณุ

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๒๓ ย้ายไปรับตำแหน่งผู้ช่วยข้าหลวงตะวันตก มีหน้าที่เก็บและจ่ายเงินหลวง และเป็นล่ามทำหนังสือราชการเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ และใน พ.ศ. ๒๔๒๖ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ จำพรรษาอยู่ที่วัดพิชัยญาติการาม ๑ พรรษา

พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **“หลวงสุรียานุวัตร”** และในปีต่อมา **ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นผู้ช่วยข้าหลวงใหญ่ มณฑลพายัพ** และกำกับตำแหน่งกรมคลังเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง

พระยาสุริยานุวัตร เมื่อยังเป็นหลวงสุริยานุวัตร ออกไปรับราชการในยุโรปครั้งแรก
เป็นอัครราชทูตประจำสถานทูตลอนดอน ถ่ายที่ลอนดอน พ.ศ. ๒๔๓๐ ค.ศ. ๑๘๘๗

ภารกิจด้านต่างประเทศ

พระยาสุริยานุวัตรรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๔๘ นับเป็นเวลาที่ยาวนานถึง ๑๘ ปี มีตำแหน่งและผลงานสำคัญหลายเรื่อง อาทิ

❖ แต่งตำราการทูตภาษาไทยเล่มแรก

พ.ศ. ๒๔๓๐ พระยาสุริยานุวัตรได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงการต่างประเทศ และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น**ผู้ช่วยทูตประจำราชสำนักเจนต์เจมส์** ประเทศอังกฤษ ระหว่างที่รับราชการใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง **“ขนบธรรมเนียมราชการต่างประเทศ”** ซึ่งถือเป็นตำรากฎหมายและการปฏิบัติระหว่างประเทศ เรื่องการทูตภาษาไทยเล่มแรก

❖ เป็นตรีทูตและอุปทูตประจำกรุงเบอร์ลิน

พระยาสุริยานุวัตรกลับเข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ และในปีเดียวกันนี้เอง ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง**ตรีทูตและอุปทูตประจำกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี** โดยใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้เป็นผู้แทนรัฐบาลเข้าประชุมระหว่างประเทศเรื่องการไประณียสากล ที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย

พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **“พระสุริยานุวัตร”** เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ และใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ขณะที่ยังประจำอยู่ประเทศเยอรมนี ได้รับคำสั่งให้ไปเป็นข้าหลวงผู้แทนรัฐบาลในการแสดงพิพิธภัณฑ์ ณ เมืองซิดาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา

❖ เป็นอัครราชทูตประจำประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และรัสเซีย

พ.ศ. ๒๔๓๘ ย้ายไปเป็นอุปทูตประจำกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในปีถัดมา เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสุรียานุวัตร” และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นอัครราชทูตประจำประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และรัสเซีย รวม ๔ ประเทศ โดยมีที่ทำการประจำอยู่ที่กรุงปารีส

ระหว่างประจำอยู่ที่กรุงปารีส รัฐบาลได้มอบให้เป็นผู้จัดการออกพันธบัตรกู้เงินในประเทศอังกฤษ และให้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนประเทศไทยในการประชุมสันติภาพที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์

คณะผู้แทนจากสยามในการประชุมสันติภาพ ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ (จากซ้ายไปขวา) นายชาร์ลส์ คอรัจจิโอนี ดอเรลลี, พระยาสุรียานุวัตร และ นายเอ็ดเวิร์ด โรแลง

ภาพถ่ายหมู่คณะผู้แทนในการประชุมสันติภาพ ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๔๒ พระยาสุรียานุวัตร หัวหน้าคณะผู้แทนไทย ยืนอยู่แถวที่ ๒ คนที่ ๔ จากขวามือ

พระยาสุรียานุวัตร
ถ่ายที่ฟิเรนเซ ประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๔๕๐ ค.ศ. ๑๘๙๗

❖ คุณแลการศึกษาของพระราชโอรสที่ทรงศึกษาในยุโรป

พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรก พระยาสุรียานุวัตรได้มารับเสด็จที่เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี จากพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พระยาสุรียานุวัตร เห็นได้ว่าในขณะนั้น เป็นผู้ใกล้ชิดที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย และทรงมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลการศึกษาของพระราชโอรสที่กำลังศึกษาอยู่ในยุโรป

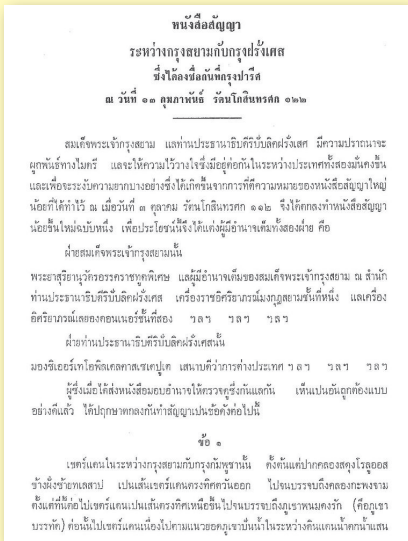
ในระหว่างที่ดำรงฐานะผู้ดูแลพระราชโอรสที่กำลังศึกษาในยุโรป มีครั้งหนึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในกาลต่อมา) ทรงพระประชวรเสด็จอีกเสบ ต้องได้รับการผ่าตัดทันที แต่ต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อน พระยาสุรียานุวัตรเห็นว่าจะไม่ทันการณ จึงได้ตัดสินใจอนุญาตให้แพทย์ถวายการผ่าตัดทันที โดยขอถวายศิระของตนเป็นราชพลี

ปรากฏว่าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงปลอดภัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรางวัลในความดีความชอบครั้งนั้น ด้วยการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรธิดาของพระยาสุรียานุวัตรทุกคน

❖ ทำโค้ดโทรเลขใช้ในการทูตครั้งแรก

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ขณะดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูต พระยาสุรียานุวัตรได้จัดทำโค้ดโทรเลขเพื่อใช้ในราชการทูตของไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ชื่อ “สุรียาโค้ด” และ “สยามมาคุโต” อย่างละเล่ม โดยใช้ในราชการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗ และยังใช้ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งประเทศไทยเพิ่งยกเลิกการใช้โทรเลขเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

❖ เป็นผู้แทนฝ่ายไทยเจรจาเพื่อทำอนุสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสำเร็จ

สำเนาสนธิสัญญา ฉบับภาษาไทย

ร.ศ. ๑๑๒” เป็นเวลาถึง ๑๐ ปี แม้ว่าไทยจะปฏิบัติตามสนธิสัญญาครบถ้วนทุกประการแล้ว รัฐบาลในขณะนั้นจึงพยายามขอเจรจากับฝรั่งเศส และในที่สุดฝรั่งเศสได้ตอบตกลงให้มีการเจรจาขึ้น ทั้งที่กรุงเทพฯ และปารีส

รัฐบาลไทยแต่งตั้งให้พระยาสุรียานุวัตร อัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้แทนฝ่ายไทยเจรจากับผู้แทนของฝรั่งเศส พระยาสุรียานุวัตรได้ใช้ปฏิภาณไหวพริบในการเจรจาต่อรองและยกเหตุผลต่าง ๆ เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรีจนสำเร็จ และมีการลงนามในอนุสัญญาดังกล่าว โดยระบุให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรีทันที

งานสำคัญชิ้นเอกในระหว่างที่พระยาสุรียานุวัตรประจำอยู่ที่กรุงปารีสคือ เป็นผู้มีบทบาทในการเจรจาเพื่อทำอนุสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และลงนามในอนุสัญญากับฝรั่งเศส ฉบับลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้สำเร็จ การเจรจามีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ต้องการให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรี ซึ่งฝรั่งเศสได้ยึดไว้เป็นประกันหลังจากเกิด“วิกฤตการณ์

เมื่อประชาชนชาวไทยได้ทราบข่าวผลสำเร็จของการเจรจาต่างมี
ความปิติทั่วกัน ดังเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงชมเชยพระยาสุรยานุวัตรในการ
ปฏิบัติงานครั้งนี้ตอนหนึ่งว่า

“...ในเบื้องต้นขอแสดงความยินดี ในการที่ได้พยายามพูดจา
กับฝรั่งเศสตกลงสำเร็จได้ถึงเพียงนี้ บรรดาคนไทยซึ่งได้ทราบ แม้แต่
เพียงใจความซึ่งขาดตกบกพร่อง ซึ่งบริษัทรอยเตอร์ส่งข่าวเข้ามา
ลงพิมพ์ในวันที่ ๘ มีผลเหมือนไฟฟ้าแล่นเบิกบานทั่วกันไปหมด ดูประหนึ่ง
จะลุกขึ้นเต้นโลดไปทั้งนั้น...”

ความสำเร็จดังกล่าว ทำให้นาม “พระยาสุรยานุวัตร” เเด่นอยู่
ในวงการทูตสมัยนั้น ทั้งนี้โดยฝรั่งเศสได้ถอนทหารออกจากจันทบุรีหมด
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๖

128 — N° 308
L'ILLUSTRATION
20 FÉVRIER 1904

NOS GRAVURES

LES MANIFESTATIONS PATRIOTIQUES À SAINT-PÉTERSBOURG.

Lundi 15 février.

De vous et envoyé samedi un croquis très com-
plet d'une manifestation patriotique devant le
palais d'Hiver. Le soir et plusieurs milliers
de la famille impériale devant appeler nos
légations et la foule se rassemble très nombreux.
De vous de voir un autre croquis d'un caractère
qui diffère.

Elle a surgi comme le soir tombait sur l'im-
mense capitale, poudrière d'une couleur légère
de neige sous le toit de la perspective
Nevsky, près de la tour de Saint-Alexandre.
C'est le métrople Alexandre vient d'arriver à
l'empereur, à la veille de la guerre sainte, un
hérouisme, avec une image vivante de la guerre
de la Russie, quelques groupes d'étudiants s'est
mis en marche. Derrière le bâtiment de gauche,
ils vont vers la Nèva, hautement, de l'allure
grave de jokers qui la lui conduit à un sanc-
tuaire et, reprenant le même route qu'à midi,
l'avant-veille, le message du haut dignitaire de
l'Eglise orthodoxe. Ils se précipitent, sans doute,
de voir, pour au pied du palais d'Hiver, chanter
leur enthousiasme à l'empereur.

A chaque pas, à travers la foule dominée
des promeneurs, leur petite troupe grouille, se
fait plus dense, s'allonge sur le trottoir en
longue file. Ils sont des milliers quand ils
arrivent à la dame d'hôtel de ville, et leur
large cortège débouche du trottoir sur la chaussée,
craquant la file des petits tramways et les
passants leur cède. Le soir diminue le bruit de
leurs pas et leur marche silencieuse rend plus
sombre leurs vœux qui chuchotent.

En les croisant, en les suivant, je me rappelle
les barreaux, éprouvés qui réminiscence sur
cette même perspective le soir de la visite du
président Félix Faure à Saint-Petersbourg, et
les « vitres » devant recouvertes et des fan-
fares et les drapeaux arrachés. Qui constate ?

Il y a quelques jours, ils chantaient le Mar-
seillais, alternant avec l'hymne impérial, le chant
d'espérance, après la prière. Aujourd'hui, ce sont
seulement des chants qui leur montent aux
lèvres... peut-être qu'une chose ne serait plus
la même. Et, après le jour l'air doux, c'est une
mouvement, au lieu des amères qui s'élevaient dans
le crepuscule, on se sent et monnaie deux
tristesse — qui semblent avoir été de
bonheur, pointant chaque croquis.
Ils ne gesticulent point. Ils ne rient point.

répète porte de commerce américaine, situé sur
le Patagonie, une des villes les plus importantes
des Etats-Unis, comptant plus d'un demi-mil-
lion d'habitants.

Le 15 s'est dit le 15 février, vers une heure
du matin, dans les entrepôts des magasins de
marchandises de MM. Harri et Co, d'où, attiré
par la violence du vent, il s'est tout rapidement
écroulé un quartier des affaires.

Le 16 au matin, lorsque l'incendie s'est allumé
de lui-même, l'acte d'alarme, après avoir servi
pendant vingt-cinq heures, dérivant d'énor-
mes constructions, de nombreux édifices, de
villages entiers, l'immense théâtre du théâtre
offrit le lamentable spectacle de ruines, de
monceaux de matériaux solides et fumants,
parmi lesquels s'élevaient, toutes en un
mouvement silencieux, les milliers de fils électri-
ques du télégraphe, du téléphone, et des tringles
de tramways.

Il faut remonter à l'incendie de Chicago, en
1837, pour trouver, aux Etats-Unis, un autre
exemple d'un pareil désastre.

LE TRAITÉ AVEC LE SIAM

Le nouveau traité franco-siamois, qui a donné
lieu à des négociations si intéressantes, a été
signé, samedi dernier, par le ministre des
affaires étrangères et S. E. Phipps Surtees. Notre
carte indique la frontière qui sera définitive entre

Cause de la frontière si anciennement telle
qu'elle est établie par le nouveau traité,

le Cambodge et le Siam par cette de la nouvelle
convention. On voit que nous abandonnons le
poste de Chantabon, mais la question de l'ex-
clusion de cette place est subordonnée à l'ex-
écution intégrale du traité par les Siamois. En

S. E. Phipps Surtees, ambassadeur de Siam à Paris. — Photo de Angèle.

พระยาสุริยานุวัตร กับ คุณหญิงลั่นจี บุนนาค
ถ่ายที่ปารีส พ.ศ. ๒๔๔๓ ค.ศ. ๑๙๐๐

เสนอแนวคิดในการจัดตั้งธนาคารชาติ

พระยาสุรียานุวัตรเสนอให้ตั้งธนาคารแห่งชาติ ออกทุนให้ ขาวนาฏโดยเก็บดอกเบี้ยแต่พอควร ดังปรากฏในจดหมายที่กราบทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ และภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครองยังได้เขียนบทความเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ เสนอให้ตั้งธนาคารชาติ รวมทั้งได้เผยแพร่แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ที่สำคัญผ่านบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ

โดยเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความชำนาญ หรือทุนริเริ่ม เพียงพอที่จะลงมือดำเนินงานด้วยตนเอง การเสนอโครงการธนาคารชาติ ของพระยาสุรียานุวัตร จึงถือเป็นนโยบายสำคัญที่จะส่งเสริมให้คนไทย ประกอบการเศรษฐกิจมากขึ้น พระยาสุรียานุวัตรกล่าวว่า การตั้งธนาคารชาติ ขึ้นนี้ บุคคลที่จะได้รับประโยชน์คือ “บรรดาพวกราษฎรอนาถาที่ถนัด ทางการค้าขาย แต่ยังไร้ทรัพย์อยู่ จะกู้ยืมเงินที่ไหนไม่ได้ก็เป็นอันพันวิสัย ที่จะทำการค้าได้สมปรารถนา”

ต่อมา เมื่อท่านเขียนหนังสือ “เศรษฐกิจ-การเมือง” ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ยกร่างโครงการจัดตั้งธนาคารแห่งชาติ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในที่สุดได้มีการจัดตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๕

“หีบทอง” ของพระราชทานจากระชกาลที่ ๕

ผลจากการปฏิบัติราชการด้วยความเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต และสร้าง คุณประโยชน์มากมายให้กับประเทศชาติมาโดยตลอด โดยเฉพาะในด้าน ความคิดที่มีต่อราชการบ้านเมือง เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง และทรงถือว่า “**เป็นเพื่อน คู่ทุกข์คู่ยาก**” ถึงกับพระราชทาน “**หีบทอง**” อันเป็นของพระราชทาน ส่วนพระองค์แด่พระยาสุรียานุวัตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ดังในพระราชหัตถเลขา ถึงพระยาสุรียานุวัตร ความว่า

ส่วนดุสิต

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓
ถึง พระยาสุริยานุวัตร

ด้วยความพอใจเกิดขึ้น โดยเฉพาะในน้ำใจเราต่อความเอื้อเฟื้อ
ในราชการบ้านเมือง ซึ่งเจ้าได้แสดงให้เห็นเป็นที่มั่นใจว่า เจ้าเป็นเพื่อนทุกข์
เพื่อนยากคนหนึ่งซึ่งได้ความร่วมใจมาด้วยกันนานแล้ว จนถึงเวลานี้เจ้ายังมิได้
ทอดถอนใจที่จะให้เห็นความพอใจเฉพาะตัว จึงให้เขาทำหีบทองใบหนึ่ง
แล้วมาหลายเดือน แต่ยังหาได้ส่งไม่ บัดนี้เห็นว่าจจะรอช้าไป ก็ไม่เป็นแนวว่า
จะมีช่องที่ควรให้เมื่อใด จึงถือเอาความพอใจส่งมาให้ เป็นของส่วนตัว หาใช่
เป็นเครื่องยศ ถ้าเป็นบำเหน็จบำนาญไม่ ขอให้รับไว้อย่างเพื่อนคนหนึ่ง ให้เป็น
พยานแห่งความพอใจในความดี ถ้าวาสัน ๆ ว่าถูกคอกัน และได้ร่วม
ทุกข์ยากในราชการด้วยกัน

(พระปรมาภิไธย) จุฬาลงกรณ์

พระยาสุรียานุวัตร ถ่ายที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๔๓

เป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ

พระยาสุรียานุวัตรกลับประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้รักษาราชการแทนเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๘ และต่อมา**ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ** เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทำหน้าที่กำกับดูแลการพัฒนาประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับการโยธา การรถไฟ และการไปรษณีย์โทรเลข

งานสำคัญของ **กรมรถไฟ**คือ การเร่งสร้างทางรถไฟสายต่าง ๆ ท่านจึงต้องงานที่รับผิดชอบโดยคิดระบบการบริหารจัดการให้ประหยัดพระราชทรัพย์ และไม่ให้มีการ

ฉ้อราษฎร์บังหลวงในกรมรถไฟอีกด้วย อาทิ การแบ่งกองทำงานด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน การตั้งคณะกรรมการหลายคนในการจัดซื้อจัดจ้าง และปรับปรุงงานที่ติดอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

ที่สำคัญท่านได้เตรียมแนวทางที่จะให้เจ้ากรมรถไฟเป็นคนไทย ซึ่งขณะนั้นมีชาวต่างชาติเป็นเจ้าของอยู่ จึงฝึกคนไทยเพื่อรับสืบทอดหน้าที่แทนชาวต่างชาติ โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์สาขารฟไฟที่ประเทศเยอรมนี จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดช่างคุมงานที่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งของวิศวกรได้ ทั้งการรถไฟ และการโยธา และแม้แต่ตู้รถไฟท่านก็เสนอให้สร้างขึ้นเอง

สำหรับ**กรมไปรษณีย์โทรเลข** ซึ่งเสื่อมโทรมมากก่อนที่ท่านจะเข้ามารับตำแหน่ง ท่านได้วางระบบและพัฒนางานหลายประการ อาทิ

กรมไปรษณีย์โทรเลขสมัยรัชกาลที่ ๕

เครื่องส่งโทรเลขยุคแรก

เปิดสำนักงานไปรษณีย์โทรเลขขึ้นตามสถานีรถไฟทุกสาย รวมทั้งขยายบริการธนาณัติ และเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมทั้งค่าไปรษณีย์ โทรเลข และธนาณัติ หลังจากปรับปรุงงานหลายด้าน รายได้ของกรมไปรษณีย์โทรเลขเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอันมาก

ด้านการปฏิบัตินั้น ท่านมีความจริงใจและรับผิดชอบงานในหน้าที่เป็นอย่างยิ่ง โดยปฏิบัติแตกต่างจากเสนาบดีผู้อื่น ท่านจะต้องรู้จักการภายในของกลุ่มต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงโยธาธิการ มิใช่ว่าท่านไม่ไว้วางใจเจ้ากรมทั้งหลาย

แต่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ

แม้ว่าพระยาสุรียานุวัตรจะเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการไม่ถึง ๑ ปีเต็ม ด้วยความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ได้ปรับปรุงและขยายงานในความรับผิดชอบ และสร้างผลงานไว้มากมายดังกล่าวข้างต้น

เป็นต้นคิดเสนอให้สร้างพระบรมรูปทรงม้า รัชกาลที่ ๕

งานสำคัญยิ่งในระหว่างดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ คือ พระยาสุรียานุวัตรเป็นผู้เสนอความคิดในการสร้างพระบรมรูปทรงม้า รัชกาลที่ ๕ โดยปรากฏในพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ ๕ รวม ๗ ฉบับด้วยกัน ที่ทรงมีถึงเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินไปยุโรป โดยฉบับที่ ๑ ระบุถึงความคิดเรื่องพระบรมรูปทรงม้าเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ความตอนหนึ่งว่า...

ถึง พระยาสุชุม

“...หนังสือฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะอธิบาย
โทรเลขนั้นให้แจ่มแจ้ง คือพระยาสุชุมจะนึกได้ว่า
มีความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งค้างอยู่ช้านานว่าจะเอาเงิน
ที่ข้าราชการเรียรายในการทำบุญแซยิตอายุครบ ๕๐
อันมีเหลืออยู่นั้น ก่อสร้างเป็นซุ้มประตู ที่ต้นถนน
เบญจมาศ อันต่อกันกับถนนดวงตะวัน และถนน
ราชดำเนินนอก เพื่อจะให้เป็นซุ้มประตูสำหรับวังสวนดุสิต
ความคิดอันนี้ได้คิดเมื่อครั้งพระยาสุริยาเป็นเสนาบดี
มีหน้าที่สามคนร่วมกัน คือพระยาสุริยา กรมหลวงนคร
กรมดำรง ถึงได้วาดอย่างขึ้นดูบ้างแล้ว แต่ก็เลยติดค้าง
อยู่ตามเคย มาภายหลังพระยาสุริยาคิดเห็นว่า
น่าจะหล่อ “พระบรมรูปซีม่า” ตั้งบนหลังซุ้มนั้น
แต่ไม่มีโอกาสที่จะได้ทำรูป ก็ระงับมาอีก...”

พระบรมรูปทรงม้า รัชกาลที่ ๕
หล่อที่โรงหล่อซุสแฟร์ ฟองเดอร์
(SUSSE Fres Fondeurs) ปารีส
ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๕๐

พระยาสุรียานุวัตรเป็นต้นคิด
คนแรกที่จะสร้างพระบรมรูป
ทรงม้า แต่ยังไม่สำเร็จก็ถูกย้าย
ไปเสียก่อน จนกระทั่งเจ้าพระยา
ยมราชเข้ารับตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงโยธาธิการแทน จึงได้
รับคำแนะนำจากรัชกาลที่ ๕
ให้ไปปรึกษากับพระยาสุรียานุวัตร
เกี่ยวกับความคิดเดิมซ้ำดูอีกที
เพื่อสานต่อโครงการเก่าให้เสร็จ
ซึ่งทรงทำเป็นเรื่องภายใน โดยที่
คนภายนอกไม่อาจทราบได้เลย
ในเวลานั้น

รัชกาลที่ ๕ เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในพิธีชักผ้าแพรคลุม
เปิดพระบรมรูปทรงม้า และมีพระราชพิธีสมโภชพระบรมรูปทรงม้า
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๑

พระบรมรูปทรงม้า รัชกาลที่ ๕ หล่อเสร็จและเชิญมาติดตั้ง ณ ลานพระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธีชักผ้าแพรคลุมเปิดพระบรมรูปทรงม้าอย่างเป็นทางการด้วยพระองค์เอง

เป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ต่อมา ในวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรียานุวัตรย้ายไปเป็น **เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ** แทนพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ซึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ไม่เคยมีสามัญชนคนใดเคยได้รับพระมหากรุณาเช่นนี้มาก่อน เนื่องจากเป็นกระทรวงสำคัญที่เปรียบเสมือนหัวใจของแผ่นดินและพระมหากษัตริย์ระหว่างดำรงตำแหน่งได้สร้างผลงานที่สำคัญไว้มากมาย เช่น

❖ **การปฏิรูปการจัดเก็บภาษีอากร** โดยโอนกิจการฝิ่นมาเป็นของรัฐบาล ซึ่งช่วยให้เกิดผลดีในระยะยาว เนื่องจากช่วยขจัดการรั่วไหลรายได้ของรัฐบาล ทำให้รายได้ของรัฐเพิ่มขึ้น แต่ก็ถูกกลั่นแกล้งโจมตีจากนายอากรฝิ่นผู้เสียประโยชน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้หยุดพักราชการเพื่อระงับเหตุ และภายหลังจากนั้นท่านได้ลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีฯ

❖ **การพัฒนาระบบเงินตรา** โดยเปลี่ยนระบบเงินจาก “ระบบมาตราเงิน” เป็น “ระบบมาตราทองคำ” และคิดทำสตางค์ขึ้นใช้แทนอัฐ ซึ่งสำเร็จผลต่อมาภายหลังที่ท่านพ้นจากตำแหน่งเสนาบดีแล้ว

ธนบัตรชนิดราคา ๕ บาท ๑๐ บาท และ ๑๐๐ บาท
ที่พระยาสุริยานุวัตร สามัญชนคนแรกได้ลงนามในธนบัตร

❖ **สามัญชนคนแรกที่ได้ลงนามในธนบัตร** พระยาสุริยานุวัตร ได้ลงนามในธนบัตรชนิดราคา ๕ บาท ๑๐ บาท และ ๑๐๐ บาท ในฐานะ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ตามพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ที่กำหนดให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำ ตัวสำคัญใช้แทนเงิน เรียกว่า “ธนบัตร”

❖ **เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการคลังและเศรษฐกิจของประเทศหลายประการ** เช่น รัฐบาลกู้เงินภายในประเทศ เพื่อสอนให้คนไทยรู้จักออมทรัพย์และเชื่อในเครดิตของรัฐบาล การเลิกภาษี ภายใน และเจรจาขอแก้ไขสัญญาเกี่ยวกับต่างประเทศ เพื่อขึ้นภาษีขาเข้าจากร้อยละ ๓ เป็นร้อยละ ๑๐ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทาน เกียรติยศเป็น “มหาอำมาตย์เอก”

นั่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ยืน ซ้าย : พระยาสุริยานุวัตร ขวา : เจ้าพระยาราชศุภมิตร
ถ่ายที่ปารีส พ.ศ. ๒๔๔๔ ค.ศ. ๑๙๐๑

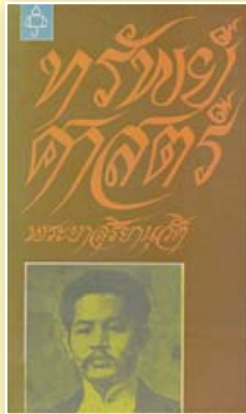
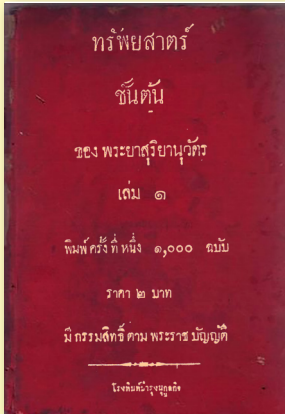
ชีวิตและผลงานภายหลังออกจากราชการ

แต่งหนังสือ “ทรัพย์สินศาสตร์” ตำราเศรษฐศาสตร์เล่มแรกของไทย

พระยาสุรียานุวัตรได้กราบถวายบังคมลาหยุดพักราชการเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๐ ภายหลังจากนั้น พระยาสุรียานุวัตรใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเขียนหนังสือ **“ทรัพย์สินศาสตร์”** ซึ่งเป็นผลงานชิ้นเอกและเป็นมรดกล้ำค่าของชาวไทยที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นตำราเศรษฐศาสตร์เล่มแรกของประเทศไทย ที่มีความคิดก้าวหน้า โดยเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิทางเศรษฐศาสตร์ สะท้อนภาพโครงสร้างและปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมสมัยก่อน พร้อมเสนอแนวคิดและแนวทางปฏิรูประบบเศรษฐกิจที่ก้าวหน้าจนแทบไม่มีใครในยุคนั้นตามทัน

หนังสือทรัพย์สาตร์มี ๓ เล่ม โดยเล่ม ๑-๒ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ ปรากฏว่าได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง จนทางราชการขอร้องไม่ให้เผยแพร่ และเล่ม ๓ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ ใช้ชื่อว่า “เศรษฐกิจ-การเมือง” หรือ “เศรษฐกิจ เล่ม ๓” นอกจากนี้ ยังได้เขียนบทความทางเศรษฐกิจลงหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย อาทิ ลิเบอร์ตี้ และศรีกรุง โดยบทความที่สำคัญและมีชื่อเสียงมากคือ “ธนาคราษาดิ”

นอกจากนั้น ได้ทำการค้าขาย ออกไปซื้อข้าวจากชาวนาถึงในต่างจังหวัดมาขายในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะจากแถบจังหวัดอยุธยาออกไปทำตลาดเล็ก ๆ ตามตำบลในภาคกลาง และเลี้ยงโคนมในบ้านที่สะพานขาว กรุงเทพฯ แต่การค้าขายของพระยาสุริยานุวัตรไม่ประสบความสำเร็จ ถูกผู้ร่วมงานและผู้รับจ้างเบียดบัง ในที่สุดต้องเลิกกิจการ

ในเวลาว่างพระยาสุริยานุวัตรชอบวางแผนบ้านและซ่อมบ้านเอง อ่านหนังสือ และทำกับข้าวฝรั่ง

มติ ของ พระยาสุริยานุวัตร

"ธัมมิเมหเว! ภักชิตีธัมมจารี"

แปลว่า— ชรรมเวชัย! ย่อมฮารภักชิตีประพจน์เป็นชรรม.

ทามมาพะโณฬักภักทาสฺ ทังพะระนุกิตตนา
เป็นชรรมให้จงได้ โดยงามย่อมต่อต่ออุปลักจิตินันท์
จะส่งเสริมให้เพื่อนเชื่อกัน สักกัเทรรมลัมคัตติ
เป็นกำลังแพแรงโตม้นคง ภัททกวัธคตติ
สัพพะมรโธ จฉัมภักชรอมภัก ทักลพตามลัมคัตติ
ให้กำลังใจกันหื้อ เสื่อมทวมลง —

พระยาสุริยานุวัตร

รัฐมนตรี

(จากหนังสือ 'เด็ชใจเพื่อน' ของคณะรัฐมนตรี)

มติหรือคติธรรมของพระยาสุริยานุวัตร ที่ยึดถือในการปฏิบัติราชการ

และการดำเนินชีวิตตลอดช่วงอายุขัยของท่าน

คติ ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทาคติ โสฬาคติ โมหาคติ และภยาคติ

คือ สำเียงเพราะชอบ สำเียงเพราะชัง

สำเียงเพราะหลง และสำเียงเพราะกลัว

เป็นองคมนตรี และรัฐมนตรีที่ปรึกษาอาวุโสของรัฐบาล

พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นองคมนตรี

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี ทำหน้าที่ที่ปรึกษาอาวุโสของรัฐบาล ที่มีพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ไม่ได้ดูแลกระทรวงหนึ่งกระทรวงใดโดยเฉพาะ และเป็นตัวแทนของรัฐบาลไปเจรจากับเจ้านายฝ่ายเหนือเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากนั้นใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ได้ทำบันทึกนโยบายหลายอย่างเสนอรัฐบาล เช่น นโยบายเศรษฐกิจซึ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และนโยบายเกี่ยวกับการช่วยเหลือชาวนา โดยให้รัฐบาลรับเป็นภาระซื้อข้าวจากชาวนาเอง เป็นต้น ซึ่งความเห็นของท่านได้มีการนำมาปฏิบัติในระยะต่อมา

พระยาสุรียานุวัตรถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองตีบ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ในรัชกาลที่ ๘ ขณะดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้น สิริรวมอายุ ๗๔ ปี ๕ เดือน ๒๐ วัน ได้รับพระราชทานโกศไม้สิบสองเป็นเกียรติยศ มีพิธีพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙* ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส อัฐิเก็บอยู่ที่สุสานวัดประยุรวงศาวาส ในส่วนหลังของอาคารจำลอง โบสถ์ฝรั่ง ซึ่งมีผู้สร้างอุทิศแด่สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ปู่ของพระยาสุรียานุวัตร

โกศไม้สิบสอง ซึ่งทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็นเกียรติยศ
แก่ศพมหาอำมาตย์เอก
พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค)

* ขณะนั้นวันขึ้นปีใหม่ตรงกับวันที่ ๑ เมษายน (พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๔๘๓) ดังนั้น เดือนกุมภาพันธ์
จึงยังคงอยู่ใน พ.ศ. ๒๔๗๙

พระยาสุรียานุวัตร กำลังตักบาตร (ถ่ายครั้งสุดท้าย)

เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙

ในวันเดียวกันนี้ตอนบ่ายได้มีอาการป่วยด้วยโรคเส้นโลหิตตีบ
จนถึงวันพุธที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ เวลา ๑๑.๕๐ น. ได้ถึงแก่อนิจกรรม
ลิริอายุ ๗๔ ปี ๕ เดือน ๒๐ วัน

พระยาสุริยานุวัตร กับ คุณหญิงลั่นจี บุนนาค
ถ่ายที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๗๙

พระยาสุรียานุวัตร ถ่ายที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๗๙

เกียรติประวัติและคุณความดีที่ไม่มีวันตาย

ความซื่อสัตย์กอบปรักกับเจตนาดีที่มีต่อบ้านเมืองอย่างแรงกล้า ผลงานและคุณความดีที่พระยาสุริยานุวัตรสร้างให้แก่ประเทศชาติน่านับการ ตราบจนวันที่ถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบภายในบ้าน ยังคงปรากฏเด่นชัด อยู่จนทุกวันนี้ ดังคำสรรเสริญที่บุคคลสำคัญของประเทศในขณะนั้น ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ไว้อาลัยแด่ พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค)” ที่คณะรัฐมนตรีได้พิมพ์แจกในพิธีพระราชทานเพลิงศพพระยาสุริยานุวัตร ณ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙

❖ นักประชาธิปไตย

“...ท่านเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ มั่นคงจริงทุกประการ ตลอดจนการแสดง ความคิดความเห็นทุกอย่าง เมื่อมีความเห็น อย่างไรก็ดีแล้ว กล้าแสดงออกโดยไม่หวาดเกรง อย่างไรก็ดี และข้อสำคัญที่สุด ก็คือ เจ้าคุณ สุริยานุวัตรเป็นผู้ที่เคารพและนิยมระบอบ การปกครองประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญ เป็นอย่างยิ่งผู้หนึ่ง...”

พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

❖ ข้าราชการตัวอย่าง

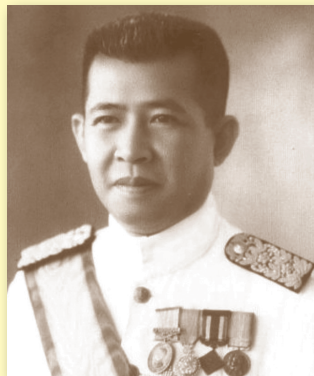
“...ท่านเป็นผู้มีความคิดเห็นดีเสมอ ได้ช่วยราชการบ้านเมืองมาช้านาน ได้ทำคุณประโยชน์ให้ไว้เป็นอันมาก ท่านมีพิริยะเด็ดขาด รักชาติยิ่งชีพ ไม่นึกถึงความสุขส่วนตัว ไม่ว่าใครเมื่อกระทำการใด ๆ ถ้าเพื่อความเจริญวัฒนาถาวรของชาติไทยแล้ว ท่านเต็มใจร่วมด้วยเสมอ การส่วนตัวไม่พึงคิดถึง จึงนับว่าท่านเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นตัวอย่าง ซึ่งดีที่สุดผู้หนึ่ง...”

จอมพล แปลก พิบูลสงคราม

❖ ผู้มีคุณูปการต่อประเทศชาติ

“...ผลแห่งการที่ท่านได้ปฏิบัติในระหว่างเป็นอัครราชทูตมีมากมายหลายอย่าง และมีสิ่งสำคัญอันหนึ่งซึ่งควรจะกล่าวไว้ คือท่านได้เป็นผู้เจรจาสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ฉบับ ค.ศ. ๑๙๐๔ สำเร็จ ตามสัญญาฉบับนี้ ฝรั่งเศสยอมถอนกองทหารซึ่งยึดจันทบุรีไว้...”

...ในระหว่างที่ท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ท่านได้กระทำการซึ่งแทบกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิวัติ คือในเรื่องที่รัฐบาลจัดการฝิ่น พระยาสุริยานุวัตรเห็นว่า การที่ให้นายอากรฝิ่นผูกขาดไปจัดทำนั้นเป็นการมิชอบ...

...ท่านจึงได้เปลี่ยนวิธีจำหน่ายฝิ่นเสียใหม่ คือ รัฐบาลจัดทำ
เสียเอง เหตุนี้ พระยาสุรียานุวัตร จึงจำต้องต่อสู้อุปสรรคหลายประการ
อุปสรรคทั้งทางตรงทางอ้อมอันเนื่องแต่ที่นายอากรต้องถูกตัดผลประโยชน์
แล้วย่อมกระทบกระเทือนเลยไปถึงผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับนายอากร
ด้วยเป็นธรรมดา...

...พระยาสุรียานุวัตร ยังได้ดำริที่จะปฏิวัติในทางการคลังต่อไป
โดยเปลี่ยนมาตรฐานเงินตรามาเป็นมาตรฐานทองคำ และใช้สตางค์
แทนอัฐ แต่การนี้ยังมีได้ทันตราลงพระราชบัญญัติ ท่านก็ได้ลาออกจาก
ราชการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) และใน ร.ศ. ๑๒๗
(พ.ศ. ๒๔๕๑) พระมหากษัตริย์ได้ทรงตราพระราชบัญญัติเงินตรา
เปลี่ยนมาตรฐานการเงิน กับใช้สตางค์แทนอัฐ..."

หลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์)

❖ รัฐบุรุษผู้เฒ่า

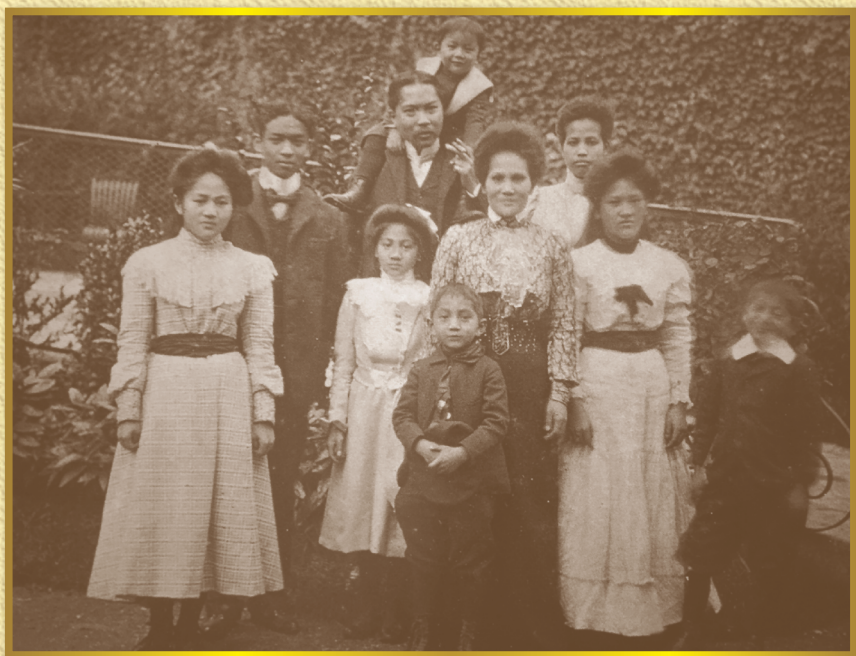
“...อันความซื่อสัตย์ก่อปรด้วย
ความพยายามและเจตนาดีต่อชาติบ้านเมือง
อย่างแรงกล้า โดยมีได้คำนึงถึงวัยอันชรา
ของท่านเช่นนี้ได้รับความยกย่องและนับถือ
ในคณะรัฐมนตรีทุกชุดมา จนได้รับฉายาว่า
“รัฐบุรุษผู้เฒ่า” บ้าง “เล้าฮ่องตง” บ้าง
ซึ่งเป็นฉายาที่รู้จักกัน มิใช่เฉพาะแต่ใน
คณะรัฐมนตรีเท่านั้น แต่ตลอดถึงประชาชนบางเหล่าด้วย...”

พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์

พระยาสุริยานุวัตร ถ่ายกับคุณหญิงลิ้นจี่ บุณนาค
และบุตรสาว ๓ คน ได้แก่ คุณลินจง บุณนาค คุณลำจวน บุณนาค
และคุณเกษร บุณนาค

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ ฉายพระรูปร่วมกับพระยาสุริยานุวัตร
(อัครราชทูตสยาม) และครอบครัว

พระยาสุรียานุวัตร และคุณหญิงลิ้นจี่ บุณนาค กับบุตรและธิดา
ถ่ายที่สถานทูตสยาม ณ กรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘
นั่งแถวแรก จากซ้ายไปขวา : (๑) คุณลำจวน บุณนาค
(๒) หลวงสุริยพงศ์พิสุทธิแพทย์ (กระจาง บุณนาค)
นั่งแถวอี๊ จากซ้ายไปขวา : (๑) คุณหญิงลิ้นจี่ บุณนาค
(๒) คุณลินจง บุณนาค (๓) คุณเกษร บุณนาค
ยืน : (๑) พระยาสุรียานุวัตร (๒) คุณจรัญ บุณนาค

ครอบครัวพระยาสุรียานุวัตร
ถ่ายที่ปารีส พ.ศ. ๒๔๔๖ ค.ศ. ๑๙๐๓

ชีวิตสมรสและครอบครัว และเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ชีวิตสมรสและครอบครัว

พระยาสุริยานุวัตร สมรสกับคุณหญิงลีนจี บุณนาค (ท.จ.) มีบุตรธิดารวม ๗ คน ได้แก่ นายเกียรติ นางสาวลินจง นางสาวลำจวน นางสาวเกษร นายกระจำจ (หลวงสุริยพงศ์พิสุทธิแพทย์ แพทย์ประจำกรมรถไฟหลวง) นายจรัญ และ ดร. ประจวบ บุณนาค (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข) ซึ่งเป็นบุตรชายคนสุดท้อง เป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ก่อการ พ.ศ. ๒๔๗๕

ปัจจุบัน ภริยา บุตร และธิดาของพระยาสุริยานุวัตรได้ถึงแก่กรรมหมดแล้ว รวมถึงทายาทใกล้ชิดคนสุดท้ายคือนางประชงค์ บุณนาค บุตรสะใภ้ ได้เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ และไม่มีหลาน จึงเป็นที่น่าเสียดายที่พระยาสุริยานุวัตรไม่มีทายาทใกล้ชิดที่สืบต่อสายนี้

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ พร้อมเหรียญตราต่าง ๆ

- ❖ พ.ศ. ๒๔๓๔ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตรากรณ์
มงกุฎสยาม (ต.ม.)
ชั้นที่ ๓ “มัทนาภรณ์”

เหรียญตราตุรกี “ออสมานี” ชั้นที่ ๒
 เหรียญตราอิตาลี “มงกุฎอิตาลี”
 เหรียญตราเยอรมนี “มงกุฎปรัสเซีย”
 เหรียญตรารัสเซีย “เส้นต์แอนน์” และ
 เหรียญตรากรีซ “เส้นต์ซาเวียร์”

- ❖ พ.ศ. ๒๔๓๕ เหรียญตราเดนมาร์ก “เดเบรอก”
 (เชอวาเลีย)
- ❖ พ.ศ. ๒๔๓๗ เหรียญตรารัสเซีย “เส้นต์สตานีเลาส์”
- ❖ พ.ศ. ๒๔๓๘ เหรียญตราเยอรมนี และรัสเซีย
 “นกอินทรีแดง” และ
 เหรียญตราสวีเดน และนอร์เวย์
 “โพลาร์สตาร์”

- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๐ เครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยาม
ชั้นที่ ๒ “จุลสุราภรณ์” และ
เหรียญตราคราแกรนด์ครอสส์
“มงกุฎอิตาลี”
- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๒ เครื่องราชอิสริยาภรณ์
“หุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ” (ท.จ.ว.) และ
เหรียญตรารัสเซย์ “เส้นต์แอนน์”
ประดับเพชร
- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๓ เหรียญตราตุรกี “ออสมานี” ชั้นที่ ๑
- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๔ เครื่องราชอิสริยาภรณ์
“ประดมาภรณ์มงกุฎไทย” (ป.ม.)
- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๖ เหรียญทองที่ระลึกกรุงสเปน
- ❖ พ.ศ. ๒๔๔๘ เครื่องราชอิสริยาภรณ์
“ประดมาภรณ์ช้างเผือก” (ป.ช.)
เหรียญทองเข็มศิลปวิทยาและ
เข็มราชการแผ่นดิน และ
เข็ม “ส.ผ.” ประดับเพชร
- ❖ พ.ศ. ๒๔๕๐ เข็มอักษรเสด็จประพาสยุโรป
- ❖ พ.ศ. ๒๔๕๑ เหรียญรัตนาภรณ์ “จ.ป.ร. ชั้นที่ ๓”
ทองลงยา
- ❖ (ไม่ทราบปี) เหรียญรัตนาภรณ์ “ว.ป.ร. ชั้นที่ ๓”

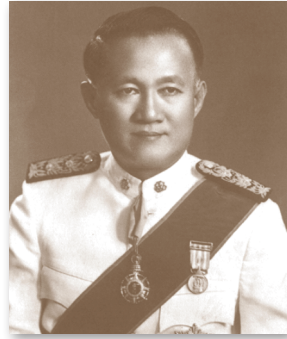
บ้านสุริยานุวัตรและความสัมพันธ์กับ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผลจากการปฏิบัติราชการด้วยความเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต และสร้างคุณประโยชน์มากมายให้กับประเทศชาติมาโดยตลอด เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง ถึงกับพระราชทาน **“หีบทอง”** แก่พระยาสุริยานุวัตร

นอกจากนี้ได้พระราชทานที่ดินประมาณ ๗ ไร่ครึ่งให้ปลูกสร้างบ้าน และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชทานทรัพย์เพื่อปลูกบ้านขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๔๘ และก่อนที่พระยาสุริยานุวัตรจะถึงแก่อนิจกรรมได้สั่งไว้ว่า หากลูกหลานไม่สามารถดูแลบ้านหลังนี้ไว้ได้ ให้คืนแก่หลวง เพราะเป็นของได้รับพระราชทานมา

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อมีการก่อตั้ง
สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ **นายสุนทร หงส์ลดารมภ์**
เลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติท่านแรก
ได้ตัดสินใจซื้อบ้านหลังนี้มาเป็นที่ทำการ
ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ (สศช.) จวบจนถึงปัจจุบัน
ซึ่งเป็นความบังเอิญอย่างน่าอัศจรรย์เกี่ยวกับ

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งของบ้านสุริยานุวัตรกับการกิจของ สศช.
เพราะในอดีตเป็นบ้านพักของพระยาสุริยานุวัตร ผู้มีบทบาทในการพัฒนา
ประเทศให้เจริญก้าวหน้า ท่านยังเป็นนักเศรษฐศาสตร์คนแรกของไทย และ
ได้เขียนตำราเศรษฐศาสตร์ขึ้นที่บ้านหลังนี้

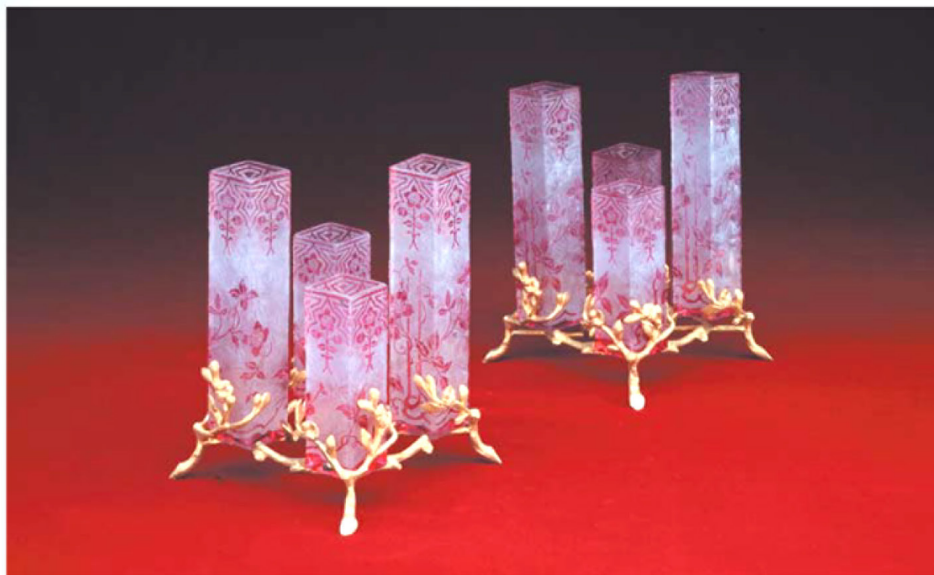
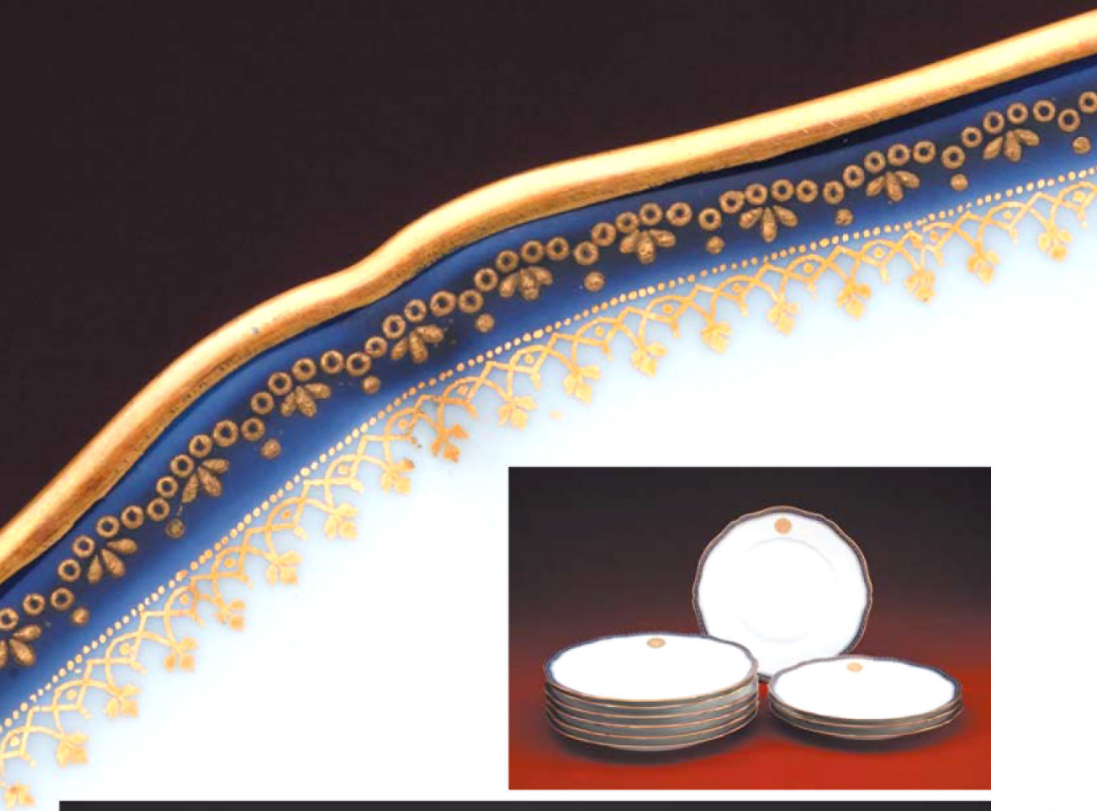
บ้านหลังนี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซม
ใหญ่ครั้งแรกในสมัย **ดร.ฟิลิฏฐ ภัคเกษม**
เป็นเลขาธิการฯ ช่วงปี ๒๕๓๓-๒๕๓๔
และตั้งชื่อว่า **“ตึกสุริยานุวัตร”** จากนั้น
ได้สืบหาทายาทของ **“พระยาสุริยานุวัตร”**
ในที่สุดได้พบนาง**ประชงค์ บุนนาค** บุตรสะใภ้
ของพระยาสุริยานุวัตรซึ่งขณะนั้นอยู่ในวัย
๘๓ ปี

นางประชงค์ บุณนาค ได้มอบ “ภาพเหมือน พระยาสุรียานุวัตร” เขียนด้วยสีน้ำมันขนาดใหญ่ โดยจิตรกรชาวอิตาลีเลียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ให้กับ สศช. ซึ่งมีคุณค่าอย่างยิ่ง รวมทั้งได้มอบเครื่องใช้ส่วนตัวอื่น ๆ อันประมาณค่ามิได้ เพราะเป็นสิ่งของที่นำติดตัว พระยาสุรียานุวัตรมาจากต่างประเทศเมื่อครั้งกลับจากการเป็นอัครราชทูต เช่น แก้วอีสีทอง ชุดน้ำชาเครื่องเงิน และเซรามิก ชุดจานกระเบื้อง ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่มีมิตราประจำตัว หรือชื่อของพระยาสุรียานุวัตรพิมพ์หรือสลักไว้ด้วย

ต่อมาสมัย ดร.อำพน กิตติอำพน เป็นเลขาธิการฯ ได้บูรณะและจัดทำเป็น “พิพิธภัณฑ์สุรียานุวัตรเพื่อการพัฒนาประเทศ” เพื่อเป็นแหล่งบอกเล่าประวัติศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย และประกาศเกียรติคุณของพระยาสุรียานุวัตร ผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน

เครื่องใช้ส่วนตัวของพระยาสุริยานุวัตร

อาจกล่าวได้ว่า “ตึกสุริยานุวัตร” ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของประเทศที่เกิดขึ้นในช่วง ๑๑๖ ปีที่ผ่านมา นับแต่ได้ก่อสร้างขึ้นมา ที่สำคัญคือเป็นที่ทำงานของผู้ทำหน้าที่ให้ความเห็น เสนอนโยบาย

ทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาประเทศมาตั้งแต่ต้น ต่อเนื่องมาถึง สชช. ตึกนี้จึงเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงเกียรติประวัติและคุณความดีของ **มหาอำมาตย์เอก พระยาสุริยานุวัตร** ผู้สร้างคุณูปการอย่างอเนกอนันต์ให้กับประเทศชาติตลอดไป

คณะผู้จัดทำ ทรัพย์สินทางปัญญา

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.สนธิ อักษรแก้ว ประธานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
นายตฤชา พิขยนันท์ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงาน

ประธาน

นางสาวจินางค์กูร โรจนนันต์ รองเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

รองประธาน

นางสาวรรรณ พลคามิน ที่ปรึกษาด้านนโยบายและแผนงาน
นางสาวกัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง ที่ปรึกษาด้านนโยบายและแผนงาน
นายวิชัยพิพล ติวะตันสกุล ผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์การพัฒนา
ความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางสังคม

คณะทำงาน

นางสาวศรี ศรีงาม นางวิภาวดี ขวนบุญ
นางสาวสุพัฒนา ทองสุนทร นางนรินทร์ เรืองกิตติยศยิ่ง
นางสาวสาวิตรี ดวงวิไล นายอมรเทพ ศรีประเสริฐ

ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕
จำนวน ๑๐๐ ชุด (๑ ชุด ประกอบด้วยหนังสือ ๓ เล่ม)
ISBN 978-974-9769-58-4
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี โทร. ๐-๒๑๕๐-๙๖๓๖
ใบพาดปกหลัง “ติกสุรียานุวัตร” ก่อนบูรณะซ่อมแซมใหญ่ครั้งแรก

จัดทำโดย

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๙๖๒ ถนนกรุงเกษม แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
โทร. ๐-๒๖๒๘-๒๘๔๙ โทรสาร ๐-๒๖๒๘-๖๑๒๗

www.nesdc.go.th

www.facebook.com/NESDCfan

เล่ม ๑

เล่ม ๒

เล่ม ๓

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน